

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Historické vědy – Obecné dějiny

Vojtěch Šlapák

Zápas a techniky neozbrojeného boje středověku ve
světle dobových pramenů
a širším kontextu bojových umění

-

Wrestling and Hand-to-Hand Combat Techniques in
Middle Ages in the Light of Historical Sources and
within the Wider Context of Martial Arts

Disertační práce

vedoucí práce: doc. PhDr. Václav Drška, Ph.D.

2020

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně na základě studia citovaných pramenů, literatury, ostatních zdrojů, konzultací s odborníky a praktických pokusů. Práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia k získání jiného nebo stejného titulu.

V Husinci dne 22. 7. 2020

.....

Poděkování patří především doc. PhDr. Václavu Drškovi, Ph.D. za rady, inspiraci, shovívavost a možnost pustit se do neobvyklého tématu. Mým rodičům za nekonečnou trpělivost a podporu. Za četné konzultace děkuji mým mistrům Romanu Rajniakovi, Vítu Hrachovému a Martinu Bartošovi. Za četné rady a inspiraci děkuji Ing. Jaroslavu Kolcunovi. Bc. Patriku Rynešovi. PhDr. Petru Schwarzovi, Mgr. Tomáši Vlasatému, MUDr. Kristýně Čermákové a MDDr. Václavu Mrázovi. Za konzultace překladů děkuji PhDr. Františkovi Kubů, Mgr. et Mgr. Simoně Resekové, Mgr. Barboře Hunčovské a Mgr. Davidu Kudýnovi. Děkuji také všem členům HEMA komunity a provozovatelům serveru *wiktenauer.com*, bez jejichž činnosti by práce nikdy nevznikla a díky jejich péči mi bylo umožněno manuskripty studovat online.

ABSTRAKT

Práce se zaměřuje na mnohdy neprávem přehlíženou a podceňovanou složku evropského středověkého kontaktního boje. Zápas a techniky středověkých bojových systémů zasazuje do širšího kontextu celosvětového vývoje a kvalitativně hodnotí jejich technickou úroveň. Bojové umění středověkých zápasníků bývá někdy v odborné literatuře vnímáno (stejně jako další středověká bojová umění) jen jako spojující mezičlánek vyspělého antického boje a komplexních renesančních systémů. Toto hodnocení je ale spíše výsledkem logických premis, nikoliv detailního rozboru. Práce nebude středověký zápas vnímat jako ucelené a nedokonalé interludium procházející evolucí ke stále dokonalejším útvarům. Naopak zde bude hledat a sledovat několik fází a systémů různé kvalitativní úrovně, jimiž středověké formy boje procházely a vyvěřaly z heterogenních podmínek svých časových epoch. Práce vysvětlí důvody přerodu antických bojových aktivit do středověkých systémů a na konkrétních příkladech vysvětlí a rozkryje jejich podobu a obsah. Zde také poukáže na fakt, že každá vrcholná fáze vývoje jakéhokoliv bojového umění zcela odpovídá potřebám soudobého válečného pole i sebeobraného prostoru. Práce nabídne kapitolu, která se zaměří na obecné předpoklady a konkrétní důvody, které v civilizaci zajišťují vznik bojových systémů a jejich transformaci v plnohodnotná bojová umění. Odhalí také podmínky, které zapříčiňují dekadenci a zánik těchto systémů. Na základě analýzy zjistí, zda středověké systémy označení „umění“ zasluhují. Rozbor ale také pomůže k vyjasnění problematiky národních škol. Práce se dále zaměří na filosoficko-teologický přesah středověkého boje a jeho komparaci s asijskou bojovnickou tradicí. Pokusí se zároveň přiblížit osobnost středověkého mistra boje, jeho obtížnou životní pouť středověkou společností a jeho myšlenkový svět. Ústřední téma, kterému se bude věnovat hlavní kapitola, bude ovšem technická analýza tzv. *fechtbuchů* a *ringbuchů* z 14.–16. století, která odhalí technickou vyspělost pozdně středověkého zápasu. Informace poskytne první známý manuskript I.33(c. 1295–1320) a další klasická díla středověkých mistrů. Práce ale v omezené míře retrospektivní metodou využije i novější manuály jako jsou díla Nicholaese Pettera nebo Johanna Georga Paschy. Konkrétně se zde zaměří na pasáže pojednávající o zápasu, technikách neozbrojeného boje a teoretickým postulátům středověkých a raně novověkých mistrů. Kromě těchto známých manuálů se ale pokusí i o nalezení fragmentů systémů kontaktního boje z období 6.–13. století, pro které nebyly dobové manuály zachovány. Těmto systémům bude věnována samostatná kapitola. Práce v celém svém rozsahu nebude operovat pouze s historickými prameny, které na všechny otázky nepřinášejí dokonalé odpovědi, ale využije i poznatky z výzkumů a reality moderních bojových umění a sportů.

Klíčová slova: Boj – Středověk – Zápas – Evropská bojová umění – Fiore – Liechtenauer – Codex Wallerstein

ABSTRACT

The study deals with European medieval contact combat, which is often unjustly overlooked and underestimated. It places medieval wrestling and the techniques of medieval hand-to-hand combat systems into the wider context of global development and qualitatively assesses their technical level. In historiographical literature, martial arts used by medieval wrestlers, just like any other medieval martial arts, are often regarded as a mere connecting link between the advanced ancient combat and complex Renaissance combat systems. However, such assessment is rather the result of logical premises, not a detailed analysis. The study does not regard medieval combat as a complete and imperfect interlude on its way towards ever-more perfect formations. On the contrary, the study aims to find and explore several phases and systems, various qualitative levels that medieval combat systems went through and which emerged from the heterogeneous conditions of different time epochs. The study will explain the reasons of the transformation from ancient combat activities into medieval systems and it will reveal and explain their particular forms and contents on specific examples. It will also stress the fact that each peak phase of development of any martial art fully meets the needs of the war field and self-defence space of the time. The study will offer a chapter that will focus on general assumptions and specific reasons that provide for the creation of combat systems and their transformation into fully-fledged martial arts in a civilization. It will also reveal the conditions for the decadence and extinction of these systems. Based on an analysis, it will discover whether medieval systems deserve to be labelled as “arts”. However, the analysis will also help to clarify the issue of national schools. Furthermore, the study will focus on the philosophical-theological overlap of medieval combat and its comparison with the Asian martial tradition. It will also attempt to address and describe the personality of a medieval martial arts master, his difficulties on his life’s journey in medieval society and his world view. However, the central topic of the study, which will be addressed in the main chapter, is the technical analysis of *Fechtbüchers* and *Ringbüchers* of the 14th–16th centuries, which will reveal the technical level of advancement of late medieval combat. The first known manuscript, *Manuscript I.33* (c. 1295–1320), as well as other classical works of medieval masters will serve as source of information. However, to a limited extent and by means of a retrospective method, the study will also use some more recent manuals, such as the works by Nicholas Potter and Johann George Pascha. More specifically,

it will focus on the passages dealing with combat, the techniques of unarmed combat and theoretical postulates of medieval and early modern times masters. In addition to these well-known manuals, the study will also try to discover some fragments of contact combat systems of the 6th–13th centuries, for which no historical manuals have been preserved. These systems will be addressed in a separate chapter. In its entirety, the study will not merely work with historical sources, which cannot perfectly answer all the questions, but it will also use knowledge and findings gathered through research and the reality of modern martial arts and sports.

Key words: Combat – Middle Age – Wrestling – European martial arts – Fiore – Liechtenauer – Codex Wallerstein

OBSAH

ÚVOD.....	10
1. Prameny.....	15
1.1. Fechtbuch/ringbuch jako pramen.....	15
1.2. Ostatní prameny.....	18
1.3. Bojové systémy jako pramen.....	20
1.3.1. Aikido.....	22
1.3.2. Box.....	25
1.3.3. Judo.....	26
1.3.4. Karate shotokan.....	26
1.3.5. Sebeobrana.....	27
1.3.6. Wing Chun.....	28
1.4. Literatura.....	29
1.5. Poznámky.....	31
1.5.1. Poznámka ke slovu <i>systém, umění a styl</i>	31
1.5.2. Poznámka k transkripci názvů.....	33
1.5.3. Poznámky k dialektice bojových umění.....	33
2. Dědictví starověku a dialektika bojových umění.....	36
2.1. Válečný systém.....	41
2.2. Klasický Pankration.....	44
3. Fragmenty bojových systémů 6.-13. století.....	56
3.1. Úchopy.....	60
3.2. Mečová ruka.....	65
3.2.1. Údery mečové ruky.....	66
3.3. Kryty a vazba.....	69
3.4. Kopy.....	72

3.5. Další útoky.....	73
3.6. Taktika „sraž a zabij“.....	74
3.7. Chvaty pro velmi krátkou vzdálenost.....	76
4. Zápas a techniky neozbrojeného boje 14. a 15. století.....	79
4. 1. Fiore de'i Liberi.....	81
4.1.1. Techniky a principy.....	83
4. 2. Johannes Liechtenauer.....	98
4.2.1. Techniky a principy.....	99
4.3. Ott Jud.....	105
4.3.1. Techniky a principy.....	106
4.4. Die Blume des Kampfes.....	112
4.4.1. Techniky a principy.....	113
4.5. Gladiatoria.....	114
4.6. Andreas Liegniczzer.....	117
4.6.1. Techniky a principy.....	117
4.7. Martin Huntfeltz	119
4.7.1. Techniky a principy.....	119
4.8. Hans Talhoffer.....	121
4.8.1. Techniky a principy.....	123
4.9. Codex Wallerstein.....	127
4.9.1. Techniky a principy.....	129
4.9.2. Boj proti skupině.....	143
4.10. Das Buch von Fußringen.....	144
4.10.1. Techniky a principy.....	145
4.11. Fabian von Auerswald.....	148
4.11.1. Techniky a principy.....	149

4.12. Fechtregeln.....	152
4.13. Zulauffenden ringen.....	153
4.14. Der Altenn Fechter anfengliche kunst.....	154
4.14.1. Techniky a principy.....	155
4.15. Hans Czynner.....	156
4.15.1. Techniky a principy.....	156
4.16. Das Ander Theil Des Newen Künstreichen Fechtbüches.....	157
4.17. Techniky a principy dalších mistrů.....	159
4.18. Úderové techniky.....	160
4.18.1. Kopy.....	165
4.19. Poznámka k boji na zemi.....	167
4.20. Shrnutí principů středověkých mistrů.....	169
5. Tabulky a křivka.....	171
5.1. Rozdělení podle specializace.....	171
5.2. Rozdělení podle zastoupených disciplín.....	172
5.3. Klasifikace současných bojových systémů dle jejich aktuálního stavu.....	173
5.4. Shrnutí.....	174
5.5. Hypotetická křivka vyspělosti bojových systémů beze zbraně.....	177
6. Portrét bojového mistra vrcholného a pozdního středověku.....	178
Závěr.....	194
Prameny.....	202
Literatura.....	207
Časopisy a internetové zdroje.....	225

ÚVOD

Společně s ostatními zaniklými systémy boje se středověký zápas zcela jistě řadí mezi málo známou součást evropského kulturního dědictví. Disertační práce si vytyčila za cíl hodnocení a konfrontaci středověkých marciálních systémů operujících pouze s vlastním tělem s realitou současného universa bojových umění. Práce si především klade za úkol zjistit, jak vysoce propracované byly jednotlivé složky středověkého kontaktního boje v poměru k současným a tzv. „moderním“ bojovým uměním Evropy a Asie.¹ Zhodnotí, zda se středověké systémy mohou považovat za „umění“ a jak obstojí kurikulum starých mistrů zaznamenané v bojových manuálech v porovnání s hybridními systémy boje 21. století.

Prostor pro výzkum zaniklých evropských stylů je obrovský. Může jít o studium středověkého zápasu jako celku, nebo může badatel zvolit interpretaci i jediného bojového kodexu. Tato práce se vydává spíše první cestou. Nezůstává ovšem u prostého popisu chvatů a osudů středověkých mistrů. Cíleně se také vyhýbá zevrubnému shromažďování pravidel historických zápasnických disciplín.² Spíše se pokouší zařadit středověké bojové aktivity beze zbraně do širšího kontextu technického vývoje bojových umění. Čtenáře se tak pokusí nejen seznámit se středověkým zápasem, ale zároveň mu zprostředkovat i kurz teoretického myšlení o zákonitostech tvorby a geneze bojových systémů obecně.

Disertace se tak dostane na pomezí historicko-hoplogické. Autor si uvědomuje, že takový počín je v českém prostředí v podstatě ojedinělý a k revitalizaci hoplogie³ jakožto vědní disciplíny v tuzemských podmínkách nejspíše v nejbližší době nedojde. Myslí si však,

¹ Tato srovnání nejsou v historiografii novinkou. Wetzler tento způsob přímo doporučuje a hovoří o možnosti propojení studia zaniklých evropských systémů s širším polem světových bojových umění. WETZLER, S. „Your Kung Fu is very good, Master Fiore!“ *Asian and European fight books in comparison*. in: Acta Periodica Duellatorum, Vol. 4, No. 2, 2016. s. 63.

Dále viz Burkat. BURKART, E. *Limits of Understanding in the Study of Lost Martial Arts Epistemological Reflections on the Mediality of Historical Records of Technique and the Status of Modern (Re-)Constructions*. in: Acta Periodica Duellatorum, Vol. 4, No. 2, 2016.

² To již udělal ve své obšírné encyklopedii shromažďující informace o zápasnických stylech z celého světa Artemenko. Pravidla se někdy odlišují i v rámci území jediného státu a obvykle se jedná o platnost různých, jinde povolených, víceméně neškodných způsobů útoku. Např. povolení/zakázání uchopení pod pasem, za tělo, či za oděv. Např. АРТЕМЕНКО, О.Л. *Энциклопедия традиционных видов борьбы народов мира*, Минск, 2010. s. 56 a 79.

³ Hoplogie je komparativní vědou studující člověka a jeho chování v boji. Slovo hoplogie je odvozené od hopla, řeckého názvu pro zbraň nebo štít. Obor vznikl v 19. století. Významnými osobnostmi byli sir Richard Burton (1821-1890) a Donn F. Draeger (1922-1982). Draegerem založená Mezinárodní hoplogická společnost (International Hoplogy Society) stále funguje, byť je jisté, že by hoplogie uvítala revitalizaci. Více viz DRAEGER, D. F. *An Introduction to Hoplogy: Part I*. 1979.

že vzhledem k nárůstu popularity bojových umění v posledních letech na trhu právě taková díla chybí a mohou dopomoci k zodpovězení otázek, která tento prastarý fenomén obklopují.

Téma práce se tak úzce dotýká mnoha obzvláště častých klišé. Největším je zřejmě nekonečná emancipace všech bojových umění. Na přelomu milénia jsme byli svědky znovunalezení vlastní identity a sebevědomí mimoasijských systémů. Literatura týkající se evropských bojových umění se snažila rozbít ono stigma domnělé hrubosti a nižší propracovanosti obvykle těmto systémům prisuzovanému. Prakticky všechny práce proto obsahovaly zdůrazňování vysoké vyspělosti obhajovaného bojového umění či systému. Práce proto objektivně posoudí, jakou veličinou byla u středověkých zápasníků techničnost akcí a do jaké míry bojovníci přeci jen spoléhali na vlastní sílu a živelnost. Hodnocení nebude anachronicky vycházet ze současných trendů, ale přihlédne především k původním dobovým požadavkům a výchozím podmínkám.

Názorová platforma evropského bojového primitivismu – byť odbornou literaturou dokonale rozbita – zůstává paradoxně stále přítomna alespoň v myslích laiků reprezentovaných populárními články a sportovními komentáři, pozastavujícími se nad tím, že v té které době již bojovníci dosahovali určitých – podle obecného laického mínění – příliš pokročilých technik. Přitom tento názor sdílí pouze již velmi zastaralá historiografie a ojedinelí badatelé specializující se na asijskou oblast. V každém případě je tento názorový proud zcela vyčerpan.

Boj za emancipaci zaniklých západních bojových umění navíc dosud nestihl odeznít, a přesto je v posledních dvou dekadách překrýván dalším, velmi podobným trendem – snahou o získání ztracené prestiže tentokrát asijských tradičních umění, někdy nazývanými též „moderními“, které nové, tzv. „hybridní“ systémy a „oživlá“ evropská bojová umění, zatlačily na periferii zájmu veřejnosti.

Tyto názorové „křeče“ nejsou jen záležitostí poslední doby, ale nalézáme je – jen v jiném aranžmá – napříč historií bojových umění Západu i Východu. Středověký zápas – jakožto produkt a nalezená odpověď na potřeby své doby – má k tomuto problému překvapivě mnoho co říci.

Úvodní kapitola proto shrnuje poznatky o starořeckém všeboji – jakožto známého předchůdce středověkých bojových systémů – a zároveň na jeho příkladu ilustruje obecný vývoj bojového umění. Pochopení těchto dějů dále pomůže s analýzou kusých fragmentů zaniklých evropských systémů, které již nebudeme vnímat jako homogenní a neměnné útvary.

Především laickou veřejností a praktikanty asijských tradičních stylů bývají evropská bojová umění vnímána jako inferiorní. Tomuto hodnocení ale naneštěstí podléhají i někteří badatelé.⁴ Tradičním argumentem odpůrců rovnocennosti evropských bojových umění je náboženský a filosofický přesah bojových umění Dálného východu.

Vzhledem k povaze středověkých pramenů – jakými *fechtbuchy* a *ringbuchy* jsou – je sice možné zjistit i několik informací o filosofických koncepcích středověkých mistrů, ale zdají se ovšem být poměrně skrovné. Mistři problematice příliš prostoru nevěnují. Zdánlivou orientální dominanci (zejména v tomto ohledu) není ale vůbec nutné s tímto faktorem konfrontovat. Jedná se totiž o spíše „pocitový“ argument, vytvořený na základě popkulturního mýtu. Vliv disciplinace filosofických systémů na bojová umění v Asii je výrazně přeceňován.⁵ Duchovní pozadí bylo navíc do mnoha bojových umění implementováno až aposteriorně; v 19. a 20. století. Tedy v dějinném okamžiku, kdy kontaktní boj začal velmi ztrácet na svém původním významu i na Dálném východu. Současná realita asijských systémů v každém případě této práci poslouží jako skvělý zdroj pro komparaci a objasnění některých principů bojových umění.

Druhý tábor – adorující současné hybridní systémy sportovního boje i sebeobranu – pro změnu viní asijskou válečnickou tradici z šarlatánství, zastaralosti tréninkových metod, vyumělkovanosti prováděných technik, vytvořených teoretiky a z ní plynoucí nevhodnosti umění nejen pro sportovní duel, ale i pro sebeobranu a jakoukoliv jinou bojovou praxi. Příčinou vzniku této platformy je hlavně nepochopení odlišnosti jednotlivých kategorií, pro které jsou bojové systémy vytvářeny a posuzování komplexní reality na základě zkušeností obvykle z kategorie pouze jediné.

S rozvojem středověké společnosti zápas opět nabyl rozdílných forem cílících na různé skupiny obyvatelstva, jež je využívaly pro sebeobranné či soubojové aplikace, válečné akce, predátorské útoky i volnočasové aktivity.⁶ Všechny tyto oblasti *fechtbuchy* a *ringbuchy* reflektují. Rozdílným je ovšem objem látky věnovaný jednotlivým kategoriím, což napomáhá

⁴ Nejkritičtěji se o evropských bojových uměních vyjádřil zřejmě Musil. MUSIL, O. *Historie asijských bojových umění*. In: SVOBODA, S. a kol. *Encyklopedie bojových umění a sportů*. Praha, 2012. s. 18.

⁵ Naopak mnozí moderní asijsí mistři, ač sami špičky oboru v tzv. „vnitřních“ bojových uměních, považují duchovní rozměr svého umění spíše za nepovinnou nadstavbu. Jak například uvedl v rozhovoru mistr Tai Chi stylu Chen Zhu Tian Cai. „Kdo cvičí tajči, má být jako silný kuřák,“ tvrdí čínský velmistr. *wave.rozhlas.cz* © 2018 [cit. 2019-8-10] Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/kdo-cvici-tajci-ma-byt-jako-silny-kurak-tvrdi-cinsky-velmistr-7553914>

⁶ Druhy násilí rozděluje Miller do těchto základních kategorií. Právě predátorský útok začaly moderní bojová umění velmi opomíjet. MILLER, R. *Realita násilí: k čemu jsou bojová umění ve skutečném světě*, přel. J. Kadlec. Praha, 2017. s. 33.

k pochopení, čím se středověké bojové systémy zabývaly přednostně a pro koho byly primárně určeny. Nepřímo jsou tak schopny zodpovědět otázku nepochopené podoby starých bojových umění obecně.

Práce příliš neoperuje s pojmem „národních“ bojových škol. Je samozřejmé, že i v minulosti byly používány termíny jako například španělská nebo italská škola šermu a nacionalismus hrál v minulosti mnoha bojových systémech podstatnou roli. Hraje ji i dnes. Na mnohých příkladech je ale doloženo, že většina systémů využívá znalosti mnoha tuzemských i zahraničních mistrů. Navíc bojovnícká elita bývala (a je i nyní) vždy spíše kosmopolitní.

Metodicky práce vychází z přímého přístupu – zvláště v analytické části – čerpání z *ringbuchů/fechtbuchů* pro popis zápasu pozdního středověku, a pro další související témata, například podobu bojových systémů z období 6.–13. století, využívá metody nepřímé a komparativní. Dále jimi řeší i související podotázky, jmenovitě problém úderových technik, pro něž není pramenného materiálu dostatek. V kapitole o ideálním mistrovi středověkého boje je využito přímé i nepřímé biografické metody. Práce také využívá jistých postupů transponovaných z archeologie či hoplogie.⁷ Tato zdánlivě krajní řešení však autor zvolil především z důvodu dosažení specifického cíle, k němuž lepší cesty nenašel. Uvědomoval si zde úskalí a své názory mnohdy konzultoval s odborníky. Také podotýká, že především za jeho technickými soudy ohledně mechanismů bojových umění stojí 15 let tréninku a instruktorské praxe. Svě výroky považuje za mnohdy omylné, protože se jeho názory na problematiku s přibývajícím rokem v bojovnícké komunitě mění a je si plně vědom, že se budou měnit i nadále. Je si také vědom faktu, že posoudit středověký zápas v celé jeho obšírnosti je objektivně nemožné. Navzdory tomu se autor pokusil stát „účastníkem popisovaného“⁸ natolik, kolik mu jeho možnosti dovozovaly.

Snadno se zde naskytne otázka, zda je právě toto pole a zvolené metody vhodné pro historickou práci. Vášnivě debaty ohledně vývoje a účinnosti bojových stylů zaměstnávající profesionální sportovce, badatele i poučené laiky, a přitom donekonečna kopírující schémata evidovaná napříč historií, jsou podle autorova názoru silným podnětem právě pro takový krok. Dějiny zde totiž hovoří velice srozumitelným jazykem a na mnoho otázek přinášejí

⁷ Například Venclova přístup „archeologie nenalezeného“, nebo Millerových analogických hypotéz. VENCL, S. *Otázky poznání vojenství v archeologii*. in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, roč. XXXV, č. E31. Brno, 1986. s. 181-184.

⁸ Zcela v duchu Parkmanova přístupu k historické práci. TRENT, W. P. – ERSKINE, J. - SHERMAN, P. S. – VAN DOREN, C. *A Short History of American Literature*. Cambridge, 2015. s. 351.

velmi konkrétní odpovědi. Práce se tak pokusí naplnit jeden ze základních smyslů historického bádání; prostředkovat pomocí výzkumu historických jevů, porozumění současným trendům a do určité míry předvídání budoucí tendence vývoje.

Autor práci přesto nepovažuje za nic více, než skromný hoplologický příspěvek vzniklý za účelem zachycení fyzické podoby zaniklého středověkého zápasu. Přidanou hodnotou je idealistický pokus o částečné otupení nekonečných sporů, týkajících se problematiky účinnosti stylů a mýtu superiorního bojového umění.

1. Prameny

1.1. Fechtbuch/ringbuch jako pramen⁹

Nedostatečností a útržkovitostí pramenné základny je často zmiňovaným problémem historiografie. Pro účely této práce se ale zachovalo poměrně značné množství bojových manuálů od vrcholného středověku po raný novověk, představující pro výzkum opravdu bohatý materiál a umožňující poměrně podrobné kvalitativní zhodnocení středověkých bojových umění beze zbraně především v období pozdního středověku.

Primárním pramenem práce budou *fechtbuchy* a *ringbuchy* z 14.–16. století, počínaje manuskriptem *I.33* (c. 1295-1320).¹⁰ Některé poučky ale vysloví i pozdější mistři a pramennou základnu ukončí až dílo Nicholaese Pettera *Klare Onderrichtinge der Voortreffelijke Worstel-Konst* (1674).

Z fechtbücher poslouží konkrétně pasáže pojednávajících o zápasu a technikách neozbrojeného boje. To znamená i některé pasáže o boji dýkou a obraně proti různým zbraním. Práce využije i teoretické postuláty středověkých a raně novověkých mistrů, které se týkají zápasu přímo i nepřímo. Důvod tohoto postupu bude dále vysvětlen.

Značnou výhodou je, že bojovníká společnost je v jistém smyslu velmi konzervativní, a proto je za určitých podmínek možné využívat prameny z dob pozdějších pro poznání doby starší. Je tedy částečně možné z dochovaných manuskriptů a pamětí 13./14.–17. století čerpat informace přibližně pro staletí 12.–15., a to nejen z hlediska technické rekonstrukce zaniklých evropských stylů boje,¹¹ ale také do určité míry vztahů mistrů k okolí.¹²

⁹ Více informací k jednotlivým fechtbuchům viz kapitolu Zápas a techniky neozbrojeného boje 14. a 15. století.

¹⁰ Manuskript je někdy datován do ještě dřívější doby, přibližně k roku 1270. BODEMER, H. *Fechtbuch*. Dissertationsarbeit, Philosophisch-Historischen Fakultät der Universität Stuttgart. Stuttgart, 2008. s. 327.

¹¹ Je tak možné předpokládat, pokud objevíme doklady složitěho stylu, který evidujeme již jako hotový produkt, ale jeho vývoj není zaznamenán. Tím je jistě obtížně interpretovatelná škola manuskriptu *I.33*. Nebo systémy, jejichž tvůrci jsou sice zakladateli tradice, ale zároveň jsou označováni za studenty dalších učitelů. Tím je třeba Liechtenauer, který podle pisatele *Nuremberg Hausbuch* svůj styl celý nevynalezl: „...*Nicht das her sy selber haben fynden vnd irdocht...*“ Nebo Fiore, který nejprve uvádí své studium u mnoha německých učitelů: „*Elo ditto fiore sia imprese le ditte chose da molti magistri todeschi.*“ *Nuremberg Hausbuch MS 3227a*. fol. 13 v. srov. J. Paul Getty Museum, Los Angeles, California. MS Ludwig XV 13. fol. 1 r.

Složitější styl boje totiž není možné od základu vymyslet. Zcela na místě je zde naopak názor, stejně jako v mnoha jiných oborech (ať již můžeme zmínit tvůrce politických zřízení, jakým byl například mytický Lykúrgos, nebo bájně básníky jako Homér, či vojenské reformátory typu Gaia Maria), že výtvozem jediného geniálního mudrce, styl prakticky nikdy není. Vždy naopak předpokládáme, že práce této osoby je již završením výzkumu mnoha generací před ní. Dlouhou kontinuitu si dobře uvědomovali i sami mistři. *Nurember Hausbuch* uvádí, že zaznamenané Liechtenauerovo umění meče,

Důležité je si uvědomit, jaké informace je možné z těchto knih získat a ve kterém ohledu jsou spíše skoupé.¹³ O svých tvůrčích rozhodně nevypoví mnoho a samy o sobě jsou nedostatečným pramenem pro hloubkovou sondáž do života bojovnické elity. Nabízejí ale mnohé indicie, které napoví o tom, co znamenalo být středověkým mistrem kontaktního boje a v jakém prostředí se takoví muži pohybovali. Tyto stopy je třeba hledat především v úvodu, je-li ovšem nějaký k dispozici. Pokud ano, je dobré věnovat mu za tímto účelem zvýšenou pozornost.

V úvodu mistr mnohdy velebí¹⁴ a vychvaluje své chlebodárce jako pravé rytíře, umělce ve zbrani. Vyzdvihuje někdy rovněž své vlastní učitele nad učitele jiných.¹⁵ Toto chování je ovšem dobovým územ a těžko v těchto pozitivních evaluacích hledat reálnou výpovědní hodnotu. Naopak je jisté, že se knihy nevyhnuly politickému zatížení a klientelismu.¹⁶

Knihy jsou také někdy prodchnuty křesťanskými idejemi, což se – viděno dnešní optikou – může jevit jako silná ambivalence vůči jinak všudypřítomnému bojovnickému pragmatismu.¹⁷ Ve své podstatě ovšem mistři mohli vycházet jen z dobového úzu. Jejich řemeslo bylo koneckonců do jisté míry již dávno zajištěno učením o spravedlivé válce, které

bylo vynalezeno před mnoha stovkami let: „...dy mag vor manchen hvndert Jaren seyn fynden vnd irdocht...“ *Nuremberg Hausbuch MS 3227a*. fol. 13 v.

Na druhou stranu je zde nesprávné neocenit mnohdy titánské úsilí těchto mistrů, kteří systém pravděpodobně především zpřehlednili, systematizovali a předali jej dalším generacím.

¹² Jedná se třeba o všudypřítomný a zřejmě nekonečný spor mistrů s „obecnými“ bojovníky, kteří, podle mínění mistrů, neprokazovali bojovnému umění dostatečnou úctu. Ty zmiňuje již na začátku *MS I.33* když poukazuje na to, že i bojovní nedouci používají základní střehy šermu: „...etiam ignorantes artem dimicatoriam vtuntur ... hijs septem custodijs...“ *Royal Armouries Leeds, United Kingdom, MS I.33*. fol. 1 r.

¹³ JAQUET, D. *The Future of Historical European Martial Arts Studies. A discussion*. in: *Acta Periodica Duellatorum*, Vol. 4, No. 2, 2016. s. 93.

¹⁴ di GRASSI, Giacomo. *His True Arte of Defence*, London, 1594. s. 3. [quod.lib.umich.edu \[online\]. © 2020 \[cit. 2020-1-2\]. Dostupné z: https://quod.lib.umich.edu/e/eebo/A02044.0001.001/1:3?rgn=div1;view=fulltext](https://quod.lib.umich.edu/e/eebo/A02044.0001.001/1:3?rgn=div1;view=fulltext)

¹⁵ Jako chválí Paulus Kal svého mistra, kterého vyzdvihuje mezi všemi Liechtanauerovými žáky. „...der maister aller schüller gewesen ist...“ *Bayerischen Saatsbibliothek, München, Deutschland. Cgm 1507*. fol. 2 r.

¹⁶ Nekritické chvály na své chlebodárce píše v úvodu ke svému dílu většina mistrů. Například Fiore de'i Liberi (c. 1340-1420), Fabian von Auerswald (1462-1537), Giacomo di Grassi (+ po 1594).

¹⁷ Který nešetří soupeře ani soupeřova koně zásahy do zapovězených míst a obecně doporučuje chytrácké jednání. Např. FABIÁN, M. *Umenie šermu majstra Liechtenawera*. Bratislava, 2015. s. 8. srovn. Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska. *MS Germ.Quart.2020*. fol. 208 v.

je možné vztáhnout i na jakékoliv oprávněné užití násilí.¹⁸ Silná religionizita je navíc jev, který u bojových mistrů pozorujeme prakticky celosvětově i ve 20. století.

Fechtbuchy neposkytují vyčerpávající informace ke svým tvůrcům. Autorství připadá mnohdy několika osobám a také je často anonymní nebo neověřitelné. Některá učení jsou připisována mistrům i chybně. Není možné se tedy zřejmě na identitu mistrů spolehnout jinde než ve skutečně osobních manuálech.¹⁹ O konkrétních mistrech se tak mnohdy dozvíme jen o málo víc než o znění jejich jména.

Zbytek manuálu je většinou technickým rozbořem bojových technik, i když i zde je možné různé postřehy k soudobé společnosti objevit. Obvykle se zde dozvídáme jen o několika jevech, které mistra uváděly v hněv, nebo se jim vysmíval.²⁰ Přes tuto útržkovitost nakonec poznámky mistrů přinesly dostatečný materiál alespoň pro vytvoření obrazu ideálního mistra boje a jeho životní pouti. Je mu tedy věnována poslední kapitola práce.

Techniky zaznamenané středověkými mistry není dnes lehké pochopit. Vyplácí se zde několikeré přečtení, pečlivé promyšlení doprovodného textu a detailní prozkoumání obrazové přílohy.²¹ Mnohdy je ale přítomna jen jedna složka, nebo její fragmenty.²² Některým učením

¹⁸ Formovalo se v podstatě od počátků křesťanství. Stěžejním byla jistě díla Eusebia z Césareje (260-340), který chápal vojenskou moc v rukách císaře jako nástroj Božího působení nebo Augustina z Hippa (354-430), jenž považoval použití síly za občasný nutný prostředek pro udržení míru v nedokonalé pozemské obci. Problémem se zabývali rovněž dekrétisté, z jejichž učení vycházel i Tomáš Akvinský (1225-1274). Ten sice křesťanské pojetí dovolené války příliš neobohatil, ale jasně je formuloval. HOLUB, T. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce. Návrh kritériologie*. Praha, 2009. s. 39-48.

¹⁹ Tématu se věnuje Jaquet Walczak. Viz JAQUET, D. – WALCZAK, B. *Liegnitzer, Hundsfield or Lew? The question of authorship of popular Medieval fighting teachings*. in: *Acta Periodica Duellatorum*. Vol. 3, No. 2, 2015, s. 197–240.

²⁰ Jedná se většinou o osoby neprokazující úctu, která jejich umění náleží, nebo o něm nemající potuchy. Např. „...dye kunst in werden nicht behalten als dan der kunst zw gehört...“ *Accademia Nazionale dei Lincei*, Roma, Itálie. *Cod.44.A.8*. fol. 3 r. Jde tedy obvykle o konflikt technických a obecných bojovníků.

²¹ Autor zde rozhodně nechce být přehnaně skromným jako je Welle, když dehonestuje své schopnosti amatérského kunsthistorika. DELUZ, V. *Rainer Welle, Ein unvollendetes Meisterwerk der Fecht- und Ringkampfliteratur des 16. Jahrhunderts sucht seinen Autor. Der Landshuter Holzschneider und Maler Georg Lemberger als Fecht- und Ringbuchillustrator? (Purkersdorf: Hollinek, 2017), Codices Manuscripti, suppl. 12*. in: *Acta Periodica Duellatorum*, Vol. 6, No. 1, 2018. s. 208.

Je ale pravdou, že se autor práce, i po 13 letech studia bojových umění, považuje nanejvýš za lehce pokročilého adepta bojové vědy. Je si vědom, že zatímco v některých oblastech jsou jeho znalosti a dovednosti mírně nadstandartními, jiné disciplíny zatím pouze z povzdálí zdvořile pozoruje a v některých je naprostým začátečníkem. Schopnost interpretace bojového umění středověkých manuálů tak samozřejmě bude, zejména vzhledem k osobám, jež je napsali, v mnohém nedostatečnou a zkreslující.

²² Kodex Amberger například obsahuje, kromě několika němých vyobrazení, jen popis 3 technik na jediném foliu. Private Collection, Maryland. *Codex Amberger*. Transkripci viz *Codex Amberger*.

chybí iluminace, jinde je naopak jen obrazová příloha a text chybí.²³ Nebo jsme vystaveni jen hrubému vysvětlení bojového principu bez konkrétního chvatu.

Mnohdy je těžké pochopit i kodexy obsahující poměrně bohatý popis.²⁴ Mistři se totiž většinou neobtěžují vysvětlovat základy bojového umění. V žádném případě se nejedná o návod pro komplexní, systematickou výuku. Přístupovat k *fechtbuchům* čistě jako k bojovému manuálu není zcela efektivní.²⁵ Kodexy spíše mohly sloužit jako doplněk ke studiu²⁶ nebo jako připomínka obecných principů a databáze obohacující seznam osobních technik již pokročilým adeptům středověkého kontaktního boje. Některé *fechtbuchy* byly pak téměř jistě čistou sebe prezentací a reklamou školy, než snahou o předání svých těžce nabytých dovedností dále.²⁷ I tato skutečnost je ovšem velmi cenná a svědčí o implicitních důvodech, jež umožnily manuály vůbec zhotovit.

1.2. Ostatní prameny

Práce se rovněž pokusí nalézt fragmenty systémů kontaktního boje z období 6.–13. století, pro které nejsou dobové manuály zachovány. I bez starších pramenů ovšem lze alespoň rámcově „temnou dobu“ bojových umění²⁸ konstruovat.

Prameny pro tuto dobu spíše mlčí. Pro analýzy jsou neozbrojené potyčky samozřejmě příliš marginálními záležitostmi. Kroniky ovšem také nepředstavují příliš dobrý pramen. I autoři známí barvitým popisem bojových událostí – jako Prokopios z Kaisareie nebo

wiktenauer.com [online]. © 2019 [cit. 2019-12-10]. Dostupné z: https://wiktenauer.com/wiki/Codex_Amberger

²³ Např. Det Kongelige Bibliotek, Copenhagen, Denmark, *MS Thott.290.2°*.

²⁴ D. - VERELST, K. - DAWSON, T. *Late Medieval and Early Modern Fight Books: Transmission and tradition of Martial Arts in Europe (14th-17th Centuries)*. Leiden, 2016. s. 294

²⁵ BURKART, E. *Limits of Understanding in the Study of Lost Martial Arts Epistemological Reflections on the Mediality of Historical Records of Technique and the Status of Modern (Re-)Constructions*. in: *Acta Periodica Duellatorum*, Vol. 4, No. 2, 2016.

²⁶ Což se zdá reálné v případě, že byly někdy vyhotoveny pro zámožného žáka mistra. ŻABIŃSKI, G. *The Longsword Teachings of Master Liechtenauer. The Early Sixteenth Century Swordsmanship Comments in the "Goliath" Manuscript*. Toruń, 2010. s. 83-91.

²⁷ Viz fechtbuch Paula Kala. Zcela žádné rady nedává například ani Cluny Fechtbuch nebo *Cod.11093*. Musée national du Moyen Âge, Paris, France. *MS Cl. 23842*. srov. Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Österreich. *Cod.11093*. fol. 40 r – 44 v. srov. Bayerischen Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cgm 1507*.

²⁸ Období přibližně od 6. do 12. století, ohraničené rozpadem antických systémů boje a ustavováním první známé středověké školy manuskriptu *I.33*. Tamtéž, s. 49.

Widukind z Corvey – neposkytují k tématu téměř nic.²⁹ Dokonce ani populární vypravěč, jakým je Geoffrey z Monmouthu, nepřinese k tématu mnoho.³⁰ Řehoř z Tours zmiňuje několik rvaček nebo spíše napadení. Na detaily je ale také skoupý. Historie Langobardů zmiňuje vytržení kopí neozbrojeným bojovníkem.³¹

Tyto ojedinělé existence nepříliš vypovídajících záznamů nepřímo dokazují, že boj beze zbraní byl pro středověké bojovníky 6.–13. století (vyjma specialistů) okrajovou záležitostí a nouzovým řešením.³²

V případě hagiografií je možné užít jen výjimečné případy. Vraždy a mučení mají s bojovou technikou zřídka něco společného a autoři boji mnohdy nerozumí. Situace, které jsou pro potřeby práce poutavé, můžeme omezit na okamžiky, kdy neozbrojení světcí kladli svým vrahům aktivní a kvalifikovaný odpor. To je ale poměrně ojedinělý jev.³³ Popis události je navíc mnohdy pouze legendárním: Meče bijí do nezranitelných hlav, vylétávají z ruky vrahům a ti jsou sráženi k zemi Boží mocí. K bojovému umění doby takový popis nevypoví nic.³⁴

²⁹ Dějiny Sasů zhořla nic, Prokopis alespoň – pravděpodobně nevědomky – zmiňuje v práci popsanou taktiku „sraž a zabij“. Widukind z Corvey. *Dějiny Sasů*. Ed. J. Izdný. Praha, 2016. srov. Prokopios z Kaisareje. *Válka s Góty*. Ed. P. Beneš. Praha, 1985.

Podobně k tématu bezobsažnými, se ukázaly být například Historie o starých norských králích, Kronika Slovanů, Historia Brittonum nebo Historia Norwegiae. Helmold z Bosau. *Kronika Slovanů*. Ed. J. Zdichynec. Praha, 2012. srov. Theodorik. *Historie o starých norských králích*. Ed. V. P. Polách. Č. Budějovice, 2014. srov. Nennius, *Historia Brittonum*. Ed. K. W. L. Han. London, 2008. srov. *A History of Norway and The Passion and Miracles of the Blessed Óláfr*. Ed. D. Kunin. London, 2001.

³⁰ Zaznamenává alespoň zápas hrdiny Corinea a obra Goëmaga, který je sice značně mytickým, nese ale stopy reálných technik, některé zaznamenané i *fechtbuchy*. Jde o přehození nepřítele přes ramena a jeho odnesení z místa zápasu. Godfried's von Monmouth. *Historia Regum Britanniae*. Ed. E. Anton. Halle, 1854. Liber primus, Cap. XVI.

³¹ Paul the Deacon. *History of the Langobards*. Ed. W. D. Foulke. Philadelphia, 1907. VI. Chap. XXIV.

³² Autor netvrdí, že není možné určité zmínky v jiných pramenech najít, po studiu řady kronik ovšem získal tak zanedbatelné množství použitelného materiálu, že od jejich další analýzy upustil. Vyjma již zmíněných viz *Ethelwerdovu kroniku*, Asserův *Život krále Alfréda*, *Píseň o Nibelunzích*, dále díla Gildy, Richarda z Cirencesteru, Saxa Grammatica.

³³ Není proto možné například využít popis zavraždění sv. Vojtěcha, nebo smrt Olafa II. Pozn. autora.

³⁴ Přesně takto popisuje Boleslavovo odzbrojení *Gumpoldova legenda*. Jinak je ovšem právě počáteční Václavův boj s Boleslavem ojedinělým a cenným příkladem středověké sebeobrany. Jednotlivé prameny jej ale popisují odlišně a pro potřeby práce nevhodně. *Život svatého Václava* alespoň zmiňuje, že Václav Boleslava vrhl na zem. *Život svaté Ludmily a svatého Václava* přináší ještě jeden zajímavý fakt a tím je ochromení Boleslava strachem, takže není schopen zasadit účinný úder. Jev v boji poměrně běžný, zvláště ovšem pro bojem nezkušené osoby, což Boleslav jistě nebyl (viz Miller). EMLER, Josef (ed.). *Fontes Rerum Bohemicarum I*. Praha, 1873. s. 132, 160, 219, 232-233.

Podobně bájný popis zápasu – tentokrát člověka s monstrem – uvádí hrdinský epos Beowulf. Záznam technik se také spíše nekoná, nicméně je zde popsán například Beowulfův mocný úchop – důležitá dovednost zápasníka.³⁵ Hrdina se silou 30 mužů samozřejmě jiný ani mít nemůže.

Překvapivě výrazně lepším zdrojem se nakonec ukázaly být některé doprovázející iluminace. Mnohdy poskytovaly informace, které v textu vůbec nebyly obsaženy a i v případě, že vyobrazené figury svůj trpný osud klidně přijaly, nabídlly kvalitní indicie pro poznání techniky boje. Záviselo totiž pouze na umělcově znalosti boje, která obvykle nebyla velká, ale u některých je možné ji spolehlivě identifikovat.³⁶

1.3. Bojové systémy jako pramen

Mnoho současných badatelů, včetně profesionálních historiků, je přesvědčeno, že pro aktivní porozumění vnitřních mechanismů bojových umění je nutné se jim prakticky věnovat.³⁷ Je samozřejmé, že je zde ale nutné nalézt rovnováhu a varovat se extrémů. Samostatné studium přináší mnoho informací, které nemohou být bez pochopení praktických dovedností správně interpretovány, a výcvik v bojových uměních sám o sobě naopak přinese pouze vysoké sebevědomí bez potřebných znalostí.³⁸

³⁵ *Beowulf*. Ed. L. Hall. Boston, 1892. XII.

³⁶ Dále viz Fragmenty bojových systémů 6.–13. století.

³⁷ Od těch spíše kontroverzních (např. Clements) až po špičky svých oborů (Anglo, Draeger). Nejznámější práce CLEMENTS, J. *Medieval Swordsmanship*. Boulder, 1998. srov. SYDNEY, A. *The Martial Arts of Renaissance Europe*. London, 2000. srov. DRAEGER, D. F. - SMITH, R. W. *Comprehensive Asian Fighting Arts*. Tokyo, 1980.

O nezbytnosti praktického studia pro pochopení historických bojových postupů se kladně vyslovil Jaquet nebo odborník na středověký zápas Welle, kterého Jaquet ve svém příspěvku cituje. JAQUET, D. *Experimenting Historical European Martial Arts a Scientific Method?* in: JAQUET, D. - VERELST, K. - DAWSON, T. *Late Medieval and Early Modern Fight Books: Transmission and tradition of Martial Arts in Europe (14th-17th Centuries)*. Leiden, 2016. s. 216-246. srov. WELLE, R. *... und wisse das alle höbischeit kompt von deme ringen. Der Ringkampf als adelige Kunst im 15. und 16. Jahrhundert*. 1993. s. 23-25.

Burkart je dokonce toho názoru, že dovednosti v bojových uměních jsou při studiu zaniklých evropských systémů zcela rozhodující. BURKART, E. *Limits of Understanding*, s. 26.

³⁸ Tuto tenzi mezi táborem „praktikantů“ a „učenců“ reflektuje Jaquet i v dalším článku. JAQUET, D. *The Future of Historical European Martial Arts Studies. A discussion*. in: *Acta Periodica Duellatorum*, Vol. 4, No. 2, 2016. s. 7.

Trénink konkrétního stylu nevede jen k porozumění jemu samotnému, ale přispívá k lepšímu chápání principů, na kterých stojí většina bojových umění.³⁹ Je samozřejmé, že ve středověkých bojových systémech najdeme styčné body s moderními bojovými sporty i s asijskými uměními. Tyto podobnosti by ale neměl badatel cíleně vyhledávat. Samy o sobě totiž mnoho nevypoví a jsou vyváženy četnými rozdíly.⁴⁰ Jednotlivé prvky nám ale pomáhají především poznat odlišnou realitu, ve které se systémy zrodily a na kterou byly nuceny reagovat.

Je samozřejmé, že čím více stylů badatel prozkoumá, tím větší se mu dostane vhledu do problematiky. Naneštěstí k alespoň částečnému zvládnutí i jediného stylu, je obvykle nutný několikaletý výcvik.⁴¹ Je pravděpodobně chybou spěchat a pokoušet se osvojit si co největší počet stylů, potažmo cviků a technik během krátké doby. Kvalita zde totiž zcela jednoznačně nebývá úspěšně nahrazována kvantitou.⁴² Staří i moderní mistři se shodují, že k zvládnutí opravdového umění je nutný delší čas a velké úsilí. Profesionální historik ale obvykle nemá dostatek času pro každodenní několikahodinový trénink, který jediný ke komplexnímu poznání bojových umění opravdu vede.⁴³

Autor považuje za dobrý kompromisní přístup ten, kdy se cvičenec věnuje především jedinému stylu, ale zároveň si vyzkouší boj se zbraní i bez ní včetně všech bojových kategorií zahrnujících boj na dlouhou, střední, krátkou i velmi krátkou vzdálenost.⁴⁴ Tímto postupem

³⁹ Bojová umění jsou si v mnohém podobná, což reflektují mnozí autoři. UEŠIBA, K. *Duch aikidó*, 1984. s. 34.

⁴⁰ Bojovníci středověku například studovali boj se zvýšenou pozorností, zaměřenou na tělesnou i mentální typologii. Obvykle zmiňují, jak se chovat především proti silnému soupeři. Např. „*Volge allen treffen den starken wiltu sye effen....*“, Germanisches Nationalmuseum Nuremberg, Deutschland. *Nuremberg Hausbuch MS 3227a*. fol. 60 v. srov. „*...ob du mit einem starcken ringst...*“ *Cod.I.6.4°*.2. fol. 43 v.

Ta je dnes v bojových sportech rovněž důležitá, ale v podstatě mnohem méně. Rozdíly mezi sportovci jsou, v rámci své váhové kategorie, nepoměrně menší.

⁴¹ U Aikido se předpokládá 10 let aktivního, prakticky denního cvičení pro dosažení dostačující začátečnické úrovně. DUGGAN, E. R. *The Key to Ki*. in: *Black Belt*, Vol. 15, No. 11, 1977. s. 41-44.

⁴² Nejúspěšnější bojové styly se vyznačují svou jednoduchostí, například box, který vede atlety k co nejdokonalšímu vypilování několika málo prvků, které jsou poté schopni použít s mnohem vyšší efektivitou, než bojovník shromažďující desítky či stovky technik. Pozn. autora.

⁴³ BERTOLINO, B. *Thriving on the Front Lines: A Guide to Strengths-Based Youth Care Work*. New York, 2014. s. 200.

⁴⁴ Toto rozdělení neodpovídá popisu vzdáleností v sebeobraně, využívaný elektronickými skripty Masarykovy univerzity. Viz Technické prostředky sebeobrany. *fsps.muni.cz* [online]. © 2013 [cit. 2019-9-5]. Dostupné z: <https://www.fsps.muni.cz/inovace-SEBS-ASEBS/elearning/sebeobrana/technicke-prostredky>

zajistí kvalitu svého výzkumu v mateřském stylu a zároveň se mu otevrou cesty, které jeho styl reflektuje jen okrajově, mnohdy i zcela nedostatečně.⁴⁵

Moderní bojová umění jsou totiž obvykle jednostranně zaměřená na určitou oblast, které dávají přednost a ostatními se zabývají jen povšechně. Je to způsobeno preferencemi jejich zakladatelů nebo sportovní transformací, která zapověděla nebezpečné techniky za účelem ochrany zdraví sportovců či uchování požadovaných principů. Nebo výběr určité oblasti sleduje jiný cíl.⁴⁶ Tradiční bojová umění jsou na tom obdobně. Někdy bývají již dokonce v tzv. *hibernaci* nebo pozvolna kolabují. Mnohdy bez povšimnutí jejich praktikantů i odborníků.⁴⁷

Pro usnadnění analýzy beze zbraně autor cíleně využívá teoretické i praktické znalosti a zkušenosti s těmito bojovými systémy:

1.3.1. Aikido

Aikido je autory označováno za jedno z nejmladších bojových umění.⁴⁸ Toto označení se vzhledem k dnešní bojové realitě jeví jako expirující⁴⁹ a z technického hlediska zcela

⁴⁵ Obvykle sportovní, nebo tradiční styl, odpovídající na již neexistující bojovou realitu nebo vlastní vymezená pravidla. Rozčarování z nefunkčnosti tradičních bojových umění bylo velkým tématem první dekády 21. století. Viz Black Belt, Vol. 40, No. 5, 2002. s. 10.

⁴⁶ Aikido sestává především z technik sloužících k odzbrojení, destabilizaci, následnému shození na zem a imobilizaci protivníka. Technicky vzato jsou tyto bojové dovednosti vlastní většině bojových umění a obsahuje je namátkou středověký evropský zápas, jujutsu, karate i většina stylů wušu, kde je pro tyto dovednosti vyčleněn pojem *quinna*. DRAEGER, D. F. - SMITH, R. W. *Comprehensive Asian Fighting Arts*. Tokyo, 1980. s. 50.

Zakladatel Aikido dal přednost z náboženských a filosofických pohnutek této bojové složce před zápasením tělo na tělo, nebo před pěstním soubojem, ačkoliv sám ovládal všechna tato umění, což nebylo u mistrů bojových umění jeho doby nic ojedinělého. STEVENS, J. *Abundant Peace: The Biography of Morihei Ueshiba*. Boston, 1987. s. 67-68.

Mistr Karate Gichin Funakoši naopak soustředil pozornost na nekonečné zdokonalování úderové techniky rukou a nohou. Byl toho názoru, že každý provedený úder musí být takové úrovně, aby měl schopnost soupeře okamžitě zabít. Přesto víme, že Funakoši se věnoval i zápasu tělo na tělo. FUNAKOŠI, s. 73-74.

Mistr Gigoro Kano (1860-1938), vytvářející sportovní formu jujutsu, známou jako judo, prosazoval nedestruktivní techniky, možné provést bez obav v tréninku i sportovním zápasu. Považoval sparring, tréninkové zápolení, za nejlepší možnou přípravu na skutečný boj. Nicméně pro sebeobranu rovněž trénoval *atemi waza* (úderové techniky) a jejich historické použití je v judo uchováno ve formě *Kime-no-kata*, kterou vytvořil ve spolupráci s výběrem mistrů jujutsu. Navíc Kano bral soukromé hodiny karate od Gičina Funakošiho. *Goshin Jutsu*, další kata obsahující *atemi*, byla přidána do kurikula *Kodokanu* až po zakladatelově smrti v 50. letech 20. století. STEVENS, J. *The Way of Judo: Portrait of Jigoro Kano and His students*. Boston, 2013. s. 9. srov. FUNAKOŠI, s. 45. srov. WATSON, B. N. *Judo Memoirs of Jigoro Kano*, Bloomington, 2008. s. 79-80.

⁴⁷ FOJTÍK, I. *Duch Budó*. Praha, 2006. s. 96.

⁴⁸ STEVENS, J. *Nepřemožitelný bojovník*, přel. L. Adamcová. Praha, 2006. s. VII.

chybné, protože Aikido svým kurikulem spočívá v hluboké minulosti.⁵⁰ Z evropského pohledu by se jeho raná forma ještě z 30. let 20. století dokonce dala označit za středověké bojové umění.⁵¹

Aikido bylo zkompletováno Moriheiem Ueshibou (1883–1969) během jeho celoživotního úsilí a tréninku okolo 200 bojových stylů z Japonska a zřejmě i Číny.⁵² Výsledný produkt je sebeobranný styl užívající chvaty primárně pro střední až dlouhou vzdálenost a znehybňující techniky, při kterých je soupeř blokován na zemi.

Historické kořeny těchto technik sahají velmi hluboko a lze je v Japonsku sledovat bezpečně do období Sengoku (1467–1600), možná ale již do období Kamakura (1185–1333). V Číně – podle tradice – zasahují až do dávnověku ještě před éru Žlutého císaře (3. tisíciletí př. Kr). To je samozřejmě neprokazatelné. Logickým se ale zdá počítat s nimi například již v éře dynastie Tchang (618–907), během které čínská bojová umění prokazatelně ovlivňovala okolní bojové systémy.⁵³

Styčnými plochami Aikido s evropským středověkým zápasem jsou mnohé příbuzné techniky⁵⁴ a fakt, že Aikido z hlediska svého historického využití vychází z podobných zákonitostí – jedná se o sebeobranu válečníka, primárně vycvičeného v boji s převážně sečnou

⁴⁹ Dnešní experti moderních bojových umění a sebeobrany obecně hodnotí techniky Aikido i historické techniky čínské sebeobrany jako příliš komplikované a nefunkční. V sebeobraně se dnes prosazuje především jednoduchá technika. FURR, C. *The Science of the Martial Arts!* Morrisville, 2017. s. 225.

Autor souhlasí s první premisou, nicméně druhou kategoricky odmítá a dodává, že tyto prastaré techniky byly určeny pro profesionální válečníky a obvykle vycházely z rutinního pohybu se zbraní, díky kterému je bojovník použije přirozeně, zatímco dnešnímu praktikantovi jsou jejich principy zpočátku utajeny a jeví se mu jako velmi exotické a komplikované. O tomto problému mluví Burkart. BURKART, E. *Limits of Understanding in the Study of Lost Martial Arts Epistemological Reflections on the Mediality of Historical Records of Technique and the Status of Modern (Re-)Constructions*. in: *Acta Periodica Duellatorum*, Vol. 4, No. 2, 2016. s. 11.

⁵⁰ Vychází především ze školy daito-ryu aikijujustu, jejíž počátky jsou hledány již v 9. století, prakticky o ní nejsou ovšem doložitelné zprávy před 19. stoletím. PAVELKA, R. – STICH, J. *Vývoj bojových sportů*. Praha, 2012. s. 84

⁵¹ Jen do jisté míry. Například Knight uvádí, že zásadním rozdílem mezi středověkým ringem a Aikido je, že ringen se praktikovalo agresivně, explosivně, s plnou silou a nasazením, zatímco Aikido je prováděno zcela nekonfrontačně. To je obecně pravdivý výrok, ovšem neplatný pro všechny styly Aikido (Například Shiodův Yoshinkan, který právě z rané fáze vychází.). KNIGHT, T. H. *The Last Resort: Unarmored Grappling and Dagger Combat*. Morrisville, 2008. s. 3.

⁵² DRAEGER, D. F. - SMITH, R. W. s. 139.

⁵³ V té době se do Japonska například dostal vzor pro pozdější samurajské meče. V Koreji bylo pro změnu cvičeno bojové umění nazývané „Tchangská ruka“. Tamtéž, s. 85.

⁵⁴ Např. *ikkyo, shiho nage*. RÖDEL, s. 64-67, 84-85.

zbraní. Pochopení principů Aikido tak významně cvičenci urychlí právě trénink s těmito zbraněmi a umožní i jeho hlubší progres.⁵⁵

Aikido (podobně jako jiná vnitřní bojová umění) využívá mnohé mechanismy, které netrénovanému oku mohou připadat nelogické, či odporující anatomii a fyzice. Nejedná se ovšem o žádné šarlatánství, ale o techniky, které naopak znalost těla a fyzikálních sil dokonale využívají.⁵⁶ Ovládnutí těchto technik je záležitostí dlouholetého výcviku a v minulosti bylo obvykle doprovodným jevem tréninku válečných umění se zbraněmi a zbrojemi. Z tohoto důvodu je „morek“ tohoto umění běžnému, jen lehce cvičícímu⁵⁷ praktikantovi spíše nedosažitelný. Není pravděpodobně možné doložit, že podobných „vyšších“ technik dosahovali středověcí bojovníci. Vzhledem k cestě, která k nim směřuje, je jejich alespoň stopový výskyt ovšem velmi pravděpodobný.⁵⁸

⁵⁵ Zbraňový trénink doporučoval Ueshiba a mnohdy na technikách meče vysvětloval principy svého bojového umění. Mnoho ze zbraňových dovedností přechází do pohybu rukou vykonávajících jednotlivé chvaty. To je možné pozorovat v teorii Tai Chi od Yanga, kde jsou některé dovednosti vysvětleny již čistě pro boj holýma rukama, aniž by byly trénovány se zbraní a k jejich dosažení je proto nutné cvičit doplňkové cviky, která nepřináší nic jiného než právě tuto dovednost. Pro staré válečníky by takový trénink nebyl nutný, protože potřebné schopnosti získali právě z tréninku šermu. STEVENS, J. *Nepřemožitelný bojovník*, s. 240. srov. YANG, J. *Teorie a bojová síla tchaj-ti II. díl*, přel. V. Liška, F. R. Hrabal. Bratislava, 2001. s. 57 - 59.

⁵⁶ Z šarlatánství viní Moriheie Ueshibu i dnešní bojovnícká veřejnost. Ueshiba byl ovšem osobností natolik význačnou a svým způsobem neuvěřitelnou, že negativní ohlasy jsou zcela pochopitelné. Schopnosti pouze 153 cm měřícího „boha bojových umění“ byly tolikrát ověřeny japonskou elitou a zaznamenány na základě očitých svědectví, že není možné jeho – dnes až příliš tíživý mýtus – zcela odmítnout. Namátkou lze zmínit konfrontaci s boxerskou legendou Tsuneo Horiguchim, judistickou špičkou Kenshiro Abbem nebo zápasníkem Sumo Tenryu Saburoem. Ueshiba vítězil s nepochopitelnou lehkostí, nad muži v plné síle, minimálně do svých šedesáti let. Interview se Saburoem zde: GOLD, J. Sumo champion Tenryu and Morihei Ueshiba by Stanley Pranin. *Aikidojournal.com* [online]. © 2003 [cit. 2019-8-19] Dostupné z: <https://Aikidojournal.com/2003/04/29/mr-saburo-wakuta-sumo-champion-tenryu-and-morihei-ueshiba/>

⁵⁷ V porovnání se starými mistry je dnešní průměrný trénink opravdu tristní, trvá obvykle 1,5–2 hodiny. Navíc se v klubech tradičních bojových umění většinou cvičí jen 2–3 x týdně. Díky dochovanosti denního programu Moriheie Ueshiby víme, že mistr cvičil 5–5,5 hodiny denně. STEVENS, *Nepřemožitelný bojovník*, přel. L. Adamcová, Praha, 2006. s. 56.

⁵⁸ Tyto mechanismy bývají mnohdy označeny jako projekce síly „ki“ nebo „qi/čchi“. Na výkladu termínu se mistři a instruktoři mnohdy neshodnou. Důvodem rozporů bývá především odvěký spor vědeckého pohledu a esoterických směrů. Další rozkol způsobuje, že pod termínem aplikace vnitřní síly se skrývá mnoho rozličných dovedností od vědecky potvrzených, běžných schopností, přes hypnotické působení a prakticky iluzionistické triky, až po schopnosti pouze legendární. Obvykle v této oblasti obvykle platí, že čím větší mysticismus, tím menší porozumění problému. Např. i kapacita Tai Chi, jako je Yang, v popisu některých legendárních dovedností svého umění spíše tápe. YANG, J. *Teorie a bojová síla tchaj-ti II. díl*, přel. V. Liška, F. R. Hrabal. Bratislava, 2001. 19-20.

Autorově vizi je nejbližší vyjádření velmistra školy Yoshinkan Shiody Gozy, který „ki“ vyjadřuje jako dokonalý soulad těla a mysli. Ten se bojovníkovi podaří vytvořit pomocí práce s načasováním, vzdáleností a dodržením odpovídajících ideálních postur. Lhostejno, o jakou techniku se jedná.

Aikido je pro práci cenné i z důvodu, že se momentálně nachází ve fázi hibernace až kolapsu. Na jeho dnešních realitách je tak možné pozorovat, jak se chovají systémy směřující ke svému historickému zapomenutí.

1.3.2. Box

Box je mnohdy označován za jeden z prvních bojových sportů vůbec.⁵⁹ Od jeho předchůdců se dnešní forma ovšem zcela diametrálně odlišuje a zásadně odlišný je dnešní box například již od jeho podoby z počátku 20. století.⁶⁰

Box, který známe dnes, je moderním bojovým sportem využívajícím pouze údery směřující do středního a horního pásma. Techniky, které užívá, jsou vyvinuty pro zpevněnou, bandážovanou pěst. Údery jsou navíc měkčeny rukavicemi. Přestože je z euroamerického prostředí, evropským středověkým bojovým formám je z využitých bojových umění snad nejvíce vzdálen. Od svých feudálních předchůdců jej totiž dělí příliš dlouhý vývoj sledující zcela odlišné cíle než jeho prapředek. Přesto je možné styčné plochy objevit zejména ve starší formě boxu z konce 19. století, která stále obsahuje techniky z éry anglického boxu bez rukavic.⁶¹

Box je jako pramen atraktivní i z důvodu, že je současným dominujícím úderovým systémem.⁶² Studium jeho zákonitostí se tak naskýtá příležitost pro pohled na živý a funkční bojový systém, který zvítězil v konkurenčním boji.

V realitě divokého boje je takový výkon vpravdě mistrovský. WILDER, H.B. *An old Rebel celebrates 20 years of Yoshinkan Aikido*, in: Black Belt, Vol. 14, No. 4, 1976. s. 62.

⁵⁹ WEINMAN, W. *Lexikon bojových umění*. Praha, 2010. s.

⁶⁰ K formě tohoto boxu např. viz SULLIVAN, J. E. *Boxing. A manual devoted to The Art of Self-Defence*. New York, 1893.

⁶¹ Práce zde využije techniky a bojové teorie Sullivana, anonymního manuálu *The Art of Boxing, Swimming and Gymnastics* z r. 1883 a českou práci od Vaníčka. SULLIVAN, J. E. *Boxing. A manual devoted to The Art of Self-Defence*. New York, 1893. srov. *The Art of Boxing, Swimming and Gymnastics*. New York, 1883. srov. VANÍČEK, J. *O rohování (box) a šermu holí dlouhou (baton)*. Praha, 1920.

V případě Vaníčka se nejedná o čistý evropský box, ač je uveden v titulu, ale starý francouzský savate. Kniha je ale pro analýzu ještě lepším zdrojem než předchozí publikace, obsahující staré rohování z konce 19. století. Vaníček totiž zobrazuje savate, který ještě využívá evropské úderové techniky vykonávané nezpevněnou rukou bez rukavic. Na druhou stranu techniky kopů jsou pravděpodobně orientální, dovezené námořníky z cest po jihovýchodní Asii. GREEN, T. A. *Martial Arts of the World: R-Z*, Santa Barbara, 2001. s. 519.

⁶² Zda box skutečně dominuje, může být lehce diskutabilní. V každém případě jsou dnes boxerské techniky základní výbavou komplexního bojového sportovce. VESECKÁ, R. *Profil úspěšného bojovníka MMA*, diplomová práce obhájená na Univerzitě Karlově. Praha, 2014. s. 62.

Přestože se může zdát, že takto specificky omezený sport musí být zákonitě velmi homogenní, nacházíme zde značnou diverzitu. Bojové styly se zde člení do základních pěti velkých kategorií, do kterých se bojovníci roztrídí především kvůli vlastním fyzickým a psychickým předpokladům, jejich výběr je rovněž ovlivněn stylem trenéra. V praxi se mnoho boxerů pohybuje na rozhraní několika stylů.⁶³

1.3.3. Judo

Judo je – podobně jako box – bojovým sportem, jenž prodělal vývojové odloučení od původních bojových forem. Technická distance ale prozatím není natolik markantní. S Aikido sdílí stejný vývojový strom, sleduje ale jiné cíle.

Bylo zkompletováno Gigoro Kanem (1860–1938) v poslední čtvrtině 19. století. V období, kdy japonská bojová umění zažívala dekadenci⁶⁴ a Kanova transformace jujutsu v moderní sport, je částečně vyvedla z krize.

Judo je většinou kompilací starých technik jujutsu,⁶⁵ vybraných za účelem sportovního vítězství. Kano cíleně sbíral chvaty snadno naučitelné a využitelné pro tréninková klání. Přestože Judo již neobsahuje likvidační techniky, má se středověkým zápasem mnoho společného. Podobá se mu dokonce více než současný evropský zápas,⁶⁶ což je způsobeno především nastavenými pravidly a oděním praktikantů Judo. Techniky – stejně jako u středověkého zápasu – jsou proto určeny na krátkou až velmi krátkou vzdálenost a především operují s oponentem, který je oděn do pevného úboru.

Starší forma Judo je pro výzkum cennější, protože jsou v jednotlivých posturách ještě viditelně přítomny stopy starého válečného jujutsu. Jedná se především o vyšší, rovné postoje, které byly použitelné i pro boj ve zbroji.⁶⁷

1.3.4. Karate shotokan

Karate je dnes velmi rozšířeným a zároveň roztržštěným bojovým uměním⁶⁸ a najdeme zde mnoho stylů založených na tvrdých technikách, až po styly, cvičící techniky převážně

⁶³ ARUS. E. *Biomechanics of Human Motion: Applications in the Martial Arts*. Boca Raton, 2012. s. 350.

⁶⁴ D. F. DRAEGER, R. W. SMITH, s. 155.

⁶⁵ I když Kano čerpal prakticky z čehokoliv, co by bylo k užitku, včetně evropského zápasnictví. Odsud je převzán např. chvat známý jako *kata guruma*. OHLENKAMP, N. *Black Belt Judo*, 2006, s. 74.

⁶⁶ I když i trénink zápasu je samozřejmě cenným při porozumění středověkému bojovému umění. Hluboké znalosti v něm má kupříkladu Rainer Welle. JAQUET, D. *Rainer Welle, ... vnd mit der rechten faust ein mordstuck Baumanns Fecht- und Ringkampfhandschrift, München, Herbert Utz Verlag, 2014, 2 vol., 472p.* in: *Acta Periodica Duellatorum*. Vol. 3, 2015. s. 239.

⁶⁷ Viz Příloha.

měkké. Shotokan - styl Karate zkompletovaný Gichinem Funakoshim (1868–1957) z okinawských forem bojových umění, je stylem dominujícím na střední a dlouhou vzdálenost. Je orientován především na úderové techniky, kterých využívá značné množství⁶⁹ a je zaměřen na rovnoměrné využití rukou i nohou.⁷⁰ Jedná se opět o sebeobrannou formu neozbrojené osoby, pro jejíž obsáhlost je její zvládnutí záležitostí delšího času.⁷¹

1.3.5. Sebeobrana

Sebeobrana je široký termín, pod kterým lze nalézt mnoho různých umění a systémů, která bychom dnes správně jako „sebeobranu“ neklasifikovali.⁷² Modelově pod pojmem „sebeobrana“ chápeme sebeobranný systém, jehož cílem je zvládnutí psychických i fyzických dovedností sloužících pro předejití, zabránění nebo vyřešení konfliktu. Dnes se takové systémy obvykle pojí s predikátem „moderní/praktická/reálná“.⁷³ Faktem ovšem zůstává, že jakkoliv je sebeobrana „moderní“⁷⁴, její technický základ prakticky vždy tvoří soubor bojových kusů starších umění a systémů, které byly seskupeny podle požadavků

⁶⁸ Yates k r. 2008 dokonce tvrdí, že kromě obecné roztržitého přístupu k tréninku, mnoho škol, nesoucích v USA ve svém názvu „Karate“ často ani japonské Karate nevyučují, ale jde třeba ve skutečnosti o korejské tae kwon do. YATES, D. K. *The Complete Guide to American Karate & Tae Kwon Do*. Berkeley, 2008. xvi.

Mnoho bojových umění je roztržitého podobně a tříští se dál. V současnosti podobný osud potkává krav magu, jejímž jménem se některé autority zaštiťují, aniž jejich osnovy skutečně sledují zakladatelův odkaz.

Ani sportovními pravidly unifikované sporty jako je box, není možné považovat za opravdu sjednocené, když uvážíme, že každý trenér má vlastní přístup k tréninku a již jen mezi potřebami pro profesionální a amatérský ring jsou značné rozdíly. VAVRDA, A. Profesionálové na hrách v Riu? Je to šílené, říká bývalý český boxer Konečný. *lidovky.cz* https://www.lidovky.cz/sport/ostatni-sporty/profionalove-na-hrach-v-riu-je-to-silene-rika-byvaly-cesky-boxer-konecny.A160225_192910_ln-sport-ostatni_lar

⁶⁹ Jakékoliv takovéto zhodnocení je ale v podstatě lehce nesprávné. Je opravdu těžké říci, vzhledem k množství osobních stylů, které úder do Karate již nepatří. Obecně jistě nejsou vyučovány například úder ramenem, které obsahuje třeba Tai Chi a úder hlavou, využívaných v barmském boxu. V osobních stylech praktikantů je ale možné najít i je. GREEN, s. 545.

⁷⁰ Například na rozdíl od korejského tae kwon do, kde kopy nad ručními technikami dominují. Viz GIL, K. - CHUL-HWAN, K. *Taekwondo perfekt 1*. Niedernhausen, 1999.

⁷¹ Alespoň v původním rozsahu stanoveném Funakoshim. V Shotokanu se cvičí 26 sestav, je ale běžné, že učitel sledující jiné cíle, než zachování tradice, kurikulum značně omezí. Yates dokonce téměř na desetinu. YATES, *The Complete Guide to American Karate & Tae Kwon Do*. s. xvii.

⁷² Jako sebeobrana byly kupříkladu vnímány i tréninky klasického boxu v rukavicích. SULLIVAN, J. E. *Boxing. A manual devoted to The Art of Self-Defence*. New York, 1893.

⁷³ Což je především produktem marketingu a nekonečné cyklicity vývoje bojových umění, který způsobuje, že generace současných bojovníků považuje bojová umění a systémy předchozích generací ad absurdum za nemoderní, nepraktické a nereálné. Pozn. autora.

⁷⁴ Například publikaci „*Moderní sebeobrana*“ z konce 60. let, by dnešní instruktoři rozhodně nehodnotili jako „moderní“. ŠPIČKA, I. – NOVÁK, J. *Moderní sebeobrana*. Praha, 1969.

momentálního vedení boje na kontaktní vzdálenost.⁷⁵ Fyzická část sebeobránného kurikula je tedy kompilátem jednotlivých – v drtivé většině jednoduchých – chvatů, pracujících na základě reflexního chování, reagujících na soudobé hrozby obvykle v oblasti civilní sféry a složek zajišťujících veřejný pořádek.⁷⁶ Pro práci je současná sebeobrana cenná zejména svým teoreticko-taktickým zázemím a také pro komparaci, jak se tato disciplína proměňuje v řádech desítek let.⁷⁷

1.3.6. Wing Chun

Jihočínské bojové umění Wing Chun je údajným derivátem shaolinských bojových stylů, které mniška Ng Mui předala dívce jménem Yim Wing Chun (c. 1700). Příběh je pravděpodobně fikcí a pro výzkum spíše bezcenný.⁷⁸

Wing Chun je převážně úderový systém používající pěsti, dlaně, lokty, nízké kopy a údery kolenem. Dominantou je krátká vzdálenost.⁷⁹ Jeho tréninkové sestavy⁸⁰ jsou ideálním pramenem pro studium úderových technik, operujících s neobrněným tělem a nezpevněnými úderovými plochami.⁸¹ Jedná se o velmi inteligentně koncipovanou sebeobranou metodu neozbrojeného civilisty.⁸²

⁷⁵ Autor pro zjištění aktuální situace na trhu bojových umění absolvoval akreditovaný kurz „Instruktor sebeobrany“ pod vedením lektora Patrika Ryneše.

⁷⁶ Dnes v této oblasti z tržního hlediska operuje několik systémů, vedle ještě stále komerčně nejúspěšnější krav magy se objevují nové systémy, pozvolna vytlačující staré. Musado bylo například v pozici hlavního armádního systému ČR nahrazeno tzv. vojenským bojem zblízka. KOZA, Z. Instruktor vojenského boje z blízka. *armadninoviny.cz*. [online]. © 2014 [cit. 2019-18-10]. Dostupné z: <https://www.armadninoviny.cz/instruktor-vojenskeho-boje-z-blizka.html>

⁷⁷ Autor také využil znalosti světové špičky oboru a odborníka na tematiku násilí Roryho Millera. Např. MILLER, R. *Meditations on Violence: A Comparison of Martial Arts Training and Real World Violence*. Boston, 2008. Publikace byla přeložena i do češtiny jako MILLER, R. *Realita násilí: k čemu jsou bojová umění ve skutečném světě*, přel. J. Kadlec. Praha, 2017.

⁷⁸ Existence Ng Mui a Yim Wing Chun je nedoložitelná přesto, že tento zakladatelský mýtus sahá jen do počátku 18. století. B. N. JUDKINS, J. NIELSONS, *The Creation of Wing Chun*, New York 2015. s. 8-9.

⁷⁹ PAVELKA, R. – STICH, J. *Vývoj bojových sportů*. Praha, 2012. s. 57.

Pověst připisuje tvorbu Wing Chun ženě, zdá se ale možné, že osoba, která daný styl zkompletovala, byla, bez ohledu na pohlaví, především jistým způsobem pohybově omezena. Pozn. autora.

⁸⁰ Již první sestava *siu nim tao.*, obsahuje základní arzenál a hlavní ideje Wing Chun.

⁸¹ Což je při sebeobraně velmi důležitý a opomíjený prvek. MILLER, s. 128.

⁸² Přesto principiálně vycházející i z práce se zbraněmi, z nichž umění využívá tzv. motýlí nože a dlouhou tyč. KOTLÁR, L. *Wing Chun Kung Fu*. Bratislava, 2003. s. 19-20.

U každého studovaného stylu je obzvláště cenné uvědomění, pro kterou dobu, prostředí a jaké typy fyzického střetávání bylo vytvořeno.⁸³ Jeho fyzická podoba je pro nás poté do jisté míry historickým záznamem idejí a znalostí dávných bojovníků.

Dalším podstatným zjištěním z praxe těchto bojových systémů, je zřejmě jejich velké odtržení od mnohdy tolik proklamovaného filosoficko-náboženského pozadí. Duševní výcvik se zde většinou omezil na výuku bojové taktiky, strategie tréninku, chování v krizových situacích a značně amatérskou výuku meditačních praktik. Je nasnadě se ptát, nakolik se bojová umění od svých kořenů odpoutala a v jaké míře je v historii skutečně měla. Někteří badatelé otevřeně prohlašují, že náboženské a rituální tradice byly do stylů někdy dodány až poté, mnohdy z marketingových důvodů.⁸⁴ Proti tomu se obvykle vyslovují praktikanti konkrétních stylů, ovšem spíše na základě vlastního přesvědčení, bez historicky podložených argumentů.⁸⁵ Na druhou stranu je známým faktem, že mnoho bojových mistrů bylo silně nábožensky založených – bez ohledu na styl, který praktikovali.

1.4. Literatura

Literatura zaměřená na různá bojová umění je nesmírně rozsáhlá. Jejím největším úskalím je ovšem všudypřítomná mýtotvornost prostředí a z ní plynoucí nekvalita až brakovitost mnohých děl. Zorientovat se v ní a nalézt skutečně kvalitní díla, je obtížné.⁸⁶

Autor je toho názoru, že většina těchto knih může nalézt své uplatnění a v práci je možné ji využít. Je ovšem třeba tato díla považovat spíše za velmi specifické prameny k poznání reality současné bojovnícké společnosti, ale i technických a taktických bojových postupů. Srovnání dnešní a historické produkce bojových manuálů se také přímo nabízí.

⁸³ O takový rozbor se snaží Žákovský v článku *Freska s motivem zápasníků z hradu Švihova v kontextu vývoje evropských bojových systémů*. Zůstává ovšem pouze na povrchu, pravděpodobně ve snaze zůstat. ŽÁKOVSKÝ, P. *Freska s motivem zápasníků z hradu Švihova v kontextu vývoje evropských bojových systémů*, in: *Archaeologia historica*, roč. 35, č. 1-2. Brno, 2010. s. 311-332.

⁸⁴ K tomuto stanovisku dospěl i Draeger. YATES, s. xix.

⁸⁵ Například WICHMANN, W-D. *Karate*, přel. L. Česnková. České Budějovice, 2003. s. 8-9.

⁸⁶ Jsou zde obecné rozšířené práce a encyklopedie, kterým se kvůli popularitě dostalo několika vydání, a přesto zobrazující v hojně míře faktické chyby a stereotypy. Viz WEINMAN, W. *Lexikon bojových umění*. Praha, 2010.

Zcela jistě k dějinám čínských bojových umění např. SHAHAR, M. *The Shaolin Monastery: History, Religion, and the Chinese Martial Arts*. Honolulu, 2008. nebo ROSS, A. D. *Chinese Martial Arts: A Historical Outline*. Scotts Valley, 2017.

Pokud je to ale možné, práce využívá především díla světově proslulých mistrů a ověřených badatelů konkrétních umění.⁸⁷

Podobným problémem trpí i výzkum středověkých evropských bojových systémů. Vojenská historiografie nevěnuje tomuto tématu pozornost, kterou by si zasloužilo, a tak se mu věnují především poloamatérská sdružení a badatelé po celém světě.⁸⁸ Z jejich aktivit vycházejí internetové články i tištěné knihy, kterých vychází po celém světě několik do roka a jsou mnohdy nebezpečnější než online zdroje. Edice a překlady pramenů nejsou vždy dobrým zdrojem, nabízejí ovšem mnohdy přínosný poznámkový aparát, nebo alespoň zkušenosti autora, obvykle znalého bojových umění. Stávají se tak samy o sobě přínosným moderním pramenem. Některé práce jsou samozřejmě kvalitní a zcela odborné⁸⁹, ale vyskytují se mezi nimi i díla, která jsou výsledky snažení samostatných badatelů, mnohdy ignorujících výzkumy posledních let, nebo přibližují problematiku příliš emočně zabarvenou optikou.

Snaha o rekonstrukci zaniklých evropských bojových umění na druhou stranu celý obor posunula, zaznamenala v posledních desetiletích prudkou profesionalizaci a stala se zcela bez nadsázky celosvětovým fenoménem.⁹⁰ Zaniklé evropské zápasnické styly jsou ovšem ještě stále upozaděny v porovnání s výzkumem šermířských systémů. Odborné práce na českém trhu zcela chybí a i celosvětově jich vyšlo nemnoho.⁹¹ Světová literatura věnovaná středověkému zápasu pak obvykle popisuje jen jeho pozdně středověkou formu,⁹² činí tak

⁸⁷ Jako je například švédský prezident Aikido Stefan Stenudd, historik stylu Stanley Prannin, velmistr Wing Chun prof. Keith Kernspecht nebo autorita na Tai Chi, rodiny Yang –Yang Jwing-ming.

⁸⁸ Nárůst zájmu toto pole zaznamenalo od 90. let 20. století. JAQUET, D. *Historical European Martial Art a crossroad between re-creation and martial sport practices*. in: *Acta Periodica Duellatorum*. Vol. 3, No. 1, 2015. s. 7.

⁸⁹ Z těchto prací je možné zmínit: TOBLER, Ch. H. *In Saint George's Name: An Anthology of Medieval German Fighting Arts*. Wheaton, 2010. nebo MARSDEN, R. *Historical European Martial Arts in its Context: Single-Combat, Duels, Tournaments, Self-Defense, War, Masters and their Treatises*. Phoenix, 2017.

⁹⁰ Výzkum a trénink historických evropských bojových umění intenzivně probíhá namátkou například v Austrálii, Rusku, USA, Číně ale třeba také v Itálii a na Slovensku. V ČR je zajištěna výuka prakticky v každém větším městě. Např. Find HEMA Clubs Near You. *hemaalliance.com* © 2019 [cit. 2019-8-10] Dostupné z: <https://www.hemaalliance.com/>

⁹¹ Z českých historiků se tématem evropských bojových umění zabývají například Ondřej Vodička nebo Petr Žákovský. Na odborné monografie však český trh stále čeká. Platným dílem, spadajícím ale spíše do literatury populárně naučné, je kniha KOVAŘÍK, J. - KŘÍŽEK, L. *Historie evropských duelů a šermu I*. Praha, 2013. Stále uznávané dílo PLCH, P. *Historický šerm*. Praha, 1981. a není možné opomenout ŠINDELÁŘ, V. *Šermíři, rváči, duelanti. Encyklopedie evropského šermu*, Praha, 1994. které obě ale nabízí i již zastaralé premisy a konkrétně k středověkému zápasu mnoho neřeknou.

⁹² Čistě středověkému zápasu se dlouhodobě věnuje Jessica Finley, její práce je ovšem napsána především za účelem tréninku zájemců o historické rekonstrukce a blíží se tedy spíše bojovému

také z hlediska technického rozboru středověkých bojových manuálů za účelem rekonstrukce a tréninku zaniklých bojových umění.⁹³ Skutečně vědecký zájem středověký zápas vzbudil jen zcela výjimečně.⁹⁴ Někdy bývá celé období středověku – během kterého se vystříдалo jistě značného množství jednotlivých stylů a zjevně i celých systémů⁹⁵ – chápáno jen jako nevýznamné, hrubé interludium mezi vyspělým antickým bojem a komplexními renesančními školami bojových umění.⁹⁶

1.5. Poznámky

1.5.1. Poznámka ke slovu *systém*, *umění* a *styl*

V celé práci je pro přehlednost využíváno této jednoduché terminologie, která se příliš neodlišuje od obecného vnímání těchto termínů. Přesto nemusí odpovídat názoru některých jiných prací a zcela jistě nebude vystihovat názory všech badatelů a praktikantů bojových umění.

Bojovým systémem je zde myšlen ucelený soubor taktických a technických idejí, operujících s určitou výzbrojí a určených pro konkrétní oblast bojového využití: válečné operace, sebeobraně situace ale i sportovní zápolení přibližující se reálnému boji. Je sice spodním patrem vývojové pyramidy bojových umění, avšak z technického hlediska zároveň komplexním a finálním produktem vývoje. Může být uplatňován ve všech, nebo být striktně určen jen pro jedinou.

Bojové umění zastřešuje bojový systém (či více systémů)⁹⁷ obohacený o filosofický nebo náboženský rozměr. Bojové umění je vždy bojovým systémem nebo systémy, ale bojový systém nemusí být nutně bojovým uměním. Hranice mezi uměním a systémem může být velmi nezřetelná a může být závislá především na interpretaci badatele. Je samozřejmě otázkou, zda lze přiřknout status bojového umění škole středověkého manuálu, který se

manuálu než historické práci. FINLEY, J. *Medieval Wrestling: Modern Practice of a Fifteenth-Century Art*. Wheaton, 2014.

⁹³ Viz KNIGHT, T. H. *The Last Resort: Unarmored Grappling and Dagger Combat*. Morrisville, 2008.

⁹⁴ WELLE, R. ... und wisse das alle höbischeit kompt von deme ringen. *Der Ringkampf als adelige Kunst im 15. und 16. Jahrhundert*. Pfaffenweiler, 1993.

Celkově, k mnohým podobám a dějinám lidových zápasů z celého světa viz МАНДЗЯК, А.С. – АРТЕМЕНКО, О.Л. *Энциклопедия традиционных видов борьбы народов мира*, Минск, 2010.

⁹⁵ Viz Poznámka ke slovu *systém*, *umění* a *styl*

⁹⁶ Vnímá jej takto celá starší historiografie, česká dokonce až do 3. tisíciletí. Namátkou TUČEK, J. *Pražští šermíři a mistři šermu*. Praha, 1927. s. 8.

⁹⁷ Například neozbrojený systém a několik zbraňových systémů, doplňujících výuku. Na této bázi funguje většina tradičních asijských bojových umění. Např. Wing Chun, Aikido, Baguazhang, Tai Chi.

filosofii zabývá na jediném foliu, čímž jej například postavíme na roveň asijskému bojovému systému, jehož principy jsou hledány v několika spisech filosofů a mystiků, ale jeho bojový aspekt může být zcela zpochybňován. Autor se kloní spíše k názoru, že to možné je, protože je vždy nutné hledět na celý problém soudobou optikou a komparovat především systémy v podobném stupni vývoje.⁹⁸

Stylem je zde myšlen konkrétní proud v bojovém umění, či systému. Obvykle produkt jediného mistra, udržován jeho pokračovateli. Lze jej zaměnit synonymem *bojové školy*. Opět je klasifikace značně náročnou. Za významným reformátorem může totiž vzniknout rovnou celý systém, či umění s dílčími styly. Mnohdy také to, co vnímáme jako jediný komplex, je celou řadou systémů, umění a škol.⁹⁹

⁹⁸ Pokud bychom za prvním uměním spatřovali Liechtenauerovu školu a v druhém našli za příklad Tai Chi Chuan, pak by kritériem hodnocení nemohl být pouze Liechtenauerův etický minimalismus, omezující se na lásku k Bohu a ctění žen, uvedený pouze slovy: „*Junck ritter lere got lieb habenn Jo frawen ere so wechst deyn ere...*“. Za lakonický výrok by totiž bylo možné položit všechna klasická díla zachycující ideu křesťanského rytíře. *MS Chart.A.558*. fol. 18 r. srov. např. FLORI, J. *Rytíři a rytířství ve středověku*, přel. D. Kovářová. Praha, 2008.

Ve stejném duchu jsou totiž k učení Tai Chi připojovány teoretické spisy, počínající dílem Zhang Sanfenga (c. 12. století), nebo dokonce *Knihy proměn* (části již z 10.–5. stol. př. Kr.). Dnešní Tai Chi ale opět nepřekračuje historickou doložitelnost hlouběji než k 17. století. YANG, J. *Teorie a bojová síla tchaj-ti II. díl*, přel. V. Liška, F. R. Hrabal. Bratislava, 2001. s. 147-150. srov. HORWOOD, G. *Tai Chi Chuan and the Code of Life: Revealing the Deeper Mysteries of China's Ancient Art for Health and Harmony (Revised Edition)*. Philadelphia, 2008. s. 18.

U Tai Chi by na druhou stranu mohla být rozporována jeho bojová využitelnost. Ale to by byl opět vágní argument, protože zde je naopak nutné hledět především na její historické bojové využití, které je dnes spíše vzácností. Na to upozorňuje Yang r. 1982 a mnoho se od té doby nezměnilo. YANG, J. *Jangüv styl tchaj-ti-čchüan*. Praha, 1998. s. 7.

Je možné, že v brzké době tomu bude jinak. Čínský miliardář Jack Ma a hvězda wušu Li Lianjie usilují o zavedení Tai Chi jakožto olympijské zápasnické disciplíny. Umění by se tak v blízké době mohlo systematizovat a zprofesionalizovat jako kdysi Judo. Everything You Need to Know About Gong Shou Dao, Jack Ma and Jet Li's New Bid for Olympic Kung Fu. *radiichina.com* [online]. © 2017 [cit. 2019-8-1]. Dostupné z: <https://radiichina.com/everything-you-need-to-know-about-gong-shou-dao-jack-ma-and-jet-lis-new-bid-for-olympic-kung-fu/>

⁹⁹ Karate je možné vnímat jako umění s řadou stylů různých pokračovatelů. SELLS, J. *Shito-ryu*. in: *Black Belt*, Vol. 28, No. 3, 1990. s. 30.

Zatímco Aikido je fakticky stylem jediného muže, rozpadlým na podstyly jeho žáků a pokračovatelů. Svým celosvětovým významem a filosofickým přesahem si status umění nepopíratelně zaslouží. WILDER, s. 62.

Termín Jujutsu je podobně široký pojem jako Wushu. Mohou se pod ním skrývat staré historické styly, brazilský derivát Judo nebo jednotlivé kluby japonské sebeobrany. MOCLAIR, J. *Ju-Jutsu*, 2009, s. 2-11.

Naproti tomu korejské Tae Kwon Do má zcela systematizovaný způsob výuky. Je tomu jistě i proto, že je olympijským sportem. MOENIG, U. *Taekwondo: From a Martial Art to a Martial Sport*. London, 2015. s. 54.

1.5.2. Poznámka k transkripci názvů

V práci se vyskytují názvy bojových umění a sportů z celého světa, ale také celá řada asijských jmen a několika místopisných názvů. Pro snazší orientaci a vyhledatelnost osob, míst, principů a jiných jevů v zahraniční literatuře, zvolil autor raději anglický přepis, kterému dal přednost před českým, nebo před jinými formami záznamu.¹⁰⁰ Zvolil také přepis jednotný, i když pro některá bojová umění je jich i v anglickém jazyce vícero. Např. Jujutsu/Jiu-jitsu/Ju-jitsu nebo Wing Chun/Ving Tsun/Wing Tsun/Ving Chun atd.

1.5.3. Poznámky k dialektice bojových umění

Na základě předchozího studia autor stanovil seznam premis v kostce vystihující schémata dialektického vývoje bojových umění. V práci z nich mnohdy vychází.¹⁰¹

1) Boj o přežití je klíčový v rámci konkrétního systému

Snaha o zachování systému vynucuje změny, které zajišťují jeho životaschopnost. V každém dějinném okamžiku se může objevit příčina, která jeho existenci ohrozí. Zánik stylu je ztrátou kulturní i historickou. Z hlediska technického vývoje je ovšem přežití stylu i systému spíše nepodstatné.

2) Systém a jeho funkce se neustále formálně i obsahově transformují.

Ať za účelem přežití, nebo přesunutí do jiné sféry zájmu. Funkce i definice tak oscilují mezi pojmy bojový systém/bojové umění/bojový sport/sebeobrana. Rychlost transformace kolísá a je nejvíce ovlivněna vnějšími podmínkami.

3) Čistota stylu neexistuje.

Každý bojovník má vlastní, originální styl. Neexistuje individuum zcela kopírující vědomě i nevědomě schémata konkrétního předchůdce. Navíc jakékoliv provedení, od bojové aplikace po expoziční demonstraci, je otázkou interpretace zajištěnou osobními, mentálními, biomechanickými vlastnostmi a nabytými dovednostmi rozličné úrovně. I v případě totožného stylu a jediné konkrétní techniky se objevuje velké množství variací. Kurikulum systému je možné programově udržovat, ale vždy půjde jen o rámec v konkrétní aplikaci otevřený bojovníkově invenci.

4) Při zamezení přístupu z vnějšku styl deformují reakce na vnitřní podmínky.

¹⁰⁰ Například před čínským pinyinem. Viz TRÍSKOVÁ, H. *Transkripce čínštiny*. Praha, 1999.

¹⁰¹ Byly shrnuty v článku ŠLAPÁK, V. *Living Martial Arts as a Product of Continuous Exchange of Knowledge*. in: *Prague Papers on the History of International Relations*, Vol. 2/2018. Prague, 2019. s. 29-46.

Dochází k naddimenzování určité dominantní oblasti. Vývoj na trhu se ubírá směrem, na který systém nereaguje a stává se úzce specializovaným v rámci, který si sám vytýčil.¹⁰² Pokud je tak využíván v rámci sportu a volnočasových aktivit, je tento směr ubírání žádoucí. V okamžiku, kdy je takto specializovaný systém donucen ke kontaktu s vnějšími podmínkami,¹⁰³ hrozí kolaps.

5) Kolaps znamená ztrátu dílčích specializovaných prvků a následnou fragmentaci.

Dílčí prvky jsou později znovuobjevovány nebo znovuvynalézány.

6) Vývoj nepostupuje od jednodušších umění ke složitějším

Neplatí zde formulace typu: „již staří Řekové...“ ani „již v této době byla úroveň bojového umění vysoká“. Systémy vždy reagují na soudobé potřeby. Nejde o evoluci, ta je již dávno prodělána s prvními civilizacemi. Je zde totiž dosahováno určitého maxima, za které se již není možné technicky a teoreticky posunout. Naopak vysoká složitost a specializace systému vede k dynamickému snižování jeho životaschopnosti vůči ostatním systémům a neúměrným nárokům kladeným na praktikanty. Tyto faktory nakonec vedou k nutnosti směřovat vývoj regresivně. Úroveň tak neustále kolísá. Staré systémy jsou mnohdy technicky vyspělejší než systémy je temporálně následující a méně složitý systém mnohdy snadno uvrhne do dekadence systém technicky takřka dokonalý.¹⁰⁴

7) Historický vývoj je možný stopovat jen hrubě

Systém si v delším časovém horizontu obvykle drží jen dílčí prvky. Kusé zprávy, obvykle z velkého časového rozpětí, mají jen malou výpovědní hodnotu a závěry z nich plynoucí jsou obvykle jen osobní, dosud spolehlivě neověřenou interpretací badatelů.

8) Studovat zcela autenticky zaniklý systém po praktické stránce není možné

Ať bude přístup k látce jakkoliv odpovědný, zaniklý systém s přerušenou kontinuitou mistrů není možné zcela resuscitovat, a i když se výsledek přiblíží historické realitě co nejvíce, vždy půjde jen o domnělou rekonstrukci, která povede k vytvoření nového pseudohistorického stylu. Rekonstrukce jsou ale přesto z určitého pohledu hodnotné, protože

¹⁰² MILLER, Chap. 1.2.

¹⁰³ Například v rámci porovnávacích zápasů mezi styly. Pozn. autora.

¹⁰⁴ Že bylo v bojových uměních vše již vymyšleno, je názor, který zastávají někteří úspěšní bojovníci i dnes. ŠEDIVÝ, P. Český samuraj v MMA Procházka: Soupeře nechci zmrzačit, ale porazit. *idnes.cz* [online]. ©2016 [cit. 2019-16-6]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/sport/ostatni/bojovnik-mma-jiri-prochazka-rozhovor-pro-idnes-cz.A160118_165812_sporty_pes

pomohou zodpovědět dílčí otázky nebo mohou přispět k zlepšení metodiky tréninku živých bojových umění.

9) Systém vždy dokonale plní jen svou primární funkci

Systém může kulminovat, ale periferní oblasti zájmu bude reflektovat vždy nedostatečně.

10) Je možné částečně predikovat další vývoj současných systémů¹⁰⁵

To lze především na základě klasifikace stávajících systémů, sledování aktuálních symptomů a analýzy situace na světovém i místním trhu. Na základě toho je možné v krátkém časovém horizontu předpovědět částečný zánik a fragmentaci systémů v hibernaci. Emancipaci systémů v dekadenci¹⁰⁶, sestup systémů zažívajících konjunkturu¹⁰⁷ a jejich nahrazení novými, sestavenými z fragmentů předešlých. Systémy, které se ukáží jako životaschopné, se postupně budou zdokonalovat.¹⁰⁸ Je rovněž možné počítat se zlomovým okamžikem ve vývoji prostředků osobní ochrany, který systémy kontaktního boje nadobro vytlačí do oblasti sportu a umění, podobně jako byly již dříve smeteny z bitevních polí.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Analytici bojových umění jsou někdy velmi přesní. Kenji Tomiki dokonale předpověděl úpadek Aikido, i když bylo zrovna na vrcholu a po vzoru Judo se jej pokusil udržet ve sportovní formě. DRAEGER – SMITH, s. 157.

¹⁰⁶ Pozorována již pozvolným nárůstem klubů, které se začínají specializovat na sebeobranou složku a před tradiční názvy systémů, v dekadenci či hibernaci, přidávají predikát „praktické/funkční/bojové“. Například practical Tai Chi chuan, practical hung kyun, combat Aikido etc. PHK: Tradiční bojové umění pro moderní svět. *practicalhungkyun.cz* © 2019 [cit. 2019-8-1] Dostupné z <http://practicalhungkyun.cz/hung-kyun/srov>.

¹⁰⁷ Průvodní jevy dekadence je možné již pozorovat například na případě sebeobránného systému Krav Maga, současně obecně pokládán za „nejlepší systém sebeobrany na světě“, ve kterém probíhají boje o nástupnictví po zakladateli Lichtenfeldovi. *V Izraeli vře spor o krav magu, bojové umění emigranta z Československa* [online]. © 2018 [cit. 2018-30-6] Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/imrich-lichtenfeld-krav-maga-izrael-d6z-zahranicni.aspx?c=A180103_142059_zahranicni_aha

¹⁰⁸ Systémy, ze kterých bylo zkompletováno MMA, se v rámci tohoto sportu slévají v jediný komplexní systém. R. VESECKÁ, s. 67.

Pokud obrovskou popularitu MMA nepřevzme jiný, nový systém, bude se dále profesionalizovat a možná více dojde i k větší diferenciaci. Jeho pravidla jsou totiž mnohem volnější než pravidla boxu a skýtají proto podmínky pro větší diverzitu osobních stylů. GREEN, T. A. - SVINTH, J. R. *Martial Arts of the World: An Encyclopedia of History and Innovation*. s. 489.

¹⁰⁹ Dervenis naznačuje možnou i opačnou tendenci, za předpokladu vývoje nových typů ochranného odění, které opět umožní renesanci boje zblízka. DERVENIS, s. 39.

2. Dědictví starověku a dialektika bojových umění

Příběh středověkého bojového umění má svou předeheru v hluboké minulosti. Zápas je – dle starší historiografie – totiž údajně jedním z nejstarších doložených bojových systémů, mající kořeny již v starověkém zápasnictví středomořského kulturního okruhu.¹¹⁰ Tento názor se opírá o starou platformu, podle které jsou bojová umění mnohdy vnímána jako jakési kompletní a neměnné útvary, vyskytující se zde celá staletí s jasnou kontinuitou na své předchůdce.¹¹¹ Ve skutečnosti má ovšem každý známý styl za sebou prudký a přesto dlouhodobý vývoj plný nekonečných změn. Tato kapitola konfrontuje starořecký Pankration s obecným modelem vývoje bojových umění a rovněž uvádí jeho fyzickou podobu.

Bojové umění je z hlediska geneze obtížně uchopitelná a neustále se proměňující formace. Jedná se o kurikulum zahrnující znalosti elementárních pohybových vzorců, praktické uplatnění teoreticko-taktických konceptů a stejně tak filosoficko-náboženský přesah celého systému, který je v různých stylech prosazován s rozdílnou intenzitou.¹¹²

Historiografií je především nedostatečně reflektována neustálá transformace bojových systémů, jejich nekonečný koloběh vzniku a zániku, zatímco význam jejich evoluce je mnohdy přeceňován a devoluční tendence nebývají uvažovány.¹¹³

¹¹⁰ WEINMANN, s. 124

Vysokou formu zápasnictví dosahovalo prokazatelně ve starém Egyptě již na přelomu 3. a 2. tis. př. Kr. Viz vyobrazení na východní stěně hrobky Baqeta III. z egyptského Beni Hasan. *Eastern wall*. Tomb no. 15. Beni Hasan.

¹¹¹ Tato platforma byla vytvořena především za účelem obchodu s bojovými systémy, opírajícím se nejprve o přesvědčení, že vše staré je lepší. Z tohoto důvodu mnozí šířitelé bojových umění předstírali a předstírají, že jejich umění jsou stará mnoho set, či dokonce tisíce let, přestože se jedná o styl zkompletovaný ve 20. století. Tato starobylost je pak nesprávně uvedena i v domácích, či zahraničních publikacích (Urgela, Weinmann, Green). Dnešní trh ale nakonec dobylo přesvědčení, že jen moderní, hybridní styly, jsou opravdu funkční. Ve své podstatě jsou oba názorové směry podobně zavádějící a nesprávné. Pozn. autora.

¹¹² Může být přejat ze soudobé náboženské praxe, nebo být zcela originální a spjat jen s konkrétním stylem, nebo být k systému až později programově připojen s celou mytologií. SHAHAR, *The Shaolin Monastery*. s. 3-4.

¹¹³ Důvodem tohoto šablonovitého nazírání jsou dnes především poslední prodělané fáze vývoje bojových umění.

Tendence podceňovat staré systémy ale pozorujeme již dříve. Například Špička a Novák zavrhlí tisícileté zkušenosti starých mistrů s odůvodněním, že nejsou postaveny na vědeckém základě a začali v 70. letech 20. století vytvářet vlastní systémy sebeobrany. Tímto zavržením ovšem pouze ukázali neznalost bojové teorie svých předchůdců. Jejich výsledný produkt je dnes navíc téměř neznámý, a navíc i díky autory vytvořené nové a nepřiliš srozumitelné terminologii odsouzen k zániku. MÜLLER, J. – BELŠÁN, B. – ŠPIČKA, I. – NOVÁK, J. *Příručka sebeobrany, QS-I*. Praha, 1973. s. 13-15

Přesto autor uznává, že některé jejich teorie stojí za prostudování a přináší hodnotné poznatky.

Starověké zápasnictví je zcela objektivně nejstarším doloženým sebeobránným a útočným uměním, které se po dlouhé době vývoje stalo olympijským sportem a jako takové se profesionálně dále rozvíjelo přes tisíc let. Kontinuita systému (či spíše mnoha starověkých systémů) je ovšem nezodpovězenou otázkou již v rámci starověku.

Na středověké a potažmo moderní styly je poté (zvláště v určitém významu) velmi sporná.¹¹⁴ Je samozřejmě logické, že bojové systémy starověku nezmizely ze dne na den a jejich středověcí následovníci by mohli do jisté míry býti jejich podobou ovlivněni. Pro nalezení konkrétních prvků a pravděpodobnosti jejich vlivu na středověké bojové styly je nutné se ale podívat na formu nám známých starověkých systémů:

Pammachon či *Pankration*¹¹⁵ je zcela jistě prvním komplexním evropským bojovým uměním, o kterém máme zprávy. Je ale rovněž jisté, že se nejedná o homogenní těleso.¹¹⁶ Starořecký všeboj se svojí specializací totiž dále diferencioval a během staletí dosahoval různých podob.

Dnes již víme, že propracovanější bojové formy se z primitivního surového způsobu boje rodí za složitého působení celé plejády faktorů. Svou roli zde hraje sociální prostředí, ze kterého vychází.¹¹⁷ To ovlivňuje zcela zásadním způsobem kvantitu a kvalitu výcviku. Další

¹¹⁴ Na základě fragmentárních pramenů je možné předpokládat, že evropský zápas řecko-římské tradice a techniky kontaktního boje ani v pozdějším období neupadly v zapomnění, jejich větší návaznost je však spíše nesmyslem, vzhledem k prudkým změnám, které bojové systémy často prodělávají i během pouhých dvou generací. Proti snaze hledat tuto návaznost, se v tuzemské tvorbě vyjádřil i Regulí, který uvádí, že je možné jen v určitých případech hledat analogii. REGULÍ, Z. *Úpolové sporty*. Brno, 2005. s. 123.

¹¹⁵ Názvy *Pammachon* a *Pankration* pocházejí ze složení řeckých slov „pan“, tedy „vše“ a „mache“, neboli „boj“. Ten je v druhé variantě nahrazen slovem „kratos“ – „síla“. Georgiou překládá *Pankration* jako „Nejmocnější“ nebo „Jediný, užívající všechny síly a prostředky“ GEORGIOU, A. V. *Pankration, An Olympic Combat Sport*, Bloomington, 2005. s. 4

¹¹⁶ Morelo například odděluje válečnou a sportovní verzi jinak ovšem *Pankration* nerozděluje. MORELLO, I. *The Origins of Martial Arts: Pankration*. Morrisville, 2011. s. 9

O rozdělení *Pankrationu* na jednotlivé historické epochy se pokouší velký popularizátor jeho moderní verze Eric D. Hill. Nicméně se v podstatě drží modelu nepřetržité kontinuity, kterou kritizuje Dervenis. Viz HILL, E. D., *A Brief History of Pankration*, www.scribd.com [online]. © 2019 [cit. 2019-5-7] Dostupné z: <https://www.scribd.com/document/139224142/A-Brief-History-of-Pankration-Eric-D-Hill-03> srov. Kostas DERVENIS, *Pammachon: Martial Art of the West*, Athens, 2010. s. 20

¹¹⁷ Různé bojové systémy patří různým sociálním vrstvám. Mohou být nástrojem vyšších tříd (rytířský stav, bráhmani) nebo naopak nejnižších (gladiátoři, otroci). DRAEGER, D. F. - SMITH, R. W. *Asijská bojová umění*, přel. B. David. Bratislava, 1995. s. 161. srov. Gerard Taylor, *Capoeira*, Berkeley, 2007, s. 276.

faktor, který sociální prostředí zajišťuje, je výzbroj.¹¹⁸ Výcvik a výzbroj zcela zásadně určují podobu daného systému. Výzbroj dokonce zanechává po nějaký čas stopy v technických principech a postupech i po jejím vypuštění z daného systému.¹¹⁹

Zasahují rovněž přírodní podmínky, ve kterých je konkrétní systém zkompleťován a pro které je vytvářen. Na podmínky může reagovat pozitivně v případě, že jich využívá ve svůj prospěch, nebo negativně, pokud je nutné zmírnit jejich dopad na bojový výkon.¹²⁰

Výsledná podoba bojového systému se z výše popsaných důvodů může jevit s odstupem času exoticky a nepochopitelně, neboť výchozí podmínky, za kterých je nyní veden kontaktní boj, se změnily.¹²¹ Přesto je každý dominantní systém v krátkém časovém horizontu a svém domácím prostředí nejlepším možným výsledkem touhy přežít a přivodit zkázu nepříteli, případně porazit soupeře podle stávajících sportovních pravidel.¹²²

Někteří autoři tedy v případě Pankrationu zcela chybně informují o celkem více než 1000–2000 letech existence jediného bojového umění a navíc zcela fantasticky informují o

¹¹⁸ Ani amatérská výzbroj nemusí nutně znamenat horší bojové umění. Stačí vzpomenout na husitské války nebo japonské bojové umění kobudó, využívající improvizovaně zbraně (mnohdy rovněž zemědělské nástroje). WEINMAN, W. *Lexikon bojových umění*. Praha, 2010. s. 103.

¹¹⁹ Techniky beze zbraně kopírují schémata technik se zbraněmi i poté, co jsou ze systému zbraně vyřazeny. Ze starého šermířství je rovněž mnohdy používána práce nohou. Například základní páky (mj. ikkyo) znehybňující protivníka v Aikido vycházejí z pohybu tasení meče. Totožné nebo podobné páky nalezneme i u mistra Fioreho, ve fechtbuchu z Glasgow, manuálu Nicolaese Pettera a rovněž v technikách čínského quinna. Glasgow Museums, United Kingdom. *MS E.1939.65.341*. fol. 36 v. srov. Pisani Dossi Collection, Italia. *Pisani Dossi MS*. fol. 8 b. srov. WASSMANNSDORFF, K. *Nicolaes Petter's Ring-Kunst vom Jahre 1674*. Heidelberg, 1887. s. 49. srov. BALNER, B. - BALNER, R. *Čchin-na*. Bratislava, 2002, s. 74-79.

Starý anglický box kopíroval schémata šermu rovněž. Boxerský úder pěstí vycházel z šermířského výpadu. Tyto principy jsou patrné ještě z fotografií boxerů konce 19. a začátku 20. století. POLLACK, A. J. *John L. Sullivan: The Career of the First Gloved Heavyweight Champion*. Jefferson, 2006. s. 16.

¹²⁰ Tuto skutečnost příhodně ilustruje (podle některých autorů) v jádru realistický mýtus o vzniku stylů čínského wušu, odvíjející se od podmínek severní a jižní Číny rozdělené řekou Jang-c'. Styl mohou pozitivně ovlivnit úzké prostory nahrávající stylům orientujícím se na krátkou vzdálenost. Negativně například nestabilní podloží, omezující rozvoj hbité práce nohou. DRAEGER, D. F. - SMITH, R. W. *Asijská bojová umění*, s. 50.

¹²¹ Obvyklý student sebeobránných systémů je nyní obyvatel města 21. století, pohybující se jen na tvrdém povrchu, neuvyklý těžké manuální práci ani používání starých kontaktních zbraní. Je tedy pravým opakem středověkého zápasníka, ať se již jednalo o příslušníka elit, nebo venkovana. Pozn. autora.

¹²² Vyjma systémů, které se dobrovolně vzdaly naprosté destrukce protivníka a přistupují k boji jinak. Do této skupiny můžeme zařadit japonská budó, usilující o fyzickou i duševní dokonalost, ale i moderní bojové sporty, které jakkoliv jsou svou násilnou podstatou kontroverzní, řídí se striktními pravidly chránící zdraví sportovců. MARQUIS, D. *The Art of Strategy*. Bloomington, 2012. s. 70. srov. LOLAND, S. *Fair Play in Sport: A Moral Norm System*. London, 2013. s. 76-77.

jeho dalším šíření nejen do římské říše, ale i do Indie a po Asii.¹²³ Za tak obrovskou dobu by muselo dojít k nesčetně změnám, proměňujícím systémy starořeckého všeboje doslova od základů. Už jen jeho nejvíce rozvinutá sportovní forma se na olympijských hrách vyskytuje opravdu neuvěřitelně dlouhou dobu. Uveden byl r. 648 př. Kr. a zapovězen společně s olympijskými hrami r. 393.¹²⁴ Přitom dále známe jeho válečnou variantu, která bývá hledána v ještě větším časovém rozpětí. Když přihlédneme až k nejzazší hranici, tedy někdy udávané 17. století př. Kr.,¹²⁵ získáme další, tisíciletou periodu.

Starořecký všeboj je mnohem lepší vnímat jako roj různých příbuzných formací. Kromě tradičních technických změn a taktických koncepcí, kterých se jim během časů přirozeně dostávalo, se měnilo i filozoficko-náboženské vnímání boje,¹²⁶ disciplinující především chování zápasníků a míru brutality systémů.¹²⁷ Od toho byl odvislý sociální status

¹²³ Je známa teorie, že s vojsky Alexandra Makedonského se do Asie dostal i starořecký Pankration a ovlivnil tak indické, čínské a nakonec i korejské a japonské styly bojového umění. MORELLO, I. *The Origins of Martial Arts: Pankration*. Morrisville, 2012. s. 15.

Teorie je někdy poměrně nekriticky přijímána a je začleňována do výkladů historie vzniků jednotlivých stylů. např. SHANE, T. *Kyokushin Budo Kai - The Ultimate Beginners Guide*. s. 12

I kdyby tato teorie byla pravdivá, a z části by mohla být, je zcela jistě nedoložitelná. Pankration mohl již existující indická bojová umění obohatit. Zcela jistě ale neznamenal tak epochální změnu v bojování pro celou Asii. Pozn. autora.

¹²⁴ Zápověď her r. 393 Theodosiem I. ukončila profesionální éru Pankrationu. Antické sportovní aktivity se sice pěstovaly i po zákaze ještě začátkem 5. století, jak zmiňuje Remijsen, jisté indicie nám ale říkají, že pakration byl v dekadenci již mnohem dříve. Např. Aurelius Phoibammon zvítězil na 250. olympiádě v r. 221 a je posledním šampionem Pankrationu, kterého známe. Prehlík dále poukazuje na to, že olympijské hry, svázány značně s pohanskými kulty, skomíraly již ve 3. století. K tomu je nutné připočíst, že marciální aktivity byly celkově v dekadenci – společně s oslabováním armády a celého římského impéria.

REMIJSEN, S. *Pammachon* in: *A New Sport in Bulletin of the American Society of Papyrologists*, Vol. 47. Leuven, 2010. s. 185-204 srov. GRASSO, J. – MALLON, B. - HEIJMANS, J. *Historical Dictionary of the Olympic Movement*. Lanham, 2015. s. 463 srov. PRCHLÍK, I. *Poslední pohané a jejich postavení v christianisovaném římském impériu*, disertační práce obhájena na Univerzitě Karlově, Praha, 2012. s. 23 a 190-191.

¹²⁵ MORELLO, s. 14

¹²⁶ Které bývá ovlivněné zejména právě dominujícími náboženskými nebo ideologickými systémy. Zcela diametrální rozdíl spatřujeme v doloženém chování již jen mezi příslušníky jednotlivých poleis. HOLLAND, T. *Perský oheň*, přel. S. Pavlíček. Praha, 2007.

s. 99

¹²⁷ Umění, která měla aktivní válečné využití, zcela bezskrupulózně využívají útoky na vitální oblasti (rozkrok, krk, oči atd.). Dnes se takové jednání může jevit jako příklad brutality, ale po většinu historie bojových umění bylo zcela běžnou praxí. Krutost bojovníků mohla být i zcela žádaným atributem dané doby a nebylo na ní v očích současníků nic dehonestujícího. HOLLAND, s. 108-109.

Odraz takového způsobu boje nalézáme ještě dnes v hibernovaných, původně válečných systémech. Tyto styly při většině prováděných akcí počítají s obranou dnes zakázaných ploch. Například základní technika Tai Chi, „*Uchopení vrabčího ocasu*“, simultánně provádí útok na soupeřovo horní pásmo a

praktikantů a nahlížení veřejnosti na provozovatele bojových systémů. Rozdílnou byla v průběhu věků i znalost anatomie,¹²⁸ se kterou se pojí nejen výzkum nových bojových technik, ale především správné využívání vlastního těla¹²⁹ a péče o zdraví atletů.¹³⁰ Všechny tyto aspekty musely zapříčinit, že to, co chápeme jako Pammachon/Pankration, mohlo být – i v případě, že uvažíme princip dlouhého trvání – zcela formálně i obsahově odlišné již v konfrontaci jeho forem z jednotlivých staletí.¹³¹

Pokud je tedy vůbec možné hledat fragmenty Pammachonu/Pankrationu v dalších, mladších systémech,¹³² je nutné je vnímat spíše jako nesouvisející útržky mnoha časově i geograficky odlišných, transformujících se útvarů, charakterizovaných jako systémy či umění. Je proto velkou a často opakovanou chybou autorů považovat apriori jisté podobnosti Pammachonu/Pankrationu se středověkými či dokonce moderními bojovými styly za důkaz nepřerušené kontinuity.¹³³ Jedná se tedy obvykle o transfer určitých parcelovaných postupů nebo technik přes další a další nástupnické systémy. Může se ale také jednat o zcela běžné znovuvytvoření týchž bojových kusů.¹³⁴

praktikantovi toto pásmo kryje, zakryté jsou i jeho slabiny. YANG, J. *Bojové aplikace tchaj-ti-čchüanu*. Díl první, přel. V. Liška a F. Hrabal. Bratislava, 2004. s. 28-29.

¹²⁸ Podle současné úrovně kultury, což znamená opět obrovské rozdíly, když uvažujeme například archaické období nebo epochu principátu. LAVELLE, M. B. *Archaic Greece: The Age of New Reckonings*, s. 106 srov. PRIORESCHI, P. *A History of Medicine: Roman medicine*. Lewiston, 1991. s. 306 – 308.

¹²⁹ Opravdové bojové umění musí přímo, či nepřímo využívat biomechanické poznatky. Bez správné lokomoce a dodržování optimálních postur se atletovo tělo vystavuje enormnímu opotřebením a z něho vyplývajících zdravotních komplikací, zabraňujících dalšímu provozování činnosti. ČERVENKOVÁ, R. – KOLÁŘ, P. *Labyrint pohybu*. Praha, 2018. s. 65

¹³⁰ Ochrana zdraví při zápasech i trénincích je rovněž rozhodující. Víme, že v některých případech měli na hlavách atleti prilby nebo bandáže, které se ovšem, zdá se, objevují jen u boxerů. Např. Kylix (490-480 př. Kr.) British Museum, London, United Kingdom. *Reg number*: 1850,0302.2

¹³¹ Modelové srovnání se nabízí s japonským Jujutsu, jehož historické kořeny sahají hluboko do minulosti a je od 20. století stále celosvětově rozšířené. Po celou dobu své existence je ovšem roztržštěné na mnoho škol a stylů, určených mnohdy k různým účelům a podléhající různým strategiím. NOVÁK, M. *Jujutsu: více než sebeobrana*. Praha, 2007. s. 10

¹³² Autoři se totiž často nechávají unést podobnostmi technik, aniž by šli hlouběji než pod naprostý povrch srovnávaných umění. Morello tak například pozici na s. 67 označuje za techniku totožnou s judistickým chvatem „*o soto gari*“, nicméně tento hod by Judoka hodnotil již jako „*kubi nage*“. I kdyby se ale jednalo o totožnou techniku, nedokazoval by její výskyt v antickém Řecku a evidence v Japonsku 19. století vůbec nic. MORELLO, I. *The Origins of Martial Arts: Pankration*, Morrisville, 2011. s. 67. srov. SCHÄFER, A. *Judo*, přel. L. Česenská. České Budějovice, 2007. s. 28.

¹³³ Činěnou obvykle poloamatérskými badateli a aktivními bojovými umělci, nicméně jí podléhají i někteří akademici (Michael, Poliakof, které cituje Morello). Viz MORELLO, s. 12–14.

¹³⁴ Vymýšlení nových bojových technik je sice náročná disciplína, zejména na bojovou erudici vynálezce, mistři bojových umění ji ale mnohdy ovládají. Při takové tvorbě je velice pravděpodobné, že tato technika byla již dříve vynalezena. Morihei Ueshiba například vymyslel přímo při souboji

Jediné, co jsme objektivně schopni popsat, je hrubá podoba některých umění/systémů a úroveň vývoje. Podobu je pak možné podrobit komparaci s technickými a taktickými principy vyspělého bojového umění.¹³⁵ Můžeme navíc velmi hrubě pozorovat největší a nejzřetelnější ze starověkých útvarů, jejichž podoba je z větší části spíše hypotetická, a také naopak díky kusým zprávám evidujeme jednotlivé prvky, z dlouhodobého hlediska vývoje spíše bezvýznamných stylů.¹³⁶

Nabízí se snad otázka, proč Pankrationu vůbec prostor v práci o středověkých uměních věnovat. Autor je toho názoru, že je dobré jej zde uvést jako jediného spolehlivého předchůdce středověkých systémů boje beze zbraně a pro potřeby práce antické dědictví poslouží i jako expozice různých bojových principů, které byly ve starověku již známy, což pomůže k lepšímu pochopení reality bojových umění a jejich následného vývoje.

2.1. Válečný systém

Pammachon byl – podle některých badatelů¹³⁷ – starším válečným systémem, předcházejícím vznik sportovního *Pankrationu*. Nebo se snad jednalo o téže umění, ale rozdělené na válečný a sportovní systém.¹³⁸ Stezky, jimiž se vývoj dávno zapomenutých stylů ubíral, jsou dnes ale zpětně nevystopovatelné,¹³⁹ neboť drobné změny do systému zanesla

techniku, kterou později objevil ve starých manuálech. STEVENS, J. *Nepřemožitelný bojovník*, přel. L. Adamcová, Praha, 2006. s. 64.

Nový bojový kus může být variací stávající techniky, nebo zcela novou technikou. Jeho identifikace s kusem, který patří do zcela jiné geografického a temporálního prostoru pak nemá žádného významu při dokládání kontinuity vývoje. Tu je možné doložit jen přímou návazností z předešlého systému na systém navazující, jehož návaznost může být ovšem značně překvapivá. Dawson například dokládá provázanost systému boje mečem a štítem byzantské armády se stylem mistra kodexu *Walpurgis*. Viz Timothy Dawson, *The Walpurgis Fechtbuch: an inheritance of Constantinople?* in: *Arms & Armour*, Vol. 6 No. 1, Leeds, 2009. s. 79–92

¹³⁵ Studium současných bojových umění pouze přispívá k lepší představě o zaniklých systémech a k pochopení jejich mechanismů. Viz *Dialektika bojových umění*

¹³⁶ Velkými kategoriemi je válečná a sportovní forma, menšími dočasné formy provozované v rámci jednotlivých poleis. Do mikrokategorie pak spadají osobní styly zápasníků, z nichž známe ovšem jen ty velmi úspěšných jedinců. Pausanias. *Cesta po Řecku*, přel. H. Businská. Praha, 1973. VI – 4.

¹³⁷ *Pammachon* je prvním názvem spojeným se starořeckým bojovým uměním, vyskytující se ještě před termínem „*Pankration*“. Zda se jedná o tentýž systém, není jasné. ARVANTIS, J. *Real world conflict resolution in the Spartan tradition of all-out combat – Battlefield Pankration*. in: *Black Belt*, Vol. 49, No. 9, 2011. s. 185-204

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Známe mnohdy jen programový název a několik pozic. Autoři Draeger a Smith uvádějí seznam pravidel při studiu historie čínských systémů. Zásadní jsou pro lepší pochopení výzkumu bojových umění tato:

-Některé styly se rozplynuly četnými modifikacemi.

každá generace mistrů mnohdy bez nejmenšího literárního zápisu či orálního svědectví. Tyto změny mohly v několika desetiletích systém zcela transformovat.¹⁴⁰

S jistotou můžeme jen říci, že od počátku evidence organizovaných evropských bojových systémů narážíme na jejich ryzí diferencovanost a specializovanost.¹⁴¹ Je tedy nejisté, nakolik je možné považovat existenci válečného systému temporálně předcházejícího sportovním aktivitám v rámci epochy evropského starověku, za průkaznou. Zrod bojového sportu a jeho odklon od válečného řemesla je i v Evropě záležitostí již spíše prehistorickou.¹⁴² Starší vznik válečného systému, předcházející jeho přerod ve sportovní zápolení, je ovšem zcela logicky předpokládán.¹⁴³

Válečný systém¹⁴⁴, ze kterého vyšel pozdější *Pankration*, s největší pravděpodobností existoval.¹⁴⁵ Jediný cíl, který sledoval, byla co nejrychlejší likvidace soupeře, za

-Některé současné styly si pouze vypůjčily názvy původních starých stylů. D. F. DRAEGER, R. W. SMITH, s. 14.

¹⁴⁰ Příklad anglického boxu nás informuje o tom, jak se během jediného století může systém zcela změnit. Pod vlivem úprav ringových pravidel změnilo rohování taktiku, postoj i celou koncepci a techniku udírání. Nejvíce jej ovlivnilo povinné nošení rukavic a záповěď jiných útoků než údery klouby pěsti. Mj. tak důsledkem byl vznik předimenzované síly úderu, která by nechráněnou pěst boxera poškodila. Dále zmizely různé variabilní útoky jako například kopy a zápasnické techniky. Postoj tak byl transformován a přestal reflektovat ohrožení nízkého pásma. Boxer náhle musel čelit novým hrozbám, ale staré naopak zcela vypustit z pozornosti. Tzv. Rules of the London Prize Ring, počítající ještě s bojem holých rukou, nás informují o záповědi trhání masa soupeře prsty a nehty. Zda byl tento styl útoku někdy v boxerských zápasech povolen, nejsme informováni. Můžeme si ovšem být zcela jisti, že k němu docházelo. SULLIVAN, J. E. *Boxing. A manual devoted to The Art of Self-Defence*. New York, 1893. s. 36.

¹⁴¹ Vyobrazení bojujících minojských chlapců (16. stol. př. Kr.) ukazuje boxerský postoj, nepočítající s ohrožením dolní poloviny těla, ani s možností útoku cílícím na soupeřovu stabilitu. Je zcela jasným, raným dokladem, že bojové aktivity již tehdy byly rozděleny především na vítězství ve vlastním vytyčeném poli a nikoliv univerzálními systémy sloužícími pro všechna sportovní i válečná střetnutí. National Archaeological Museum, Athens. *Akrotiri Boxers* (1600-1500 BC).

Stranou tohoto problému se jedná i o velmi podobnou pozici, kterou zaujímají právě boxující angličtí gentlemani na obrázku z 19. století, neboť podobná pravidla vedla k vytvoření podobné bojové formy. DERVENIS, s. 29.

¹⁴² KYLE, G. D. *Sport and Spectacle in the Ancient Worlds*, Hoboken, 2014. s. 22

¹⁴³ Je ale také možné, že vzniku bojových systémů a umění sport předcházel a ze spíše neškodné přípravy procvičující kondiční vlastnosti potřebné pro reálný konflikt a lov, se vyvinuly systémy operující s cílem promyšlené destrukce protivníka. V každém případě je otázka vzniku sportu dlouho diskutována a nevyřešena. KYLE, s. 22

¹⁴⁴ Který během staletí jistě nesl různé názvy, a mohlo by se tedy jednat o vícero systémů. Například ve 4. století se pod termínem „*Pammachon*“ skrýval relativně nový bojový sport příbuzný Pankrationu, který byl prý jednodušší formou zápolení. Sofie, s. 185-204

Dnes je Pammachon bojový systém, zkompleťovaný Dervenisem. Na původní starořecké systémy nemá pravděpodobně žádnou návaznost. DERVENIS, s. 21

minimalizování vlastního ohrožení a energetického výdeje bojovníka. Zároveň reflektoval potřebu snadného a rychlého osvojení ze strany řadových válečníků.¹⁴⁶ Toto zaměření mu zajistilo prostou, účinnou a nepřetechnizovanou podobu, zcela odvozenou ze zbraňového systému a zároveň tento systém doplňující.¹⁴⁷ Svoji formální podobu mohl udržet přibližně 300 let.¹⁴⁸

Ačkoliv tuto podobu neznáme, je téměř jisté, že se svému potomku do značné míry podobal. Byl ovšem prostší a jeho přirozenost více surová.¹⁴⁹ Hypoteticky a analogicky je možné dojít i k názoru, že operoval především s chvaty ve stoje, využíval všechny, i pro sportovní boj zakázané, techniky a počítal s ohrožením ze strany více soupeřů naráz.¹⁵⁰ Hrubé údery vhodnými plochami těla, posílenými mnohdy tvrdostí a vahou nesené zbroje, doprovázely primitivní chvaty, využívající i přirozených zbraní ryze animálního stylu boje. Zuby a nehty byly používány pro zvýšení účinnosti i ničivosti prováděných technik¹⁵¹ i jako poslední, nouzová výzbroj každého bojovníka.¹⁵²

¹⁴⁵ Válečných umění, ze kterých se tímto způsobem derivovaly sportovní systémy, známe mnoho. Např. Muay Boran (zastřešující název pro stará thajská umění), AikiJujutsu, Jiujiťsu a další. Pozn. autora. Více viz GREEN, s. 12, 546-547

¹⁴⁶ Stejný cíl sledují armádní systémy 20. století. MORRAH, D. W. *Dirty Fighting*. Holly Ridge. s. 1-2

¹⁴⁷ Pro spojení se zbraňovým systémem hovoří i možnost, že slovo „Pammachon“ souvisí s výrazem „máchaira“, užívaným pro nůž nebo krátký meč – tedy klasickou výzbroj starořeckých archaických válečníků. Zbraň podobného typu je možné pozorovat ale i v mykénské době. ARVANTIS, *Real world conflict resolution in the Spartan tradition of all-out combat – Battlefield Pankration*, s. 185-204 srov. KRÍŽEK, L. - ČECH, Z. J. K. *Encyklopedie zbraní a zbroje*. Praha, 1999. s. 148

¹⁴⁸ Historie fungujícího stylu není obvykle delší ani u historických systémů, ani u živých. Někteří mistři a autoři mají sice tendenci tvrdit, že různá umění jsou stará tisíce let, ale jen málokteré živé umění nedoznalo větší transformace za dobu podstatně kratší, obvykle v řádě jen dvou až tří generací. GIL, K. CHUL-HWAN, K. *Taekwondo perfekt 1*. Niedernhausen, 1999. s. 7.

¹⁴⁹ Tak vypadá každý armádní styl nebo dnes oblíbené styly „reálné sebeobrany“ operující jen s malým počtem prostých technik. Viz Eyal YANILOV – Imi Sde-Or(Lichtenfeld), *Krav Maga*, přel. J. Grubhoffer, Praha, 2003. s. 2

¹⁵⁰ Další signifikantní rozdíl starých válečných umění od moderních sportů. Aikido toto ohrožení ještě svým kurikulem reflektuje a kupříkladu také čínské bojové umění Baguazhang. LIN, Ch. *Fu Zhen Song's Dragon Bagua Zhang*. Berkeley, 2010. s. 97.

Mezi praktikanty koluje myšlenka, že Baguazhang je navrženo tak, aby bylo schopno čelit simultánně 9 soupeřům. Pozn. autora.

¹⁵¹ Používání zubů není ojedinělým historickým případem extrémně barbarského útoku, ale běžným, dokonce doporučovaným válečným útočným prostředkem. Najdeme jej například v příručce pro boj zblízka americké armády z 2. světové války. MORRAH, s. 6.

Nebo ve filipínských bojových uměních, kde je tzv. *kino mutai* specializací zaměřující se na tyto techniky. Biting and gouging. in: Black Belt, Vol. 39, No. 3, 2001. s. 66-69.

¹⁵² Jako bylo jejich použití Spartany u Thermopyl, když jejich výzbroj byla již zničena nebo ztracena. Ke stejné praxi se uchylují i Germáni v bitvě u Vogéz (58 př. Kr.) a evidována je i v bitvě u Kann (216

2.2. Klasický Pankration

Zatímco válečný systém známe spíše hypoteticky, sportovní forma Pankrationu je nám již mnohem jasnější. Pro množství vyobrazených zápasnických chvatů a pozic, ale i pro kusé zprávy o starořeckých zápasnících, je možné rekonstruovat poměrně přesně podobu bojového umění klasického Řecka.¹⁵³

Téměř s každým známým bojovým systémem je spjat zakladatelský mýtus. Víme, že *Zakladatel* může být neznámý,¹⁵⁴ v pozdější tradici legendární,¹⁵⁵ nebo dokonce účelově vymyšlený. Nejinak tomu je u Pankrationu, kde byli za takové tvůrce považováni polobožští hrdinové Hérakles a Théseus. Prvními oběťmi bojového systému se pak staly mytologické nestvůry jako nemejský lev nebo minotaurus.¹⁵⁶ Stranou tohoto populárního, tradičního výkladu je zcela zřejmé, že za vznikem natolik propracovaného systému, či spíše systémů, musely stát celé generace bojovníků a nejednalo se o dílo jednoho nebo dvou géníů, či produkt zkonstruovaný na základě jediného božského vnuknutí.

Podněty pro vznik nového bojového systému, ale i zánik systémů starých, byly totiž vždy zajištěny změnami v lidské společnosti. Ty byly různě intenzivní, zásadní nebo naopak na první pohled zcela marginální. Přesto mohl být jejich dopad na výslednou podobu a osud umění zcela klíčový. Kromě nové zbraně ve výzbroji vojska mohlo jít o zásah zákonodárné moci,¹⁵⁷ výrazný společenský otřes,¹⁵⁸ ale také třeba novinku v oblasti módy.¹⁵⁹ Pokud nebyla

př. Kr.). HOLLAND, s. 299. srov. VAN GILS, L. - DE JONG, I. - KROON, C. *Textual Strategies in Ancient War Narrative: Thermopylae, Cannae and Beyond*. Leiden, 2018. s. 331

¹⁵³ Pro vědecké účely, nikoliv pro opravdovou resuscitaci umění. Z tohoto hlediska je pankration umění skutečně mrtvé a fragmentované bez jakékoliv šance pro opětovné vzkříšení. To potvrzuje Dervenis. DERVENIS, s. 20. Někteří badatelé se ovšem dopouští přeinterpretování vyobrazených výjevů a vidí například v jediné statické figuře sled několika technik. Na základě takových výkladů se poté pouští do obskurní resuscitace Pankrationu. Viz MORELLO, s. 38.

¹⁵⁴ Jako je tomu v mnoha uměních. Například Baguazhang, za jehož zakladatele je někdy pokládán Dong Haichuan (c. 1789-1879). Ten se jej prý ale naučil od starého mnicha v horách. Kořeny umění by mohly být navíc hledány již v 13. století. BEY, B. H. *Ba Gua Zhang - An Historical Analysis*, New York, 2010. s. 7-8.

¹⁵⁵ Jako je Chiyu, protivník Žlutého císaře, pokládán za zakladatele Shuai Jiao. DRAEGER D. F. - SMITH, R. W. s. 15.

¹⁵⁶ Je ovšem pravděpodobnější, že zabití minotaura je odrazem minojských her s býky. Zabití lva ovšem zůstalo oblíbeným motivem Pankrationu. Zápasník Púlydamás tento Hérakleův čin napodobil. KYLE, s. 42. srov. Pausanias VI - 5

¹⁵⁷ Například zákaz nošení zbraní, který může být příčinou pro předimenzování bojových stylů užívajících holé ruce, nebo vedoucí ke vzniku bojových forem zbraní improvizovaných. GREEN, T. A. *Martial Arts of the World: A-Q*. Santa Barbara, 2001. s. 286-291.

Mohlo jít také o vojenskou reformu, která odstartovala cílenou specializaci na určitou bojovou oblast. Např. když císař Qin r. 209 př. Kr. ustanovil zápas vojenskou disciplínou. Tamtéž, s. 26.

stávající vláda spojena s určitým omezením používání výzbroje,¹⁶⁰ persekucí nežádoucí společenské vrstvy,¹⁶¹ záповědí cvičení jakožto praktikování zavrženého kultu¹⁶² nebo zdroje častých výtržností a přílišného sebevědomí,¹⁶³ bojové umění většinou nebylo příliš ovlivněno zánikem státu, převraty nebo transformací hranic. Reálný *Zakladatel* totiž vyšel při tvorbě systému zcela pragmaticky ze situace na soudobém trhu bojového umění¹⁶⁴ a z potřeby reformy stávajících bojových principů, kterým realita bojišť a klasických násilných incidentů mimo ně přestala být příznivou. Tvůrce nového systému tak podle potřeby zanalyzoval systémy staré, odvrhl to, co považoval za nefunkční či neaktuální a zařadil do osnov výuky to, co nyní pokládal za stěžejní.¹⁶⁵ Mohlo se samozřejmě stát, že bylo programově odvrženo vše

¹⁵⁸ Poválečná situace v Japonsku, zánik starého režimu a hospodářská krize vedoucí společnost k naslouchání novým myšlenkovým konceptům a touze najít ztracenou sebeúctu. VASILJEVOVÁ, Z. *Dějiny Japonska*. Praha, 1986. s. 465-467.

¹⁵⁹ Tak byl do francouzského *savate* zaveden *canne de combat* – systém boje používající původně vycházkovou hůl. GREEN, T. A. *Martial Arts of the World: R-Z*, s. 520.

¹⁶⁰ Záповěď užívání mečů neurozenými, nebo celkový zákaz používání zbraní podmaněným etnikem může vést k obcházení zákona výrobou zbraní meč nahrazujících. Jako byl celoevropsky rozšířený tesák, nebo například velké exempláře španělského nože navaja. KRÍŽEK, L. - ČECH, Z. J. K. *Encyklopedie zbraní a zbroje*. Praha, 1999. s. 176, 266-267.

Zkazky o neozbrojených systémech schopných prorazit zbroj nebo přemoci válečníka jsou spíše v oblasti legend. Grassi doporučuje při obraně použít cokoli, co má mistr po ruce. Fiore je stejného názoru i přesto, že jeho doménou je neozbrojený zápas. Pisani Dossi Collection, Italia. *Pisani Dossi MS*. fol. 15 a.

Okinawský mistr Anko Azato (1827-1906) ovšem beze zbraně přemohl školeného šermíře, který ale zbroj pravděpodobně neměl. Azato to dokázal jistě i proto, že byl odborníkem na boj beze zbraně i vysoce kvalifikovaným znalcem Kenjutsu (umění meče). FUNAKOŠI, s. 17.

¹⁶¹ V Číně probíhaly pokusy o kontrolu Wushu komunistickou stranou. Pozice jednotlivých stylů byly ovšem různé. Choy Li Fut byl například stylem dělnictva, zatímco Wing Chun bylo vnímáno jako nástroj buržoazie. B. N. JUDKINS, J. NIELSONS, *The Creation of Wing Chun*, s. 6.

¹⁶² Zákaz olympijských her Theodosiem tradičně uváděn k r. 393. REMIJSEN, S. *The End of Greek Athletics in Late Antiquity*. Cambridge, 2015. s. 47.

¹⁶³ Zákaz Karate v období Meiji, které se nejprve přesunulo do undergroundu a Funakoši uvádí, že se s postupem času zákaz obcházel více veřejně. FUNAKOŠI, s. 16. Po 2. světové válce byla v Japonsku na krátký čas zakázána všechna ostatní bojová umění. ADAMS, A. *Status report: The „other“ Aikido*. in: *Black Belt*, Vol. 12, No. 2, 1974. s. 35.

¹⁶⁴ Nicolaes Petter (1624-1672) ve své práci cíleně reaguje na tehdejší obvyklé rváčské útoky. PETTER, N. *Self defense Martial Art*. Morrisville, 2011. s. 16.

¹⁶⁵ Imi Lichtenfeld, postavil Krav Maga na principech, které vyhovují realitě pouličních rvaček i ozbrojených přepadení. BYERS, A. *Krav Maga and Self-Defense: The Fighting Techniques of the Israeli Defense Forces*. New York, 2013. s. 8.

a *Zakladatel* byl považován za opravdového tvůrce zcela nového umění. V praxi ovšem nikdy nevyšel jen ze svých zkušeností.¹⁶⁶

Je samozřejmě jisté, že každý ucelený systém má svého tvůrce, nebo alespoň reformátora, ale v případě Pankrationu neoperujeme až do olympijských her ani s uceleným systémem. Těžko je tedy možné uvažovat o reálném *Zakladateli*. V případě sportovní, klasické verze by se za něj dal považovat právě tvůrce pravidel, nebo snad první vítěz Lygdamis ze Syrakus.¹⁶⁷

Když se Pankration objevil roku 648 př. Kr. na olympijských hrách, měl za sebou již dlouhodobý vývoj s dnes neznámými peripetemi a v nejbližších letech jej čekala další dramatická geneze během přizpůsobování se novým pravidlům lišícím se od podmínek pro boj na úrovni jednotlivých poleis.

V případě Pankrationu si můžeme být jisti dalšími *Pokračovateli* tradice. *Pokračovatel* je osoba, která ve skutečnosti příliš stávající umění neobohatila, ale díky svým nevšedním schopnostem jej zpopularizovala pro další generace.¹⁶⁸ Mohla mu také vetknout jednotnou a přehlednou metodiku výuky, tréninku a taktiky,¹⁶⁹ čímž se přesunuje do kategorie *Pokračovatele-Reformátora*.¹⁷⁰ Tyto osoby jsou obzvláště důležité, protože představují přelom, kdy se bojové umění definitivně vynoří z mytologické doby a začne se psát jeho

¹⁶⁶ Systém Krav Maga zastává filosofii další otevřenosti cizím vlivům a myšlenkám. Sdílí proto například myšlenku simultánního útoku s obranou, stejně jako Wing Chun. I. SDE-OR(LICHTENFELD), E. YANILOV, *Krav Maga*. Praha, 2003. s. 3.

Zdánlivě nová koncepce otevřenosti pro vliv ostatních systémů je ovšem všeobecně známá a razili ji například i staří okinawští mistři. FUNAKOŠI, G. s. 18. Jak uvidíme v dalších kapitolách, nejinak tomu bylo u středověkých mistrů.

¹⁶⁷ MORELLO, s. 61. Styl vítěze mnohdy ovlivní směřování systému na další dekády, protože společnost jej začne akceptovat jako vysoce účinný. Pozn. autora.

¹⁶⁸ Jako byli například Liechtenauerovi pokračovatelé a jejich žáci v další generaci ovlivněni svým velmistrem v různé intenzitě. JAQUET, D. - VERELST, K. - DAWSON, T. *Late Medieval and Early Modern Fight Books: Transmission and Tradition of Martial Arts in Europe (14th-17th Centuries)*. Leiden, 2016. s. 254.

¹⁶⁹ Jako Gichin Funakoshi (1868-1957) systematizoval výuku stylu Shotokan Karate. MARTIN, A. P. *The Shotokan Karate Bible*. London, 2016. s. 12-14.

Jednalo se o okinawské bojové formy, přizpůsobené mistrem pro soudobé potřeby. FUNAKOŠI, G. *Karatedó – Má životní cesta*. Praha, 2010. s. 28

¹⁷⁰ Všechny tyto osoby mohou být tradičně uváděny jako *Zakladatelé*. Zakladatelé dnes známých umění byli ve skutečnosti *Pokračovateli*. Toto označení nijak nesnižuje jejich nesporný přínos systému a zcela počítá s anabází, kterou prodělali při cílené heuristice a vlastním programu edukace. Skutečný *Zakladatel* je ovšem pouze první článek řetězu, ztracený zpravidla v dávnověku. Například polomytický „otec“ malajského silatu Hang Tuah (15. století) je rovněž pouze zprostředkovatelem umění, které pravděpodobně vzniklo celá staletí před jeho narozením. SHAMSUDDIN, S. *The Malay Art of Self-Defense: Silat Seni Gayong*. Berkeley, 2005. s. 195.

historie.¹⁷¹ V dějinách Pankrationu v těchto funkcích poznáváme nejen olympijské vítěze, ale i mimo sportoviště proslavené mistry, jakým byl například zápasník Alexandra Makedonského Dioxiplus.¹⁷²

Formálně klasický Pankration obsahoval zápasnické i úderové techniky. Jejich provedení se ale lišilo od soudobého boxu – tzv. „Pygme“ – a zápasu nazývaného „Pale“¹⁷³. Pankration totiž formovalo prostředí, ve kterém se tvořil a dlouhodobým vývojem¹⁷⁴ se oddělil od těchto systémů a jeho fyzická podoba představovala jejich mezistupeň.¹⁷⁵ Tuto premisu dokládá fakt, že někteří současníci vnímali Pankration jako kombinaci „nečistého“ boxu a zápasu.¹⁷⁶

Tato „nečistota“ mohla být způsobena jednak lehce odlišnými pohybovými vzorci pro provedení podobné techniky v Pygme, Pale, nebo Pankrationu, ale stejně tak mohla částečně reflektovat fakt, že ve „všeboji“ nebylo nutné být mistrem každé jednotlivé disciplíny.¹⁷⁷

¹⁷¹ Můžeme tak předpokládat především u osob, které používají podobnou výzbroj a bojují v podobných podmínkách, jako se bojovalo i dříve. Důvodem známosti jsou obvykle jejich nevšední schopnosti, zatímco umění, ze kterých vycházeli, mohla žít bez větší publicity mnoho let před nimi.

Je možné, že právě takové vysvětlení se týká Sokaku Takedy (1859-1943), který přenesl do období Šówa své umění boje tradičními zbraněmi i bez nich. Jen díky němu je známá – údajně prastará – škola Daito-ryu Aiki-Jujutsu, udržující i dnes bojové umění samurajů v hibernaci. OMIYA, S. *Hidden Roots of Aikido: Aiki Jujutsu Daitoryu*. Tokyo. s. 14.

¹⁷² MARINCOLA, J. *A Companion to Greek and Roman Historiography*. Chichester, 2011. s. 430.

¹⁷³ Oba dva sporty byly pěstovány jako věda a jejich původ musel být božský, nebo alespoň polobožský. Zápas i box byly opět připisovány Théseovi. Zápas se ovšem naučil od bohyně Athény a božským boxerem byl Apollón, který v této disciplíně předčil i boha války. GARDINER, s. 372 a 402. Opět se nabízí paralela s ostatními bojovými uměními, která jsou připisována božskému vnuknutí, nebo předání mytickými bytostmi. STEVENS, s. 46.

¹⁷⁴ Dřívější pohled (reprezentovaný např. Gardinerem) byl jiný. Předpokládalo se, že Pankration byl složen z boxu a zápasu až po určité době fungování obou systémů i v jejich sportovním provedení. Pro tuto teorii hovoří jeho pozdější začlenění na olympijské hry. Zápas se vyskytl na 18. hrách r. 708 př. Kr. Pěstní boj se objevil 688 př. Kr, zatímco Pankration byl zaveden až o 40 let později. Gardiner tuto teorii dále dokládá tvrzením, že Homér termín Pankration neznal. GARDINER, N. *Greek athletic sports and festivals*. London, 1910. s. 435.

¹⁷⁵ Což dobře ukazuje vyobrazení postoje Pankrationisty na amfoře z 5. stol. př. Kr. Amphora, 440 BC Staatliche Antikensammlungen, München.

¹⁷⁶ GEORGIU, s. 4.

¹⁷⁷ Disciplín je v takovém utkání celá řada, práce zde nemyslí jednoduché rozdělení box/zápas, ale všechny disciplíny využitelné v takovém typu boje, od techniky úderů a kopů, přes zachytávání a páčení paží, schopnost účinně bojovat v klinči, až po zápas tělo na tělo, na zemi atd. Dnešní MMA, které je Pankrationu v současnosti pravidly nejbližší, rozděluje boj na tři hlavní disciplíny – boj v postoji, klinč a boj na zemi. Edgar KRUYNING -Martijn DE JONG, *MMA, The essentials of Mixed Martial Arts*, Morrisville, 2014. s. 19

Nedostatky atleta v jedné mohly nahrazovat jeho kvality v druhé.¹⁷⁸ Pro netréované oko pak jistě nebyly všechny styly zápasníků stejným způsobem přitažlivé.¹⁷⁹

Fyzickou podobu Pankrationu ovlivňovala široká škála hrozeb, které atleti museli čelit. Dovoleno bylo prakticky vše kromě kousání a strkání prstů do očí, úst a slabin.¹⁸⁰ Víme ovšem, že tyto útoky se občas v utkání objevily také. Rozhodčími byly sice trestány, ale jejich hrozba byla stále přítomna.¹⁸¹ Pravidla se také krajově lišila a mohla být mírně rozdílná i v rámci jednotlivých her.¹⁸² Sparťané tyto surovosti v domácích zápasech dovolovali, protože jejich muži měli být neustále připravováni na skutečný boj.¹⁸³ Takový trénink samozřejmě posunul mentalitu za běžné chápání průměrného řeckého občana a zřejmě i proto byli velmi obávanými soupeři.¹⁸⁴ Pankration jakožto bojový sport musel svým běžným kurikulem chvatů a úderových technik pokrýt mnoho hrozeb, pasivně i těch nedovolených.¹⁸⁵

Pankration prodělával typickou konjunkturu úspěšného bojového systému. Praktikovali jej profesionálové, armáda i bojovní laici. Úspěšně expandoval ze své tuzemské oblasti. Příčinami tohoto úspěchu byly především univerzálnost a komplexnost. Způsobovaly, že Pankration představoval účinný prostředek nejen pro sportovní klání, ale i pro sebeobrannou oblast a byl dobrým pomocníkem na válčeném poli. Díky svému rozpětí rovněž připouštěl a svým způsobem i vynucoval značnou specializaci. Potřeba být úspěšný na panhelénské a později středomořské úrovni sice do jisté míry zabraňovala přílišné diverzitě jednotlivých stylů a nutila participanty přizpůsobovat se pevně daným požadavkům, ale přesto zde byla pozorována velká pestrost a volnost osobního stylu.

¹⁷⁸ Opět se nabízí srovnání se zkušenostmi ze soudobých sportů. Judistka a olympijská bronzová medailistka z r. 2008, Ronda Rousey, byla od 27. března 2011 do 15. listopadu 2015 neporažená zápasnice organizace UFC. Přestože měla nedostatečné boxerské dovednosti, vítězila především judistickými chvaty. Kevin Snow, *Ronda Rousey: Conquering New Ground*, New York, 2018. s. 101

¹⁷⁹ Divácky atraktivní je dnes především šampión předvádějící účinný, ale zároveň vysoce technický boj s takřka tanečními pohyby. David REMNICK, *Král světa: vzestup a pád Muhammada Ali*, přel. P. Bárta, Praha, 2017. s. 150.

¹⁸⁰ Georgiou je tedy toho názoru, že se možná jednalo o sport, který byl v rámci celé historie nejbližší skutečnému boji beze zbraně na život a na smrt. GEORGIU, s. 4

¹⁸¹ Ti byli pro případ nedisciplinovanosti zápasníků vyzbrojeni dřevěnými tyčemi. GARDINER, s. 436

¹⁸² GARDINER, s. 438-439.

¹⁸³ GREEN, s. 410.

¹⁸⁴ HOLLAND, s. 100.

¹⁸⁵ Svým záběrem tedy přesahoval vše, co je dnes v oblasti bojových sportů. Pozn. autora.

Byli zde atleti, kteří dávali přednost boji v postoji a úderovým technikám a stejně tak zápasníci, specializující se pro boj tělo na tělo a končící obvykle bojem na zemi.¹⁸⁶ Druhý způsob boje byl současníky sice částečně kritizován, ale mezi zápasníky byl mnohdy preferován.¹⁸⁷

Přestože autoři obvykle zdůrazňují obvyklé klišé, že boj byl vysoce technickou záležitostí,¹⁸⁸ je nutné si uvědomit, že největší roli hrála síla a váha zápasníků a jejich bojový styl i úspěšnost na obou faktorech velmi závisel.¹⁸⁹ Při sportovních kláních se totiž vůbec nehledělo na vzrůst bojovníků a váhové kategorie neexistovaly. To způsobilo, že atleti figurou poměrně malí se utkávali i se skutečnými obry.¹⁹⁰ Tento faktor zapříčinil opět výrazné rozdíly v technice a preferenci chvatů u takových zápasníků.

V postoji se bojovníci otloukali údery nechráněných pěstí. Oblíbené byly také pro útočníka bezpečnější zásahy otevřenými dlaněmi. Klasickými byly i rány kladivové nebo vedené malíkovou hranou.¹⁹¹ Nablízko bylo užíváno loktů, kterými se blokovaly soupeřovy

¹⁸⁶ Zápas byl rozdělen na tzv. *orthia palé/orthopale/stadia pale* (zápas v postoji) a *alindesis/kylisis/kato palé* (zápas na zemi). Tedy podobně jako dnes Judo na Tachi-waza (zápas v postoji) a Ne-waza (zápas na zemi). SIRRACOS, C. L. *History of the Olympic Games: From Antiquity to Today*, New York, 2000. s. 51.

¹⁸⁷ Pankration se totiž v této oblasti silně odkláněl od válečného využití. Pro vítězství v boji jeden na jednoho začaly být úspěšně uplatňovány zápasnické chvaty na zemi a byly upřednostňovány před úderovými technikami a chvaty v postoji. To je sice účinný sportovní postup, který je ovšem vysilující a plně zaměstnávající bojovníka. Dochází k zúžení vidění a je prakticky nemožné takto pacifikovat více protivníků naráz a dostatečně vnímat své okolí. ARVANTIS, s. 185–204.

¹⁸⁸ A to jak starší (Gardiner), tak současní (Georgiou). Gardiner přirovnává Pankration k Jiujitsu, které bylo počátkem 20. století již celosvětově známé a populární. Moderní autoři zase vidí blízkou podobu s dnešním MMA. GARDINER, s. 437.

¹⁸⁹ Jen málo dnešních bojových sportů se obejde bez váhových kategorií. Pokud ano, jedná se především o systémy specializující se na hody na zem a útoky na soupeřovu rovnováhu (např. Sumo, Tomiki ryu Aikido). HARGREAVES, J. - ANDERSON, E. *Routledge Handbook of Sport, Gender and Sexuality*. London, 2014. s. 109.

Lehčí protivník je vždy v nevýhodě a musí být během zápasu více aktivní. Těžšímu soupeři naopak více nahrává částečná pasivita, neboť dynamické techniky může jeho soupeř snáze využít pro převzetí iniciativy a kontrachvat. Tuto taktiku uplatňuje i středověký zápas dle mistra Otta. *MS Chart.A.558*, fol. 109 v.

¹⁹⁰ Zvláště obrovité postavy byl již zmíněný Púlydamás. Pausanias VI - 5

¹⁹¹ Preferování úderu malíkovou hranou bylo zřejmě způsobeno zmenšením úderové plochy a tedy možnosti většího poškození zasaženého. FAIRBAIRN, E. W. *Scientific Self-Defense*. London, 1931. s. 96.

Je zde možnost, že i u starořeckých zápasníků fungoval princip tzv. mečové ruky, ale Pankration byl dlouhodobě specializovaným sportem a od zbraňového tréninku se více oddálil (více viz Úderové techniky).

útoky, nebo se jimi zasazovaly obzvláště tvrdé úder v boji na krátkou vzdálenost.¹⁹² Specialitou některých atletů byly úder prsty.¹⁹³

Kopy se užívaly spíš nízké a pouze do pasu či na plexus solaris.¹⁹⁴ Tyto kopy byly snazší pro nacvičení a také bezpečnější pro provedení. Soupeř totiž neměl tak velkou příležitost kop zachytit rukama a připravit útočníka o stabilitu.¹⁹⁵ To se ale často stávalo i při těchto nízkých kopech. Páčení nohou a vrhání soupeře přes zablokovaný kop na zem bylo běžnými kontra chvaty.¹⁹⁶

Celkově je nutné počítat s vysokou úrovní používaných úderových technik, protože byly prováděny většinou nezpevněnými končetinami, což zvyšovalo náročnost na provedení i ohrožení vlastních rukou a nohou. Za účelem zdokonalování techniky a otužování úderových ploch bylo používáno na první pohled zcela profesionálních prostředků. Byl to nácvik úderů do pytlů naplněných fíkovými zrny, moukou nebo pískem.¹⁹⁷ Pro zdokonalování techniky se používalo zřejmě i určitý druh tzv. stínování – tedy nácvik boje bez soupeře, kdy jsou techniky volně prováděny do vzduchu.¹⁹⁸

Pokud byli oba zápasníci specializováni na úderové techniky, boj mohl probíhat ve stoje a končit knockoutem. Ten byl díky nechráněným pěstím poměrně snadným a

¹⁹² Zde se zdánlivě potvrzují slova Gorgioua, který si stěžuje, že badatelé špatně interpretují prameny, protože sami nepraktikují bojová umění. Gardiner chybně interpretuje figuru č. 153, jelikož s úderovými technikami loktů nemá zřejmě zkušenosti. Na druhou stranu správně poznává techniku totožnou s judistickým *tomoe nage* a poznává ji i na vyobrazení z egyptského Beni Hasan (2000 př. Kr.) My ji dnes známe již i z práce Hanse Talhoffer (15. stol). *Eastern wall*. Tomb no. 15. Beni Hasan. srov. Bayerische Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cod. icon. 394a*, fol. 105 r.

Chyb v interpretacích se ale dopouštějí i autoři, kteří jsou sami bojovými umělci, není tedy možné jednu i druhou skupinu podrobit takto jednostranné kritice. GORGIOU, s. 5. srov. GARDINER s. 438 a 443 srov. SCHÄFER, s. 58 srov. MORELLO, s. 67.

¹⁹³ Pausanias VI - 5

¹⁹⁴ GARDINER s. 440

¹⁹⁵ Což je doporučováno ve Wing Chun, v armádních systémech i MMA. Přesto se vysoké kopy dnes užívají pro svou překvapivost a efektivitu, obvykle ve chvíli soupeřovy nepozornosti. KOTLÁR, L. *Wing Chun Kung Fu*. Bratislava, 2003. s. 69 srov. Dirty Fighting, s. 6 srov. LITMANOVICH, E. *Ronda Rousey: Champion Mixed Martial Arts Star*. New York, 2018. s. 36

¹⁹⁶ GARDINER s. 440

¹⁹⁷ GARDINER s. 479

¹⁹⁸ Moderní autoři za částečné „stínování“ považují bojový tanec tzv. *pyrrhic*. Zřejmě oprávněně, protože zde nalézáme i formu zvanou *podism*, která obsahovala rychlý sled pohybů simulující boj zblízka. Podobnost s bojovými sestavami současných asijských bojových umění je patrná. KASSING, G. *History of Dance: An Interactive Arts Approach*. Champaign, 2007. s. 54.

nevyžadujícím tak velkou sílu.¹⁹⁹ Soupeř byl ale také často hozen na zem a dobit. K shození byla používána široká škála chvatů zahrnující strhy, sražení, podmety a přehozy. Na soupeře mohl zápasník již při samotném hodu na zem padnout vlastní vahou, nebo až po vykonané technice na ležícího zaútočil skokem. Po něm následovala smršť úderů, nebo na zemi zápas pokračoval soubojem tělo na tělo.²⁰⁰

Zbraní na blízko, ve stoje i vleže, byly tvrdé údery loktem, jichž zápasníci dovedně a s úspěchem používali i v případě, že jejich paže byla zablokována, nebo naopak sama blokovala soupeře. Útočilo se samozřejmě i koleno, které sdílí podobné výhody s lokty. Údery jimi byly zničující a bylo možné je použít i pro boj v krátké vzdálenosti.²⁰¹

Pankration dále obsahoval četné techniky škrcení, které často zápas na zemi ukončily.²⁰² Techniky škrcení závisely především na tom, zda zastavovaly přívod vzduchu do plic, nebo krve do mozku. Dalším faktorem byla samozřejmě úspěšnost nasazeného chvatu. Výsledkem byl značně únavný (nebo naopak velmi rychlý) způsob, jak vyhrát. Rdoušení bylo navíc prostředkem, jak soupeře porazit víceméně bez následků. Bojovník byl totiž obvykle škrcen do bezvědomí. Byly zde ale i případy, kdy byl chvat smrtící.²⁰³

¹⁹⁹ Gottschall podotýká, že boj bez rukavic je dokonce zdravějším, protože rukavice v důsledku chrání především ruku útočníka, která je díky nim schopna vyvinout mnohem větší úderovou sílu a nikoliv již mozek soupeře, který je vystaven enormním úderům a způsobeným otřesům. Viz Johnatan GOTTSCHALL, *J. The Professor in the Cage: Why Men Fight and Why We Like to Watch*. New York, 2016.

²⁰⁰ GARDINER, s. 438

Zde je skutečně možné pozorovat příbuznost mezi chvaty, ale i taktikami Pankrationu a MMA. Není to ovšem překvapivé a zcela jistě to nijak neznačí návaznost dnešních bojových umění a sportů na staré systémy boje, kterou někteří autoři pozorují (Morello, Georgiou).

²⁰¹ GARDINER, s. 438

²⁰² GARDINER, s. 438

²⁰³ Jako v boji, při kterém zvítězil a zároveň zemřel slavný Arrichion. Ayoob průběh souboje zrekonstruoval. Viz AYOOB, M. *Greek Pankration. The Ancient Art of All-Power Combat*. in: Black Belt, Vol. 11, No. 11, 2004. s. 16.

Objevila se zde myšlenka, že úmrtí v Pankrationu nebyla častá, neboť je jich evidováno málo. SWEET, W. E. *Sport and Recreation in Ancient Greece*. New York, 1987. s. 85.

Tato premisa se nezdá být průkaznou vzhledem k tomu, že pracujeme pouze s kusými zprávami a obvykle jsme informováni především o vítězích olympijských atletech. Pravděpodobnost těžkých, doživotně mrzačících zranění a úmrtí, se zdá být při nastavených pravidlech a četnosti zápasů velmi vysoká. Přesto byl počet zabitých a zemřelých na způsobené následky zcela jistě nižší než při boxerských zápasech, což je reflektováno i starověkými současníky. Dnešní statistiky srovnávající moderní box a MMA hovoří o poměru úmrtí 71:4 v časovém rozmezí 1993–2007. Můžeme se domnívat, že v případě Pankrationu a Pygme se jednalo o přibližně podobná čísla. Dodejme ještě, že ani jedno ze 4 úmrtí ve smíšených bojových umění se neodehrálo v rámci hlavního šampionátu UFC.

Někteří bojovníci dávali přednost před kontaktem tělo na tělo páčení paží nebo dokonce prstů. Stávali se pověstnými mistry vyvracení kloubů, oddělování svalů, trhání šlach a lámání kostí.²⁰⁴ Vítězili tak především způsobenou bolestí, mnohdy však i trvalou destrukcí soupeřových končetin.²⁰⁵ K těmto často krutým technikám, ale také technikám schopným méně tvrdohlavého soupeře přemoci bez jakéhokoliv poškození, se uchylovali zejména muži, kteří nedovedli ostatní zápasníky chvatem povalit na zem, ubít rukama i nohama do bezvědomí, nebo se s větším protivníkem vypořádat tělo na tělo po úspěšném hodů.²⁰⁶ Zápasnickým pákám tak dávali přednost především zápasníci menší váhy a vzrůstu. Lehčí bojovníci totiž nedisponovali hmotnostní výhodou, důležitou pro zápasení i knockoutovou sílu úderu.²⁰⁷ Schůdnou cestou, jak se vypořádat s větší a silnější konkurencí, tak byl nácvik těchto technicky poměrně hůře proveditelných chvatů.²⁰⁸

Trvalým újmám na zdraví a úmrtím se v rámci nastavených pravidel dalo jen těžko předejít. Docházelo k nim velice snadno, protože pro uznání vlastní porážky potřeboval atlet zvednout ruku se vztyčeným ukazováčkem ještě při vědomí.²⁰⁹ Pokud byl ale rychle uzamčen v soupeřově technice, nemusel tento akt stihnout vykonat včas. Jestliže byl navíc zápasník zrovna zalehnut, páčen nebo škrcen, nebyl schopen takové gesto provést, i kdyby sebevíce chtěl. Chroptění a praskot kostí tak tradičně doprovázely klání starořeckého všeboje.

Také se stávalo, že se bojovník i přes způsobenou bolest vzdát odmítal. Navzdory destrukci svých končetin nebo smrtelnému ohrožení bojoval dál a snažil se sportovní souboj vyhrát za každou cenu. Následky tohoto chování byly mnohdy fatální.²¹⁰

PETRAGLIA, A. – BAILES, J. - DAY, A. *Handbook of Neurological Sports Medicine: Concussion and Other Nervous System Injuries in the Athlete*. Champaign, 2015.

s. 24

²⁰⁴ Podobně jako tyto techniky pěstují v čínském Qinna, což je soubor technik zasahující do většiny stylů Wushu. Mnoho z těchto technik je identických s technikami využívaných v derivacích japonského Jujutsu. BALNER, B. – BALNER, R. *Čchin-na(Qinna)*. Bratislava, 2002. s. 19.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 51

²⁰⁶ Pausanias VI - 4

²⁰⁷ Bojovníci, kteří se dlouhodobě utkávali s těžšími soupeři a vítězili nad nimi, jsou v historii bojových umění nepočetní a jednalo se o osoby s naprosto výjimečným talentem. PAXTON, B. *The Fearless Harry Greb: Biography of a Tragic Hero of Boxing*, Jefferson, 2009. s. 1

²⁰⁸ Nasazování pák v postoji je obecně hodnoceno jako obtížnější disciplína a je nutné takové techniky více vypilovat. Moderní sebeobrana proto jejich používání pro nedostatečně trénované bojovníky, kterými jsou civilisté prakticky vždy, spíše nedoporučuje. BALNER – BALNER, s. 19

²⁰⁹ GARDINER, s. 435

²¹⁰ GARDINER, s. 438

Cena byla vysoká, ale mnoho aktérů panhelénských her ji bylo ochotno rádo zaplatit. Vítězství v Pankrationu bylo totiž vysoce glorifikováno.²¹¹ Atlet se stával skutečnou celebritou s takřka kultickým přesahem.²¹²

Díky nevšedním bojovým dovednostem a fyzickým vlastnostem byli někteří zápasníci považováni dokonce za syny bohů a byly jim připisovány nadpřirozené schopnosti.²¹³ Zápasníci byli rovněž ovlivněni archetypem mytických hrdinů a tlakem ze strany jejich nadlidských výkonů. Zkoušeli je tak napodobovat různými důkazy síly, zručnosti a odvahy.²¹⁴ Mezi ty méně nebezpečné patřilo rozbíjení kamenů holýma rukama nebo demonstrace stability stojem na naolejovaném štítě, zatímco do atleta strkal springpartner.²¹⁵ Mezi ty nebezpečnější patřil zápas se lvem či pokus o udržení stropu hroučící se jeskyně.²¹⁶ Některým z nich se tyto zkoušky pochopitelně staly osudnými.²¹⁷

Pankratisté nebyli pouhými siláky a pokuší se štěstěny. Evidujeme zde aktivní snahu o provázanost tělesné i duševní dokonalosti. Mentální, vůli zocelující trénink starořeckých bojovníků není možné podceňovat.²¹⁸ Překvapujícím se může jevit, že zápasníci pracovali i s konceptem vnitřní energie, jíž stoická tradice dala název *pneuma*.²¹⁹ Tento „dech života“ se atleti pokoušeli získat pomocí dechových cvičení. Odměnou jim měla být šance posunout své schopnosti až za hranice lidských možností.²²⁰

Tyto situace jsou nám známy i z moderní éry. TANEJA, A. *World of Sports Indoor*. Delhi, 2009. s. 205.

²¹¹ Opět zde musíme počítat s odchylkami v rámci jednotlivých poleis. Sparťané olympijské věnce oceňovali rezervovaně a vítěze za odměnu stavěli v boji do prvních linií. HOLLAND, s. 135

²¹² To bylo běžné i u ostatních atletů, což dokládá četné zhotovování jejich soch. Gardiner ale označuje Pankrationisty za nejoblíbenější ze všech atletů. Není to nepochopitelné, uvažíme-li jejich nutnou všestrannost a nebezpečí disciplíny. Na druhou stranu víme i o jejich částečném ironizování ze strany umělců. viz DASEN, V. *Dwarfs in Ancient Egypt and Greece*. Oxford, 2013. s. 222

²¹³ Pausanias VI - 6

²¹⁴ Pausanias VI - 5

²¹⁵ NURSE, P. *Pankration. The Bloody, Brutal Art of Ancient Greece*, in: *Black Belt*, Vol. 25, No. 9, 1987. s. 54-58

²¹⁶ Pausanias VI - 5

²¹⁷ Pausanias VI - 5

²¹⁸ Všestranně nadaný bojovník Kleitomachos, který zvítězil na jediných hrách v těžko uvěřitelné trojkombinaci Pankration-box-zápas, například přísně dodržoval sexuální abstinenci. LEVEN, K-H. *Antike Medizin: ein Lexikon*. München, 2005.

²¹⁹ SAMBURSKY, S. *Physics of the Stoics*. Princeton, 1987. s. 21

²²⁰ NURSE, s. 54-58.

Pankration rozhodně nebyl jen prostředkem a demonstrací extraordinárních vlastností „polobožských“ atletů, jejichž památce byly vztyčovány sochy nebo na jejichž počest byly bořeny hradby rodné polis na znamení, že s takovými muži žádné opevnění není potřeba.²²¹ Byl samozřejmě i nástrojem žoldnérů v cizích službách, osob na okraji společnosti, násilníků, vrahů a zločinců.²²²

Zcela jednoznačně našel Pankration své uplatnění v armádách²²³, ale s úspěchem jej mohli využívat i civilisté. Přihlížení zápasů mohlo vést k napodobování jednodušších technik ve rvačkách i sebeobraných situacích.²²⁴ Většina mužských obyvatel polis byla navíc své domovině povinována obranou a prošla vojenským výcvikem.²²⁵ Bylo zde i možné navštěvovat zápasnické školy ve svém volném čase,²²⁶ což byla výsada hlavně bohatších a privilegovaných.²²⁷ Důsledkem toho byla starořecká společnost – podobně jako starořímská – způsobilým a odborným publikem pro posouzení kvality sportovců a bojového umění obecně.²²⁸

Pro práci důležitou, ale spíše nezodpověditelnou otázkou zůstává, co se s obrovským kurikulem Pankrationu a příbuzných systémů, obsahujícím zřejmě všechny myslitelné složky bojového umění beze zbraně, stalo v pozdně antickém období a zda s některými prvky, nalézány v pozdějších stylech, můžeme počítat jako s produkty dávného transferu těchto znalostí.

²²¹ HOLLAND, s. 135.

²²² Od mytických předobrazů hrdinství a opěvované atlety, přes bojující otroky a nenáviděné zabijáky. Ztělesněním těchto archetypů jsou kupříkladu Púlydamás, slavný olympijský vítěz z r. 408 př. Kr., předvádějící svou neuvěřitelnou sílu i před perským králem Dareiem II. Temným protipólem může být boxer Damoxenes, ukrutným způsobem zabíjející miláčka davů Kreuga. Pausanias VI - 5 srov. HARDWICKE, P. Y. – YORKE, Ch. *Athenian Letters*, Lausanne, 1798. s. 276

Obava z mužů, kteří by mohli zneužít své bojové umění, ve starořecké společnosti evidentně rezonovala. TOO, Y. L. *A Commentary on Isocrates' Antidosis*. Oxford, 2008. s. 73

²²³ KYLE, s. 165

²²⁴ Tyto tendence pozorujeme dnes v sebeobraně. Novinka na sportovním poli se s určitým zpožděním stane běžnou praxí amatérů. Pozn. autora

²²⁵ ZAMAROVSKY, V. *Řecký zážrak*. Praha, 2000. s. 137.

²²⁶ MANN, Ch. *Antike: Einführung in die Altertumswissenschaften*, Berlin, 2008. s. 91-92.

²²⁷ PRITCHARD, D. M. *Sport, Democracy and War in Classical Athens*, Cambridge, 2013. s. 118.

²²⁸ Což je možné vnímat i jako jistou polehčující okolnost k velké oblibě sledovaných surových zápasů a gladiátorských her. Nicméně římské hry sklouzávaly svou formou spíše k dekadentní krvavé show. HOLLAND, T. *Rubikon*, přel. S. Pavlíček. Praha, 2005. s. 148

Zcela základním problémem je možnost rozlišit, které prvky byly skutečně dochovány do pozdějších dob a co naopak – přes vizuální či účelovou podobnost – bylo v pozdějších dobách pouze znovuoobjeveno.

Jistou podobnost Pankrationu a moderních bojových umění a sportů je možné považovat za důkaz vysoké vyspělosti a specializovanosti antického umění boje, nikoliv za argument pro dokázání kontinuity, která se sice zdánlivě může přihlásit o slovo jednotlivými prvky, ale půjde maximálně o doklady dávné fragmentace, jenž by z tak neuvěřitelného časového odstupu bylo možné označit již spíše za naprostou atomizaci znemožňující temporální a geografické zařazení těchto segmentů.

Posouzení, zda se středověké bojové formy dají považovat za pokračovatele antických systémů, je z výše uvedených důvodů obvykle zcela na posouzení konkrétního badatele a na jím preferované názorové platformě. Zcela určitě ale můžeme srovnat jejich vyspělost a formu v kontrastu k Pankrationu.

Na příkladech technik Pankrationu – ač nemusely mít přímou spojitost s totožnými postupy středověkých mistrů – je také dobré si uvědomit, že bojová znalost byla v Evropě pěstována od počátků civilizace, v antice skutečně vrcholila a středověké kurikulum z ní do určité míry nutně muselo vycházet.

3. Fragmenty bojových systémů 6. - 13. století

Tato kapitola pojednává o středověkých bojových systémech nalézajících se v období pramenného „vakua“. Spodní hranice je stanovena spíše modelově, podle tradičního ohraničení počátku středověku. Absenci pramenného materiálu totiž pocítujeme již od 3. století.²²⁹ Vrchní hranice 13. století pak označuje výskyt prvního bojového manuálu evropského středověku.²³⁰

Doba 6.–13. století přesto není ohraničena pouze abstraktně. Jde totiž také o období, ve kterém se do jisté míry bojovalo podobnými zbraněmi. Dominantní kombinací osobních soubojů a potyček mimo bitevní pole byla jednoruční zbraň a štít. Meč – tradiční zbraň nobility, a tedy nástroj figurující v systematickém a kvalitním výcviku – byl navíc v celém rozmezí 6–13. století převážně určen k sečnému šermu.²³¹ Což je skutečnost boj beze zbraně značně ovlivňující.²³² Konec epochy je poté ohraničen i přelomovým vývojem v oblasti ochranného odění, především doplňování kroužkové zbroje pláty. Skutečnost opět pozměňující přístup ke kontaktnímu boji.²³³

Hlavním problémem této epochy není její rozlehlost, ale nedostatek pramenů pro její ranější období. Autor je ovšem přesvědčen, že pro celý časový úsek je možné hledat společné prvky, které determinovaly podobu a funkce bojových systémů, o nichž jinak mnoho nevíme. Přesto je jisté, že toto poznání je s ubývajícimi prameny stále více hypotetické.

²²⁹ Prvním doloženým bojovým manuálem evropských bojových umění je papyrus pojednávající o zápase. Je ovšem na dalších 1000 let zároveň posledním. Columbia University, P. Oxy. III, 466. Papyrus Oxyrhynchus III 466

²³⁰ Velmi vyspělou školu evropského šermu ukazuje tzv. Codex Walpurgis, který je prvním dochovaným středověkým manuálem. Techniky zde zobrazované jsou nutně výsledkem dlouhodobého vývoje (s tím souhlasí Vaverka). Autor některé postupy I.33 proto využívá i pro analýzu staršího období. Royal Armouries Leeds, United Kingdom, *MS I.33*.

²³¹ KLUČINA, P. – ROMANÁK, A. *Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby 5.–17. století*. Praha, 1983. s. 111.

²³² Viz Mečová ruka.

²³³ 13. století ale také můžeme chápat jako určitou mez, za kterou začíná období kvalitních zbrojí doplněných pláty. Také po něm nastává epocha dlouhého meče, který mohl koncepcí neozbrojeného boje, zcela jistě v době svého největšího rozmachu (od poloviny 14. století), rovněž částečně ovlivňovat. Pozn. autora.

Neexistence bojových manuálů v tomto dlouhém období nutně znamená odlišný přístup k výzkumu. Předpokládejme, že dolní hranici přesahovaly fragmentující se antické

c. 1175

Vita Christi, fol. 7 v.

systémy, stejně tak jako jsme schopni při horní hranici již zřetelně pozorovat formující se útvary, jejichž kurikulum částečně spočinulo v manuálech 14.–17. století.²³⁴ Boj beze zbraně se od zbraňových systémů navíc odlišuje výraznějším principem dlouhého trvání a mnoho postupů v celé epoše může být předpokládáno.²³⁵ Přesto zde během celé epochy nacházíme určité rozdíly, a to především v míře specializovanosti

Drzwi Gnieźnieńskie

c. 1175

jednotlivých složek systémů, zejména v oblasti taktiky, výcviku a také v prostoru uplatňování těchto systémů.

Jisté indicie nám – náhradou za nedochované manuály – poskytují ojedinělé zprávy z kronik a legend, ale o bojovém umění čerpáme především informace z iluminací, plastik a reliéfů.²³⁶ Předmětem zkoumání takových děl není poté analýza zobrazovaného příběhu, ale případné ztvárnění konkrétních bojových technik, ve většině případů spíše jejich

fragmentů.

²³⁴ Vývoj jednotlivých systémů, do jejich finální podoby, zaznamenané v manuálu, může být otázkou mnoha desítek let, ale v konečném důsledku i staletí. V případě stylu *MS.I.33* je uvažováno přibližně o 150–200 letech vývoje (Vaverka), pokud ale vezmeme v potaz jeho zjevnou návaznost na byzantský systém boje s mečem a štítem, jeho rozpětí dále narůstá. U byzantského boje je zase hledána kontinuita na starořímské systémy. Mezníkem, za který ovšem zcela jistě nesahá, je hranice používání meče *spatha* a kulatého štítu. VAVERKA, R. *Úvod do šermu mečem a puklím*. 2011. s. 2. srov. DAWSON, T. *The Walpurgis Fechtbuch: an inheritance of Constantinople?* in: *Arms & Armour*, Vol. 6 No. 1, Leeds, 2009. s. 79–92.

²³⁵ Jisté pozice a postupy jsou svou formou během staletí prakticky neměnné. Figury zápasícího Héraklea z 10. století jsou tak například nepřekvapivě podobné zápasnickým postupům ze 17. století. PETTER, N. *Klare onderrichtinge der voortreffelijcke worstel-konst*. Amsterdam, 1674. s. 17 srov. s. K. WEITZMANN, *Greek Mythology in Byzantine Art*. Princeton, 2014. s. XLVIII.

²³⁶ DAWSON, T. *Before the Fight Books: Identifying Sources of Martial Techniques in Antique and Medieval Art*. in: JAQUET, D. - VERELST, K. - DAWSON, T. *Late Medieval and Early Modern Fight Books: Transmission and tradition of Martial Arts in Europe (14th–17th Centuries)*. Leiden, 2016. s. 35.

Velmi cenným zdrojem jsou martyria světců, kteří jsou na dobových ztvárněních mnohdy likvidováni profesionálními zabijáky. Tato vyobrazení jsou samozřejmě často laická a zcela na místě se jeví myšlenka, že umělec bojovým uměním většinou spíše nerozuměl. Ve většině případů je tomu zřejmě tak. Mnohdy jsou vyobrazení natolik obecná a naivní, že jejich výpovědní hodnota je pro poznání středověkých bojových umění spíše nulová. Některá se pro analýzu nehodí zřejmě vůbec.²³⁷ Avšak i laické zpodobnění bojové situace může mít určitou vypovídající hodnotu. I laik si totiž může všimnout zdánlivě nedůležitého bojového prvku, který profesionálovi může napovědět mnohé.²³⁸ Při užití těchto pramenů samozřejmě hrozí vždy i přeinterpretace.

Nejspolehlivějšími jsou samozřejmě ta díla, u kterých byl vyhotovitel díla o bojových principech poučen nebo dokonce sám mohl být bojovníkem.²³⁹ Taková vyobrazení identifikujeme také a ta potom mnohdy ukazují skutečné bojové postupy.²⁴⁰

Boj beze zbraně koncem antiky zcela jistě devalvoval, protože ztrácel své zázemí. Sportovní využití se vytrácelo a armádní výcvik – vzhledem k celkovému úpadku římské armády – stagnoval ve všech sférách.²⁴¹ Z hlediska vedení války byla důležitost boje beze zbraně mnohem nižší, než potřeba získání alespoň základních dovedností v boji se zbraní. Brzy tak zřejmě patřil spíše k vyššímu bojovníckému vzdělání, obvykle dostupnému jen

²³⁷ Například časté biblické motivy typu souboje Davida s Goliášem, Vraždění nevinátek, Petra utínajícího ucho atp., které obvykle zobrazují pouze popravy, navíc například nesouměrného protivníka (obra). K druhé straně i zde občas nacházíme náznaky bojového postupu viz Pierpont Morgan Library, New York, United States of America, *Vita Christi*, M.44. fol. 7 v.

²³⁸ Jak podotýká Dawson. DAWSON, T. *Before the Fight Books: Identifying Sources of Martial Techniques in Antique and Medieval Art*. s. 31-32.

²³⁹ OAKESHOTT, *The Archaeology of Weapons: Arms and Armor from Prehistory to the Age of Chivalry*. s. 207.

²⁴⁰ Poučení o boji a fungování lidského těla byl pravděpodobně tvůrce zobrazení sv. Václava v kodexu wolfenbüttelském nebo umělec vyhotovující umučení sv. Vojtěcha na dveřích hnězdenské katedrály. Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel, Deutschland. *Cod. Guelf. 11.2 . Aug.4.* fol. 21 r srov. *Drzwi Gnieźnińskie*, Bazylika prymasowska Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Gnieźnie, Gnieźno, Polska. Foto převzato z *Drzwi Gnieźnińskie ożyły! polimaty.pl* [online]. © 2017 [cit. 2020-2-1]. Dostupné z: <http://polimaty.pl/2017/01/drzwi-gnieznienskie-ozyly/>

²⁴¹ O tomto poklesu výcviku nás zevrubně informuje Flavius Vegetius Renatus, který zároveň doufal, že dojde k jeho obnovení. Lessing J. Rosenwald Collection, Library of Congress, Washington, Flavius Vegetius Renatus, *De re Militari*.

Dále jej zpracovává početná literatura. Namátkou FERRILL, A. *The Fall of the Roman Empire: The Military Explanation*. London, 1986. GOLDSWORTHY, A. *The Fall of the West: The Slow Death of the Roman Superpower*. London, 2009.

elitním bojovníkům a aristokracii.²⁴² Na neprofesionální úrovni ovšem příslušel nadále i nižším vrstvám společnosti po celý středověk.²⁴³

Úpadek na počátku středověku je zcela logickým vyústěním celkové situace. Profesionální atletické hry byly minulostí a potřeba vydržování specialistů pro boj beze zbraně poklesl. Z hlediska úspory času a financí se výcvik vojska v této oblasti kvantitativně i kvalitativně propadal. Profesionální úderové techniky pěstí a nohou se dostávaly na samou periferii zájmu, protože v bitevním boji byly téměř nevyužitelné, neúčinné a pro končetiny příliš nebezpečné.²⁴⁴

Zápasnické i úderové techniky přesto měly po celou dobu středověku stále svůj význam při výtržnostech, v osobních a méně početných střetnutích a nikdy z povědomí zcela nezmizely. Zaznamenány ovšem zůstaly jen skutečné fragmenty, které jsou samy o sobě spíše „němé“, nedávající badateli jistotu, zda se jedná o propracovaný bojový postup, nebo

²⁴² Koncem 4. století v Římské říši již nebyl specializovaný výcvik v šermu samozřejmostí. „*Praeterea illo exercitii genere quod armaturam uocant et campidoctoribus traditur inbuendus tyro; qui usus in expimentis servatur...*“ *De re Militari*, I – XIV.

²⁴³ Doklady o lidovém zápasnictví nalézáme téměř u všech etnik. Do dnešních dnů existuje několik těchto tradičních evropských stylů. Jedná se o švýcarské *schwingen*, bretonský *gouren* a cornwallský, devonský a cumberland-westmorlandský zápas nebo třeba islandskou *glímu*. Jejich historické kořeny jsou nezpochybnitelné. Je zde ovšem opět jistý problém ohledně kontinuity, která se u těchto sportovních klání pěstovaných „od nepaměti“ obtížně dokládá. Pokud ale nahlédneme na problematiku z hlediska dialektiky bojových umění, je jisté, že systémy procházejí nekonečně probíhajícím vývojem.

Keltské zápasnické styly zcela jistě sahají hluboko do minulosti a první doklady v podobě rytin na kamenných křížích z Kellsu, Durow a Castledermotu, zobrazují zápasící bojovníky již v 9. století. Vysledovat ovšem jejich skutečný rodokmen je zřejmě nemožné a častým předmětem sporů. JAOUEN, G. - NICHOLS, M. B. *Celtic Wrestling*. Corsier-sur-Vevey, 2007. s. 47.

Cumberland-westmorlandský zápas je snad potomkem keltské linie, ale rovněž je možné, že se jedná o staroseverský import, první průkazné zmínky o jeho existenci ale pocházejí až ze 17. století. АРТЕМЕНКО, О.Л. Энциклопедия традиционных видов борьбы народов мира, Минск, 2010. s. 251.

Devonský zápas je někdy označován za ještě předřímský keltský styl. Tamtéž, s. 165

Islandský zápas *glíma* je datován přibližně k r. 1100. JOSEFSSON, J. *Islandic Wrestling*. Charleston, 2015. s. 2

Schwingen podle tradice vzniklo ve 13. století. GREEN, s. 800

Není samozřejmě nutné pochybovat o tom, že i v prostředí lidového zápasnictví a ve vrstvě laiků se vyskytovali jedinci velmi dobře ovládající toto umění (jako v 17. století obchodník Nicolaes Petter). Jejich počet byl oproti profesionálním bojovníkům ale mnohem nižší. Odhadujeme tak na základě osudů výjimečných bojovníků, kteří jsou v drtivé většině příslušníci elit.

²⁴⁴ Goodman zde správně předpokládá, že kvalifikovaný a specializovaný boj pěstmi zanikl a opětovně dosáhl vysoké úrovně až v podobě boxu v novověku. Přesto se naskytly situace, kdy byly tyto techniky využívány. GREEN, s. 45

nahodilý akt agrese. Pouze komparace s více známými systémy, jejichž důvody vzniku byly podobné situace jako ty, které mohly nastat i v době pramenného vakua, umožňuje tyto útržky částečně interpretovat.²⁴⁵ Skrze jejich optiku tak v raném a vrcholném středověk pozorujeme několik velkých motivů boje beze zbraně:²⁴⁶

3.1. Úchopy

Úchopy jsou z hlediska svého bojového významu útoky s obranným i útočným charakterem.²⁴⁷ Byť se zdá, že jde spíše o neškodný a nezraňující útok, může být aktem nutným pro následující eliminující techniku.²⁴⁸ Z hlediska bojové teorie je jejich iniciační funkce klíčová a pro mnohá neozbrojená střetnutí raného

Cod. Guelf. 11.2 . Aug. 4. fol. 21 r c. 1000

středověku rozhodující. Úchop útočící ruky se zbraní byl také jednou z posledních možností záchrany pro neobrněného obránce, kterého napadl ozbrojený útočník. Na iluminacích pozorujeme úchopy různého typu a využití:

1. pol. 6. století

Cod. theol. gr. 31. fol. 12 v

Zcela klasickým útokem ve středověkém prostředí byl s největší pravděpodobností úchop *za ruku*. Nejedná se jen o techniku otevírající možnosti dalšího zápasení. Jedná se o intuitivní útok cílící na nejbližší část těla soupeře (prsty, dlaň, nebo zápěstí), kterou lze poměrně pohodlně zachytit. Úchop kontroluje ruku, čímž může zamezovat případně i pohybu zbraně, pokud ji sok svírá. Na úspěchu úchopu v mnohých případech závisel

²⁴⁵ Pro takové srovnání je možné do jisté míry použít bojová umění společnosti, jejichž elita používá údery spíše neproniknutelné zbroje a bojuje primárně jednoručními, sečně-bodnými zbraněmi. Pozn. autora.

²⁴⁶ Inspirací pro zpracování této kapitoly a klasifikaci jednotlivých útoků bylo teoretické pojednání o bojové síle Tai Chi od Yanga. Kvůli nedostatečným pramenům zřejmě není možné jít u boje 6.–13. století do takové hloubky. Viz YANG, J. *Teorie a bojová síla tchaj-ti I. a II. díl*, přel. V. Liška, F. R. Hrabal. Bratislava, 2001.

²⁴⁷ Různé možnosti úchopů např. B. RÖDEL, *Aikido Grundlagen: Technik – Prinzipien – Konzeption*. Aachen, 2016. s. 293-296

²⁴⁸ *Il Martirio di Thomas Becket*. Santi Giovanni e Paolo, Spoleto, Italia.

British Library, London, United Kingdom, *Cotton Tiberius VI Psalter*, fol. 8v

život obránce i útočníka.²⁴⁹

Proti útočící zbrani byla obrana holýma rukama velmi nesnadná, mnohdy téměř nemožná.²⁵⁰ Mnohem výhodnější proto bylo útoku ozbrojence předejít a zabránit například již samotnému vytasení, nebo použití zbraně.²⁵¹

Mimo jednoduchých úchopů nalézáme v pramenech i pokročilejší blokovací a odvádějící techniky. Ty na techniky úchopů přímo navazují a jsou obvyklým arzenálem strážců, ale rovněž spadají i

do „šedé zóny“ středověkých bojových umění.²⁵²

²⁴⁹ Obrazová příloha k úchopu za ruku, využitému v rámci bojové techniky: Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel, Deutschland. *Cod. Guelf. 11.2 . Aug.4.* fol. 21 r srov. Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Österreich. *Cod. theol. gr. 31.* fol. 12 v srov. British Library, London, United Kingdom, *Cotton Tiberius VI Psalter*, fol. 8v

²⁵⁰ Ubránit se holýma rukama jen proti útoku nožem je dnes obvykle problémem i pro trénovaného experta na boj beze zbraně. Odzbrojit bojovníka s mečem zcela neozbrojen, je již téměř nemožné. Přesto se o to bojovníci v kritických chvílích pokusit museli a někdy byli skutečně úspěšní. Důkazem těchto snah je i záznam techniky obrany beze zbraně proti meči v Schermkunst(1595). Newberry Library Chicago, United States of America, *VAULT Case MS Fol. U.423.792.* fol. 8 v.

I proto je případ obrany sv. Václava, tak, jak jej zobrazuje kodex wolfenbüttelský a popisuje staroslověnská legenda *Život svatého Václava* (pol. 10. století), znakem dovedností elitního bojovníka. *Cod. Guelf. 11.2 . Aug.4.* fol. 21 r srov. KRÁLÍK, O. *Nejstarší legendy přemyslovských Čech*. Praha, 1969. s. 54-57. *Utrpení svatého Václava* přináší další důležitý prvek a tím je využití oděvu Václavem pro blokování úderu zbraně. EMLER, Josef (ed.). *Fontes Rerum Bohemicarum I.* Praha, 1873. s. 177.

²⁵¹ Úchop za ruku, která drží meč a snaha o odzbrojení popsána v Godfried's von Monmouth. *Historia Regum Britanniae*. Ed. E. Anton. Halle, 1854. Liber Quartus, Cap. VIII.

²⁵² Viz iluminace z tzv. Křížácké bible. *Ms M. 638.* fol. 16 r., zobrazující zablokování paže dvěma volnými rukama, nebo jedinou, zatímco druhá svírá zbraň.

S jistotou můžeme tvrdit, že tyto techniky využívali i kooperující zabijáci. Když necháme stranou lehce sporné případy, jakým je například vražda svaté Ludmily, která mohla být právě takovým „zabitím v asistenci“, máme zde další přímé i nepřímé důkazy. Jedním z přímých je vražda sv. Vojtěcha ze dveří hnězdenské katedrály (c. 1175). Svatý Vojtěch je kontrolován úchopem za vlasy a dále je jistěn zabijákovou nohou. Velmi podobnou techniku držení ukazuje kodex Wallerstein (c. 1470), s tím rozdílem, že blokující používá koleno. *Drzwi Gnieźnieńskie*, Bazylika prymasowska Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Gnieźnie, Gnieźno, Polska. srov. *Cod. I 6 4o 3.* fol 73 v.

Nepřímým důkazem jsou poté pokusy na takové typy útoků odpovědět z pozdějších bojovníckých kodexů. Wallerstein ukazuje formu obrany proti 2–3 útočníkům. Existence těchto obran implicitně nepotvrzuje nic jiného, než výskyt odpovídajících útoků. O podobě těchto vražedných akcí vícečlenných skupin nás mohou částečně informovat běžně vyučované bojové kusy. Z japonského prostředí víme o akcích, kdy byla bojovníkovi zablokována zbraň, nebo kdy ji nestihl tasit a byl přemožen více kooperujícími útočníky, kteří jej uchopili za ruce, vrhli na zem a zabili. Z tohoto důvodu byla pěstována dovednost úniku z držení dvou i více mužů naráz. Není poté překvapivé, že

fol. 25 r

Neobrněný muž jistěný úchopem, nebo takovouto doprovodnou technikou, se rázem stal téměř bezbrannou osobou, nebo byla jeho obranyschopnost alespoň velmi narušena. Jeho likvidace, či pacifikace byla následujícím úkolem pro osobu blokující jej úchopem nebo pro její případné komplice.

Vzhledem k důležitosti takového typu technik je pravděpodobné, že k těmto dovednostem přistupovali bojovníci se zvýšenou pozorností. Některá vyobrazení dávají tušit, že se i speciálně trénovala zvlášť a byla výsledkem dlouhodobějšího vývoje bojového systému.²⁵³

Do neozbrojených rvaček tyto techniky pravděpodobně zcela přirozeně přešly a byly využívány podobně jako v boji proti ozbrojenci. Místo útočící zbraně zcela stejně zabránily smršti úderů, nebo naopak pomohly zneschopnit rváčovu obranu.²⁵⁴

Ms M. 638. fol. 16 r pol. 13. století

Rozbití obrany umocňovala další funkce úchopu a tou byla možnost vychylování soupeře z rovnováhy. Po úspěšném úchopu tedy útočník za soupeřovu ruku dále táhl nebo tlačil, čímž jej nutil hledat ztracenou rovnováhu.²⁵⁵ Této chvilkové nevýhody okamžitě využil pro další útok.²⁵⁶

podobné postupy nacházíme i ve středověké Evropě. SHIODA, s. 12. srov. Universitätsbibliothek Augsburg, Deutschland. *Cod. I 6 4o 3*. fol. 72 r, v, 73 r, 74 r.

²⁵³ Nabízelo by se zde výklad, že k tomuto vývoji došlo až při horní hranici epochy a máme jej doložen jen z vyspělého prostředí francouzského královského dvora Ludvíka IX. (1226–1270), protože jistotu složitých technik nám poskytuje zejména Křižácká bible z let 1244–54. Náznaky složitějších technik ovšem nalézáme i ve Wolfenbüttelském kodexu (c. 1000).

²⁵⁴ Akce významově podobné s rozbitím gardy v boxu, nebo tzv. zničení kořene v Tai Chi. YANG, J. *Tai Chi Chuan - Classical Yang Style: The Complete Long Form and Qigong*. Wolfeboro, 2011. s. 132.

²⁵⁵ Takto vysvětluje sebeobraně využití úchopů shihan („mistr instruktor“) švédské Aikikai Stefan Stenudd. Více viz STENUDD, S. *Attacks in Aikido: How to Do Kogeki, the Attack Techniques*. Scotts Valley, 2015. Z iluminací je jisté, že tuto funkci středověcí bojovníci využívali minimálně při úchopu za vlasy/vousy. Viz dále.

c. 1000

Cod. Guelf. 11.2. Aug. 4. fol. 21 r
shora či zezadu.²⁵⁹

Podobné využití jako uchopení za oděv měl úchop *za vlasy*.²⁶⁰ Ten kromě výše napsaného způsoboval bolest, umožňoval cíl útoku dezorientovat a napadnout jeho stabilitu pomocí manipulace s hlavou. Techniky způsobující tzv. zlomení vazů nebo stržení na zem se

pochopitelně nabízely jako navazující akce. Jednodušší *MS 62925. fol. 79 r c. 1260*
technikou bylo ovšem táhnutí soupeře k zemi, což způsobilo jeho neschopnost účinné obrany. Poté následovalo dobití pěstmi nebo zbraní.²⁶¹

²⁵⁶ Této techniky se zřejmě dopouští kníže Václav, který na vyobrazení sráží Boleslava kladivovým úderem a přidržuje přitom jeho pravou ruku s mečem, kterou dokonce kříží Boleslavovu levici. Boleslav se tak hroutí k zemi neschopný obrany ani útoku. *Cod. Guelf. 11.2. Aug. 4. fol. 21 r* Zablokování zkřížením rukou a následný útok je dnes běžnou sebeobránnou technikou, využívanou například ve Wing Chun. KOTLÁR, s. 89.

²⁵⁷ Jako v případě dlouhých plášťů *Cod. Guelf. 11.2. Aug. 4. fol. 21 r*.

²⁵⁸ Který je samostatným principem některých technik a bojovník jej využije například probodnutí drženého soupeře, nebo při vyprošťování meče z jeho těla. Christ Church Library, London, United Kingdom, *MS 92. fol. 65 v*.

²⁵⁹ Častý rváčský postup i dnes. V Aikido je tato technika (*kata dori men uchi*) počítána mezi základní útoky. RÖDEL, *Aikido Grundlagen: Technik – Prinzipien – Konzeption*. s. 295.

²⁶⁰ Bibliothèque Cantonale et Universitaire – Lausanne, Lausanne, Schweiz, *U 964: La Bible Porta*. fol. 463 r.

²⁶¹ British Library, London, United Kingdom, *MS 62925. fol. 79 r*.

Často byl tento úchop také využitý k následnému stětí, podříznutí hrdla nebo probodnutí.²⁶² Technikám nahrával fakt, že delší vlasy byly po většinu středověku v módě.²⁶³ Bojovníci ale dovedli snadno manipulovat s hlavou samotnou i bez úchopu, ovinutí ruky nebo paže a využitím tlaku či tahu.²⁶⁴

Ms M. 638. fol. 36 v pol. 13. století

Výjimečným nebyl pravděpodobně ani úchop za zbraň, dokonce za čepel meče. To bylo bez obav možné v případě, pokud měl bojovník rukavici a nehrozilo mu poranění ruky. Chvilkový úchop za čepel mohl doprovodit útok vlastní zbraní, nebo

pokus o vypáčení zbraně z rukou, případně navalení na soupeře a přechod k zápasení.²⁶⁵

Kromě úchopů se nabízela i možnost omotání jedné nebo obou soupeřových paží svou vlastní.²⁶⁶

MS I.33. fol. 4 v. poč. 14. století

Výhody byly podobné jako u překřížení soupeřových rukou. Oponent byl dočasně imobilizován a téměř bezbranný proti útokům volné ruky. Navíc zde byly kontrolovány lokty, které bylo možné páčit. Soupeři se

Cotton MS Claudius B IV. 2. pol. 12. století fol. 25 r

dostali na bližší kontakt a naskýtala se příležitost zasažení

²⁶² Kníže Boleslav útočí úchopy za plášť nebo za vlasy a následnou ranou v Gumpoldově legendě i Kosmově kronice. Karel I. Flanderský je na iluminaci vražděn stejným způsobem. Také tzv. Křížácká bible ukazuje stejný způsob zabítí atd. *Cod. Guelf. 11.2. Aug. 4.* fol. 21 r srov. Pierpont Morgan Library, New York, United States of America, *Ms M. 638.* fol. 13 v srov. British Museum, London, United Kingdom, *Royal 16 G VI.* fol. 306 v srov. Bibliothèque nationale de France, Paris, France. *Images de la vie du Christ et des saints.* fol. 71 v, 101 v.

²⁶³ Po celý středověk, s občasnými výjimkami. Viz JOHNSTON, R.A. *All Things Medieval.* Santa Barbara, 2011. s. 321-323.

²⁶⁴ Jako na iluminaci bojovníků vykonávající tyto akce ve zbroji, kdy není snadné soupeřovu přilbu uchopit. Je tedy místo úchopu nepřítele použito ovinutím paže kolem jeho hlavy a jeho kontrola probíhá pouze tlakem. Nebo i beze zbroje, jak vidíme na fol. 36. srov. *MS 92,* 65 v. srov. *Ms M. 638.* fol. 24 r.

²⁶⁵ Což bylo obvyklou taktikou i v pozdější době. *MS I.33.* uvádí příklad tohoto postupu: „*Hic dereliquit voluntarie scholaris gladium et scutum volens luctare cum sacerdote ut infra.*“ *MS I.33.* fol. 18 v – 19 r.

²⁶⁶ *MS I.33.* fol. 4 v.

soupeře úderem kolena, lokte, nebo hlavou.²⁶⁷

Není jisté, zda byly zmíněné úchopy trénovány speciálně pro tato různá použití zvláště,²⁶⁸ i když ani tuto možnost není možné vyloučit. Spíše byly takto pěstovány jen složitější pacifikační techniky a v případě jednoduchých úchopů využívali bojovníci sílu, rychlost a senzitivitu rukou nabytou výcvikem v šermu a zápasu. S principy a výhodami využití takových útoků byli ale zcela jistě obeznámeni.

Dedukcí potom docházíme k předpokladu, že na tyto svým způsobem prosté a přesto fatální techniky existovaly i odpovídající protitechniky a postupy. Jejich úroveň a podobu neznáme, můžeme ji ovšem poměrně snadno odvodit z podoby již uvedených chvatů. Jednalo se zřejmě o kontrachvaty využívající pák, strhů i úniků.²⁶⁹

3.2. Mečová ruka

Vzhledem k dochovaným typům úderů, technik a faktu, že elitní bojovníci, kteří je v dostupných pramenech provádějí, jsou zpravidla školenými šermíři, je velmi pravděpodobné, že více než cokoliv jiného prostupoval úderové i zápasnické techniky bojovníků raného a vrcholného středověku *princip mečové ruky*.²⁷⁰ Pro jeho důležitost je rozebrán samostatně:

²⁶⁷ Tyto útoky máme opět doloženy pouze z antiky a z pozdního středověku, ale zde se nenachází žádná překážka, proč by měly být v raném a vrcholném středověku nepřítomny. Např. úder hlavou. *Cod. I 6 4o 3*. fol. 42 r.

²⁶⁸ Jako je tomu dnes například v Judo, kde jedním z drilů je *Kumi kata randori*, tzv. „boj o úchop“, nebo v Aikido, kde většina vyučovaných akcí začíná pokusem o uchopení obránce. LUCHETTI, R. – PEGOLI, L. – BAIN, G. I. *Hand and Wrist Injuries In Combat Sports: A Guide to Diagnosis and Treatment*. Cham, 2018. s. 78

²⁶⁹ Známých nám dnes z pankrationu nebo z asijských bojových umění. Nejstarším primárním pramenem pro tyto techniky v Evropě je ale až dílo mistra Fioreho (poč. 15. století).

Techniky mohly být překvapivě složité. Lehce sporným dokladem takových pokročilých chvatů je figura z bible 13. století na fólii 102 v. Postava vlevo se svým mečem zařezává do hlavy a hrudi nepřítele, jeho paže je celá zkroucena a přes ruce vykonavatele techniky není pozici ruky vidět. Je zde tedy možnost, že postava vlevo nasazuje druhé postavě páku. Postavení nohou obou mužů by tomu odpovídalo. Muž, na kterém je vykonávána technika, je sice otočen ke svému vrahovi zády, ale zbraň jej zasahuje zepředu. Podobná pozice nastává u pák *sankyo* a *yonkyo* v Aikido. Viz Příloha.

U 964:La Bible Porta. fol. 102 v. srov. RÖDEL, *Aikido Grundlagen: Technik – Prinzipien – Konzeption*. s. 168

²⁷⁰ Dnes jej známe především z asijských bojových umění, využívajících sečně bodné zbraně, nebo z pohybu boje těchto zbraní vycházejících. Princip je ovšem natolik všudypřítomný, že je téměř nemožné, aby se jeho využití staré evropské bojové systémy vyhnuly. Mečová ruka (tegatana) je přímo trénovaná v Aikido nebo ve stylu kyokushin Karatedo. E. ARUS. *Biomechanics of Human*

Princip mečové ruky je snadno vysvětlitelný. Pochopitelný a zažitelný je nicméně až po delší době výcviku. V praxi se jedná o propojení dovedností nabytých v boji s mečem s dovednostmi sloužícími k boji beze zbraně. Jednotlivé pozice a pohyby rukou kopírují akce, kdy je v ruce třímána zbraň. Druhou možností je, že samotná ruka zbraň napodobuje. Stejně pohyby jsou tedy vykonávány, ale pro jiné, byť částečně podobné účely. Ruce pochopitelně nemají nebezpečnost zbraní, ale schopnosti s nimi nabyté pomáhají k zručnějšímu provedení techniky boje beze zbraně. Základní dovednosti, kterými mohli středověcí bojovníci vládnout i při nespecializovaném tréninku, můžeme rozdělit takto:

3.2.1. Údery mečové ruky

Jednalo se o úderové techniky, kdy bylo využíváno k úderu předloktí, malíková hrana, nebo spodní část ruky uzavřené v pěst. Principiálně se jednalo o údery, seky nebo řezy, které byli bojovníci vycvičení vykonat mečem a nečinilo žádné obtíže převést je do neozbrojeného boje.

U 964:La Bible Porta. fol. 465 r.
konec 13.století

Motion: Applications in the Martial Arts. Boca Raton, 2012. s. 295 srov. OYAMA, M. *Mas Oyama's Classic Karate.* New York, 2004. s. 18-21.

V Tai Chi spíše nepřímo, pokud cvičenec není seznámen i se sestavami s mečem a jeho bojovým využitím. Přesto tyto principy trénované oko snadno identifikuje průvodné jevy mečové ruky. Například princip řezu, přítomný ve výkladu pilového chingu YANG, *Teorie a bojová síla tchaj-ti II*, s. 57–59.

Nalézáme ji zcela nepochybně již v základní sestavě Wing Chun *siu nim tao*. Kurikulum později završí sestava s motýlími meči *baat jaam dou*. Podle některých učitelů nepřináší do systému již mnoho nového, protože meč je pouze prodlouženou částí paže. S meči i bez nich podle těchto mistrů Wing Chun funguje stejně. BELONHA, W. *The Wing Chun Compendium, Volume Two.* Berkeley, 2013. s. 353.

Fenomén je dále velmi znatelně přítomen v úderech Baguazhang, které má velmi propracovanou metodiku využití dlaně a hran ruky. SHENGLI, L. *Combat Techniques of Taiji, Xingyi, and Bagua: Principles and Practices of Internal Martial Arts.* Berkeley, 2006, s. 119-126.

Využití mečové ruky ve všech těchto starých, dosud přeživších a *reformovaných* uměních koresponduje s Dervenisovým tvrzením, že válečný systém musí mít sjednocené pohyby se zbraní i beze zbraně. DERVENIS, s. 21.

Je zde ovšem vždy nutné počítat i s možností, že existující systém byl obohacem začleněním zbraně, která do původního konceptu nepatřila. V takovém případě se spíše principy systému přetavily do konceptu používání této zbraně.

Kladivový úder byl zřejmě kvantitativně velmi častým a nejjednodušším na provedení.²⁷¹ Je nepřímým způsobem použití principu, neboť používá jako úderovou plochu sevřenou pěst, případně celou plochu i s předloktím. Pohyb ruky kopíroval nejen sek vedený mečem, ale stejně tak byl vykonán případný úder hlavicí meče.

Z této logiky je nám jasné, že kladivový úder mohl být použit mnoha směry, nejen jeho nejčastějším ztvárněním vertikálního seku shora. Ten je ovšem jeho nejtvrdějším provedením, využívající přirozeně váhu celého těla bojovníka. Výsledkem je úder s vpravdě uzemňující silou.²⁷²

V tomto období jen předpokládaný *sek hranou ruky*²⁷³ je naopak signifikantním zpodobněním myšlenky *mečového* principu.²⁷⁴ Ruka představuje meč a lze na ní spatřit podobné části jako na zbraní. Spodní hrana – významně lepší pro útok – představuje *dlouhé ostří*. Vrchní část – kterou je možné využít pro rubový úder²⁷⁵ – je *ostřím krátkým*. Natažené prsty ztělesňují

hrot, byť jejich užití k bodání zřejmě nebylo častým jevem.²⁷⁶ Výhodou seku malíkové hrany je, že je silným,

Cod.I.6.4°.2. fol. 69 v. c. 1470.

²⁷¹ U 964: *La Bible Porta*. fol. 465 r srov. *Cod. Guelf. 11.2 . Aug.4.* fol. 21 r

²⁷² Což je příklad sražení Boleslava v kodexu wolffenbüttelském.

Poznatky z moderní sebeobrany nás informují o tom, že se skutečně jedná o jeden z nejtvrděších úderů, které je člověk schopen zasadit pěstmi. Wichmann uvádí, že jej dnes opravdu účinně ovládá málokdo. Pro středověké válečníky byl ale díky výcviku se zbraněmi zcela přirozeným pohybem. WICHMANN, W-D. *Karate*, přel. L. Česková. České Budějovice, 2003. s. 56.

²⁷³ Je doložen až z pozdějších staletí, ale jeho použití je možné předpokládat společně s kladivovým úderem, protože dodržuje obdobné vzorce pohybu a jeho využití je rovněž podobné. FAIRBAIRN, s. 96. Autor jej do kapitoly zařadil i proto, že zcela zapadá do konceptu mečové ruky, ke které se v dalších kapitolách již nebude zevrubně vracet.

²⁷⁴ V Aikido jsou hned dvě jeho varianty zcela základními údery (Česká federace aikidó je požaduje již na první zkoušky pro 6. kyu). Shomen a Yokomen uchi - vertikální a diagonální sek. RÖDEL, *Aikido Grundlagen: Technik – Prinzipien – Konzeption*. s. 298

²⁷⁵ Pro podobný úder viz Paschův fechtbuch, viditelně příbuzný úderu haito uchi v shotokan Karatedo. KRUCKEMEYER, R. *Technikhandbuch Karate: Das Kihon-Buch*. Melle, 2010. s. 59

²⁷⁶ Bodnutí prsty je totiž efektivně schopen pouze specialista na dané útoky, věnující se dlouhodobě otužování úderových ploch. Těchto schopností většinově nedosahují ani karatisté vyšší úrovně, ne z důvodu přílišné složitosti, jako spíše z vyplývajícího zbytečného rizika při provádění těchto technik. Např. formy *nukite* v Karate. V Baguazhang se jedná o *cha zhang*. KRUCKEMEYER, s. 60-61 srov. OYAMA, s. 22 srov. SHENGLI, s. 121

rychlejším úderem, kterým je možné pod určitými úhly zaútočit i zcela bez náprahu.²⁷⁷ Otevřená ruka je také po kontaktu úderem se soupeřovým tělem pohotová k okamžitému úchopu nebo zachycení.²⁷⁸

Výskyt typu bojovníka, specializujícího se na tyto obtížné úderové techniky, je ve středověké Evropě zřejmě nesmyslem. Profesionál zvyklý na boj s obrněnci neměl pro tyto techniky spíše využití a laik neměl příležitost se k takovým technikám a informacím dostat. Zranění rukou bylo navíc prakticky vždy existenční hrozbou. Pro přímý úder byl tak zřejmě vždy využíván spíše sot pěstí nebo úder dlaní, pro vyšší bezpečnost a dostatečnou účinnost těchto technik. Nicméně využívání dloubání do očí prsty se v ringbücher objevuje. *MS Chart.A.558*. fol. 130 v. srov. *Cod.I.6.4°2*. fol. 51 v.

²⁷⁷ Vzhledem k absenci detailů v pramenech víme o provedení středověkého úderu hranou příliš málo na to, abychom věděli, do jaké míry byl tento úder bojovníky teoreticky i prakticky vypilován. Cesta komparace je dnes složitá i proto, že na vlastnosti úderu hranou ruky se dnešní autoři a instruktoři bojových umění neshodují. Zatímco je některými preferován a uváděn jako rychlý úder s velkou destruktivní silou, jinými je pro změnu zavrhován pro přílišnou pomalost. HAYS, F. L. *Kickboxing Guidebook*. 2007. s. 12

Autor zaznamenal v dnešní nabídce bojových umění zásadně odlišné provedení tohoto úderu:

Ve výuce Aikido bylo cvičenci i instruktory převážně užíváno dvoufázového pohybu (náprah – úder). Z hlediska správného tempování techniky by takový úder byl racionálně využit pouze jako kontra úder v rámci akce *poté* (zde akce kryt – úder). Někteří praktikanti Aikido (!) dokonce předpokládají, že tyto údery jsou zastaralé (!) a pro moderní vedení boje nevhodné. Tito praktikanti si nepřáli, aby jejich jména byla uvedena a autor s jejich názorem hluboce nesouhlasí. Rozhodně nepodezírá Aikido z nižší propracovanosti technik. Celý problém je daleko hlubší a není jen otázkou komplexnosti kurikula daného vyučujícího instruktora. Aikido spočívá v hibernaci a postrádá na trhu kvalitní teoretické publikace, které by na tyto základní nebezpečné detaily upozornily. Klasická díla technické detaily totiž vůbec nereflktují. (Stevens, Rödel) Např. RÖDEL, B. *Aikido*, přel. L. Česenková. České Budějovice, 2006. s. 55.

Ve výuce Wing Chun bylo při zasazování úderu využíváno spirálového krutu, který zajistil, že hrana ruky dopadala na soupeře v rámci jediné akce (úder). Další možností jednofázového zásahu byl úder využívající pohybu řezu. Někteří lektori zmiňují, že rozvoj potřebné síly pro specifické údery, přichází z tréninku forem se zbraněmi. Praktikanti jsou při provádění těchto úderů v nevýhodě, pokud se zbraněmi netrénují. J. RISTER, J. RISTER, A. HUANG. *Wing Chun Strategy and Tactics: Attack, Attack, Attack*. Bloomington, 2012. s. 130

V Karatedo se úder hranou ruky vyučuje obvykle jen pro trénink sestav, v soutěžním zápolení je zakázán a praktikanti mnohdy nevědí, jak jej správně využít. Zůstává tak společně s dalšími pro kumite zapovězenými údery (např. *tetsui uchi*, *nukite*) v hibernované části kurikula umění a jeho dokonalé využití je výsadou nemnohých jednotlivců. WICHMANN, W-D. *Karate*. s. 56

Dodnes se objevují autoři, kteří zastávají názor, že v boji bez pravidel vítězí především brutalita a s tempováním není třeba si dělat velké starosti. Podle nich je zcela v pořádku zasazovat dvoufázové údery, které jsou sice pomalejší, ale generují knockoutovou sílu. Na tomto názoru vidíme jasnou ukázkou, že velký spor technických mistrů s *obecnými* bojovníky stále trvá. Viz CHRISTENSEN, R. *Drills For Self Defense: A Martial Artist's Guide To Reality Self Defense Training*. Combative Mind Publications, 2016.

Z těchto příkladů zcela jasně vyplývá, že kvalita techniky není odvislá od stylu, ale od přístupu jednotlivých učitelů, je velice pravděpodobné, že tomu tak bylo i ve středověku, protože existence vyznavačů dokonalé techniky a zastánců živelného boje je evidován již v *MS I.33*, který ve vědě neškolené bojovníky označuje jako *generales dimicatores*. Např. *MS I.33*. fol. 25 r.

Zjevnou nevýhodou seku rukou je pochopitelně možnost zlomení prstních kůstek, případě chybně provedeného úderu a také nutnost rychlé translokace palce, který se musí přizpůsobovat směru vedení seku zvláště v případě, pokud by bojovník využíval i rubové strany rukou.²⁷⁹

3.3. Kryty a vazba

Zda se středověcí bojovníci kryli při boji zbraněmi, nebo nekryli, je oblíbeným tématem prací i interních debat.²⁸⁰ Je logické, že podobnou otázku vzbuzuje i krytí rukama při boji beze zbraně. Zvláště když předpokládáme, že přímo i nepřímě vycházel právě z boje ozbrojeného.

Samostatný blok, který slouží pouze k vykrytí úderu, je po teoretické stránce v šermu i boji beze zbraně pravděpodobně krajně nevhodným, byť v praxi velmi často se vyskytujícím jevem. Je totiž zcela instinktivní akcí laika i pokročilého bojovníka.²⁸¹

Ms M. 638. fol. 14 v. pol. 13. století

Z hlediska bojové teorie starých mistrů je taková akce ale spíše zbytečná. Nevytváří totiž obránci žádnou další výhodu a je tudíž pouze dočasným zabráněním zásahu, který ale s dalšími útoky pravděpodobně dříve, nebo později přijde.²⁸²

Je pravděpodobné, že rozdílná kvalita pochopení i provedení technik seku hranou ruky kolísala i ve středověké Evropě, protože tyto techniky neprováděli jen školení šermíři s dobrou znalostí teorie boje, ale hlavně *obecní* bojovníci a výtržníci všelikého zrna.

²⁷⁸ Na tento detail autora upozornil lektor Aikido Martin Bartoš.

²⁷⁹ Jejich využití bylo tedy zřejmě řidší. Pro tyto drobné změny polohy ruky, které nejsou na první pohled viditelné, viz Baguazhang. SHENGLI, s. 121

²⁸⁰ KOVAŘÍK, J. – KŘÍŽEK, L. *Historie evropských duelů a šermu I*. Praha, 2013. s. 123.

²⁸¹ Ten se k podobné akci totiž instinktivně uchýlí i v případě, že si je již jist vlastním zabitím. Příklad takového chování je zachycen i na iluminaci, zobrazující Pelištejnce, marně se snažící zakrýt před Samsonovými údery oslí čelisti. Ms M. 638. fol. 14 v.

²⁸² Pasivní krytí soupeřových ran není doporučované ani v pozdějším šermu. Staří mistři je viděli jako cestu k jisté porážce. Johannes Liechtenauer před ním varuje ve svém recitálu slovy: „*wer nach get hawe der darff sich kunst wenig frewenn*“, což vysvětluje mistr Lew (pol. 15. stol.) v doprovodném komentáři k Liechtenauerovi: „*...alle vechter die da sehen auf eins andern hewe vnd wöllen nicht anders tun dann versetzen... sie werden sere dapej geslagen...*“ Forschungsbibliothek Erfurt/Gotha, Gotha, Deutschland. MS Chart.A.558. fol. 18 r. srov. Universitätsbibliothek Augsburg, Deutschland. Cod.I.6.4°.3. fol. 2 v.

Kryty by byly tedy v pěstním souboji – stejně jako v boji s mečem – nebezpečné a funkční jen po krátký časový interval, poté by bylo nutné polohy rukou ihned změnit.²⁸³

Kryty měly dále svůj smysl v případě, že byl bojovníkem okamžitě proveden protiúder, zejména byl-li v *indess/vtom* akci.²⁸⁴

Můžeme dále předpokládat, že bloky (stejně jako útoky) mnohdy používaly pozic mečové ruky.²⁸⁵ Pokud zde byla univerzální obranná pozice – podobně jako dnes dvojitý kryt v boxu – pak o ní nevíme.²⁸⁶

Po vykrytí bylo možné okamžitě použít *úchopy*. Ty v pozdější době mohly doplnit techniky *vazby rukou*. Vazba rukou není pro evropské prostředí spolehlivě doložena, jisté indicie na její existenci ovšem poukazují. *Vazba rukou* totiž technicky kopíruje známou *vazbu meče*, tedy okamžik, kdy se ruce/meče soupeřů dotkly v útočné nebo obranné akci a jeden

²⁸³ Jednou z těchto pozic je již zmíněný vrchní kryt z *Ms M. 638*, fol. 14 v. Je podobný gardu ve starém anglickém rohování, jehož kořeny jsou někdy hledány v 16. století. SULLIVAN, s. 8.

Což ovšem mnoho neznamená, protože se jedná zřejmě jen o lehce upravenou přirozenou reakci ochrany lidského těla. Obdobné pozice totiž nalézáme i v Asii; například v shotokan Karatedo pod jménem *age uke* hned z první vyučované sestavy *heian shodan*, ve Wing Chun by se jednalo o vysoké *bong sau* ve třetí sestavě holých rukou *biu jee*, v šermířské terminologii pro moderní boj šavlí nacházíme obdobnou pozici ruky při provedení *vyšoké primy*. To, že středověká varianta krytu není ukněna zatnutou pěstí, ale otevřenou rukou, by na jednu stranu mohl být indikátor tendence rány zachycovat a znemožnit tak útočníkovi provést další akci, ale rovněž se může jednat o důkaz přirozenosti ochranného gesta, neodvislého od žádného konkrétního bojového postupu. Pozn. autora.

²⁸⁴ Tento princip pokročilého bojového umění středověcí bojovníci prokazatelně znali ve 13. století, jeho dřívější užití je pravděpodobné, nelze jej ovšem dokázat. FABIAN, M. – VODIČKA, O. *Šerm majstra Lichtenauera*. Bratislava, 2018. s. 209. srov. KOZA, P. *Šerm mečem a štítem na dvorku kláštera*. In: Pevnost. 2002, č. 8. Praha, 2002. s. 86-87.

Tobler uvádí termín *gleichen*, používaný mistrem Ottem jako analogický výraz pro akci *indess* ve středověkém zápase. TOBLER, Ch. H. *In Saint George's Name: An Anthology of Medieval German Fighting Arts*, Wheaton, 2010. s. 20.

Zda sv. Václav na iluminaci zasahuje Boleslava v rámci akce *indess*, tedy úderem zároveň s blokadou a směřováním ruky do bodu nerovnováhy, není možné zjistit. Je zde i možnost, že provádí úder až v *nach* a vystavuje se tedy sám většímu ohrožení – možné paralelní Boleslavově odvetě.

Je zde i eventualita, že útoky proti soupeřově rovnováze nejsou v době vyhotovení iluminace bojovníkům příliš známé a na zem Boleslava sráží jen extrémní síla kladivového úderu. Vzhledem k dostupným informacím a k ostatním vyobrazeným akcím se ovšem autor přiklání k první, více sofistikované variantě.

²⁸⁵ Této skutečnosti by nahrávaly například pozdější pozice bojových systémů z 15. století viz Codex Wallerstein.

²⁸⁶ Autor předpokládá, že nikoliv, neboť bojovníci byli uvyklí z boje zbraněmi větší aktivně a takováto pasivní obrana by byla spíše specifickou záležitostí sportovního zápolení. Lze zde tedy uvažovat o aktivních protiútocích a rychlém střídání střehů, které pozdější mistři doporučují v šermu i zápasu. „*Ma queste iiii guardie so le migliore in arme e senza arme avegna dio che le guardie non a stabilita per le prese subite che se fano.*“ nebo „*So solstu ... wissen/ das du in keinem Leger stilzuligen verharren...*“ *MS Ludwig XV 13*, J. fol. 2 r. srov. Joachim Meyer, *Ordentliche Befchreibung und anweisung des Fechtens im Dußacken*. II.

z bojovníků (případně oba) se v tomto kontaktu rozhodli setrvat pro snazší výkon následných akcí. *Vazba rukou* je navíc signifikantním způsobem boje u systémů beze zbraně, vycházejících z šermířství. Je tedy vcelku pravděpodobné, že se u středověkých bojovníků alespoň jako doplňkový princip objevila. Došlo tak ale pravděpodobně až po aktivním zařazení *vazby meče* jako běžného bojového postupu. Vzhledem k tomu, že *vazba meče* je písemně zmíněna počátkem 14. století, ale doložena je již mnohem dříve a zřejmě se objevila velmi brzo po vzniku vhodné výzbroje,²⁸⁷ *vazba rukou* by měla nespočetné možnosti být vyvinuta někdy během tohoto dlouhého časového úseku.²⁸⁸ S velkou pravděpodobností hraničící s jistotou můžeme prohlásit, že tato technika se jistě v této periodě objevila – minimálně jako osobní dovednost některých mistrů boje.

Z praktického hlediska *vazba rukou* umožňovala lépe a především taktičtěji vnímat,²⁸⁹ kde se soupeřova končetina nachází, v jaké je zrovna pozici, zda a kterým směrem se vydává k dalšímu útoku. Tyto postupy usnadnily provedení následné kontratechniky nebo napověděly bojovníkovi, jaké další akce použít. Nepředpokládáme opět, že by zde probíhala cílená výuka *vazby rukou*.²⁹⁰ Není ani pravděpodobné, že by se na ni někteří bojovníci v rámci své školy specializovali. S jejím přirozeným přenesením do mechaniky útočných a obranných technik je ale možné počítat.²⁹¹

Z mnoha dovedností a boje mečem se přenášely do boje holýma rukama i principy na první pohled spíše neviditelné a tudíž z pramenného hlediska prakticky nevystopovatelné. Jedním z těchto principů, který známe z boje mečem, je tzv. technika *řezu*, která zajišťuje zbrani snazší pronikání cíle. Při využití tohoto pohybu v boji beze zbraně přejížděla ruka přes

²⁸⁷ Studium opotřeby mečů ji dokázal dokonce již v době bronzové. Od té doby mohla být tato technika ale zapomenuta a opět znovuvynalezena. Viz HERMANN, R. – CRELLIN, J. R. – UCKELMANN, M. *Bronze Age Combat: An experimental approach*. Oxford, 2020.

²⁸⁸ Princip v šermu známý a doložený již MS I.33. Formující se ale zcela jistě dříve. Podle Warzechy vzniklý již během vikinského období z *vazby štítu*. WARZECHA, R. From Viking Warrior to Medieval Sword-Fighting: The Impact of Historical Shield Design. *youtube.com* [online]. © 2015 [cit. 2019-15-6]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=FrzOHN2rzE8&feature=youtu.be>

²⁸⁹ Což přináší výhody rychlejší reakce oproti zrakovému pozorování. Podle Yanga mistři Tai Chi pomocí těchto dotykových vjemů dovedou velmi přesně lokalizovat pozici soupeřova těla a posléze i jeho další záměr. YANG, *Teorie a bojová síla tchaj-ti II. díl*. s. 16-20.

²⁹⁰ Jako jsou drily *chi sao* (lepící ruce) ve Wing Chun a *tuishou* (přetlačující ruce) v Tai Chi. PAETZOLD, F. *Das Wing Tsun Buch. No° 1*. Norderstedt, 2005. s. 51 srov. YANG, J. *Bojové aplikace tchaj-ti-čchüanu. II. díl*, přel. V. Liška a F. Hrabal, Bratislava, 2004. s. 13-19.

²⁹¹ Principy přítomné ve *vazbě meče*, popisované kodexem I. 33 jsou totiž k nalezení i ve *vazbě rukou* ve Wing Chun. Například princip následování při pokusu o únik. Podobný princip (*sui*) nalézáme i v Tai Chi. Není tedy možné vyloučit, že středověcí bojovníci tyto principy přebrali z vlastních zbraňových systémů do boje beze zbraně také. Pozn. autora.

Viz pokus *Možné využití mečové ruky* v Přílohy.

části soupeřova těla,²⁹² čímž jej odtlačovala z původní pozice, brala mu stabilitu nebo jej přímo směřovala do bodů nerovnováhy,²⁹³ aby spadl na zem. Mohla tak zastavit soupeřovu techniku, nebo byl řez použit k zajištění paže.²⁹⁴ Na soupeře vychýleného řezem z rovnováhy, byl následně použit úder, shoení na zem nebo blokace.

3.4. Kopy

Kopy se stále držely spodního pásma a byly pravděpodobně používány pro zraňující i destabilizační účely.

Je ale možné, že destabilizační funkce *Cotton MS Claudius B IV. 2. pol. 12. století* převažovala. Nepředpokládáme zde velkou změnu oproti jejich antickému ani pozdně středověkému využití.²⁹⁵ Kopy také mohly být využívány jako součásti složitějších technik, například k šlápnutí do podkolenní jamky soupeře nebo do oblasti bederní páteře, když byl soupeř k bojovníkovi

otočen zády. V okamžik zásahu bylo navíc soupeřovými rameny trhnuto zpět k zemi. Protivník byl tak za pomoci protitahu sražen.²⁹⁶ Úderovou plochou bylo pravděpodobně ve

MS I.33. fol. 18 v poč. 14. století

fol. 99 r

většině případů – vzhledem k iluminacím –

U 964: La Bible Porta. konec 13. století

²⁹² YANG, *Teorie a bojová síla tchaj-t'i. II. díl.* s. 57 – 61.

²⁹³ Tedy to, o co usiluje Judoka trhem za kimono. Phil WEST, *Attack, Avoid, Survive. Global Edition*, Morrisville, 2016. s. 255.

Místo teorie bodu nerovnováhy, se také někdy používá označení tzv. labilizačních hran. Viz kapitola labilizace in ŠPIČKA, I. – NOVÁK, J. *Moderní sebeobrana*. Praha, 1969. s. 118-119.

²⁹⁴ Tai Chi užívá tohoto principu kromě těchto akcí i k úderům. YANG, *Teorie a bojová síla tchaj-t'i II. díl.* s. 57.

²⁹⁵ *MS I.33. 18 v.*

²⁹⁶ Technika z fol. 18 ukazuje, že středověcí bojovníci 12.–13. století opravdu dobře znali práci s lidským tělem a soupeřovou stabilitou. Je tedy dalším nepřímým důkazem potvrzujícím možnou propracovanost boje beze zbraně. Tamtéž.

bříško chodidla.

U 964: La Bible Porta.
konec 13.století

V podobném duchu bylo využíváno přišlápnutí špičky nohy soupeře a jeho současné vychýlení rukou vzad, čímž byl soupeř donucen k pádu. Technika mohla být poměrně neškodná, nebo naopak smrtelná – pokud byla doplněná úderem zbraně v druhé ruce.²⁹⁷

3.5. Další útoky

Zcela logicky předpokládaným, ale prozatím nedoloženým, je *destruktivní úder*²⁹⁸ patkou dlaně. Je pravděpodobně známé pouze využití této plochy pro destabilizační účel. Zde na otočení soupeřovy brady stranou pro jeho vychýlení nebo shoz na zem.²⁹⁹

Prímý sot pěstí není pro dobu 6.–13. století také spolehlivě doložen.³⁰⁰ Jeho podoba lze ale odvodit z užívání štítu v jednobodovém držení. Zvláště pěstní štítek a údery s ním by mohl napovědět, jak středověký úder pěstí vypadal.³⁰¹ V takovém případě se jeví logickým, že bylo užíváno spíše vertikální pěstí. Konkrétní úderovou plochu již ovšem nezjistíme.³⁰²

Images de la vie du Christ et des saints.
fol. 79 r. konec 13.století

²⁹⁷ U 964: La Bible Porta. fol. 99 r.

²⁹⁸ Určený k šoku, zranění nebo zabití. ŠPIČKA, I. – NOVÁK, J. s. 28.

²⁹⁹ U 964: La Bible Porta. fol. 91 v.

Technik využívajících podobný princip si můžeme všimnout u Fioreho. MS Ludwig XV 13, J. fol. 6 v

³⁰⁰ Je ovšem někdy poměrně těžké rozeznat z iluminace, zda se jedná s určitostí o kladivový úder, nebo direkt. Odhadujeme tedy na základě logiky dané situace a předpokládaných podmínek střetnutí, od vyspělosti umění, po ochrannou výzbroj bojovníka. Pozn. autora.

³⁰¹ Polohu ruky při úderu pěstí můžeme pravděpodobně najít při akci *schiltslach*. MS I.33. fol. 23 r, 25 r.

³⁰² Nabízely by se tři poslední klouby prstů – od prostředníku k malíku – které používal starý anglický box bez rukavic a zdá se, že i starý zápasnický styl Nicolaese Pettera - *luctorius*. Dnes je využívá Wing Chun, které rovněž operuje s nepevněnou pěstí. Použití této části ruky doporučoval i slavný boxerský šampion a knokouter Jack Dempsey (1895–1983). Argumentace pro tuto techniku zmiňuje, že ruka je při použití těchto tří kloubů v přirozené pozici. M. HATMAKER, *No Holds Barred Fighting - Savage Strikes: The Complete Guide to Real World Striking for NHB Competition and Street Defense*, Chula Vista, 2004. s. 44-46 srov. PETTER, s. 55. srov. L. BANIECKI, *An Expose on Wing Chun Kung Fu*, Bloomington, 2012. s. 41 srov. WEST, s. 137.

Krom těchto obvyklých útoků je samozřejmě opět nutné počítat s akcemi cílícími proti vitálnímu oblaku – jako kupříkladu útok vražením prstů do očí nebo do tváře, sledující drásání kůže.³⁰³

3.6. Taktika „sraž a zabij“

Taktika, kterou můžeme rámcově pojmenovat jako „sraž a zabij“,³⁰⁴ je pravděpodobně jednou z nejobvyklejších, využívanou pro boj s neozbrojeným i obrněným soupeřem. Její evidence nacházíme po celý středověk.³⁰⁵

Jednalo se o soupeřovo shození na zem, a pokud nebyl zabit již samotným hodem, následovalo rychlé usmrcení nebo jiné zneškodnění. Nepřítel byl na zemi bit, blokován, páčen, případně škrcen. Tento postup měl nesporné výhody. Zabraňoval dlouhému a vyčerpávajícímu boji v postoji a byl také jedním z nejspolehlivějších způsobů, jak vyřadit

To už by ovšem bylo spekulací, protože například Karatedo došlo stejnou cestou k prvním dvěma kloubům a Xing Yi i ke dvěma kloubům prostředním. OYAMA, M. *Mas Oyama's Classic Karate*. s. 13.

³⁰³ Bibliothèque nationale de France, Paris, France. *Images de la vie du Christ et des saints*. fol. 79 r.

³⁰⁴ Variace označení podobné taktiky MMA, kterou ovšem nacházíme i v pankrationu. Anglický název pro postup svržení soupeře na zem, zakleknutí a dobití údery je *ground-and-pound*, v českém prostředí se někdy používá spojení „sraž a dobij“. Viz HATMAKER, M. *MMA Mastery: Ground and Pound*. San Diego, 2010.

Ground-and-pound, *kato palé* a středověká taktika jsou ale lehce odlišné. Středověcí bojovníci museli být při jejím výkonu mnohem opatrnější, než dnešní bojovní sportovci. Usilovali proto nejprve o zablokování soupeřových rukou nebo otočení soupeře zády k sobě, či jakékoliv jiné zneschopnění jeho útoku i obrany. Teprve po úspěšné neutralizaci soupeřových sil se přistupovalo k jeho dobití nebo jiné likvidaci. Správné provedení tohoto postupu bylo o to důležitější u ozbrojeného soupeře, kde stačil jediný zasazený úder zbraní pro rozhodnutí celého střetnutí. Pozn. autora.

³⁰⁵ Ostrogótský král Theodahad (480-536) byl zabit najatým vrahem tímto způsobem. Prokopios zde zmiňuje i dehonestující rozměr celé akce tím, že přirovnává vraždu krále k obětování zvířete. BRADLEY, H. *Goths*. London, 1891. s. 219.

Grendelova matka zasedává hrdinu Beowulfa a chce jej zabít mečem. *Beowulf*. XXIII.

Obrana sv. Václava je totožnou taktikou s výjimkou, že svému bratru na zemi dává milost. *Cod. Guelf*. 11.2. Aug.4. fol. 21 r.

Taktiku ukazují pozdně středověké manuskripty. Např. Kunsthistorisches Museum, Wien, Österreich. *MS KK5012*. fol. 72 v. *Ms M. 638* fol. 15 v.

Taktika je navíc podobná běžné likvidaci v bitvách, kdy válečník soupeři poranil nohy a po pádu na zem jej dobil. Evidence máme z doby vikinské i 14. století. THORDEMAN, B. *Armour from the Battle of Wisby, 1361*. Uppsala, 1939. s. 160-209. srov. STRICKLAND, M. *War and Chivalry*. Cambridge, 1996. s. 173. srov. MITCHELL, D. P. *Medicine in the Crusades: Warfare, Wounds and the Medieval Surgeon*. Cambridge, 2004. s. 111.

Taktika je také zobrazena na většině zachycených násilných skutků, za kterých tato kapitola čerpá další dílčí informace o používaných technikách. Pozn. autora.

z boje obrněného, hůře zranitelného soka, jehož bylo možné zasáhnout jen skrze skuliny ve zbroji. Tato slabá místa bylo mnohem snazší napadnout, pokud byla soupeři shozením a zalehnutím zamezena možnost pohybu. Stejná taktika navíc velmi dobře fungovala i proti soupeři neopatřenému zbrojí.³⁰⁶

Zápasnické techniky využívané v boji na život a na smrt sledovaly kromě dočasné imobilizace soupeře rovněž trvalé zničení jeho bojeschopnosti. Chvaty byly proto mnohdy navrženy tak, aby končily pádem na hlavu nebo úderem do pevné překážky,³⁰⁷ trhaly šlachy nebo končily luxací, prolomením kloubů, případně kombinovaly tyto účinky dohromady.³⁰⁸

U 964:La Bible Porta. fol. 102 v.

Nenadálý shoz spojený s prolomením lokte, při kterém se protivník udeřil obličejem o zem, snadno ukončil oponentovu aktivitu, případně jej připravil pro následující techniku zabítí. V případě nedostatečné účinnosti, způsobené nedokonalým provedením techniky nebo soupeřovou obranou, jej alespoň krátkodobě zaměstnal.³⁰⁹ V případě boje proti skupině, tak

³⁰⁶ Např.. MS KK5012. fol. 56 r, 63v. Více viz Příloha.

³⁰⁷ Taktiku pozorujeme v mýtu o keltském hrdinovi Cú Chulainnovi, který se v dětském věku utkal se psem. Jeho vítězství zajistilo uchopení psa za krk a jeho usmrcení ranou o sloup. BELLINGHAM, D. *Keltská mytologie*, přel. M. Klímová. Praha, 1996. s. 18.

³⁰⁸ Tyto techniky známe z manuálů pozdního středověku. Zda byly takto propracovány i ve starších dobách je opět pravděpodobně nemožné zjistit. Technické rozborů nemáme a iluminace jsou sporné. Nejpravděpodobnější je, že úroveň tohoto umění se lišila kraj od kraje. Jednu z takových pokročilých technik (páku na ruku, společně se zasažením nepřítele zbraní a jeho možný hod na hlavu) ukazuje snad iluminace z U 964:La Bible Porta. fol. 102 v. Autor tak usuzuje na základě svých dlouhodobých zkušeností s imobilizačními technikami *osae waza* v Aikido a quinna.

Technický repertoár této doby tedy není dnes příliš znám a vyučován, protože do moderních sportovních forem boje se dostaly především techniky zranění omezující. Podobný proces prodělalo japonské Jujutsu, v jehož hibernovaných stylech udržujících staré znalosti tyto likvidační techniky stále nacházíme. MOL, S. *Classical Fightings Arts of Japan. A Complete Guide to Koryu Jujutsu*. Tokyo, 2001. s. 19.

Na podobnost tohoto vývoje a tematickou literaturu autora upozornil odborník na historii japonského Jujutsu Jaroslav Kolcun.

³⁰⁹ Tyto principy jsou dnes také využívány a jsou patrné například při hodnocení pouličních útoků nožem. Podle průzkumu analyzujícího přes 150 takových případů vyšlo, že 71,1 % těchto útoků předcházely doprovodné techniky neozbrojené ruky připravující oběť pro následný zásah zbraně. BONNAFOUX, P. *Self-defence against knife attacks: evidence-based approach*.

bojovník mohl na okamžik pacifikovat jednoho soka a mohl se následně věnovat dalšímu nepříteli.³¹⁰

Je velmi pravděpodobné, že právě toto svržení soupeře na zem a jeho likvidace bylo dávným, původním předobrazem porážky ve sportovním utkání. Bojovník shozený na zem ve sportovním utkání není obvykle fatálně zraněn a mohl by pokračovat v boji. V transcendentálním smyslu je ovšem mrtev.³¹¹ Tento způsob (zprvu racionální bojové taktiky) nabyl postupem času zcela jistě širšího významu porážky a dehonestace oběti.³¹²

The Market Cross of Kells, 9. století.

3.7. Chvaty pro velmi krátkou vzdálenost

Zápasnické techniky tělo na tělo byly zřejmě podobné bojovým kusům pozdního středověku a raného novověku. Víme o nich ale příliš málo. Je jisté, že během celého období byl zápas provozován pro bojové i sportovní použití. Diferenciace způsobovala následnou specializaci, kterou dobře pozorujeme minimálně od 9. století.³¹³ Mohla ale samozřejmě proběhnout i dříve, nebo zůstat zachována z antických dob. Tím, že zápas existoval i jako samostatná sportovní disciplína odtržená od reality bojišť, přizpůsoboval se vlastní, pravidly vymezené,

urbanfitandfearless.com[online]. ©2016 [cit. 2019-16-6]. Dostupné z: <https://www.urbanfitandfearless.com/2016/09/self-defence-against-knife-attacks.html>

³¹⁰ Dervenis upozorňuje na to, že jde o další rozdíl mezi dnešními bojovými sporty a válečnými uměními minulosti. Boj proti více osobám naráz středověké manuskripty skutečně reflektují a jde o pádný argument mající podobné opodstatnění jako kritika příliš sportovního pankrationu od starých Řeků.

³¹¹ Někdy stačilo k porážce i pád na koleno. Jednalo se evidentně o důstojnější verzi prohry, nesrovnatelně méně ponižující než sražení k zemi. Indicií pro význam tohoto motivu je, že pád na koleno v staroseverských, ale třeba také staroorientálních mytických příbězích je způsob, kterým prohrává bůh nebo polobožský hrdina. Zcela stranou zachování cti poraženého je dlužno podotknout, že na rozdíl od sportovního zápasu mohlo již sražení na koleno v bojovém zápase předznamenat smrt. ENOKSEN, L. M. *Runy. Dějiny, dešifrace, výklad*. Praha, 2003. s. 167. srov. *Epos o Gilgamešovi*, přel. L. Matouš. Praha, 1976. s. 36

³¹² Svatý Václav sráží svého bratra k zemi a odzbrojuje ho, čímž vystavuje na odiv svou bojovou superioritu. Nejedná se jen o běžnou aplikaci středověké sebeobrany, ale jde o symbolický akt zdůrazňující Boleslavovu bezbrannost vůči bratrovi. *Cod. Guelf. 11.2. Aug. 4.* fol. 21 r

³¹³ Viz reliéf na kamenném kříži z Kellsu. JAOUEN, G. - NICHOLS, M. B. *Celtic Wrestling*. s. 47.

platformě.³¹⁴ Jednoznačně o tom vypovídají především zápasnické postoje využívající hlubokého předklonu.³¹⁵

Takový druh zápasu je určen pro sportovní zápolení, zatímco sebeobránné systémy a válečný zápas obvykle spoléhají na mírné rozkročení, které umožňuje snáze odolávat tlaku, nohy příliš neztrácejí pohotovost k pohybu³¹⁶ a především striktně zachovávají záda ve vzpřímené pozici.³¹⁷

Předklon³¹⁸ sice umožňuje vzdálení svého těžiště od soupeře, což mu znesnadňuje provádět chvaty, nevýhodou je ovšem přiblížení hlavy, kterou je možné snáze zasáhnout úderem i kopem. Tyto postoje jsou tedy nevhodné, pokud se během boje útočí údery. Dalším

³¹⁴ Rozdělení na zápas bojový a sportovní zmiňuje Žákovský v článku zasazujícím fresku zápasníků z hradu Švihov do kontextu vývoje bojových systémů. V závěru článku přiřazuje studovanou fresku ke sportovním systémům, ovšem na základě jejího výskytu mezi ostatními sportovními kratochvilemi. Což pravděpodobně činí správně a zobrazované figury se oddávají sportu. Z hlediska geneze bojových umění je ale studovaná pozice produktem zápasu bojového, byť samozřejmě platná i v laickém sportovním utkání své doby. ŽÁKOVSKÝ, P. *Freska s motivem zápasníků z hradu Švihova v kontextu vývoje evropských bojových systémů*, in: *Archaeologia historica*, roč. 35, č. 1-2. Brno, 2010. s. 311-332.

³¹⁵ MS 62925. fol. 30 r.

³¹⁶ ŠPIČKA, I. – NOVÁK, J. s. 31.

³¹⁷ Ten vidíme v kodexu Vienna Genesis z 1. pol. 6. století na vyobrazení Jáкова zápasícího s andělem. Figury se drží spíše v klinči, kontrolují loket a zátylek pouze tlakem a nevyužívají pro zápasení úchopy za oděv. Tento způsob zápasení je vhodný i pro boj ve zbroji. Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Österreich. Cod. theol. gr. 31. fol. 12 v.

Zpodobnění téhož motivu je ve vrcholném (MS Royal 1 D. X. 1. čtvrtina 13. století) a pozdním středověku (MS Royal 17 E. IV. závěr 15. století) obvykle záležitostí sportovního klání využívajícího úchopů za tělo a boje na kratší vzdálenost. Viz *British Library, London, United Kingdom. MS Royal 1 D. X. fol. 74 v. srov. British Library, London, United Kingdom. MS Royal 17 E. IV. fol. 136 r.*

V manuálech vzpřímený postoj evidujeme u Fioreho, jehož cílem je bojové umění využitelné pro bitevní pole, souboj, zápas i sebeobránné situace. Identické držení těla nacházíme u čínských a japonských umění vzešlých z válečných systémů. MS Ludwig XV 13. fol. 9 r.

³¹⁸ Dnes rozšířený ve sportovních utkáních Judo a brazilského jiu jitsu. Viz přílohy.

problémem je váha bitevní výzbroje, která dlouhodobě neumožňuje boj v předklonu³¹⁹ a soupeř ve zbroji by v takovém postoji mohl být snadno stažen k zemi.³²⁰

Specializace pro sportovní boj nepřipravující účastníky primárně pro přežití dává tušit, že této sféře byl věnován dostačující prostor i prostředky. Je tedy dokladem, že středověké bojové aktivity – snad zpočátku zmrazeny nástupem temného období – se započaly opět pěstovat i ryze pro volný čas.

Z hlediska vyspělosti pravděpodobně můžeme, zejména v oblastech s doloženou nepřerušovanou kontinuitou zápasnictví, počítat s poměrně vysokou úrovní technik a bojových znalostí. Je ale pravděpodobné, že běžnými bojovníky byly spíše využívány především poměrně jednoduché techniky.³²¹

³¹⁹ Podobným vývojem prochází i duelový šerm, kdy k tzv. období bizarních pozic dojde teprve po odložení středověké těžké výzbroje. Tendence bojovat v předklonu ovšem v duelovém šermu beze zbroje pozorujeme již ve vrcholném středověku *British Library, London, United Kingdom. Stowe MS 17. fol. 225 r.*

³²⁰ Dnes takovouto deformaci zaznamenalo právě Judo, které v původní formě vycházející z válečného jiujitsu používalo vzpřímené postoje, postupem času ovšem zápasníci, hledající jakoukoliv výhodu, začali bojovat v předklonu. V tomto tradičním postavení nalezneme na ilustračních fotografiích například zakladatele Judo Jigora Kana. ADAMS, A. *Jigoro Kano- The Quiet Giant. II. volume.* in: *Black Belt*, Vol. 49, No. 9, 2011. s. 43.

Více o základních postojích Judo a z nich vycházejících držení viz INOKUMA, I. – SATO, N. *Best Judo*. Tokyo, 1986. s. 12, 14.

Držení v defenzivním postoji *jigotai*, zaujímající Kanem, jako by vypadlo z prastaré kamenné stély v Sakkaře (22. stol př. Kr.). ŽÁKOVSKÝ, s. 314.

Obrovská časová i geografická vzdálenost neznamená mnoho, pokud jde o účelný bojový postup, používaný pro podobné cíle.

³²¹ Například rváčský typ škrcení, zřejmě dnes obvyklá tzv. kravata, kterou je přidržen Eustache de Malenghin předtím, než je zbaven přilby a zabit v bitvě u Bouvines. KOVÁŘÍK, J. *Meč a kříž. Rytířské bitvy a osudy I*. Praha, 2005. s. 267.

4. Zápas a techniky neozbrojeného boje 14. a 15. století³²²

Od 14. století bojové systémy nabývají zřetelných obrysů a začínají se pojít se jmény konkrétních mistrů. Podobu a formu bojových umění pozdního středověku určují tzv. *fechtbücher* – šermířské manuály obsahující obvykle několik částí pojednávajících o boji určitými zbraněmi. Dalším typem pramene jsou specializované *ringbücher*. Příručky zabývající se výhradně bojem beze zbraně.

Zápasu ve *fechtbüchern*, v jeho rozdílných podobách, je obvykle vyčleněna samostatná sekce nebo i více částí. Tyto části mohou zaznamenávat i na sebe přímo nenavazující učení rozdílných mistrů nebo skupin, byť se může jednat o stejnou tradici.³²³

Pokud mluvíme o středověkém zápasu, nejde vždy čistě o „zápasnické“ chvaty. Nejedná se tedy jen o techniky zpravidla na velmi krátkou vzdálenost, jak by se mohlo zdát podle moderního chápání tohoto slova.³²⁴

Zápasnické chvaty ale pramenům skutečně dominují, přestože jsou zde zastoupeny bojové techniky pokrývající všechny vzdálenosti a většinu situací, ke kterým při středověkém boji beze zbraně docházelo. Manuály tak zobrazují sportovní využití zápasu, sebeobranu, bojový zápas ale také herní, volnočasové pojetí.³²⁵ Mezi druhy násilí, které manuály zobrazují, téměř zcela chybí predátorský útok. Tedy způsob, kterým je bojové umění použito k zabití, přepadení a oloupení oběti. Není pravdou, že by středověcí zápasníci nespádali i do kategorie aktérů takových útoků. Jistě ale k takovému jednání ve většině případů využívali zbraně.³²⁶

³²² Autor si dovilil do práce zařadit i některá fakta a teze vyplývající ze studia bojových manuálů 16. a 17. století, které přináší odpovědi na otázky týkajících se středověkého zápasu. *Klare onderrichtinge der voortreffelijcke worstel-konst.* Amsterdam, 1674. a PASCHA, G. J. *Vollständiges Ring-Buch.* Leipzig, 1663.

Tento postup je běžný u profesionálů (Žákovský) i poloamatérských výzkumníků (Warzecha). Má ovšem svá úskalí, která je nutno mít neustále na zřeteli. Zápasnická bojová technika používaná v 17. století snadno může mít svou platnost i ve století 15., avšak v transferu poznatků ohledně úderových technik je situace kvůli odlišné bojové výzbroji již znatelně diferentní. Jde především o PETTER, N.

³²³ Například v *Nuremberg Hausbuch MS 3227a* nebo *Talhoffer fechtbuch MS Chart.A.558*.

³²⁴ BULISOVÁ, J. a kol. *Ottova všeobecná encyklopedie ve dvou svazcích.* M-Ž. Praha, 2003. s. 632

³²⁵ Např. Universitätsbibliothek Göttingen, Deutschland. 2°Col.MS.Philos.62. fol. 83 r – 89 v.

srov. JAQUET, D. *The Future of Historical European Martial Arts Studies. A discussion.* in: *Acta Periodica Duellatorum*, Vol. 4, No. 2, 2016. s. 92.

³²⁶ Jak ukazuje predátorská technika z Wallersteinského kodexu. *Cod.I.6.4°.*2. fol. 74 v.

Jak je u bojových umění obvyklé, jsme náhle postaveni před doklad o hotových, celostních systémech využívajících mnohé chvaty a jejich kontra chvaty. Přesto, že do objevení těchto pramenů známe jen některé pozice a neúplné fragmenty technik. Šermířské a zápasnické knihy jsou svým zobrazovaným objemem a propracovaností technik především samy o sobě nezpochybnitelnými důkazy o dlouhodobém vývoji, jenž byl konečně – zřejmě po celých staletích – opět odborněji zaznamenán a vyučován.³²⁷

Zápasnické manuály obsahují nejen soupis jednotlivých technik a jejich popis, ale seznamují i s obecnými principy, které je nutné při provozování bojových umění zachovávat.³²⁸ Výjimečně seznamují čtenáře i s průpravnými cviky pro budování potřebné síly a stability.³²⁹ To vše poukazuje na vysokou teoretickou propracovanost zápasnického umění, která může být pro moderního čtenáře, vzhledem k období, ve kterém se systémy vyskytují, značně překvapující.

Učení více mistrů, kteří sami byli jen výjimečně žáky jediného mistra či tradice, bylo mnohdy zapsáno do jediného *fechtbuchu*, z čehož vyplývá, že bojovníci, kteří se jejich techniky z těchto knih učili, byli sami poté nositeli mnoha bojových tradic a nikoli zástupci určitého konkrétního stylu předávaného po generace.³³⁰

V závislosti na tomto faktu nemá pro práci příliš smysl kvalitativně hodnotit jednotlivé tradice a mistry zvlášť. Nebudeme tedy zabíhat do podrobností a rozebereme podrobněji jen nejvýznamnější díla a některé bojové techniky, které přinášejí zásadní poznatky o formě a obsahu středověkého zápasu. Určité kusy jsou totiž nejen popisem konkrétní bojové situace a jejího řešení, ale jsou zároveň i databází jednotlivých bojových principů, které starší mistři ovládali. Ty je naopak dobré podle autora mínění přiblížit a detailněji rozebrat.

³²⁷ Fakticky zde zeje přímo neuvěřitelná propast přibližně 1200–1300 let, mezi jediným reliktem učebnice zápasu starověku a bojovým manuálem Fioreho de'i Liberi, jako prvním doloženým pramenem metodicky popisujícím zápasnické umění. Columbia University, Columbia, *P. Oxy. III*, 466. srov. J. Paul Getty Museum, Los Angeles, California. *MS Ludwig XV 13*.

³²⁸ Např. mistr Ott začíná s popisem tří vlastností, které doré zápasnictví má: „*In allen ringen sollen sein drev dingk...*“ a poté vysvětluje principy boje s rozdílnými protivníky. Accademia Nazionale dei Lincei, Roma, Italia. *Cod. 44.A.8*. fol. 100 v. Dále viz Ott Jud.

³²⁹ Viz tréninkový postoj v Příloze z Glasgow Museums, Glasgow, United Kingdom, *MS E.1939.65.341*. fol. 35 v.

³³⁰ Viz např. Goliath Fechtbuch (MS Germ.Quart.2020). *wiktenauer.com* [online]. © 2018 [cit. 2019-10-3]. Dostupné z: [https://wiktenauer.com/wiki/Goliath_Fechtbuch_\(MS_Germ.Quart.2020\)](https://wiktenauer.com/wiki/Goliath_Fechtbuch_(MS_Germ.Quart.2020))

Ve své podstatě platí, že pokud je životaschopný systém jednoduchý a s malým počtem technik, pak každá obvykle zpodobňuje určitý princip,³³¹ zatímco v systémech s mnoha desítkami až stovkami technik z jediného principu vychází mnoho technik.³³²

Propracovanost dvou takových umění je opět spíše zbytečné srovnávat a jen podle tohoto kritéria je to naprosto nesmyslné. Je totiž možné, že popsany jednoduchý systém je pouze obecným návodem k tomu, jak dojít ke stejně složité úrovni jako v případě stylu zaznamenaného v mnoha technikách.

Autor také považuje v následující analýze za zbytečné vypisovat donekonečna principy, které zaznamenává většina tvůrců fechtbů u každého mistra zvlášť. Seznámíme se proto s mistry z hlediska časové posloupnosti a základy kapitoly necháme položit prvními známými velikány svého oboru. Každý další mistr pak naše povědomí o vysokém umění zápasnickém pouze rozšíří nebo poopraví podle své vlastní reže. Věnovaný prostor tak bude velkorysejší především pro ranější zápasníky.³³³

4. 1. Fiore de'i Liberi

Chronologicky prvním známým uceleným systémem zápasu je zřejmě styl³³⁴ italského mistra Fioreho.³³⁵ Kořeny tohoto systému vyrůstají částečně z učení mistrů Nicholaie de Tobilem a Johanna Suvena. Mužů, jejichž životní osudy a data neznáme.³³⁶

³³¹ Těchto několik technik pak zapisuje pohybové vzorce jako je tomu u sestav v asijských bojových uměních, kde nejde tolik o jednotlivé aplikace technik, jako spíše o propojení jednotlivých principů pohybu. BURKART, *Limits of Understanding in the Study of Lost Martial Arts Epistemological Reflections on the Mediality of Historical Records of Technique and the Status of Modern (Re-)Constructions*. s. 13.

³³² V Aikido (v závislosti na stylu) rozeznáváme od lehce pod 20 až několik desítek základních, které se ale podle úhlu a typu soupeřova útoku rozvádějí až na 3000, uvedených zakladatelem. Ueshiba uvádí, že každá z těchto technik má okolo 16 variací, čímž se počet technik dále násobí. UESHIBA, K. Aikido. Tokyo, 1957. s. 198-219.

³³³ Kteří autorovi připadají mnohem zajímavější, protože dokládají velké umění již ve své, starší době. Adámek hodnotí starší bojové manuály za cennější proto, že obvykle bývají sepsány pod dohledem opravdové autority svého oboru, zatímco pozdnější díla mohl vyhotovit i pouhý sběratel a bojový nedouk.

³³⁴ Uchovaný ve třech manuskriptech, z nichž jeden je ztracen. Viz BODEMER, H. *Fechtbuch*. Dissertationsarbeit, Philosophisch-Historischen Fakultät der Universität Stuttgart. Stuttgart, 2008. s. 109.

³³⁵ MONDSCHNEIN, K. *The Italian Schools of Fencing: Art, Science and Pedagogy*. in: JAQUET, D. - VERELST, K. - DAWSON, T. *Late Medieval and Early Modern Fight Books: Transmission and tradition of Martial Arts in Europe (14th–17th Centuries)*. Leiden, 2016. s. 293.

³³⁶ MONDSCHNEIN, K. *On the Art of Fighting: A Humanist Translation of Fiore dei Liberi's Flower of Battle Owned by Leonello D'Este*, in: *Acta Periodica Duellatorum*, Vol. 6/1, 2018. s. 101.

„Johane dicto Suueno“ měl pro Fioreho styl rozhodující význam, protože se jedná o jediného mistra, kterého slavný bojovník výslovně uvádí ve své předmluvě. Kulminace Suvenova systému spadá pravděpodobně do 60.–70. let 14. století.³³⁷ Tomuto systému předcházeli ještě styl Johannova učitele Nicholaie de Toblem,³³⁸ který je tedy pravděpodobně záležitostí poloviny 14. století. Mohl být sice zasazen i hlouběji v minulosti, avšak tím, že jej Fiore uvádí ještě počátkem 15. století jako věhlasného mistra, se jeho větší časová vzdálenost zdá méně pravděpodobná. Fioreho poněkud příkrý vztah k ostatním učitelům – podle jeho mínění mnohdy nedovzdělaným – zřejmě zapříčinil uvedení pouze těchto dvou skvělých učitelů a v jeho době pravděpodobně ještě stále slavných jmen.

Fioreho není možné označit přímo za *Pokračovatele* těchto bojovníků. Jeho umění³³⁹ je totiž značně rozsáhlým a osobitým kompilátem znalostí, který utřídil až po horečnatém sbírání informací během téměř celého mistrova života.³⁴⁰ Vzhledem k tomu, že slavný mistr studoval pod mnoha jinými,³⁴¹ neznámými učiteli a doplňoval své kurikulum studiem bojových manuálů, jeho bojový systém je velmi originálním.³⁴² Fiore se nám tak ve světle vývoje bojových umění jeví spíše jako zcela typický příklad *Zakladatele* nové bojovnické tradice.³⁴³

³³⁷ Což je možné odhadovat pouze podle událostí z Fioreho života. Ten prokazatelně v 80. letech 14. století sám vyučoval. MONDSCHNEIN, K. *On the Art of Fighting*. s. 102

³³⁸ „...Johane dicto Suueno, qui fuit scholaris magistri Nicholai de Toblem...“ Pisani Dossi Collection, Italia. *PisaniDossi MS*. fol. 2 a.

³³⁹ Zachované ve čtyřech manuskriptech. MONDSCHNEIN, K. *On the Art of Fighting*. s. 99.

³⁴⁰ Uvádí své studium na celých 40 let a stále mu nepřipadá dostačující a hodné opravdového mistra: „Che io Fiore sapiado legere e scrivere e disegnare e habiando libri i questarte e ley o studiado ben XL anni o piu. Anchora no son ben perfetto magistro in quest'arte ben che sia tegnudo di grandi signori che sono stadi mie scolari ben e perfetto magistro in l'arte predetta.“ *MS Ludwig XV 13, J*. fol. 1 v.

³⁴¹ Italskými i německými mistry v různých provinciích a městech: „E lo ditto Fiore sia imprese le ditte chose da molti magistri todeschi e di molti italiani in più provincie e i molte citadi...“ *MS Ludwig XV 13, J*. fol. 1r.

³⁴² Je zde ale i možnost, že principiálně si mohly být jim studované systémy značně podobné. Shodné prvky mezi Fioreho učením a anonymním uměním uvedeným v kodexu 5278 a celkově v rámci kodexů označených názvem Die Blume des Kampfes, vyvolaly otázku, zda se jedná o díla ovlivněná Fioreho *fechtbuchy* nebo zda náhodou nejde o pokračování tradice Nicholaie de Toblem v jiné větvi. MONDSCHNEIN, K. *The Italian Schools of Fencing: Art, Science and Pedagogy*. s. 295.

³⁴³ V každém případě Fiore ovlivnil další generace šermířů, např. Filippa di Vadi (1425–1501) MONDSCHNEIN, K. *On the Art of Fighting*. s. 120.

4.1.1. Techniky a principy

Fiore de'i Liberi byl komplexním válečníkem připraveným na jakýkoliv typ střetnutí běžný v jeho době. Zápasu ale v jeho práci náleží přední místo, prorůstá celým Fioreho

uměním a přesto je – z hlediska zaznamenané látky – značně jednoduchým.

Fiore čtenáři oznamuje, že zápas je rozdělen na zápas pro zábavu a boj na život a na smrt. Ten dále rozebírá a praví, že je v něm třeba použít veškeré mazanosti, lsti a krutosti, kterou v sobě zápasník dokáže sebrat.³⁴⁴

Jako zkušený bojovník mistr dále uvádí, že je nutné pozorovat, s kým zrovna bojuje a že výkon a styl soupeře ovlivňuje především síla, velikost a věk.³⁴⁵ Není nutné, aby byl starší soupeř podceňován, naopak je možné počítat s jeho zkušenostmi a Fiore uvádí, aby zápasník pozoroval, zda se jeho protivník staví do nějakého z obvyklých zápasnických střehů, čímž pravděpodobně mohl odhadnout, zda proti němu stojí zkušený soupeř, nebo prostý naturalista.³⁴⁶ Jednotlivé pozice jsou také určeny pro účinné útočení proti pozicím jiným. Není

³⁴⁴ „Comencemo a lo abracare loquale sie di doe rasone coe da solaco e da ira coe per la vita cum ogni ingano e falsita e crudelita che si po fare.“ MS Ludwig XV 13, J.fol. 1 v. Přes tyto požadavky nábožensko-filosofické ukotvení Fioreho umění odpovídá dobovému úzu a je opětovným dokladem, že bojovník mohl být příkladným ideálem rytíře a přesto v boji zcela surovým a nemilosrdným zabijákem.

³⁴⁵ „Lomo che uole abracare uole esser auisado cu chuy ello abraca. Se lu compagno e piu forte o sello e piu grand di persona e e selle troppo zovene o uero troppo vecchio.“ MS Ludwig XV 13, J.fol. 1 v.

³⁴⁶ Dle pasáže: „Anchora de vedere si ello se mette ale guardie dabracare e de tutte queste chose si e de pvedere.“ MS Ludwig XV 13, J.fol. 1 v.

O rozdělení technických bojovníků a naturalistů psal autor již ve své diplomové práci. Viz ŠLAPÁK, *Středověký válečník v boji*. s. 75–76.

nutné jich ovšem znát mnoho. Mistr Fiore si zcela vystačí se čtyřmi střehy pro řadu rozdílných situací.³⁴⁷

Fiore samozřejmě znal osobně mnoho různých bojových postojů, ale ve svém díle tvrdí, že dodržování těchto čtyř základních je plně dostačující.³⁴⁸ Tyto hlavní pozice uvádí pod názvy *Dlouhý střeh*, *Kančí zub*, *Železná brána* a *Čelní střeh*.³⁴⁹ Fiore důsledně dbá na *univerzálnost* svého umění. Tyto čtyři střehy jsou tedy vhodné pro boj ve zbroji i bez ní a s mírnými úpravami je možné je použít i v boji se zbraněmi.³⁵⁰ Unikátní je v tomto především pozice *Železná brána*, která je využitelná v boji beze zbraně, s mečem, válečnou sekerou, kopím i dýkou.³⁵¹

Střehy jsou sobě navzájem navíc kontrapozicemi. *Dlouhý střeh* a *Kančí zub* mohou být použity proti sobě. *Železná brána* a *Čelní střeh* se rovněž kontrují. Mistr upozorňuje, že není radno vyčkávat v těchto pozicích, ale pružně se přizpůsobovat změnám při boji.³⁵² Setrvat v pozicích o něco déle je možné pouze při boji ve zbroji a i tak pouze v některých případech.³⁵³ Ze všech univerzálních střehů je také možné vést jakýkoliv typ útoku popsany Fiorem.

Pozice fungují jako gardy – obranné pozice, ve kterých je možné vyčkávat na soupeřův útok a stejně tak jsou přechodnými postoji, které se přelívají z jednoho do druhého a v rámci těchto změn vznikají konkrétní bojové techniky.³⁵⁴

³⁴⁷ Kodex *Pisani Dossi MS* (1409) nabízí méně zdobné, ale o něco přehledněji zobrazené figury. *Pisani Dossi Collection*, Itálie.

³⁴⁸ „*Le guardie del abracare si po fare per diversi modi. Et un modo e miglore del altro. Ma queste iiii guardie so le miglore in arme e sencaarme.*“ *MS Ludwig XV 13*, J.fol. 2 r.

I to je v zápasnickém pojednání nadstandartním. Mnohé fechtbuchy základní pozice vůbec neuvedou, nebo se spokojí s ještě menším množstvím. Např. Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polsko. *MS Germ.Quart.2020*. 111 v.

³⁴⁹ Překlad pojmů *Posta Longa*, *Dente di Zenghiaro*, *Porta di Ferro*, *Posta Frontale*. *MS Ludwig XV 13*, J. fol. 2 r.

³⁵⁰ Fioreho pozice ale nejsou zdaleka vlastní jen jemu. Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Österreich. *Cod.11093*. fol. 43 r.

³⁵¹ „*Lo zogho de Abrizare aquella e mia arte. E di Lanza Azza Spada e Daga o grande parte.*“ *MS Ludwig XV 13*, J.fol. 6 r.

³⁵² „*...che le guardie non a stabilita per le prese subite che se fano.*“ *MS Ludwig XV 13*, J. fol. 2 r.

³⁵³ V pasáži o boji dýkou, kde Fiore ukazuje střehů více, zmiňuje, že některé jsou beze zbroje přímo nevhodné. „*...e tale e bona in arme e non senza arme e tutte queste noy dechiaremo.*“ *MS Ludwig XV 13*, J.fol. 9 r.

³⁵⁴ Je zajímavou skutečností, že při interpretaci techniky „*hodu nebe a země*“ *ryote dori tenchinage* v Aikido cvičenec začne v pozici *Dlouhého střehu*, pokračuje přes *Kančí zub* a skončí v *Železné*

Mistr Fiore pečlivě rozděluje nutné dovednosti úspěšného zápasníka:³⁵⁵

Na první místo staví sílu. Dále se jedná o rychlost, znalost správných úchopů, dovednost lámání rukou a nohou, umění kontrolních pák pro zneschopnění obranné síly útočníka a pro jeho zadržení.³⁵⁶ Rozhodující informací pro práci je ale další požadavek na skvělého bojovníka a tím je schopnost úderů do zranitelných částí těla.³⁵⁷

To, že Fiore tuto dovednost staví až za uzamykání končetin, by mohlo naznačovat, že není v zápase tak klíčová. Následující dovednosti – vrhání soupeře na zem a dislokace končetin – nás ovšem ubezpečují, že údery přeci jen tvoří podstatnou součást kompaktního celku. Dovysvětlení se nachází hned nad těmito pravidly, kde mistr podotýká, že úderové techniky je nutné používat při boji s neobrněným protivníkem.³⁵⁸ Vidíme tedy, že tvoří jen jednu část celého kurikula, ale v boji beze zbroje mají své nezastupitelné místo. Bojovníci pozdního středověku se tedy

bráně. To dokládá, že Fioreho zápasnické pozice jsou skutečně univerzální a nezávislé na sobě je možné k nim dojít v rámci vývoje bojových umění. Jedno z možných provedení viz RÖDEL, B. *Aikido*. s. 99–100.

³⁵⁵ „Anchora digo che labracare uole auere VIII chose coe forteca presteca sauer coe sauer prese auanticad sauer far roture coc romper braci e gambe sauer ligadure coe ligar braci permodo che l homo non habia piu defesa ne se possa partire in sua liberta. Sauer ferire in luogo piu priculoso. Anchora saue mettere vno in terra senca priculo di si instesso. Anchora sauer dislogar braci e gambi per diuersi modi.“ *MS Ludwig XV 13, J. fol. 1v – 2r*.

Pokud by bylo možné sílu, umístěnou na prvním místě, brát za důkaz hrubosti středověkých bojových umění, bylo by nutné srovnat požadavek s třemi vlastnostmi, které se v čínských bojových uměních tradují jako rozhodující pro střetnutí, v následující posloupnosti: „Odvaha, síla, technika (*kung-fu*).“ Technika je z těchto vlastností až na posledním místě. Hawkins Cheung, přímý student velmistra Wing Chun Ip Mana (1893-1972), k tomu uvedl, v rozhovoru z února 1992, že technika porazí předchozí dvě veličiny pouze v případě, je-li provedena v dokonalém načasování. Dokonalé načasování je ovšem samo o sobě mistrovskou dovedností a konstantně není dosahováno ani elitními bojovníky. Bruce Lee's Classical Mess: Cleaning up the Mess the “Little Dragon” Left Behind. *chisao.com* [online]. © 2011 [cit. 2019-8-1]. Dostupné z: <https://chisao.com/archives/68>

³⁵⁶ Toto rozdělení dává tušit, že umění mistra Fioreho obsahuje část velmi podobnou dovednostem quinna. D. F. DRAEGER, R. W. SMITH, *Comprehensive Asian Fighting Arts*. s. 50.

³⁵⁷ *MS Ludwig XV 13, J. fol. 2 r*.

³⁵⁸ „E se lo tuo inimigo e disarmado attend a ferirlo in li loghi piu dogliosi e piu priculosi coe in glochi in lo naso in le femine sotto l mento e in li fianchi.“ *MS Ludwig XV 13, J. fol. 1 v*.

výcviku úderových technik cíleně věnovali. Vzhledem k časté zbroji byly ovšem obecně důležitější zápasnické techniky.³⁵⁹

Pro teorii menší důležitosti zároveň hovoří i fakt, že Fiore se technickému provedení úderů nijak nevěnuje, předpokládá tedy, že čtenář je o provedení úderových technik již poučen. Nabízí se ale naopak i vysvětlení, že je Fioremu zcela lhostejné, jakým způsobem bojovník udeří. V takovém případě by šlo zcela o intuitivní údery necvičeného rváče. To se nezdá ovšem být pravděpodobné již jen vzhledem k propracovanosti Fioreho zápasnických kusů a poměrně kvalitnímu vyobrazení bojovníků tyto techniky provádějících.³⁶⁰ Jediný zde zaznamenaný úder, pokud nepočítáme tlaky rukou proti hlavě, je ničivý úder kolene do genitálií. Nepřekvapí nás, že i tento úder je zde opět použit pro získání výhody k následnému hodu k zemi.³⁶¹ Za dobrá místa pro vedení úderu na neobrněného muže Fiore dále označuje oči, nos, hrtan a boky pod žebry.³⁶²

Další dovedností schopného zápasníka jsou zmíněné hody na zem. Vzhledem k tomu, že jsme již rozebrali, jak důležité bylo pro středověkého bojovníka znát takové bojové kusy, se nyní nezdá pravděpodobné, že Fiore ve své práci řadí jednotlivé schopnosti podle jejich významu a důležité jsou všechny. Seznam dobrého zápasníka uzavírá schopnost končetiny soupeře rovněž vykloubit.³⁶³

Fiore naznačuje i pokročilý princip bojových umění. Tím je prosazovaná plynulost a návaznost akcí. Jde o to, že ať už techniky slouží na obrněného nebo neobrněného protivníka, je nutné, aby byly logicky provázané.³⁶⁴ Dále je tento postřeh i nepřímou radou pro nováčky, aby nespolehali na jedinou techniku a nesnažili se ji v boji prosadit za každou cenu, když

³⁵⁹ Jde tedy o opačný trend než v dnešní sebeobraně. Pod vlivem dnešních bojových sportů je arzenál agresorů ve zvýšené míře zaměřen především na údery. KAHN, D. *Krav Maga Defense: How to Defend Yourself Against the 12 Most Common Unarmed Street Attacks*. New York, 2016. s. 43 – 147.

³⁶⁰ Fiore se očividně v anatomii těla vyznal a stejně tak i tvůrce figur doprovázejících text Z vyobrazení se postury dají vyčíst dobře. Tvůrci zjevně šlo i o umělecký efekt celého díla. Viz *MS Ludwig XV 13, J*.

³⁶¹ „Questo fere lo compagno cum lo zinocchio in gli choglioni per auere piu auantazo di sbaterlo in terra“. *MS Ludwig XV 13, J*. fol. 7 v.

³⁶² Jak upřesňuje Hatcher v poznámce č. 78 a 79. *Fiore de'i Liberi* [online]. © 2019 [cit. 2019-7-23]. Dostupné z: https://wiktenauer.com/wiki/Fiore_de%27i_Liberi

³⁶³ *MS Ludwig XV 13, J*. fol. 2 r.

³⁶⁴ „E niente meno guarda si tu puo uegnire ale prese o le ligadure o armado o disarmado che fosse luno e laltro.“ *MS Ludwig XV 13, J*. fol. 1 v.

Variování akcí a jejich řetězení je zdůrazňovaná vlastnost zkušených zápasníků i dnes. GURGEL, F. *Brazílské džúdzucu*, přel. I. Fojtík. Praha, 2009.

stávající pozice bojujících není odpovídající k jejímu provedení.³⁶⁵ Fioreho návaznost ve *fechtbuchu* prostupuje útok i obranu. V některých technikách mistr zachází až do poměrně těžko představitelných kontra-kontra-kontra akcí. Jde tedy o finální kus, který zasahuje soupeře po jeho útoku, který byl ovšem obráncem vykontrován, soupeř proti tomuto kontrování zareagoval další protitechnikou, která byla ale obráncem znovu zlomena a soupeř byl v rámci tohoto neutralizování techniky zasažen obráncovou konečnou akcí. Jak Fiore ale sám přiznává, již kontra-kontra akce je velmi obtížná a nedochází k ní často.³⁶⁶ Mistr také někdy uvede, že proti určitému chvatu kontra akce, nebo dokonce ani obrana neexistuje. Není to ovšem zřejmě možné brát za dogma, pravděpodobně tím pouze naznačuje, že při správném provedení techniky protichvat není možný. Z uvedených kusů totiž protiakce a obrany existují a je vysoce nepravděpodobné, že by právě Fiore – mistr nesčetných kontra akcí – na daný bojový chvat neznal odpověď.³⁶⁷ Nezdá se to být pravděpodobné i proto, že Fiore jinde reaguje na již téměř dokončenou soupeřovu techniku.³⁶⁸ Fioreho text je tedy nutné nazírat z širšího kontextu a nevěřit všem fanfarónským prohlášením mistra.

Přes tuto zdánlivou komplikovanost není Fioreho systém boje beze zbraně ve své základní podstatě vůbec předimenzován. Sekce o zápasu zachycuje pouze šestnáct technik.³⁶⁹ Jak už je ovšem u Fioreho a válečných systémů obecně zvykem, těchto šestnáct technik není konzervovaným uceleným souborem a přináší mnohem více možných variací. Jedná se tedy svým způsobem o katalog bojových principů vyjádřených konkrétními technikami.

Fiore si nedělá starosti s utajením – na rozdíl od některých jiných mistrů.³⁷⁰ Je pravděpodobné, že celý Fioreho systém bylo možné uvést v život pouze jako bojovník s

³⁶⁵ Tuto klasickou chybu především začínajících bojovníků popisuje Miller. MILLER, R. *Meditations on Violence: A Comparison of Martial Arts Training and Real World Violence*. Boston, 2008. Chap. 3.3

³⁶⁶ Fiore používá příměr, že jen nemnoho technik v jeho *fechtbuchu* překoná *Třetího mistra*. Myslí zde jím popsanou figuru *Třetího mistra boje*, kterého využívá k vysvětlování kontra-kontra akcí: „*Ben che pochi zogi passano lo terco magistro in l arte.*“ *MS Ludwig XV 13, J.* fol. 2 r.

³⁶⁷ Uvádí to například u techniky na foliu *MS Ludwig XV 13, J.* 13 r. „*Questa e vna presa laqual no a contrario ne deffesa.*“

³⁶⁸ Např. zde má dokonce soupeřovy ruce již na svém obličej: „*Io son lu contrario dello XIII zogo e d'zaschuno che le mane me mette aluolto in fatto dabrazare.*“ *MS Ludwig XV 13, J.* fol. 8 r.

³⁶⁹ Pro srovnání je možné uvést, že podobný počet základních technik má i Aikido, i když se někdy uvádí, že jejich počet je několik tisíc. Tyto nekonečné variace ale vychází ze stávajících bojových situací. TOKITSU, K. *Miyamoto Musashi: His Life and Writings*. Boulder, 2006. s. 430.

³⁷⁰ Zřejmě i proto, že je sám v době vyhotovení *fechtbuchu* poměrně starý (50–60+ let). MONDSCHNEIN, K. *The Italian Schools of Fencing: Art, Science and Pedagogy*. in: JAQUET, D. -

velice bohatými zkušenostmi. Prozrazení konkrétního bojového kusu tak nečiní Fioremu výrazný problém a není nebezpečím ani pro jeho žáky. To seznáváme z výběru technik, které jsou mnohdy velmi náročné na provedení především z hlediska práce s načasováním a vzdáleností³⁷¹, ačkoliv samy o sobě jsou principiálně spíše jednoduché.³⁷²

Jedním z rysů Fioreho rad je upozorňování, že jakákoliv technika vždy nemusí fungovat.³⁷³ Nevyjadřuje tím ale nedůvěru svému umění. Jedním dechem totiž dodává, že pokud technika z různých důvodů (jakým je obvykle špatná pozice obránce/útočníka nebo vzdálenost) nevychází, je nutné ji okamžitě změnit. Fiore je tedy především mistrem nekonečných variací a změn v průběhu boje. Tato skutečnost nám dává poznat, že velkým tématem Fioreho umění, které je ovšem mimo zaznamenané figury, byly přechody mezi jednotlivými kusy.³⁷⁴

Fioreho dílo je také důkazem, že středověcí válečníci znali práci s tlakovými body³⁷⁵ a ochromující bolesti, kterou skrze ně soupeři způsobovali.³⁷⁶ V popisu kusu využívajícího takového bodu navíc opět promlouvají Fioreho bojové zkušenosti. Slavný mistr uvádí, že použije tlakového bodu nebo sáhne po jiné technice. Tím snad implicitně vyjadřuje fakt, že aplikace využívajících těchto bodů nemusí na každého a vždy fungovat a je nutné mít opět

VERELST, K. - DAWSON, T. *Late Medieval and Early Modern Fight Books: Transmission and tradition of Martial Arts in Europe (14th–17th Centuries)*. Leiden, 2016. s. 293.

³⁷¹ O této problematice ale Fiore čtenáře prakticky vůbec neinformuje a považuje ji za samozřejmost. MONDSCHNEIN, K. *The Italian Schools of Fencing: Art, Science and Pedagogy*. in: JAQUET, D. - VERELST, K. - DAWSON, T. *Late Medieval and Early Modern Fight Books: Transmission and tradition of Martial Arts in Europe (14th-17th Centuries)*. Leiden, 2016. s. 294-295.

³⁷² Což vede některé badatele k Fioreho podceňování. KOVAŘÍK, J. KŘÍŽEK, L., *Historie evropských duelů a šermu I*. s. 103.

³⁷³ „E si aquella presa mi uenisse a manchare. In le altre prese che seguen uignirò intrare.“ *MS Ludwig XV 13*, J. fol. 6 r.

³⁷⁴ Přechodné pohyby mezi jednotlivými technikami jsou dobře známy všem bojovým uměním, zvláště systémy zaměřující se na aktivní poměrování soupeřů na ně kladou důraz. Např. Judo nebo brazilské jiujitsu. Důraz na řetězení technik, ke kterému bojovník dojde až po zvládnutí základního setu bojových kusů, klade ale prakticky každé bojové umění. YANG, J. *Bojové aplikace tchaj-ti-čchüanu. III.* díl. s. 13-14. srov. GURGEL, s. 35.

³⁷⁵ Na práci s těmito body se dnes úzce specializuje kyusho. Jinak – podobně jako ve Fioreho systému – je využívá prakticky každé bojové umění. Např. PROCHÁZKA, M. *Kyusho - Vitální body v bojových uměních a sebeobraně*. Praha, 2013.

³⁷⁶ „Lo dedo poles te tegno sotta la tua orechia che tanta doglia senti per quello che tu andarai in terra senca dubito o uero altra presa ti faro o ligadura che sara piu fiera che tortura.“ *MS Ludwig XV 13*, J. fol. 7 r. Fiore zde opět naznačuje jinou cestu, zřejmě pokud by se tlak na bod nesetkal s úspěchem.

v záloze jiné techniky, které je nutné vykonat ihned po počátečním neúspěchu.³⁷⁷ Je ale možné, že Fiore pouze znovu zdůrazňuje nutnost neustále proměny a střídání technik.

Fiore je profesionálem i z toho hlediska, že v technikách dobře zná jejich slabá místa a na úskalí při jejich provedení čtenáře upozorňuje.³⁷⁸ Radí také, jak je třeba který kus provést. Obvykle je to na první pohled zcela lakonické a samozřejmé sdělení. Například, že je chvat nutné provést rychle, nebo silně. Zkušený zápasník ovšem ví, že některé části techniky není dobré provádět nejvyšší možnou rychlostí a silou, ale například je nutné vyčkat na protipohyb soupeře, nebo jej provést v souladu s jeho akcí. V některých technikách se naopak rychlé a silné překonání zaskočeného soupeře vyžaduje.³⁷⁹ Fioreho doprovodný text k technikám je tedy nutné opravdu dobře promyslet a rozhodně není dobré jej vnímat jen jako pompézní demonstraci mistrova sebevědomí a bojové superiority.³⁸⁰

Fioreho sebejistota je ovšem zcela jistě pojem, který definuje a prostupuje celý jeho *fechtbuch*. Sebevědomí slouží již k odstrašení nepřítele a předejití boje. Při střetu je pak také zcela nezastupitelnou jednotkou a velmi ovlivňuje výkon bojovníka. Ve Fioreho případě tak rozhodně nejde o samoúčelnost a pouhou sebe prezentaci iracionální sebedůvěry.³⁸¹

Ve stejném stylu se nese i další kapitola *fechtbuchu*, která je také obzvláště cenná pro výzkum bojových umění beze zbraně. Jedná se o pasáž pojednávající o boji dýkou a proti dýce.³⁸²

³⁷⁷ Rezervovaný přístup k tlakovým bodům zaujímá i moderní sebeobrana. Není pravdou, že by se jednalo o šarlatánství, nicméně útočník může být v průběhu boje částečně imunní proti bolesti, a tudíž tlak na tyto body nebude k jeho pacifikaci dostačující. MILLER, R. *Meditations on Violence: A Comparison of Martial Arts Training and Real World Violence*. Boston, 2008. Chap. 3.3

³⁷⁸ Jako zde na nutnou rychlost pro provedení techniky, která jinak může selhat: „*Se io no te butto in terra tu nai bon merchado. Questo zogho sie vn partito, chosi tosto sara fatto chel contrario sara fallito.*“ *MS Ludwig XV 13*, J.fol. 7 v.

³⁷⁹ V Yang Tai Chi se pracuje s principem „pomale následuje pomalé a rychlé následuje rychlé.“ Yang tento princip uvádí jako druhý nejdůležitější. YANG, J. *Bojové aplikace tchaj-ti-čchüanu. III.* díl. přel. V. Liška a F. Hrabal, Bratislava, 2004. s. 11–12.

³⁸⁰ Ač některými prohlášeními k takové evaluaci zdánlivě vybízí. Jako zde, kde své oponenty otevřeně uráží, říká, že umění jen pramálo rozumějí a ať jeden za druhým za mistrem přijdou, i kdyby jich byla stovka, a on je jednoho po druhém zničí (z pozice, které ukazuje): „*Voy seti catiui e di questarte saute pocho. Fate gli fatti che parole non ano loco. Uegna a vno a vno chi sa fare e po. Che se uoi fossi cento tutti vi guastero per questa guardia che chossi bona e forte.*“ *MS Ludwig XV 13*, J.fol. 20 r. Jde samozřejmě jen o text v rámci výuky a Fiore zde mluví ústy jedné z figur mistrů, přesto se nelze ubránit dojmu, že tato sžíravost může vyvěrat přímo z jeho osobnosti.

³⁸¹ Sebevědomí a víra ve vlastní úspěch je ovšem doporučována i dnešními instruktory sebeobrany. Pozn. autora.

³⁸² *MS Ludwig XV 13*, J.fol. 9 r – 18 v.

MS Ludwig XV 13, J.fol. 9 r.

Fiore začíná vhodnými postoji a je snadné si všimnout, že se jedná především o variace již dříve zmíněné *Železné brány*. To může být poněkud zarážející, protože *Železná brána* nechává spuštěné ruce k pasu a celá horní polovina těla se tak zdá být volná pro útok.³⁸³

MS Ludwig XV 13, J.fol. 11 r

Fiore zde vyjmenovává principy obrany proti útoku dýkou a jeho přístup k problému si v ničem nezadá s moderními postupy. Je zde přítomné odklonění útočící dýky, úder, který soupeře připraví svržení nepřítele k zemi. Ital zdůrazňuje, že je nutné uspět ve všech těchto bodech. Samozřejmě upozorňuje, že je nutné být při obraně proti dýce zvláště pozorný a rychlý.³⁸⁴

³⁸³ Moderní sebeobrana proto doporučuje ruce spíše před hrudí. Je nutné si ovšem uvědomit, že dnešní systémy operují s předpokladem, že obránce je bojový laik, zatímco *fechtbuchy* cílí především na již zkušené bojovníky, kteří dovedou akce svého protivníka lépe vyčíst a reagovat s předstihem. Fioreho rady tak souhlasí například s učením Ueshiba ryu Aiki Jujutstu z 30. let 20. století. GROUSILLIAT, E. Rare Photographs Of O Sensei Practicing In Western Clothes. *guillaumeerard.com*[online]. © 2012 [cit. 2019-8-1] Dostupné z <https://www.guillaumeerard.com/Aikido/articles-Aikido/rare-photographs-of-o-sensei-demonstrating-in-western-clothes/>

Tento postup není ale ojedinělý ani ve středověké Evropě. Zmiňuje jej Finley a cituje doporučení Auerswalda, který upozorňuje, že pokud soupeř nastupuje do boje s rukama nízko u pasu, je třeba dávat na něho dobrý pozor. FINLEY, J. *Medieval Wrestling: Modern Practice of a Fifteenth-Century Art*. Wheaton, 2014. s. 32.

³⁸⁴ „Del curtello pericoloso che zaschun de de luy dubito, librazi le man ello chubbito doi contra quello ua di subito. E far questo cinque chose in sempre sera. Zoe tor la daga eferir, romper li brazi. eligargli e meterlo terra. E si di questi cinque zoghi vno laltro non abandona.“ MS Ludwig XV 13, J. fol. 9 v.

Část o principech následuje výčet jednotlivých bojových kusů a pasáž je obsáhlejší než kapitola pojednávající o zápase. Je to pravděpodobně způsobeno vysokou frekvencí a nebezpečností útoků touto zbraní. V každém případě je ovšem dobré si uvědomit, že většina technik proti dýce se dá použít i proti holým rukám a velká část Fioreho

MS Ludwig XV 13, J. fol. 11 r

zmiňovaného umění páčení končetin je zachycena právě v této kapitole. Zcela jisté je, že mistr znal opravdu velké množství technik, které zde nejsou zdaleka všechny zaznamenány. Jedná se kupříkladu o jednotlivá dokončení eliminující soupeře. Fiore zde pouze naznačí, že

paleta likvidačních technik pro soupeře shozeného na zem je pestrá.³⁸⁵

MS Ludwig XV 13, J. fol. 38 r.

používanou techniku pro boj proti soupeři ozbrojenému dýkou.³⁸⁶ Jedná se o jedinou techniku z Fioreho umění beze zbraně, která je čistě úderová.³⁸⁷

Pisani Dossi MS. fol. 8 a.

Z celého textu se poněkud vytrácí význam etického rozlišování útočníka a obránce. Obranné techniky se plynule přelévají v útočné a po odzbrojení Fiore neváhá agresorovi vrazit jeho vlastní zbraň do zad.³⁸⁸ Navíc na obranné

³⁸⁵ „E quando lo sere in terra altro ara a terminare.“ MS Ludwig XV 13, J. fol. 11 r.

³⁸⁶ „Questo zogo sie pocho usado in larte di daga ma purr e defesa e piu saure che lo scolaro cum tal rebattere fatto in tal modo fa ferire lo zugadore zoe lo suo contrario in la chossa ouero in lo uentre.“ MS Ludwig XV 13, J. fol. 11 r.

³⁸⁷ Není tedy pochyb o tom, že údery hrály i ve Fioreho systému procentuálně méně důležitou roli. Pokud jako úderové nepočítáme i techniky, kdy bojovník úderem dlaní nebo předloktím prolamuje soupeřův loket či jej ranou odstraňuje z cesty a tím vytváří prostor pro závěrečnou techniku.

Nebo prošlápnutí kolene z *Flos Duellatorum*, které je ovšem také zajištěno technikami rukou. Pisani Dossi Collection, Italia. Pisani Dossi MS. fol. 12 a.

techniky poskytuje následujícím kusem odpovídající kontra akce. Jeho *fechtbuch* je tedy skutečně ryzím manuálem boje pro jakéhokoliv účastníka konfliktu.³⁸⁹

Kromě náročnějších chvatů a kontratechnik obsahuje Fioreho systém i primitivnější rváčské triky, které velmi snadno zruší soupeřův sofistikovanější technický arsenál. Jedná se například o přehmaty a přebrání rukou, které nachytají zápasníka fixujícího svou pozornost příliš na konkrétní techniku,³⁹⁰ zdvojené kryty používané v případě, že úder protivníka jsou silné či pro snazší zachycení soupeřovy paže,³⁹¹ nebo prosté připojení druhé ruky k první ruce páčené soupeřem, čímž je jeho technika neutralizována.³⁹²

Mohlo by se zdát, že tyto zdánlivě jednoduché bojové kusy, by mohly být záležitostí improvizace a nebylo by nutné je zanášet do *fechtbuchu* tak věhlasného mistra. Opak je ovšem pravdou a opět zde spatřujeme otisk Fioreho zkušeností. Takováto jednoduchá řešení jsou mnohdy velmi účinná a příliš složitě uvažujícího soupeře zaměstnaného náročnou technikou často zaskočí.³⁹³

³⁸⁸ Jak dokládá technika z *Pisani Dossi MS*. fol. 9 a, u které nápis hlásá, že mistr může soupeři způsobit smrt jeho dýkou: „*E cum tua daga ti posso dare morte.*“ Tím Fiore nejen že nevybočuje z běžného chování středověkých bojovníků, ale dokonce zcela naplňuje mistrovský ideál manuálu *Goliath*, který prohlašuje, že je nádherným představením, když jsou nepřátelé poraženi vlastním přičiněním a dekapitováni vlastní zbraní, jako mytický Goliáš: „*Das allerschönste schauspiel ist, Wenn man siecht, Das die sint nit durch ein frempts, sunder is aigens werk vertilgt, mit Irem aigen schwert erstochen, und mitt irem aigen messer gleich wie Goliath geschach, Ir haubt abgeschlagen wirt.*“ (*Walczakova transkripce*) originál viz Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska. *MS Germ. Quart. 2020*. fol. I v.

³⁸⁹ Přesto Fiore zdůrazňuje, že díky milosti Boží v soubojích uhájil svůj život vždy čestně: „*E per la gracia di dio io Fiore son rimaso cum honore e senca lesione di mia persona.*“ J. Paul Getty Museum, Los Angeles, California. *MS Ludwig XV 13*. fol. 1 v.

³⁹⁰ Techniky z fol. 12 r ukazují útok dýkou, na který obránce reaguje zdvojeným krytem, následující technika ukazuje, jak tento zdvojený kryt soupeři obejít kontrolou lokte a jeho následném otočení. Tím se mu útočník může dostat za záda a pokračovat v útoku. Popis této kontra akce: „*Questo elcontrario di questo zogho che denanzi che chiamato piu forteza. E lo uoltere cum la mia man stancha. Dada gli la uolta a ferirlo no mi manca.*“

³⁹¹ Zdvojený kryt opět lépe zobrazený v *Pisani Dossi MS*. fol. 7 a.

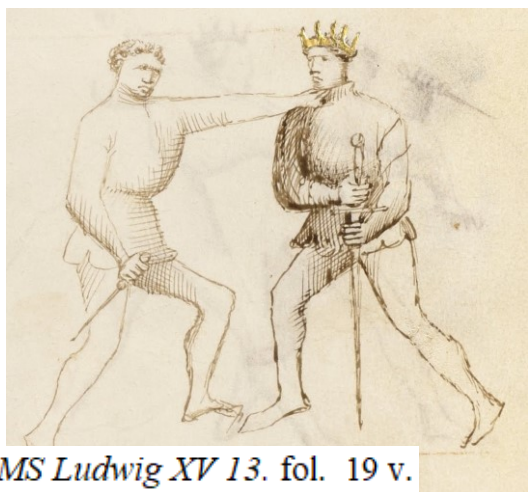
³⁹² *MS Ludwig XV 13*. fol. 12 r.

Mistr Fiore čtenáře zevrubně seznamuje se svou bojovou taktikou i myšlením, které je plné změn a záludů. Jeho umění není jen prostým výčtem bojových technik, ale je zároveň souborem bojových principů, jež musí zkušený bojovník znát a především být schopný tělesně provést pod velkou fyzickou i psychickou zátěží. Manuál tak do jisté míry překračuje obsah mnohých dnešních

MS Ludwig XV 13. fol. 19 v.

sebeobránných příruček a základních učebnic bojových umění. Tento fakt neznamena, že by středověké bojové umění bylo nadřazeno dnešním moderním bojovým systémům, ale je pouze dalším dokladem, že *fechtbuchy* jsou určeny již pro zasvěceného čtenáře a jsou mnohdy výtvorem vysoce školených osob setkávajících se opakovaně s realitou boje na život a na smrt.³⁹⁴

MS Ludwig XV 13. fol. 19 v.

Klasické středověké útoky, úchopy ruce i za oděv, sloužící k snazšímu zasazení rány a vychýlení soupeře jsou zde samozřejmě opět zohledněny. Fiore jich dovedně využívá v útočníkův neprospěch. Ukazuje, jak se ubránit nenadálému útoku, když má bojovník meč v pochvě a útočník použije klasický útok – uchopení za kabát a zásah dýkou.³⁹⁵

Úchopy řeší podobně jako jiné válečné a sebeobránné systémy. Pro jejich potření zná Fiore značné množství zápasnických pák, kterými je možné soupeře dovést k zemi, kontrolovat, prolomit nebo dislokovat jeho paže.³⁹⁶ Nechybí zde ale ani páky na zápěstí.³⁹⁷ Problémem při

³⁹³ Tuto jednoduchost doporučují zachovávat instruktoři moderní sebeobrány i dnes. Miller uvádí, že pro přežití je nutné mít na agresorovu akci jednoduchou odpověď. A právě to je mnohdy obzvlášť těžké a požaduje od bojovníka krativní chování. MILLER, R. *Meditations on Violence*. Chap. 1.1

³⁹⁴ Dnešní manuály obvykle zobrazují jen základní teorii a set chvatů. Navíc jsou psány osobami se zkušenostmi maximálně ze sportovních utkání. Viz Schäfer, Rödel, Gurgel atd. Výjimeční jsou mezi nimi již autoři se zkušenostmi z reálných fyzických konfliktů, byť jen s netrénovanými zločinci. Jako Miller. Středověcí autoři jsou v tomto ohledu proto zcela nenahraditelní pro poznání reality boje proti zkušeným oponentům.

³⁹⁵ MS Ludwig XV 13, J.fol. 19 v.

³⁹⁶ Jako například technika z fol. 13: „*Tu vay in terra e lo brazo te dislogado per larte del mio magistro che incoronado.*“ MS Ludwig XV 13, J.fol. 13 v.

hodnocení těchto chvatů je fakt, že mistr techniky blíže nespecifikuje a není jisté, kterým směrem bude soupeřovy ruce kroutit, či na ně pouze padne svou vahou.

Pozorné analýze badatelů neunikla skutečnost, že Fioreho systém postrádá sekci pro boj na zemi.³⁹⁸ Zde se skutečně můžeme pouze domnívat, proč tomu tak je. Jako logické vysvětlení se nabízí prastarý argument, že Fioreho systém je primárně válečným a techniky pro likvidaci soupeře na zemi, při kterých jej bojovník zalehne, nejsou pro bitevní pole obzvláště vhodné. Fiore ale připravoval rovněž duelanty, kteří by zápas na zemi rozhodně využít mohli. Je tedy možné, že se jedná o mistrovu osobní preferenci, bojovat vždy raději v postoji. Pro tento výběr může hovořit i věta, kterou ve své symbolice čtyř zvířat umístil pod nohy slona: „...*nikdy nepadnu na kolena, ani neztratím pevnou půdu pod nohama.*“³⁹⁹ To, že slon zároveň stojí všema čtyřma nohama na desce zároveň, může naznačovat provedení technik zápasu, které většinou zachovávají nohy bojovníka na zemi. Nenajdeme zde ani jedinou situaci, kdy by vyobrazený mistr stál na jedné noze – vyjma technik kopů, které ale provádí pouze v okamžiku, kdy je soupeř nucen krýt jeho práci mečem.⁴⁰⁰

MS Ludwig XV 13, J.fol. 26 r.

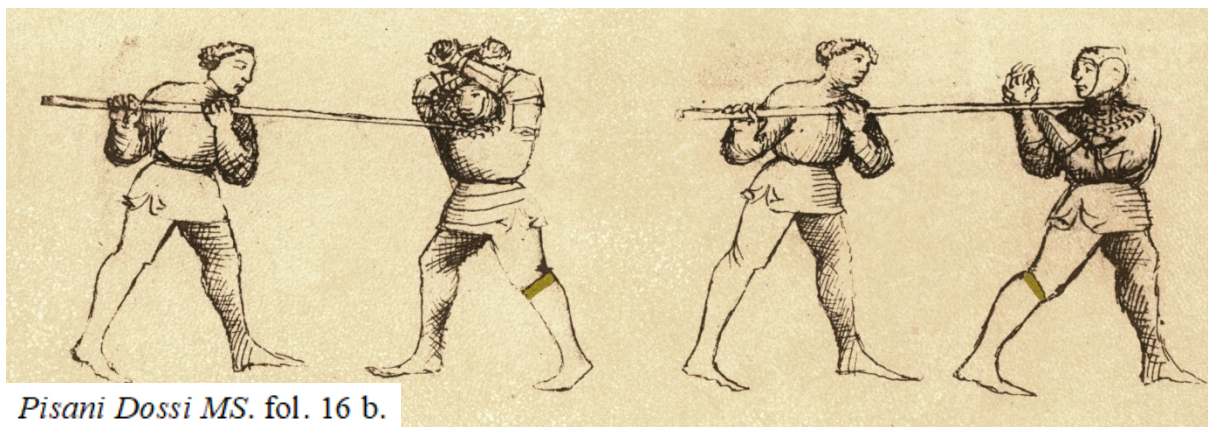
Klíčovou roli při mnoha technikách hraje především loket. Ten chápou, jakožto bránu k soupeřově rovnováze a oblast velké bojové síly, mnozí asijsí mistři boje. GOZO, s. 32-35

³⁹⁷ Fiore ovládal zřejmě totožnou techniku, známou v čínském Quinna. V Aikido lze nalézt pod názvem *nikkyo*. Má shodné průvodní jevy. Soupeřovo zápěstí je kontrolováno oběma rukama a soupeř bolestí padne na své koleno: „*E per doglia sotto gli mie pie lo faro inzenochiare.*“ MS Ludwig XV 13, J. fol. 14 r. srov. BALNER, B. – BALNER, R. *Čchin-na(Quinna)*. Bratislava, 2002. s. 76-77.

³⁹⁸ Viz poznámku č. 71 od anonymního badatele (snad Chidestera) na *Fiore de'i Liberi*.

³⁹⁹ Není to ovšem jednoznačné. Celé znění věty „*Jsem slon a na zádech nesu hrad, přesto nikdy nepadnu na kolena, ani neztratím pevnou půdu pod nohama.*“ - „*Ellefante son e vn castello porto per chargo. E non mi inzinocchio ne perdo uargo,*“ napovídá myšlence, že jde snad pouze o metaforu, že správný bojovník nezakolísá ani pod velkou fyzickou i psychickou zátěží. I tak je ovšem možné, že stabilitu a vzpřímený postoj svého umění Fiore vyjádřil právě i výběrem figury slona. MS Ludwig XV 13, J.fol. 32 r.

⁴⁰⁰ MS Ludwig XV 13, J.fol. 26 r.

Pisani Dossi MS. fol. 16 b.

Na stránkách fechtbucu se stále setkáváme s již zmíněnou *univerzálností*. Ať se již mistr věnuje obraně proti kopí nebo holým rukám, jeho pohyby jsou sjednocené a zachovávají podobná schémata.⁴⁰¹ To výrazně ulehčuje bojovníkovi naučení se jeho systému a zkracuje reakční dobu potřebnou pro odpověď na soupeřovy akce. Tato univerzálnost je jedním ze signifikantních znaků umění určeného pro válečná pole.

Fiore nám podává zajímavou zprávu o tom, že v případě, že bojovník čelil kopí, byl schopen ratiště přerazit i rukama v plátových rukavicích.⁴⁰² V případě vlastní neobrněnosti a nedostatečné ozbrojenosti doporučuje vzít si na pomoc proti kopí alespoň dvě větve.

Kuriózní a vynalézavý popis likvidace následuje: První větev po soupeři hodí, čímž jej donutí se krýt, nebo uhýbat.⁴⁰³

MS Ludwig XV 13, J. fol. 38 v.

Tím si zajistí čas pro další akci a tou je odklonění kopí pomocí druhé větve. Následuje přiblížení podél ratiště kopí a poté vede mistr útok zblízka dýkou.⁴⁰⁴

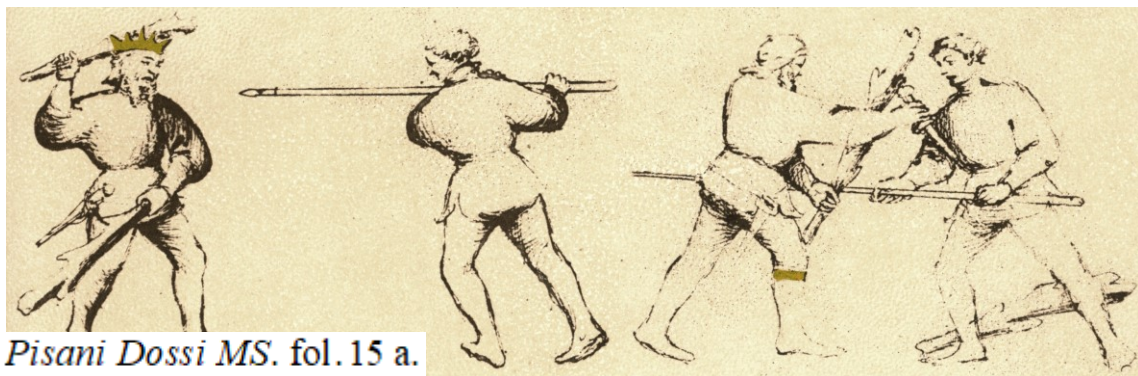
⁴⁰¹ *Pisani Dossi MS. fol. 16 b. srov. MS Ludwig XV 13, J. fol. 38 v.*

⁴⁰² „*Si che rompero tua lanca in la doya...*“

Což je v podstatě jedním z přímých dokladů, že bojovníci středověku znali různé provedení techniky úderu. Viz *Přerážecí úder*.

⁴⁰³ Zde se tedy jedná o netradiční provedení iniciačního útoku. Tento postup se shoduje s moderními postupy sebeobrany a podobně kuriózní provedení téměř stejné akce je v manuálu *MS Germ.Quart.16*, kdy je po soupeři pro zajištění iniciační akce hozena hlavice meče: „...*du wilt reschlich mit ym entten So nym deinen spies vnd swert zusammen an den arm vnd schrawb ab den knopff von deinem swert vnd würff hertigleiche in yn vnd lauff nach dem wurff mit ym ein vnd nütz daz swert oder den spies welchs dir eben seÿ.*“ Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska. *MS Germ.Quart.16*. fol. 7 r.

⁴⁰⁴ „*Cum duy bastoni e una daga aqui taspeto. Lun te traro, cum laltro crouiro uegnando al streto. E subito cum mia daga te feriro in lo peto.*“ *MS Ludwig XV 13, J. fol. 31 v.*

Ve filosoficko-náboženské části systém vykazuje *fechtbuch* lehký nadstandard, i když ani on nevěnuje problematice více než jeden list:

Fiore si zde hraje se symbolismem, vykládá vlastnosti skvělého bojovníka na příkladu zvířat (rys, lev, tygr a slon), která na stránce sama definují své klíčové vlastnosti. Jsou jimi moudrost/obezřetnost, odvaha, rychlost a síla/pevnost.⁴⁰⁵ Fiore prohlašuje, že kdokoliv, kdo chce být úspěšným v jeho umění, musí těchto ctností dosáhnout.⁴⁰⁶ V osobní rovině zaznamenané v předmluvě zmiňuje, že získal své dovednosti od mnohých mistrů z milostí Boží,⁴⁰⁷ což je sice dobovým územ, ale také indikátorem – u mistrů velmi časté – zbožnosti. Fiore ale také zdůrazňuje vlastní nutnou houževnatost.⁴⁰⁸ Ani v tomto případě nevybočuje z tradice autorů *fechtbücher* a obecně slavných mistrů bojových umění, jež spojují obvykle výjimečné volní vlastnosti.

⁴⁰⁵ „Meglio de mi louo ceruino non vede creatura. Eaquello mette sempre a sesto e a misura. Avisamento.“

„Io tiglio tanto son presto a correr e uoltare che la sagitta del cielo non mi poria auanzare. Presteza.“

„Piu de mi Leone non porta core ardito, pero di bataglia fazo azasthun inuito. Ardimento.“

„Ellefante son e vn castello porto per chargo. E non mi inzinocchio ne perdo uargo. Forteza.“ MS Ludwig XV 13, J. fol. 32 r.

⁴⁰⁶ „E chi vole esse bono in questa arte de queste uertu conuen de lor auer parte.“ Tamtéž.

⁴⁰⁷ „E per la grazia di dio da tanti magistri e scolari.“ MS Ludwig XV 13, J. fol. 1 r.

⁴⁰⁸ Dokonce používá příměr, že za stejnou dobu a úsilí, co se věnuje boji, by byl schopen získat tři doktoráty: „E si digo che sio auesse studiado XL anni in lege in decretali e in midisina chome io studiado in larte delarmicare che io saria doctore in quelle tre scientie.“ MS Ludwig XV 13, J. fol. 1 v.

Mistrem požadované atributy je ovšem dobré konfrontovat s realitou dalších pasáží fechtbucu, čímž dojde k jejich lepšímu pochopení: Fioreho lev sice prohlašuje, že se s každým rád svítá v boji, mistr osobně ale rozhodně není přítelem soubojů. Díky Boží milosti a svým nabytým dovednostem prý přežil bez zranění celkem pět duelů, které byl donucen vybojovat.⁴⁰⁹ Jak dopadli jeho soupeři, se neobtěžuje zmínit a protože s nimi bojoval zcela bez ochranné výzbroje, pravděpodobně jich většinu bez milosti usmrtil. Ani v tomto ohledu se Fiore příliš neliší od většiny bojových mistrů napříč historií. Váží si svého i cizího života, nicméně v případě nutnosti je pohotov jej vyzyvateli okamžitě vzít.

MS Ludwig XV 13, J. fol. 32 r.

Fioreho bojovou zdrženlivost zřejmě částečně vyjadřuje figura rysa hlásající obezřetnost. Její funkce je ale širší, protože je vyobrazena s důležitým doplňujícím symbolem: odpichovátkem pro měření vzdálenosti. Rys tedy více poukazuje na nutnou preciznost mistrovských bojových akcí a může poukazovat na nutnou znalost práce se vzdáleností v boji. Fioreho velkou opatrností, neřkuli obavou z duelů na život a na smrt, ale vyjadřuje především poznámka zaznamenaná již v úvodu.⁴¹⁰

Ideálem Fioreho bojového umění byl tedy muž silný, rychlý, odvážný, sebevědomý, ale zároveň uvážlivý, vysoce opatrný, nepřeceňující své schopnosti a zcela realisticky vnímající neúprosné zákony fyzických střetů. V okamžiku ohrožení však zneklidňující soupeře zdánlivým přezíravým pohrdáním.

Fioreho umění boje beze zbraně po technické stránce zcela odpovídá ideálu válečného systému, civilní sebeobrany i bojového umění. Rychlé osvojení si základů, zajištěné menším počtem elementárních technik a jednoduchostí systému, je možné rozvíjet a doplňovat nekonečnými variacemi chvatů, přechody mezi technikami, navazujícími pákami a jinými typy dokončení soupeře. Systém beze zbraně funguje samostatně a zároveň je provázán

⁴⁰⁹ „E questo accidente e stado V uolte che io son stado requirido. E V uolte per mio honore ma conuegnu cugare in luoghi strany senca parenti e senca amisi non habiando speranza in altruy se non in dio in larte e in mi Fiore e in lamia spada. E per la gracia di dio io Fiore son rimaso cum honore e senca lesione di mia persona.“ *MS Ludwig XV 13, J. fol. 1 r.*

⁴¹⁰ Mistr svou obavu z neobrněných soubojů přiznává, když uvádí, že by raději bojoval třikrát duel ve zbroji, než jednou bez ní. „... che uoria inanci combattere tre uolte in sbarra che vna sola uolta a spade tagliete come soura detto.“ *MS Ludwig XV 13, J. fol. 1 v.*

s šermířskými a zbraňovými dovednostmi mistra Fioreho. Při studiu jediné sekce tak student zároveň získává dovednosti, které využije při studiu dalších kapitol.

Fechtbuch Fioreho de'i Liberi by obstál i dnes jako moderní příručka sebeobrany pro pokročilé nebo prezentace komplexního bojového umění. Sám o sobě nám ale dnes především říká, jaké věci musel znát středověký mistr boje a jakým hrozbám čelil v prostředí horké italské půdy 2. poloviny 14. století.

4.2. Johannes Liechtenauer

Nejslavnější muž německé školy pozdního středověku přispěl svým učením i pro potřeby zápasu. Je možné, že Liechtenauer pocházel z Lichtenau u Norimberku, který byl významným šermířským centrem.⁴¹¹ Osobou ale zůstává stále záhadnou. Vzhledem k nejasnostem k jeho původu a faktu, že i on žil zřejmě ve 14. století⁴¹², vyvolalo jeho jméno asociaci s Fioreho učitelem Johannem Suvennem. Toto spojení ovšem nic spolehlivě nepotvrzuje. Bojové styly obou mistrů se také značně odlišují.

Jako je Fiore specialistou na zápas, je Liechtenauer především skvělým šermířem. V rámci dobového úzu je ovšem rovněž školeným zápasníkem, což vyplývá již z jeho recitálu – veršovaného úvodu k jeho umění – který mistr své žáky zřejmě učil nazpaměť.⁴¹³

Rad k zápasení zanechal velmistr německé školy podstatně méně než k šermu. Vzhledem k tomu, že bojová umění beze zbraně v této době a vývojovém stupni vycházely primárně z válečných umění, není ovšem nemožné použít Liechtenauerovu teorii boje se

⁴¹¹ Jak uvažují Fabian a Vodička. FABIAN, M. – VODIČKA, O. *Šerm majstra Lichtenauera*. s. 9.

⁴¹² Vodička ohraničuje Liechtenauerova životní data přibližnou hranicí 1350–1430. Tím pádem by byl pravděpodobně Fiore současníkem a Suvenno by jej generačně spíše předcházel. FABIAN, M. – VODIČKA, O. *Šerm majstra Lichtenauera*. s. 197. Clements klade jeho život do dřívější doby a udává polovinu 14. století již jako období, kdy Liechtenauer formoval svůj bojový systém. VILLALON, A. L. J. - KAGAY, D. J. *The Hundred Years War: A Wider Focus, I*. Leiden, 2005. s. 449.

⁴¹³ „Ringes gut fesser...“ hlásá verš recitálu nabádající k tomu, aby student bojové vědy (zde adept Liechtenauerovi školy dlouhého meče) uměl zápasem dobře popadnout. *Nuremberg Hausbuch MS 3227a*. fol. 18 r.

Nejstarší záznam recitálu k učení dlouhého meče, již opatřeného anonymními poznámkami, se nalézá v *Nuremberg Hausbuch*. Germanisches Nationalmuseum Nuremberg, Deutschland. *Nuremberg Hausbuch MS 3227a*.

Odborníkem na tento kodex je tuzemský historik Ondřej Vodička.

zbraněmi pro neozbrojený boj. Tento přístup je zcela ve shodě se starými mistry i Liechtenauerem samotným.⁴¹⁴

Je tedy zcela dobře možné si z učení velmistra německé školy vzít nejen poučení přímo cílící na zápas a zápasnické techniky vhodné pro boj meči, ale navíc je možné použít i některé jeho univerzální bojové principy. Probereme tedy nejprve je.

4.2.1. Techniky a principy

Zcela nadčasová se jeví Liechtenauerova ofenzivní bojová taktika:⁴¹⁵ Mistr doporučuje, aby bojovník získal v boji iniciativu a udržel si ji. To je možné buď aktivním zahájením boje prvním útokem,⁴¹⁶ nebo vykrytím soupeřova prvního útoku,⁴¹⁷ odpovědí kontra technikou, přebráním iniciativy a pokračováním v útoku na soupeře. Liechtenauer v zásadě odmítá pasivní přístup k boji, vyčkávání na soupeřovy rány a jejich vykrývání, které vede k zvyšující se pravděpodobnosti zasažení. Naopak iniciativní chování, nebo agresivní protiútočení dostává soupeře do pasivní role.⁴¹⁸

⁴¹⁴ V úvodu k nauce autor fechtbuchu *Nuremberg Hausbuch* podotýká, že principy známé ze šermu patří i k zápasení: „*Er do wil lernen Ringen, der sal czu dem ersten merke vnd wissen das dy principia vor nach rischeit kunheit list vnd kugheit etc. dý gehören och czu dem Ringen.*“ *Nuremberg Hausbuch MS 3227a*. fol. 86 r.

⁴¹⁵ Rozebrána šířeji v *Nuremberg Hausbuch* a sumarizována Vodičkou v rozboru tohoto manuskriptu. srov. FABIAN, M. – VODIČKA, O. *Šerm majstra Lichtenauera*. s. 186.

⁴¹⁶ Čemuž odpovídá pojem *Vor* v německé škole. Např. KNIGHT, T. H. *The Play of the Axe: Medieval Pollaxe Combat. Book three in the die Schlachtschule Armored Combat Series*. Morrisville, 2009. s. 20-21.

⁴¹⁷ Přičemž je obránce v *Nach*. Vodička uvádí, že tento taktický postup doporučují i další autoři. Výslovně jmenuje anonymního autora pasáže v Codexu Danzig, který rovněž glosuje Liechtenauerův recitál. FABIAN, M. – VODIČKA, O. *Šerm majstra Lichtenauera*. s. 186. srov. Accademia Nazionale dei Lincei, Roma, Italia. *Cod.44.A.8*. fol. 12 r.

⁴¹⁸ Viz již citovanou glosu mistra Lwa k učení Liechtenauera: „...*alle vechter die da sehen auf eins andern hewe...*“ *Cod.I.6.4^o.3*. fol. 2 v.

Postup se zdá být zcela protikladný k moderním asijským bojovým uměním, která vyznávají obvykle neagresivitu. Například v Karatedo, kde podle Funakoshiho neexistuje první úderu. Není tomu tak zcela, protože již druhá Liechtenauerova varianta, obrana a následný protiútok, je s Funakoshim již zcela v souladu. Převzetí iniciativy doporučuje i Krav Maga, zvláště v obzvláště nebezpečné situaci. Přístup doporučuje i Miller. Moderní sebeobrana postupuje shodně již s prvním příkladem a umožňuje útok již při zřejmém ohrožení, bezprostředně předcházejícím soupeřově útoku. V případě Liechtenauera se takový přístup k boji dá snadno pochopit, když uvážíme, že jeho umění je určené především pro duelový šerm. The Twenty FUNAKOSHI, G. – NAKASONE, G. *Guiding Principles of Karate, The Spiritual Legacy Of The Master*, transl. J. Teramoto. Tokyo, 2003. s. 23-26 srov. I. SDE-OR(LICHTENFELD), E. YANILOV, *Krav Maga*, s. 178. srov. MILLER, R. *Realita násilí: k čemu jsou bojová umění ve skutečném světě*. Přel. J. Kadlec. Praha, 2017. s. 160.

Genialita tohoto postupu spočívá především v jeho jednoduchosti. Taktika je totiž dosažitelná již pro bojového nováčka, který nedovede dostatečně svého soupeře číst a vystavil by se při defenzivním způsobu boje riziku, že bude reagovat na zvolený soupeřův útok neadekvátně. Při agresivním zahájení boje může svým aktivním přístupem zaskočit i školeného protivníka. Pokročilý adept bojových umění ocení Liechtenauerovu taktiku také, protože ji dovede uplatňovat se stále větší efektivitou.⁴¹⁹

Liechtenauerova širší nauka o zápase se zřejmě zachovala jen díky interpretaci jeho žáka v první generaci.⁴²⁰ Jinde velmistrova slova k zápasu nepodávají právě vyčerpávající informace. Liechtenauer pouze zmiňuje ve svém recitálu nutnou pohotovost ke skočení za nohu soupeře a jeho podtržení.⁴²¹ Což je v podstatě, kromě nutného naučení techniky, rada pro rozvoj výbušné síly a rychlosti.⁴²² Zmiňuje také, že ovládnutí nepřítelova lokte je klíčem ke ztrátě jeho stability.⁴²³

V širší nauce – vycházející snad z Liechtenauerova učení – se dozvídáme více. Mezi elementární principy zde vyřčené je dobré věnovat pozornost především termínům *Vor* a *Nach*.⁴²⁴ Již v samotném úvodu je zmíněna základní premisa o válečných systémech: Veškerá

⁴¹⁹ Charakter taktiky je proto zcela ve shodě s moderními sebeobránnými postupy. Například se systémem BlitzDefence, který vytvořil na základě studia Wing Chun, Tai Chi a mnoha dalších bojových umění německý profesor K. R. Kernspecht. Viz Interview mit Großmeister Keith R. Kernspecht zum Thema BlitzDefence. *wingsunwelt.com* [online]. © 2019 [cit. 2019-16-6]. Dostupné z: <https://wingsunwelt.com/interview-mit-gm-kernspecht-zu-blitzdefence>

⁴²⁰ Za Liechtenauerova žáka považuje Vodička anonymního autora *Nuremberg Hausbuch* a tedy i autora pasáže o zápase v tomto fechtbuchu. Burkart uvádí, že se jedná o jediné přeživší dílo, které zaznamenává Liechtenauerovo zápasnické umění. BURKART, E. *The Autograph of an Erudite Martial Artist: A Close Reading of Nuremberg, Germanisches Nationalmuseum, Hs. 3227a*. in: JAQUET, D. - VERELST, K. - DAWSON, T. *Late Medieval and Early Modern Fight Books: Transmission and tradition of Martial Arts in Europe (14th-17th Centuries)*. Leiden, 2016. s. 475–476.

⁴²¹ „Ab du wilt ringen, hinder beyne recht lere springen.“ *Nuremberg Hausbuch MS 3227a*. fol.61 v.

⁴²² PAVELKA R. – REINDERS, A. *Kondiční trénink pro bojové sporty. Rozvoj speciální síly*. Praha, 2015. s. 7.

⁴²³ „...den ellenbogen gewis nym sprink yn den wogen...“ *Nuremberg Hausbuch MS 3227a*. fol. 27 r.

⁴²⁴ „...dy principia vor nach...“ *Nuremberg Hausbuch MS 3227a*. fol. 86 r.

Principy nejsou v bojových uměních ojedinělé. Částečně například překrývají význam dvou základních principů v Aikido – *omote* a *ura*. Ty jsou významově širší a zahrnují v sobě i další principy, jakým by byly *stark* a *swach*/tvrdost a měkkost, zároveň i význam středověkého principu *fühlen*, tedy schopnost rozpoznat, kterého principu je třeba zrovna využít. KNIGHT, T. H. *The Last Resort: Unarmored Grappling and Dagger Combat*. Morrisville, 2008. s. 7.

Tuto schopnost pro změnu Tai Chi samostatně klasifikuje jako *naslouchavý* a *chápatý jing*. Síla a slabost/měkkost je v Tai Chi také vnímána. YANG, J. *Teorie a bojová síla tchaj-ti. II. díl*, s. 17.

V těchto termínech ale snadno dojde (díky nedokonalému překladu) k záměně a není dobré je vnímat jako zcela shodné. Například *swach* prý zcela neodpovídá měkkosti/slabosti v Tai Chi. Význam slova

bojová zručnost a šerm prý vychází původně ze zápasu.⁴²⁵ Myšlenka je dále rozvedena na tezi, že z boje beze zbraně se vyvinul primárně boj jednoručním mečem (zde tesákem), a teprve z něho vychází boj mečem dlouhým, který je v té době nepoměrně mladší zbraní.⁴²⁶

Zápasnické techniky se uplatní v šermu například v rámci termínu *durchlauffen*.⁴²⁷ *Durchlauffen*, možno přeložit jako proběhnutí nebo snad „projítí-skrz“, je termín německé školy, který je dnes vykládán jako „zápasnické proběhnutí soupeře, spolu s hozením na zem.“⁴²⁸ Termín přesně vystihuje uvedení v život tohoto principu. Pokud je soupeřova zbraň vychýlena stranou a pro šermíře se jeví jako rychlejší řešení navalení se na soupeře než útok vlastní zbraní, nastoupí celým svým tělem do soupeřovy pozice a zápasnickou technikou jej svalí na zem. Při technice je obzvláště výhodné zachovat princip nepřerušného pohybu valení/probíhání skrz. Tento postup je koneckonců zajištěn i Liechtenauerovou radou o používání síly v šermu zajištěné pohybem celého těla – v případě potřeby provést jakoukoliv techniku silně.⁴²⁹

rou se totiž dá vykládat spíše jako poddajnost, nebo pružnost. Ve významu měkkost a slabost by odpovídal termín *ruan*.

S významy těchto pojmů seznámil autora Petr Švarc, instruktor Taiji Boxing. Více viz O Taiji Boxing. *tchaj-ti.cz* [online]. [cit. 2019-16-6]. Dostupné z: <http://tchaj-ti.cz/o%20taiji%20boxing>

⁴²⁵ „Vnd wisse das alle höbischeit kompt von deme ringen und alle fechten komen vrsachlich vnd gruntlich vom ringen.“ *Nuremberg Hausbuch MS 3227a*. fol. 86 r.

⁴²⁶ „Czum ersten das fechten mit dem langen messer aus dem komt das fechten mit dem schwerte.“ *Nuremberg Hausbuch MS 3227a*. fol. 86 r.

Toto tvrzení se zdá být pochopitelné. Dlouhý meč je aktivní především mezi lety 1350–1550, naproti tomu s variacemi jednoručního meče se Evropa principiálně seznamovala celá tisíciletí. KŘÍŽEK, L. - ČECH, Z. J. K. *Encyklopedie zbraní a zbroje*. Praha, 1999. s. 152–155.

⁴²⁷ Např. obsažené ve verši: „...durchlawfer auch mete ringet...“ *Nuremberg Hausbuch MS 3227a*. fol. 27 r.

Definice pojmů ale přeci jen nebyla pevně stanovena, Talhoffer například používá místo termínu *durchlauffen* pojem *durchgehen*. Bayerische Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cod. icon. 394a*. fol. 99 v.

To koneckonců dokládá i pokus Acutta o sestavení glosáře pro termíny ustálené ve středověkém zápase. Zdá se, že zápasnická terminologie byla obecně méně vyjasněná než názvosloví v šermu. ACUTT, J. *Medieval Wrestling Glossary*. *academia.edu* [online]. [cit. 2019-16-6]. Dostupné z: https://www.academia.edu/10553235/Medieval_Wrestling_Glossary

⁴²⁸ Podle definice v Glosári pojmů sestaveném Vodičkou a Fabianem. FABIAN, M. – VODIČKA, O. *Šerm majstra Lichtenauera*. s. 208.

⁴²⁹ Rada platí obecně pro všechny techniky *Cod.44.A.8*. fol. 3 v.

⁴²⁹ „...mit ganczen leib vicht was du starck gerest czu trejbn...“ *MS Chart.A.558*. fol. 18 r.

Při boji beze zbraně je možné zaútočit v souladu s principem *durchlauffen* zcela stejně jako v šermu. A zápasníci tak skutečně činili.⁴³⁰ Pouze jsou vychýleny stranou soupeřovy ruce místo zbraní.⁴³¹ Ty mohou být odraženy, odtlačeny, odstraněny „řezem“⁴³² bojovníkovy paže nebo odtaženy po uchopení soupeřovy končetiny.

Konkrétní techniky z učení o zápasu připisovaném Liechtenauerovi jsou obzvláště obtížně interpretovatelné. Nejsou totiž doprovázené obrazovou přílohou a popsány jsou místy poměrně zmateně. Mistr fechtbuchu dokonce sám uvádí, že je umění záměrně nejednoznačným popisem zašifrováno, aby jej nedovedl rozluštit každý, kdo umí číst.⁴³³

Z textu nicméně můžeme seznat, že mistr začíná fází, kdy soupeř na zápasníka nabíhá, přičemž užívá termínu *zulauffen*,⁴³⁴ ve kterém je možné spatřovat paralelu s šermířským *zufechten* – iniciační fází šermířského střetnutí. Proti soupeřovu *zulauffen* doporučuje manuál znát způsoby, jak soupeře odrazit či odhodit na pravou nebo levou stranu. O jaké techniky se má jednat ovšem z textu pravděpodobně zjistit nelze.⁴³⁵

Mistr požaduje, aby se bojovník naučil správně vykonávat údery⁴³⁶ a kruty rukou, které jsou zahrnuty do dalšího pojmu společného s šermem – a tím je *winden*.⁴³⁷ *Winden* má

⁴³⁰ Termín pro popis technik zápasu používá např. Auerswald. fol. 11 r, 37 v.

⁴³¹ Tento postup je dobře znám v Aikido i Tai Chi. V Tai Chi stylu Yang jej nacházíme pod termínem *sui*. LITTLE, R. J. – WONG, C. *Ultimate guide to Tai Chi*. Chicago, 1999. s. 137.

⁴³² Princip v šermu známý jako *hendedrucken*. V Tai Chi se může jednat o „pilový“ *jing*. YANG, J. *Teorie a bojová síla tchaj-ti II. díl*, přel. V. Liška, F. R. Hrabal. Bratislava, 2001. s. 57-59.

⁴³³ „...vnd das ist gar swer vnd vnbedewtlich wen das ist sein zete gewest dorvm das is nicht yderma vorneme der is worde lezen.“ *Nuremberg Hausbuch MS 3227a*. fol. 87 r.

Snaha o utajení je známá i u jiných mistrů a stejně tak neochota svěřovat svá těžce vydaná tajemství. Nabízí se zde ovšem i otázka, zda autor textu čtenáře nemystifikuje částečně pro svou neznalost či zmatenost. To by mohlo být například z důvodu, že přepisuje text z určitého konceptu, ale činí tak již bez přítomnosti mistra a jeho korekcí.

⁴³⁴ „...wene her **lewft czu** dir zo merke daz du en stozest von dir czu peiden zeiten...“ *Nuremberg Hausbuch MS 3227a* . fol. 87 r.

⁴³⁵ Nabízí se množství různých možností, od prosté srážky tělo na tělo, až po sladění se soupeřovým pohybem a jeho odražením pomocí principů vnitřních bojových umění. Například pomocí odrážející silou *peng jing* z Tai Chi. YANG, J. *Teorie a bojová síla tchaj-ti II. díl*, přel. V. Liška, F. R. Hrabal. Bratislava, 2001. s. 21.

⁴³⁶ „...alle mol lere schreiten, **stozen** vnd **winden**, mache **blöße** do man mite windet vnden czu zeiten“ Jde o termín *stoßen*. Fabian a Vodička uvádějí i možnost překladu jako „natahovat“ s tím, že se jedná o zápasnickou techniku a „udírání“ je tedy jen jedna z variant. Liechtenauerovo *ringen* je bojovým zápasem zahrnujícím do taktiky i údery, oba výklady jsou tedy možné. *Nuremberg Hausbuch MS 3227a*. fol. 87 r. srov. FABIAN, M. – VODIČKA, O. *Šerm majstra Lichtenauera*. s. 176.

⁴³⁷ V šermu je *winden* definováno (dle glosáře Vodičky a Fabiana) jako: „*přetáčení meče z jedné polohy do druhé, ofenzivní natáčení čepele do hengen a útok bodem, sekem a nebo řezem*.“ Jedná se

ve středověkém boji beze zbraně pravděpodobně podobnou funkci jako v šermu. Jednalo by se o rychlé měnění poloh rukou, které se překlápějí a překrucují z pozice do pozice, tím mění směry síly, kterou je možné vynaložit pro odvedení soupeřových úderů, uvolnění se z jeho úchopu, nebo pro přesměrování či vzdorování jeho tlaku. Prakticky jde například o odvedení jeho rukou stranou, jejich dočasné zablokování a vytvoření prostoru pro bojovníkův protiútok. Jedná se tedy o účinný nástroj pro neutralizaci útoku a vytváření odkrytí v soupeřově obraně.⁴³⁸

Po popsání těchto dovedností se mistr vrací za úvodní fázi *zulauffen* a přechází k okamžiku, kdy už je soupeř v kontaktní vzdálenosti a začíná docházet k *armringen*, což je označení pro zápasení, které vykonává techniky na pažích.⁴³⁹ Jedná se tedy především o páčení kloubů, demobilizaci paží nebo destabilizace jejich pomocí. Poměrně široké téma mistr *fechtbuche* povšechně odbude prostým zmíněním obrany proti úchopům. Jedná se pouze o doporučení, aby ze soupeřových úchopů unikl vytočením vlastních rukou.⁴⁴⁰ Že se ale jednalo o odborné provedení techniky lze vyčíst vzápětí. Uvolnění z úchopu totiž následovaly chvaty srážející útočníka k zemi.⁴⁴¹ Podle interpretace textu je i možné, že techniky shoení protivníka na zem byly provedeny již během samotného osvobození rukou. Podoba je ovšem opět neznámá a o její sofistikovanosti text mnoho neřekne.⁴⁴²

Následuje systém chvatů, který reaguje na soupeřův úchop za rameno. Pro něj má manuál univerzální prolomení a chvaty z něho všechny vycházejí.⁴⁴³ Tyto chvaty můžeme klasifikovat jako různé varianty zablokování soupeřových rukou, které umožní jeho hození na zem přes bojovníkovu nohu. Noha buď slouží k zakročení, či k podkopnutí soupeře.⁴⁴⁴

tedy o princip a prakticky i o konkrétní techniky jej zachovávající. FABIAN, M. – VODIČKA, O. *Šerm majstra Lichtenauera*. s. 212.

⁴³⁸Vytváření odkrytí, neboli narušování soupeřovy obrany a využívání vzniklých mezer je princip opět zcela totožný s šermem. *Nuremberg Hausbuch MS 3227a* . fol. 87 r.

⁴³⁹ACUTT, J. *Medieval Wrestling Glossary*. srov. FABIAN, M. – VODIČKA, O. *Šerm majstra Lichtenauera*. s. 208.

⁴⁴⁰„Wo her dich an greift zo winde deine hende vm syne vnd syne müßen dene gleiten.“ *Nuremberg Hausbuch MS 3227a* . fol. 87 r.

⁴⁴¹„Oben vnden öberal do mite machstu im einen val.“ Tamtéž.

⁴⁴²Současné kurikulum Aikido obsahuje podobných technik, kdy je soupeř shoen k zemi již při uvolňování z jeho úchopů, mnoho. Např. jedna za základních technik *ryote dori tenchi nage*. RÖDEL, B. *Aikido*, přel. L. Česenková. České Budějovice, 2006. s. 99-100.

⁴⁴³„Wen her an dy achsel greift harte, zo machstu, vnd salt nicht anders tun...“ *Nuremberg Hausbuch MS 3227a* . fol. 87 r.

⁴⁴⁴Např., „...vnd eyn peyn vorsetze, zo wurfstu en ober das selbe peyn...“ Tamtéž a dále 87 v.

Možnou ukázkou komplexnosti středověkého zápasu je technika z folia 88 r. Zápasník zde k provedení chvatu využije svou vlastní hlavu, která mu poslouží jako opora pro zlomení soupeřovy paže.⁴⁴⁵ Pro dokonalého středověkého bojovníka tedy zřejmě bylo zbrání celé jeho tělo.⁴⁴⁶ Nejde navíc o využití netradičního provedení techniky v nouzi, ale vyučovaný bojový kus, který je součástí omezeného setu chvatů.

Dokladem dobrého technického zázemí může být i následující technika, jejíž část je popsána tak, že bojovník má svého soupeře „*nechat běžet (okolo něho) dokola*“.⁴⁴⁷ To pravděpodobně znamená, že bojovník soupeři odrazí ruku stranou a vezme mu stabilitu popotáhnutím či zatlačením na paži. Protivník, ve snaze zpět získat ztracenou rovnováhu, je zápasníkem veden kolem něho. Tím se může zápasník dostat soupeři za záda, nebo jej hodit na zem chvatem vyplývajícím z této pozice.⁴⁴⁸

Autor rovněž uvádí jednoduchou, ale z hlediska provedení pokročilou techniku, pro kterou je nutná znalost skvělého načasování akce a vlády nad svým tělem. Jedná se o zrušení soupeřových akcí tím, že přímo proti nim zápasník vyrazí celou svou silou za použití hmotnosti těla. Tímto způsobem je možné zmařit uchopení a z něj vycházející techniky.⁴⁴⁹

Jednalo by se tedy o techniky příbuzné podmetům, podrazům, zadržením a hákováním z Judo. SCHÄFER, s. 43–57.

Lehký zmatek ale do klasifikace technik vnáší autorovo tvrzení, že ke všem těmto technikám je třeba dát dopředu nohu, aby vzápětí řekl, že to není nutné a závisí na bojovníkově libovůli: „...*alle mol pein vorsetczen, ader nicht, wy du selber wilt...*“ *Nuremberg Hausbuch MS 3227a* . fol. 87 r.

V takovém případě by všechny chvaty bylo možné provést i jako techniky vycházející převážně z práce paží, nebo snad mistr jen zmiňuje možnost jiného postupu. Techniky paží viz např. SCHÄFER, s. 32–39.

⁴⁴⁵ „...*das du dyn hewpt hinden harte heldist ym dy hant, vnd mit der andern hant ym an syne brust weg stoze, zo brichstu ym den arm...*“ *Nuremberg Hausbuch MS 3227a*. fol. 88 r.

⁴⁴⁶ Což je ideálem mnoha tradičních bojových umění. Adam Mizner, celosvětově známý učitel Tai Chi, na svých lekcích uvádí, že celé tělo má být v technikách schopné zastat práci ruky. Pro demonstraci principu viz *The Whole Body Is A Hand – Teaching Moments with Sifu Adam Mizner*. [youtube.com](https://www.youtube.com/watch?v=7vA1SjatiYA) [online]. © 2014 [cit. 2019-8-1] Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=7vA1SjatiYA>

Ve shodě s tímto principem Gozo uvádí, že pro výkon úderové techniky je možné použít většinu povrchu těla. GOZO, S. - GOZO, Y. *Total Aikido: The Master Course*. Tokyo, 1996. s. 24.

⁴⁴⁷ Pasáž „*zo les tu yn vmlawfen*“ takto překládají i Fabian s Vodičkou a Stoeppler. FABIAN, M. – VODIČKA, O. *Šerm majstra Lichtenauera*. srov. STOEPPLER, T. srov. *Nuremberg Hausbuch MS 3227a* . fol. 88 r.

⁴⁴⁸ Autor *fechtbuchu* zde opět zmiňuje svalení přes nohu. *Nuremberg Hausbuch MS 3227a* . fol. 88 r.

⁴⁴⁹ „...*wen her dich zo greift , snelle vnd gar balde valle of yn, vnd volge ym, zo mag her dir nicht getun.*“ *Nuremberg Hausbuch MS 3227a* . fol. 89 r.

Liechtenauerovo bojové umění reaguje opět na útoky obvyklé ve své době. Údery nejsou evidovány, ale jsou pravděpodobně ukryty ve fázi *zulauffen*. Dominantním tématem je především obrana před úchopy. Konkrétně za rameno nebo obě ramena, za kabát na hrudi či za paži.

Bojový systém je tak pochopitelně odlišný od dnešních, ale v rámci své doby je zřejmě zcela klasickým. Velký význam mělo zpracování soupeře již při samotné iniciační akci *zulauffen*. Zdá se, že zápasník „liechtenauerova“ typu se snažil vyřešit soupeře v nejlepším případě ještě předtím, než jej stihl uchopit, případně zasáhnout. V případě, že se soupeř již k zápasníkovi dostal, soustředil se především na *armenringen* – tedy zápasení v pažích. V tom můžeme opět identifikovat autorovu specializaci spíše pro boj zbraněmi a z něj vyplývající snahu zbavit se soupeře toužícího zápasit tělo na tělo co nejrychleji a na (pro něho) pohodlnější vzdálenosti. Indikátorem průniku šermířského a zápasnického umění jsou rovněž ustálené termíny označující v obou kategoriích příbuzné akce.

4.3. Ott Jud

Dalším nám známým učením je slavné pojednání o zápase mistra Otta. Žid Ott byl jedním z Liechtenauerových společníků. Mohl to být jeho přímý žák, nebo mistr, který byl jeho učením ovlivněn. O tom svědčí seznam Liechtenauerovy společnosti zaznamenané ve třech kopiích *fechtbuchů* Paula Kala (1420-1485). Co však tento seznam bojových mistrů skutečně znamená, je nejisté.⁴⁵⁰

Ott je zde v každém případě figurou výjimečnou, protože jako jediný je uveden se svým dosaženým společenským postem. Snad tedy dosáhl největšího ocenění mezi ostatními tím, že se stal zápasnickým mistrem na dvoře rakouských panovníků. Jeho původ nebyl pro tuto službu překážkou zřejmě i proto, že Ott byl pokřtěn.

⁴⁵⁰ Bayerischen Saatsbibliothek, München, Deutschland. *Cgm 1507*. fol. 2 r.

Mohlo se jednat o šermířské bratrstvo, skupinu kondotíerů pod Liechtenauerovým vedením nebo snad prostý výčet mistrových žáků. SLECHT, R. *Ulrich von Liechtenstein*. Berlin, 2010. s. 593. srov. VERELST, K. *Finding a Way through the Labyrinth: Some Methodological Remarks on Critically Editing the Fight Book Corpus*. in: JAQUET, D. - VERELST, K. - DAWSON, T. *Late Medieval and Early Modern Fight Books: Transmission and tradition of Martial Arts in Europe (14th–17th Centuries)*. Leiden, 2016. s. 143.

Ott samozřejmě mezi ostatními mistry vynikat nijak zvlášť nemusel. Jeho schopnosti a moudrost byly ovšem značné v každém případě – pro což napovídá jeho časté opisování a citování ostatními autory.

Ottovo originální dílo se nedochovalo a není jisté, kdy bylo vytvořeno. V návaznosti na přibližnou dataci života jeho mistra Johannese Liechtenauera (c. 1350–1420) a jeho žáka Paula Kala, můžeme život mistra Otta přibližně ohraničit léty 1380–1450. Je pak pravděpodobné, že k vytvoření *ringbuchu* zaznamenávající mistrovo učení došlo až později a mohl být záležitostí 2. čtvrtiny 15. století.⁴⁵¹

4.3.1. Techniky a principy

Mistr Ott ve svém učení nejprve nabízí obecnou teorii boje v zápasu. Podle něho musí zápasník obsáhnout především tři věci. Na první místo staví umění, na druhé rychlost a třetím je pro Otta správné užití síly.⁴⁵² Již z tohoto výčtu – ač se zdá, že se na první pohled může jevit stejným jako například u Fioreho – můžeme poznat, že Ott byl skutečně výjimečným umělcem. Většina pragmatických bojovníků by zřejmě na první místo postavila sílu či kuráž. Ott – přestože je jeho umění stvořeno mezi tvrdými válečníky a bojovými mistry – sílu nechává na konci, a to ve formulaci ještě zdůrazní její správné, přiměřené užití. Z tohoto mistrova rozboru můžeme odhadnout jeho vysokou techničnost a hluboké zkušenosti. Nepřiměřené použití síly totiž v boji vede k nečistému provedení techniky a z něho vyplývajícího úniku energie, který je mnohdy schopen ohrozit bojovníka techniku provádějícího. Nejčastějším výsledkem je vlastní destabilizace, v horším případě pád. Nedostatečné množství síly naopak zapříčiní, že technika nebude vůbec provedena, nebo uvázne na soupeřově odporu. Pro správnou aplikaci síly je nutné nejen vycvičit sílu specifických svalových partií, ale také jejich synchronizace pro účinnou součinnost. Teprve

⁴⁵¹ Nejstarším zaznamenaným opisem Ottova učení se pyšní Talhofferův fechtbuch z r. 1448. Učení je zaznamenáno na 11 fóliích. Při analýze Ottova díla autor využíval hlavně tzv. Codex Danzig z r. 1452, který je obsáhlejší. Forschungs bibliothek Erfurt/Gotha, Gotha, Deutschland. *MS Chart.A.558*. fol. 109 v - 114 v. srov. Accademia Nazionale dei Lincei, Roma, Italia. *Cod.44.A.8*. 100 v – 107 v.

Mohl také své interpretace srovnat se Sancinem a Medveškem, kteří se věnují překladům a rekonstrukcím evropských bojových umění na Slovinsku v Celje. Viz Članki. *scholapugnatoria.si* [online]. © 2012 [cit. 2019-8-1] Dostupné z: <http://www.scholapugnatoria.si/clanki/>

⁴⁵² „In allen ringen sullen sein drew dingk. Das erst ist kunst. Das ander ist schnellighait. Das dritt ist rechte anlegung der sterck.“ Accademia Nazionale dei Lincei, Roma, Italia. *Cod.44.A.8*. fol. 100 v.

tehdy lze generovat potřebnou, kultivovanou sílu pro určitý bojový výkon, o které Ott hovoří.⁴⁵³

Z tří požadavků můžeme také zjistit, že souzněl s názorovým proudem mnoha technických mistrů, kteří tvrdili, že pravé umění zvítězí nakonec nad vší fyzickou převahou a brutalitou.⁴⁵⁴ Otovu příslušnost k této názorové platformě neohrožuje ani následující Ottův dodatek, že z těchto tří zápasnických veličin je nejdůležitější rychlost. Ta je totiž v jednotlivých bojových kusech obvykle zvyšována jejich ustavičným cvičením. Ott navíc hned vysvětluje, že rychlost je nutná pro schopnost nepustit soupeře ke kontra akcím⁴⁵⁵ a v jeho výkladu tedy úzce souvisí i se zkušeností umožňující soupeřovy tahy včas přechít.

Hned za těmito aspekty úspěšného zápasení rozděluje Ott protivníky do 3 hrubých kategorií. Omezuje se na zjištění, zda je soupeř slabší, rovnocenný zápasníkovi, nebo silnější. V závislosti na získání této základní informace je poté možné zvolit bojovou taktiku. Ott radí, že pro boj se slabším soupeřem je vhodné bojovat ve *Vor*, se silnějším v *Nach* a se stejně silným soupeřem je dobré bojovat souběžně – tedy v *Indes/Mit*.⁴⁵⁶

Pokud bojovník bojuje *Vor*, má si dávat pozor na rychlost provedení akcí. Pokud v *Indes*, důležitá je prý především stabilita/těžiště a pokud zápasí v *Nach*, má dávat pozor na kolenní jamku. Což je možné vykládat tak, že kolenní jamka je ideálním cílem pro útok, zvláště když soupeř právě provedl svou akci, nachází se ve své konečné, maximální pozici, ze které není schopen okamžitého pokračování pohybu a na krátký časový interval je proti útoku slabý.⁴⁵⁷

Po obecném úvodu je popsána iniciační fáze, ze které vycházejí další techniky. Ott uchopuje soupeřovy paže takovým způsobem, že levá jistí pravou v loketní jamce a pravá

⁴⁵³ Právě přiměřené a správné užití síly je někdy vnímáno v čínských bojových uměních jako opravdové kung-fu. STARR, P. *Martial Mechanics: Maximum Results with Minimum Effort in the Practice of the Martial Arts*. Berkeley, 2008. s. 182.

⁴⁵⁴ Např. kodex Goliath nebo také renesanční mistr Grassi, který uvádí, že umění vítězí i nad vší falší (Přesto ale do své knihy pasáž o falších umístil). *MS Germ.Quart.2020*. I v. srov. Giacomo di Grassi. [wiktenauer.com](https://wiktenauer.com/wiki/Giacomo_di_Grassi) [online]. © 2019 [cit. 2019-7-23]. Dostupné z: https://wiktenauer.com/wiki/Giacomo_di_Grassi

⁴⁵⁵ „...soltu mercken das das pest ist Schnellichait die lest nicht zü prüche kumen.“ *Cod.44.A.8*. fol. 100 v.

⁴⁵⁶ „Darnach soltu mercken das man allen chrancken sol vor ringen vnd allen gleichen sol man mit ringen vnd allen starcken sol man nach ringen...“ Ott zde užívá pojem *mitringen*, interpretovatelný podobně jako *indes*. Accademia Nazionale dei Lincei, Roma, Italia. *Cod.44.A.8*. fol. 100 v.

⁴⁵⁷ „In allen vor ringen wart der schnellichait. In allen mit ringen wart der wag vnd in allen nach ringen wart der knjēpüg.“ *Cod.44.A.8*. fol. 100 v.

tlačí na levou paži zvnějšku. Následně je odtlačena pravá ruka vzad, zatímco levou tiskne k sobě. Tím je soupeř silou protitahu vytočen do strany. Zároveň je destabilizován a otevřen pro následující popsané chvaty.⁴⁵⁸

Na foliu 101 r *Cod.44.A.8* je uveden týlní přehoz dobře známý z moderních bojových umění.⁴⁵⁹ Ott jej uvádí jako první hod vůbec, což může opět mnoho napovědět nejen o jeho systému boje, ale dokonce i o mistrově postavě.

Jedná se totiž o techniku, kterou mají oblíbenou zejména zápasníci nižšího věku.⁴⁶⁰ Je tedy možné, že mistr Ott nebyl právě obrovité figury, což by vysvětlovalo i jeho inklinaci k čistému provedení technik. Menší zápasník totiž nemá zpravidla jiné východisko, než triumfovat nad soupeři superiorním bojovým uměním. Pro tuto teorii hovoří i zcela první technika cílící na zkroucení soupeřovy paže.⁴⁶¹ Napovídá tomu také fakt, že Ott se při technikách chápá i soupeřových prstů nebo oblasti za nimi.⁴⁶²

Jak už známe například z pankrationu, techniky umožňující eliminovat protivníkovy končetiny a prsty jsou oblíbené zejména mezi zápasníky s menší postavou.⁴⁶³ Ott těchto pákových technik s oblibou využívá. Je tedy dobře možné, že na svou dobu byl spíše střední až nižší a téměř jistě nebyl žádným obrem.

⁴⁵⁸ „Wenn dw mit einem ringen wild aus den armen. So gedencck albeg das du im fast mit deiner lincken hant im der maus seins rechten arms vnd mit der rechten hant in fas aus wendig seins lincken arms vnd mit der lincken hant die du in der maus hast druck frish zü ruck vnd mit der rechten hant begreif ym sein k lincke hant foren vnd zeuchfast zü dir vnd wem du einen also gefast hast so treib die ringen die hernach geschreiben sten welches dich am pesten dunckt.“ Accademia Nazionale dei Lincei, Roma, Italia. *Cod.44.A.8*. fol. 100 v.

⁴⁵⁹ „Item wenn du in gefast hast als vor so heb ym auf den lincken arm mit deiner rechten hant vnd var im mit dem haubt durch den arm vnd zeuch den vber deinen hals vnd mit der lincken begreif ym sein lincks pain in der knÿepüg vnd wurf in also vber deinen ruck.“ *Cod.44.A.8*. fol. 101 r.

Dnes známá technika například jako *Fireman's carry* (název odvislý od jejího využití i jako záchranné techniky pro přenos bezvládného člověka) v zápase nebo v Judo, jako chvat *kata guruma*. CEJUDO, H. *Wrestling For Dummies*. Hoboken, 2012. s. 199-201. srov. SCHÄFER, s. 42 Provedení se může samozřejmě v detailech lišit. V případě Ottovy techniky například neznáme ani pozici nohou, kterou mistr vůbec nezmiňuje.

⁴⁶⁰ I týlní přehoz *Kata guruma* zavedl do Judo Gigoro Kano z úplně stejných důvodů. KUDO, K. *Judo in Action: Throwing Techniques*. Oakland, 1967. s. 45

⁴⁶¹ „...so verenckstu im den arm.“ *Cod.44.A.8*. fol. 101 r.

⁴⁶² Např. „Helt er denn die hant offen vnd reckt die finger. So begreif im peÿ den fingern mit dein lincken hant...“ *Cod.44.A.8*. fol. 102 r.

⁴⁶³ Tato středověká a antická volnost dnes sice (mimo armádní systémy) neexistuje, ale bojovní sportovci stále preferují, v rámci možností pravidel, různé styly a techniky vyhovující jejich tělesné konstituci. Viz *Osobní technika* v Judo. SCHÄFNER, s. 101.

Ott se spoléhá na techniky paží i v následujících kusech, nohy zakračuje až v okamžiku, když je protivník již vychýlen.⁴⁶⁴ Vychýleného soupeře také podkopává, přičemž kopnutí cílí na jeho kotník.⁴⁶⁵

Při některých manévrech využívá kruhových či spirálových pohybů.⁴⁶⁶ Tyto elegantní pohyby ukončí například páčením soupeřovy paže.⁴⁶⁷ I v případě Ottova systému jsme svědky sebeobranného a válečného zápasu. Sportovními nejsou zcela jistě techniky, při kterých mistr vrhá svého protivníka rovnou na hlavu.⁴⁶⁸ Drsným dokladem bezskrupulóznosti středověkých mistrů je doporučený způsob likvidace lehkého, drobného protivníka, jehož Ott zdvihne ze země a přerazí mu záda o své koleno.⁴⁶⁹

Ott v některých technikách používá vyšších principů bojových umění. Vzhledem k tomu, že se ale omezují jen na určité chvaty, není jisté, že by se je středověcí bojovníci učili přednostně, ale spíše k nim dorazily pouze v rámci konkrétní techniky. I když samozřejmě nelze vyloučit i takovou míru sofistikovanosti.⁴⁷⁰ Zcela jistě ovšem používali principy pokročilých bojových umění.⁴⁷¹

Židovský mistr široce využívá principu protitahu cílícího na využití bodů pro rovnováhu klíčových a pozoruhodné je rovněž to, že Ott v technikách nezapomíná soupeře

⁴⁶⁴ „Item heb ym auf den lincken arm mit der rechten hant vnd greif im mit der lincken vnden an seinen elpogen vnd zeuch do mit zü dir vnd mit dem rechten stos im den arm oben von dir vnd spring mit deine lincken fues hinder seinen rechten vnd rüch in aus dem fuess vber dem lincks pain.“ Cod.44.A.8. fol. 101 r.

⁴⁶⁵ „...und schlach in mit dem lincken fuess nyden an den enckel seine rechten fuess...“ Cod.44.A.8. fol. 105 v.

⁴⁶⁶ „Item ob dich einer vorn pey dem goller fast mi einer hant vnd helt dich fest so wendt dich vnden durch sein arm mit dem haupt so lest er dich.“ Cod.44.A.8. fol. 107 r.

⁴⁶⁷ „...zeuch im den lincken arm vber deine rechte achsel vnd prich vndersich.“ Cod.44.A.8. fol. 101 v.

⁴⁶⁸ „...so felt er hinder sich auf den kopf.“ Cod.44.A.8. fol. 105 r.

⁴⁶⁹ „...vnd ist er also gering... heb in auf... stos in nyder auf die knye vnd prich ym den ruck zu dir.“ Cod.44.A.8. fol. 106 v.

⁴⁷⁰ „Fast dich einer hinden pey der gurtel so senck dich nyder vnd wenn er dich erhebt so drä dich vnd vnder im vnd würf in...“ Cod.44.A.8. fol. 106 r.

Je možné, že Ott v této technice proti uchopení zezadu použije nejprve princip uzemňující soupeře, následně splývá s jeho zvedající silou a pomocí stoupajícího spirálovitého pohybu jej odhazuje. Technika by snadno zapadla do asijského vnitřního bojového umění.

⁴⁷¹ Jako například nevzdorování síle vlastní silou nebo známou poučku starého Jujutsu: „Když tě táhne, tlač. Když tě tlačí, táhni.“ UESIBA, K. *Duch aikidó*, přel. T. Unno. 1984.

před samotným výkonem chvatu labilizovat. Soupeř je řetězově vychylován i na třech místech zároveň a Ottovy postupy si tak nijak nezadají s moderními zápasnickými styly.⁴⁷²

Ott se také dostává k obraně proti všudypřítomnému úchopu za oděv. Na něj odpovídá opět vychýlením soupeře z rovnováhy – manipulací s jeho loktem. Tato akce tedy slouží jen jako iniciační technika pro následující bojový kus.⁴⁷³

V další fázi boje je častým cílem Ottových chmatů zákolenní jamka, která je stejně jako loket spolehlivým klíčem k sokově rovnováze. Mistr ji nenapadá jen nohama, ale často uchopí rukou, což vyžaduje nižší postoj, ale napomůže tomu i menší postava zápasníka.⁴⁷⁴

Stejně jako Fiore nebo Liechtenauer (a jako každý správný mistr bojového umění), není Ott fixován na jednu techniku a používá při boji častých změn. Dovedně také využívá mezer v soupeřově nedokonalé technice. Pokud se soupeř například svým chvatem příliš poutá na jeho ruce, Ott projde skrze slabinu v jeho provedení daného kusu, napadne soupeřovu rovnováhu na jiném místě a vrhne jej přes bok.⁴⁷⁵

Kromě likvidace nezkušených, nebo chyby dělajících protivníků ale Ott výslovně počítá i s tím, že je jeho soupeř chytrý a udělá pohotovou, rozumnou akci.⁴⁷⁶ Chyby nepřátel mnohdy brutálně trestá.⁴⁷⁷ Důsledně také popisuje obranu proti technikám, které sám provádí. Je tedy možné, že jeho kurikulum technik je ve větší míře ostatním zápasníkům známé a pravděpodobně patří do jejich chvatového rejstříku.⁴⁷⁸

⁴⁷² Zde tahem za ruku, kterým soupeře zároveň dostává do pozice potřebné pro vykonání chvatu. Další místa vychýlení jsou soupeřova pravá noha a levá strana těla. Jako bod, přes který je soupeř překlopen, je použit zápasníkův pravý bok: „*Begreiff ym sein rechte hant mit paden henden vnd ruck in auf dein rechte seitten vnd schreit mit deine rechten fuess hinder seinen rechten vnd fare im mit dem rechten arm in sein lincke seitten vnd würf in vber dein rechte hüf.*“ *Cod.44.A.8.* fol. 106 r.

⁴⁷³ „... wenn dir einer greift mit der lincken hant vorn an dem prust so be greif ym sein lincke hant mit deiner lincken vnd nym im das gewicht pey dem elbogen mit der rechten.“ *Cod.44.A.8.* fol. 103 r.

⁴⁷⁴ „...vnd begreif in do mit sein lincks pain in der knjēpüg vnd zeuch zu die vnd mit lincken hant stos in vorn an die prüst an seiner lincken seitten so müss er vallen.“ *Cod.44.A.8.* fol. 103 r. Technika opět používá princip protitahu.

⁴⁷⁵ Např. „*Merck wenn dir einer begreift dein lincke hant mit seiner lincken vnd nympt dir mit der rechten das gewicht. Stost er dir denn den lincken elpogen hochauf. So wendt dich mit dem haupt do durch vnd vare im mit dem rechten arm in sein lincke wüst vnd spring mit dem rechten fuess hinder sein rechten vnd würf in vber die recht hüf.*“ *Cod.44.A.8.* fol. 102 v.

⁴⁷⁶ „...vnd ist er denn also gescheid...“ *Cod.44.A.8.* fol. 104 v.

⁴⁷⁷ Například prolomením obou loktů naráz: „*vnd schleus dein arm zu samen vnder seinen elpogen, vnd heb mit sterck vbersich vnd prich im die arm.*“ *Cod.44.A.8.* fol. 106 r.

⁴⁷⁸ „*Schlach aus mit deiner rechten hant sein lincke vnd var im mit der rechten zwischen die pein vorn durch vnd vass in hinden pey der joppen ...*“ Následuje obrana proti tomuto popsanému kusu: „*Wenn*

Následují chvaty zaměřené na *leibringen*, tedy zápasení s tělem nepřítele. *Leibringen* je podle logiky zaznamenaných technik soubojem na nejkratší vzdálenost.⁴⁷⁹ Mezi tyto chvaty je tak například zařazeno i poněkud překvapivé uvolňování z nepříteleva sevření pomocí silného tlaku loktem na jeho hrdlo. Ott je navzdory občasné vysoké techničnosti stejně jako jeho kolegové v okamžiku silného ohrožení velmi prozaický. Další variace uvolňování z technik soupeře silně zápasníka svírajícího obsahují dloubání do očí, vyvinutí tlaku palci pod čelist nebo opět jejich vražení do krku soka.⁴⁸⁰

Ott používá výjimečně i údery. Pokud se k nim uchyluje, pak zcela jistě nemají většinou za cíl soupeře primárně vyřadit z boje, ale vždy se jedná o tlačené *destabilizační* rány. Jsou navíc spíše nedílnou součástí mistrova chvatu.⁴⁸¹

Se stejnými principy – tedy protitahem a *destabilizačním* úderem – pracuje i technika z fólia 105 v, ve které mistr odrazí pryč soupeřovy ruce a vlastníma rukama jej uchopí za kolena. Následně jej shodí na zem tažením soupeřových kolen k sobě a úderem hlavou do jeho hrudi.⁴⁸²

Ott v *leibringen* využívá stejných principů jako v *armringen*. Jeho častým cílem pro zničení soupeřovy rovnováhy je ale nyní místo lokte krk. Tyto techniky jsou velmi nebezpečné již při tréninku a nabízí se otázka, jak bylo možné Ottův systém procvičovat

dir einer mit siener rechten hant zwischen deinen peinen durch fert vnd fast dich hinden pey der joppen...“ *Cod.44.A.8.* fol. 105 r.

⁴⁷⁹ Podle definice autorské dvojice Vodička – Fabian, je *leibringen* ustálené označení pro „zápasení s tělem, resp. s trupem soupeře, často hození na zem“. Vodička. FABIAN, M. – VODIČKA, O. *Šerm majstra Lichtenauera*. s. 210. srov. ACUTT, J. *Medieval Wrestling Glossary*.

⁴⁸⁰ „...greif ym mit paiden daümen in die augen, oder vnder sein kinpacken oder in sein kel so muss er dich lassen.“ *Cod.44.A.8.* fol. 103 v.

⁴⁸¹ Namátkou: „...vnd stos in oben für die prust so felt er.“ *Cod.44.A.8.* fol. 104 v.

⁴⁸² „vnd fall ym mit paiden henden in sein paide knyepüg vnd zeuch zu dir vnd stos in mit dein haubt oben für die prust so felt er.“ *Cod.44.A.8.* fol. 105 v.

Techniku zná v bezpečnější variantě dnešní Judo (*morote gari*). Rozdílná je pouze v tom, že k tlaku do soupeřova těla je využíváno rameno. I tuto formu ale středověcí zápasníci znali a použili ji v okamžiku, kdy byl soupeř ve zbroji. Universitätsbibliothek Karl-Franzens, Graz, Österreich. *MS 963.* fol. 17 r.

Ott na tuto techniku dokonce používá i variantu dnes obvyklé kontra techniky. TAKAHASHI, M. a kol. *Mastering Judo*. Champaign, 2005. s. 183. srov. *Cod.44.A.8.* fol. 105 v.

s ohledem na zdraví zápasníků. Odpovědí může být nalezena v dnešních systémech reformovaných ve sport.⁴⁸³

Ottův systém je evidentně bojovým zápasem⁴⁸⁴ využívaným v období kvalitních zbrojí. Pro to svědčí především absence propracovaných úderů. Ačkoliv je Ott prvním známým, čistě zápasnickým mistrem německé tradice, jeho systém je velmi propracovaný a opět poukazuje nejméně na celá desetiletí, ne-li přímo staletí vývoje. Jeho univerzálnost poté dosvědčuje fakt, že z Otta bylo citováno a jeho umění kopírováno minimálně ještě v 17. století.⁴⁸⁵

4.4. Die Blume des Kampfes

Pod tímto označením se skrývají tři bojové manuály vycházející snad z tradice Fioreho de'i Liberi. Je ale také předpokládáno, že se může jednat o učení navazující na Fioreho mistry Nicholaie de Toblem a Johanna Suvena nebo že jsou díla inspirována oběma tradicemi.⁴⁸⁶ Takové určení je ale poměrně fantastické, zvláště když není jisté ani ovlivnění Fioreho dílem a po tradici zbývajících dvou mistrů zůstaly jen reliktů neidentifikovatelně přítomné právě a pouze v díle Fioreho.⁴⁸⁷

Fechtbuchy nabízejí různou kvalitu výpovědi. V nejstarším díle z 20. let 15. století obsahuje zápasnická sekce pouze skici technik bez připojeného komentáře. Nejzajímavější pro práci tak zůstává druhý fechtbuch, který r. 1500 zkompletoval Ludvík VI. von Eyb (1450 - 1521), tehdy místodržící falckého kurfiršta Filipa (1448-1508).⁴⁸⁸ Ilustrace k die Blume des

⁴⁸³ Tyto techniky je obtížné trénovat bez nebezpečí, a proto je lepší je lehce upravit. Pokud se místo uchopení za krk použije tlaku dlaní vzhůru na soupeřovu bradu, docílí se bez nebezpečí ztráty jeho rovnováhy. Pro tažení je naopak vhodný úchop za límec. Těmito cestami se vydali při přetváření bojového umění ve sport Kano a Tomiki. Pozn. autora.

⁴⁸⁴ Potvrzením tohoto zaměření mohou být, kromě již zmíněného, i mistrovské obranné techniky proti útokům napadajícím zápasníka zezadu „*Ob dich einer fer hinden begreif vber dein achseln...*“ Cod.44.A.8. fol. 104 v.

⁴⁸⁵ Do 17. století je také Ottův zápas dobře využitelný. Poslední známá kopie, pořízená ve 20. let 19. století (Cod.icon. 395) byla ale pravděpodobně pořízena již pouze ze sběratelských či studijních důvodů. Pozn. autor.

⁴⁸⁶ Die Blume des Kampfes. *wiktenauer.com* [online]. © 2018 [cit. 2019-12-10]. Dostupné z: https://wiktenauer.com/wiki/Die_Blume_des_Kampfes

⁴⁸⁷ Fiore kupříkladu mnohem méně aktivně pracuje s nohama. Což je mimo jiné dáno větším zaměřením pro realitu bitev. Pozn. autora.

⁴⁸⁸ Universitätsbibliothek Erlangen-Nürnberg, Erlangen, Deutschland. MS B.26. fol. Ar.

Kampfes obsahuje také manuskript *Büech von fechter Vnnd Ringstückhen zů Ross vnnd Fuoß*.⁴⁸⁹

4.4.1. Techniky a principy

Manuál přináší celou škálu chvatů a pro rozbor středověkého zápasu několik dalších postřehů: Opět jsme konfrontováni s technikami uvedenými jakožto vhodnými pro „francouzské“ či „anglické“ zápasení. Anglickým je zde zváno zápasení počínající držením v pažích. Francouzským zřejmě uchopení jednoručně za kabát.⁴⁹⁰

Die Blume obsahuje další z obvyklých motivů, když doporučuje chvaty pro zápas ve zbroji, ale zápasníci jsou vyobrazeni bez ní.⁴⁹¹ Tuto praxi nalézáme i v jiných manuálech a zřejmě sloužila za účelem lepšího pochopení správných pozic, které mohla zbroj zbytečně zkreslit a pro výuku tak bylo lepší ji vynechat.⁴⁹² Vysvětlení není ovšem jisté, právě *die Blume* se nepyšní skvělým a přesným obrazovým doprovodem.

Manuál také konkretizuje další podstatný princip boje beze zbraně, když radí střídat bojový arzenál svého těla v závislosti na soupeřových akcích a nepřístupovat na jím zvolený průběh zápasu.⁴⁹³ Pokud se protivník chápe bojovníka oběma rukama na hrudi, ten ihned mění pravidla boje, rukou si nevšímá a sám vně soupeřových rukou kontruje úderem do hlavy. Pootočením těla pak ukončuje situaci technikou zlomení zápěstí, kterou si soupeř v nedobrovolné kooperaci se svým přemožitelem nasadí téměř sám svým úchopem.⁴⁹⁴

⁴⁸⁹ Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Österreich. *Cod.10799*.

⁴⁹⁰ „...gut franzoisch ringen... gut englichs ringen...“ *MS B.26*. fol. 33 v.

⁴⁹¹ „...ringen in harnish...“ *MS B.26*. fol. 40 v.

⁴⁹² Černín u Talhofferu předpokládá, že se jedná o záměrný kryptogram. ČERNÍN, K. *Harnischfechten – Boj mečem ve zbroji*. In: KOHUTOVIČ, A. Tyrnhaw 2011. Trnava, 2012. s. 19-20.

Autor práce ovšem pochybuje, že by taková lehká mystifikace dovedla někoho studujícího bojové manuály opravdu poplést. Černín má ale pravdu vzápětí, když zmiňuje, že Talhoffer tímto zobrazováním mate moderní badatele, v kontaktním boji na život a na smrt nezkušené.

⁴⁹³ A to zcela ve shodě s poučkou tradovanou v kung-fu, která radí, že bojovníka bojujícího pěstmi lze nejlépe porazit zápasem, zápasníka přemoci pomocí quinna (pákami) a bojovníka snažícího se o páku je třeba ubít pěstmi. Pozn. autora.

⁴⁹⁴ „...wen dich ainer oben angreiffť aus den armen zu ringen. Im das ganze laiden auf welhe seiten er dich an greiffť. So schlag im albeg, den selben deinen nechsten arm auf der selben seiten kreutzweis vber sein arm, vnd truck zu, vnd win vnd prich dich ge von aym arm zu dem arndern von im, vnd wind vnd ruck vnd prich im sein arm, bey der handt...“ *MS B.26*. fol. 43 r.

Fechtbuchy zobrazují také v omezené míře blokaci dvou soupeřů naráz a zobrazují boj na zemi. Vyobrazení jsou v některých případech poměrně nejasná, a tak pomůže určit až doprovodný text,

zda se s jistotou jedná o pozici ve stoje, nebo chvat prováděný vleže.⁴⁹⁵ Univerzalita umění důležitá pro bojový zápas je totiž v tomto případě značná a totožná technika lze s úspěchem provést ve více disciplínách. *MS B.26. fol. 42 r, 42 v.*

4.5. Gladiatoria

Série manuskriptů z 30.–40. let 15. století⁴⁹⁶ přináší mnoho cenných poznatků ke středověkým bojovým uměním. Pro tuto práci je ale obzvláště důležitý. Zápasnické učení skupiny anonymních mistrů totiž do jisté míry zaznamenalo středověký boj na zemi. Jak už ale z dosavadního vývoje očekáváme, nejedná se o pokračování zápasu dvou atletů vleže, ale jde o techniky využitelné v závěru duelu ve zbroji, který začíná v okamžiku, kdy byl jeden z účastníků hozen na zem a jeho soupeř se jej snaží dorazit.⁴⁹⁷

V pravém smyslu se tedy nejedná ani tolik o boj jako spíš o jeho ukončení. Jednotlivých technik, které nám manuskripty poskytují, je jen sedm a jsou uvedeny jako „držení“. Jde ale prakticky o silně meliorativní označení.⁴⁹⁸ Relevantnější by se zdála klasifikace techniky jako „zabití“. Je samozřejmé, že při aplikaci mohlo dojít i k vzdání se a zadržení přemoženého soupeře,⁴⁹⁹ nicméně popis technik tomuto vývoji situace příliš nenapovídá.

⁴⁹⁵ Například totožně vyobrazená blokace ve stoje a vleže. Ležící vyobrazení horizontálně. *MS B.26. fol. 42 r. srov. 42 v.*

⁴⁹⁶ O osudech *MS U860.F46 1450* psal Hagedorn. Yale Center for British Art, New Haven, United States of America. *MS U860.F46 1450. srov. HAGEDORN, D. A Long Time Ago in a Library Far, Far Away... The Adventures of the Gladiatoria Manuscript from New Haven.* in: *Acta Periodica Duellatorum*, Vol. 3, No. 1, 2015. s. 183-208.

⁴⁹⁷ Gladiatoria group. *wiktenauer.com* [online]. © 2019 [cit. 2019-12-10]. Dostupné z: https://wiktenauer.com/wiki/Gladiatoria_group

⁴⁹⁸ Podobně se k popisu podobných technik staví i Martin Huntfeltz: „*Ein andere halden.*“ *Cod.44.A.8. fol. 91 r.*

⁴⁹⁹ KOVAŘÍK, J. – KRÍŽEK, L. *Historie evropských duelů a šermu I.* Praha, 2013. s. 230.

Bojovník se při výkonu chvatů chová velmi profesionálně, hlídá své těžiště, soupeře nezalehává ani nezasedává, ale zůstává i v dominantní pozici za opory vlastních nohou. Tím se nevystavuje nebezpečí kontra techniky. Nedává tak soupeři šanci pro využití své váhy proti sobě samému, snadný protiútok nebo vyproštění se.⁵⁰⁰

První technika ukazuje prosté blokování soupeře při jeho případnému pokusu o zvednutí se a doporučuje následně zaútočit dýkou proti jeho hlavě.⁵⁰¹ Druhá technika již vyžaduje pro rovnováhu nebezpečnější kontakt,

když soupeře na břiše blokuje kolenem umístěným *MS Germ. Quart. 16. fol. 56 r* doprostřed zad.⁵⁰²

MS Germ. Quart. 16. fol. 57 r

Třetí blokace drží soupeře v podpaží bojovníka.⁵⁰³ Čtvrtý chvat využívá blokace ramena váhou přenášenou loktem, čímž si zachovává volnou ruku pro odklopení hlavy protivníka.⁵⁰⁴ Pátá blokuje soupeřovu ruku a zároveň v loketní

jamce zajišťuje soupeřovu nohu.⁵⁰⁵

⁵⁰⁰ Chová se tedy zcela profesionálně i podle teorie brazilského Jujutsu. GURGEL, s. 85.

⁵⁰¹ „...so greiff mit deiner tencken arm über sein hals vnd knye Im mit deinem tencken knye zwischen seine payn.“ Technika svou pozicí připomíná klasické škrtící techniky pro boj na zemi, ke kterým zde ovšem nedochází zejména kvůli soupeřově zbroji. Přenos vlastní váhy na soupeře zde ale zcela jistě funguje, byť není v technice přímo zmíněn. Funkčností techniky je ovšem výskyt tohoto principu podmíněn. GURGEL, s. 86-87. srov. Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska. *MS Germ. Quart. 16. fol. 56 r.*

⁵⁰² „...so vall mit deine rechten knye zu seine rücke...“ *MS Germ. Quart. 16. fol. 56 v.*

⁵⁰³ *MS Germ. Quart. 16. fol. 57 r.* Jedná se o i dnes oblíbenou techniku kontroly v boji beze zbraně.

⁵⁰⁴ „...so vall mit deine rechten knye zwischen sein pain vnd mit deinem tencken ellpogn druckh nyder seinen rechten arm bey der achsel vnd heb In mit der handt bey dem partt des visires vbersich vnd arbayt mit deinem degen...“ *MS Germ. Quart. 16. fol. 57 v.*

⁵⁰⁵ *MS Germ. Quart. 16. fol. 58 r.*

Zdá se, že při většině technik je soupeř sice oslaben, má ovšem ještě jednu ruku volnou ke své zoufalé obraně. Útočník se jej naproti tomu snaží co nejlépe zajistit, ale nikoliv natolik, aby sám omezil razanci svého útoku.

Dokonalejší jištění ukazují dvě poslední techniky, kde *MS Germ. Quart. 16. fol. 58 r.* je soupeř zakleknut a pacifikován pákou, nebo jsou mu blokovány obě ruce zalehnutím pravé paže a uchopením druhé za zápěstí. Navíc bojovník hákuje jeho pravou nohu.⁵⁰⁶

MS Germ. Quart. 16. fol. 58 v, 59 r.

Gladiatoria nám tedy tímto vylíčením závěrečné pasáže *harnischfechten* přináší i poměrně ucelenou představu o pozdně středověkém boji na zemi. Vyobrazené techniky je totiž samozřejmě možné využít téměř shodně i v boji beze zbraně – jen místo zabít dýkou jsou využity údery zvláště kladivovou pěstí. Efekt zbraní a zbrojí se navzájem téměř anulují, protože soupeři nejsou sice obrnění, ale zároveň ani vybaveni zbraněmi způsobujícími natolik fatální poškození.

Z ukončovacích technik *fechtbuchu* na nás vyvěrá na jednu stranu značně rozpracovaná problematika znehybňujících chvatů, na straně druhé okamžitá potřeba soupeře usmrtit a z ní vyplývající pravděpodobná nedokonalost a primitivnost některých používaných technik umožňujících soupeři využít jejich skuliny.⁵⁰⁷

⁵⁰⁶ *MS Germ. Quart. 16. fol. 58 v- 59 r.*

⁵⁰⁷ Taktika boje na zemi se tak spíše přibližuje dravosti *ground-and-pound* taktiky než finesám zápasů v Judo nebo brazilském jiujitsu. V boji na život a na smrt je takový způsob boje zcela pochopitelný. Pozn. autora.

4.6. Andreas Liegniczzer

Mistr Andreas Liegniczzer je ještě méně konkrétní osobou než Ott. Pravděpodobně byl jeho současníkem a byl rovněž ve spojení s mistrem Liechtenauerem, v jehož společnosti působil se svým bratrem Jacobem.⁵⁰⁸ Jsou také podle svého jména dávání do spojitosti s městem Lehnice v jihozápadním Polsku. Tím ale informace o obou bratrech končí.

Kromě jiných zbraňových systémů obsahujících meč a puklír, tesák a boj dýkou, zůstalo po Andreasovi Liegniczzerovi i umění zápasu. Není příliš rozsáhlé a jde na první pohled spíše o prostý seznam chvatů, které jsou navíc opět neopatřeny obrazovou přílohou.⁵⁰⁹ Učení začíná zcela bez teoretického úvodu. Absence základních principů zde ale není. Mistrovské rady obecné vzorce, které je třeba při boji zachovávat, uvádí u konkrétních technik.⁵¹⁰

4.6.1. Techniky a principy

Liegniczzerovo učení zahajuje text běžnou pákou na ruku sloužící mistrovi k vychýlení soupeře z rovnováhy a následuje proti technika na tento způsob útoku.⁵¹¹ Liegniczzer dále popisuje pár chvatů a úniků. Indicie, že jde opět o válečný/sebeobránný způsob zápasu přichází s foliem 82 r, kde je soupeř hozen chvatem rovnou na svá ústa.⁵¹² Chvat z folia 84 r pak posouvá klasifikaci spíše k zápasu určeného především pro sport nebo duel. Při výkonu techniky se totiž zápasník dobrovolně vrhá k zemi, aby soupeře nechal přes sebe přepadnout, což by při boji s více přítomnými protivníky bylo značně nebezpečné.⁵¹³

⁵⁰⁸ Bayerischen Staatsbibliothek, München, Deutschland. Cgm 1507. fol. 2 r.

⁵⁰⁹ Autor užil jeho záznam v *Cod.44.A.8*. Učení jednotlivých mistrů byla takto ve fechtbücher kompilována zcela běžně. Umění jednotlivých bojovníků pak pochopitelně sestávalo z chvatů mnoha učitelů. *Cod.44.A.8*. fol. 81 r -84 v

⁵¹⁰ Například zde: „*Wer dir durch get so gee mit ym durch vnd vall in ein ringen in welches du wild.*“ - „*Pokud prochází skrz, jdi s ním a použij jakoukoliv techniku, kterou chceš.*“ Rada vhodná pro již pokročilého zápasníka. *Cod.44.A.8*. fol. 82 v.

⁵¹¹ „*So greif vor mit deiner dencken hant auf sin dencke hant vnd begreif yn pey den vingern vnd prich die auf dein dencke seitten so nymptu ym das gewicht. Der pruch. Wer die das tut vnd...*“ *Cod.44.A.8*. fol. 81 r.

⁵¹² „*...so würfstu yn auf das maul.*“ *Cod.44.A.8*. fol. 82 r.

⁵¹³ Zápasník při výkonu techniky doslova „padá na zadek.“ „*...fal auf dein hindern vnd würf in vber dich...*“ *Cod.44.A.8*. fol. 84 r.

Na foliu 82 v je zmíněna kontra technika, která vyvolává další asociace na předchozí učení mistrů. Má být totiž provedena v tempu *Nach*, tedy až po akci soupeře. Není blíže specifikována, ale je zde uvedeno, že má soupeři sebrat stabilitu.⁵¹⁴

Tento postup je v určitých momentech výhodným – jak již víme od mistra Otta – například při souboji se silnějším protivníkem.⁵¹⁵ Jedná se o okamžik, kdy soupeř vykonal pohyb a mezi dokončenou a následující akcí je drobná prodleva. V tomto okamžiku totiž může být soupeř prakticky bezbranným, lhostejno, jak je ve skutečnosti silným. Protože se svým nezvládnutým útokem dostal do maximální pozice,⁵¹⁶ ve které již nemá možnost dalšího manévrování a generování síly pro útočnou či obranou akci. Musí se tedy z této pozice stáhnout před vykonáním dalšího útoku. Pokud jej mistr dovede přechytit, na první akci se připravit a její škodlivost eliminovat nebo dokonce jeho útočný pohyb prodloužit a tím jej ještě více vyvést z rovnováhy v mezeře mezi soupeřovým útokem, stažením a následující akcí, dokáže zahájit vlastní bojový kus, proti kterému se takto vymanévrovaný protivník bude hájit opravdu jen velmi těžko.⁵¹⁷

Pokud uvážíme výše popsanou konkrétní techniku, pak se bude jednat o vychylující útok, který soupeře udrží neschopného útoku i obrany pro další akci. Takový postup je ale samozřejmě náročný na zkušenosti a dovednost bojovníka, čehož si ale byli starí mistři vědomi.⁵¹⁸

Liegniczervův zápas je v mnohém podobný Ottově. Některé techniky jsou zřejmě shodné. Využívá také princip protitahu, techniky paží, vrhání přes bok i podkopnutí nohama a zřejmě nepoužívá údery. Ve své podstatě naše povědomí o středověkém zápase příliš nerozšiřuje a je možné zde konstatovat, že ve své komplexní podobě sloužil především duelantům.

⁵¹⁴ „Ring ym nach vnd nym im das gewicht.“ *Cod.44.A.8.* fol. 82 v.

⁵¹⁵ „...vund allen starcken sol man nach ringen...“ *Cod.44.A.8.* fol. 100 v.

⁵¹⁶ Maximální pozici si lze představit například jako úplnou extenzi při provedení úderu. V dalším okamžiku je obvykle nutné provést zpětný náprah nebo se i vrátit do postoje před započítáním další akce. Pozn. autora.

⁵¹⁷ Tuto situaci, kdy je jakkoliv silný soupeř na okamžik prakticky bezbranný, popisuje Gozo. GOZO, S. - GOZO, Y. *Total Aikido: The Master Course*. Tokyo, 1996. s. 20.

⁵¹⁸ Proto také uvádějí, například v Codexu Wallerstein, že se silnějším soupeřem je nutné bojovat se zručností: „vnd einen starcken nach solt Ringen als mit phentikait...“ *Cod.I.6.4°2.* fol. 15 r.

4.7. Martin Huntfeltz

I mistr Huntfeltz dělal společnost mytickému Liechtenauerovi.⁵¹⁹ Jinak ale o jeho životě není známo nic. Na základě jména se pouze odhaduje jeho rodiště na Psie Pole – část dnešní Varšavy. Také se předpokládá, že zemřel před rokem 1452.⁵²⁰

Do hledáčku práce se dostal především pro své umění *harnischfechten*, boj ve zbroji a jeho pokračování poté, co se soupeři dostanou tělo na tělo. Huntfeltz začíná bez úvodu okamžitě popisem technik. Jejich skladba a podoba ale sama o sobě přináší několik důležitých informací:

4.7.1. Principy a techniky

Mistr začíná s bojovými kusy až v okamžiku samotného pádu obou protivníků na zem.⁵²¹ Z dalšího popisu je jisté, že se jedná o závěrečnou fázi boje na život a na smrt, techniky jsou určené především pro duelový boj s možným využitím i pro válečné a sebeobrané situace.

Je také jisté, že ideálním začátkem je, aby bojovník soupeře chvatem na zem hodil sám a nikoliv, aby jím byl naopak hozen. Ani v takovém případě ale evidentně ještě není vše ztraceno, protože se nejedná o sportovní utkání. Naopak je zde jisté, že i v případě počáteční výhody musí bojovník jednat rychle a boj co nejdříve ukončit, jinak se vystavuje soupeřově vzpamatování a převzetí iniciativy.⁵²²

Bojovník se neodkladně snaží soupeře zablokovat, aby byl bezbranný proti následnému zabítí dýkou. To vykonává kolenem, které drží mezi protivníkovými nohama a zároveň jej levou rukou blokuje na krku. Huntfeltz zde přichází s prvním překvapivým prvkem a tím je jeho snaha o vytasení soupeřovy dýky a jejím využitím proti němu, zatímco svou si zatím ponechává v pochvě a kryje proti případnému pokusu o její sebrání.

⁵¹⁹ Bayerischen Saatsbibliothek, München, Deutschland. *Cgm 1507*. fol. 2 r.

⁵²⁰ Martin Huntfeltz. *wiktenauer.com* [online]. © 2018 [cit. 2019-9-5]. Dostupné z: https://wiktenauer.com/wiki/Martin_Huntfeltz

⁵²¹ „*Merck wenn er felt...*“ *Cod.44.A.8*. fol. 91 r.

⁵²² Napovídá tomu již první technika, ze které přímo vyvěrá surovost a urputná snaha soupeře okamžitě usmrtit, nebo alespoň jakkoliv zranit a zabránit mu v obraně: „*fall zwischen sein pain vnd mit der lincken hant fal fur seinen hals vnd pis nicht zu jach das du nicht zu fer vber in fellest vn greif nach seine degen vnd zeuch denn deine nicht du habst in den gewis wil er dir denn in den degen fallen so stich in zu der hant.*“ *Cod.44.A.8*. fol. 91 r.

Druhá technika blokuje soupeři pravou ruku mezi nohama bojovníka. Těsný kontakt si může dovolit, protože je sám kryt zbrojí a tudíž nehrozí, že by mu soupeř holou rukou byl schopen ublížit. Levačka bojovníka svírá levou ruku, ale pravačka je volná, aby byla schopna zasazovat soupeři rány dýkou.⁵²³ Jako obvykle nelze určit, jak přesně technika vypadala. Zda končetiny soupeře pouze pasivně blokovala váhou bojovníkova těla a silou jeho paží, či je například kontrolovala bolestivými pákami. Vzhledem k situaci, pro kterou je držení vykonstruováno, se autor kloní ke kompromisní variantě. Cílem bylo sice soupeře na okamžik jakkoliv zadržet, čímž zřejmě odpadají složitější kombinace, ale blokace nemohla být ani zcela ledabylá, protože selhání techniky mohlo být zcela fatálním okamžikem pro další vývoj boje.⁵²⁴

Pro propracovanost technik hovoří i fakt, že Huntfeltz má k dispozici četné varianty držení, které počítají s různou polohou soupeře i bojovníka – v závislosti na výsledku jejich pádu k zemi. Aplikace tak počítají s variantami, kdy soupeř padá na záda, na břicho nebo když se bojovník svalí vedle něj.⁵²⁵

Techniky cílí stále stejným způsobem a hledají jakoukoliv výhodu pro přemožení protivníka. Bojovník blokuje a páčí končetiny soupeře svými rukama i nohama nebo jej zaléhá tělem.⁵²⁶ Techniky, pokud je to ještě možné, překvapují svou krutostí.⁵²⁷ Prolomení lokte nebo prsty vražené do očí rámuji obvyklý konec „...und arbeit mit dem degen.“⁵²⁸

Mistr ale počítá i s okamžikem, kdy sám bude v nevýhodné pozici a podobný konec bude hrozit i jemu. Pro takové případy má v zásobě uvolňující techniky. Je zde dokonce i jistá indicie, že existovala obraná pozice, kterou bojovník zaujímal po pádu na záda a očekával

⁵²³ „Nym sein rechten arm zwischen deine peyn vnd leg dich auf in twirchs vn streck dich vast vnd halt deine pain fest zu samen vnd greif mit der lincken hant in sein linken arm vnd hald in also vnd arbeit mit der rechten hant mit dem degen...“ Cod.44.A.8. fol. 91 r.

⁵²⁴ Mohlo jít zřejmě o podobný chvat jako Judo výkrut v gyaku-kesa gatame, nohy ale soupeřovu ruku nepáčily v souhře, spíše ji odtahovaly a držely napjatou. SCHÄFER, s. 84.

⁵²⁵ „Felt er auf den ruck...“ „Item felt er auf den pauch...“ „Wenn du neben in fellest...“ Cod.44.A.8. fol. 91 r, 92 r.

⁵²⁶ „... leg dich mit dem leib oben vber sein antlütz...“ Cod.44.A.8. fol. 91 r.

⁵²⁷ „fall im mit dem knyze zwischen seine pain auf die hoden vnd hald m also paide pain mit einer hant vnd arbeit mit der andern mit dem degen“ Cod.44.A.8. fol. 91 v.

⁵²⁸ Cod.44.A.8. fol. 91 v.

soupeřův útok, ⁵²⁹ který se vzápětí pokusil neutralizovat, shodit jej stranou a přechodem se dostat do dominantní pozice. ⁵³⁰

Huntfeltzovo surové učení, které se někdy na první pohled jeví jen jako soubor taktických rad a postupů, je tedy především pramenem pro poznání reality koncové fáze duelů a stejně tak odleskem nutné mentální přípravy bojovníka pro takové střetnutí.

4.8. Hans Talhoffer

Hans Talhoffer (c. 1415–1485), jehož přímí učitelé jsou neznámí, je pravděpodobně pokračovatelem liechtenauerovské tradice v druhé generaci, ⁵³¹ za přispění dalších učení, která měl možnost během svého života poznat. Talhoffer byl od mládí ve službách vysoké šlechty. Víme o jeho působení ve 30. letech pod salzburským arcibiskupem Johannem II. von Reisberg. Z této doby je znám i jeho první kontakt se soudním prostředím, a to rovnou jako osoby zadržené a vyslýchané. Talhoffer měl být údajně najat norimberským aristokratem Jacobem Auerem pro únosu jeho bratra. Činnosti jako stvořené pro osobu, která umí velice zručně znehybňovat své soupeře. ⁵³²

Známým učitelem bojových umění se Talhoffer stává až o dekádu později, když mu bylo okolo třiceti let. Z konce 40. let pochází i jeho první fechtbuch – hodnocený jako expozice Talhofferova umění. Fechtbuch obsahuje ponaučení mistrů Liechtenauera a Otta. Talhoffer k nim ale své poznatky příliš nepřidává. Omezuje se na obrazový seznam technik doprovázených

heslovitý textem mnohdy pouze oznamujícím název daného bojového kusu. ⁵³³ *MS Thott.290.2°. fol. 60 r.*

⁵²⁹ „Item ob dich einer auf den ruck würrt so merck in dem als du fellest so leg dein lincke hant auf dein prust vnd wenn er auf dich felt...“ *Cod.44.A.8. fol. 92 r.*

⁵³⁰ „...begreif mit dein lincken hant seinen lincken elpogen vn mit dein rechten hant greif vnder sein lincks kný vn heb vber sich vnd mit dem leib schupff dich rasch auf in dem fäl so chumpstu auf yn.“ Tamtéž.

⁵³¹ A to i v případě, že přibližná Vodičkova datace Liechtenauerova života odpovídá skutečnosti. Talhoffer v seznamu Liechtenauerovy společnosti nefiguruje a je tedy pravděpodobně až učněm některého z mistrových žáků. Od něj jej samozřejmě nemusí oddělovat ani generační rozdíl a mohou být přibližně stejně staří. Pozn. autora.

⁵³² Hans Talhoffer. *wiktenauer.com* [online]. © 2018 [cit. 2019-12-10]. Dostupné z: https://wiktenauer.com/wiki/Hans_Talhoffer

Další tři fechtbuchy vznikají v rozpětí pouhých 20 let během Talhofferova působení. Dva z nich jsou věnovány mistrovým zámožným klientům. Jednalo se o rodinu von Königsegg⁵³⁴ a Eberharda I. vévodu württemberského.⁵³⁵ Talhoffer se tedy těšil přízni mocných a jeho umění muselo být úspěšné.

Talhoffer se i posmrtně dočkal zvláštního úspěchu v podobě setrvání v povědomí napříč staletími. Poslední opis jeho umění byl pořízen ještě ve 20. letech 19. století a v Belle Époque začalo jeho šíření pomocí kopií originálů. Talhoffer tak byl obvykle jediným středověkým bojovým mistrem, kterého veřejnost znala ještě před masivním nárůstem zájmu o ožvlou historii a s ní spojovaná historická bojová umění.⁵³⁶

Práce využívá především kodex *Cod. icon. 394a*, který vyniká detailním vyobrazením bojovníků⁵³⁷ a doprovodný text obsahuje rovněž více popisný. Klíčový je samozřejmě Talhofferův boj beze zbraně. Fascinující výpověď o středověkém zápase ale vypovídá i pasáž o boji v plné zbroji, protože zde zápas nacházel opět své uplatnění a bojovník v něm školený snadno takovému duelu dominoval.⁵³⁸ Techniky neozbrojeného boje již tradičně nalézáme i v sekci o boji dýkou.⁵³⁹

⁵³³ Zde vidíme například zápasnickou techniku „Daz beslossen vassen“, dnes známou jako plný/dvojitý Nelson. Det Kongelige Bibliotek, Copenhagen, Denmark, *MS Thott.290.2°*. fol. 60 r.

⁵³⁴ KNIGHT, H. *The Ambraser Codex by Master Hans Talhoffer. A fifteenth-Century fight Book*. Morrisville, 2008. s. VI. srov. Königsegg-Aulendorf Collection Königseggwald, Königseggwald, Deutschland. *MS XIX.17-3*.

⁵³⁵ HILS, H-P. *Meister Johann Liechtenauers Kunst des langen Schwertes*. in: Europäische Hochschulschriften: Geschichte und ihre Hilfswissenschaften, Teil 3, Band 257. Bern, 1985. s. 97.

⁵³⁶ Na českém území jeho dílo zpřístupňoval šermíř Gustav Hergsell (1847–1914). HERGSELL, G. *Talhoffers Fechtbuch aus dem Jahre 1467: Gerichtliche und andere zweikämpfe darstellend*. Praha, 1887.

⁵³⁷ Kirchhoff zde zdůrazňuje pozoruhodné detaily, jakými jsou například vlasy zápasníků reagující na směry provedení vyobrazených chvatů. KIRCHHOFF, Ch. *Visualizing the Fight Book Tradition: Collected Martial Knowledge in the Thun-Hohenstein Album*. in: Acta Periodica Duellatorum. Vol. 6, No. 1, 2018, s. 3 - 46.

⁵³⁸ Zde je možné opět vzpomenout na Fioreho, který uváděl, že raději vybojuje 3 souboje ve zbroji než jediný bez ní. Příčinou tohoto přesvědčení možná mohla být i jeho extrémní zdatnost v zápase. *MS Ludwig XV 13*. fol. 1 v.

⁵³⁹ Bayerische Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cod. icon. 394a*. fol. 91 r.

4.8.1. Techniky a principy

Mistr se specializoval především na soudní duely. Za tímto účelem shromáždil nemalé množství technik se zbraněmi i bez nich.⁵⁴⁰ I ve své poslední práci je ale Talhoffer stále skoupý na slovo a nechává si většinu tajemství účinného provedení chvatů a technik pro sebe.

Talhofferem je opět zmíněno „zápasení neurozených“ jako určitá pozice pro začátek sportovní formy zápasu, která ale samozřejmě snadno mohla být využita i při boji na život a na smrt. Zvláště, když na takové zápasení byli protivníci uvyklí.⁵⁴¹

V podobném duchu se nese i označení pro pozici, kterou mistr pojmenovává jako „francouzské zápasení.“ Jedná se o sportovní variantu boje, kdy se soupeři navzájem drží za límce a druhou ruku mají za zády. Opět tedy máme co dočinění s hravou formou zdokonalování zápasnických dovedností pomocí boje s handicapem.

⁵⁴²

Jak vypadal styl, kterým bojoval sám mistr osobně, je poměrně snadné si představit. Talhofferův boj je opět krutým válečným zápasem, což dokazují i techniky v závěru „pěší sekce“ určené pro soudní duel mezi mužem a ženou, kterým není nic zakázáno.⁵⁴³

Cod. icon. 394a. fol. 136 v Z hlediska míry sofistikovanosti jeho učení je možné dojít k

⁵⁴⁰ Nejobsáhlejší je poslední z jeho děl. Talhoffer Fechtbuch (Cod.icon. 394a). [wiktenauer.com](https://wiktenauer.com/wiki/Talhoffer_Fechtbuch_(Cod.icon._394a)) [online]. © 2018 [cit. 2019-12-10]. Dostupné z: [https://wiktenauer.com/wiki/Talhoffer_Fechtbuch_\(Cod.icon._394a\)](https://wiktenauer.com/wiki/Talhoffer_Fechtbuch_(Cod.icon._394a))

⁵⁴¹ „Die habent birlichs gefast ain arm unden den andern oben und ligend in dem streb.“ Zřejmě totožné s „pawrn ringen“ z Glasgow fechtbuch. Bayerische Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cod. icon. 394a.* fol. 97 r. srov. Glasgow Museums, Glasgow, United Kingdom. *MS E.1939.65.341.* 46 r.

⁵⁴² „Das franczosis ringen.“ *MS Chart.A.558.* fol. 129 r.

Že by se v tomto případě jednalo o obecný termín pro určitý typ zápasení, se nezdá být pravděpodobné. Za francouzské zápasení fechtbuch *Die Blume des Kampfes* označuje kontra techniku proti soupeřově úchopu a hákování jeho nohy. Universitätsbibliothek Erlangen-Nürnberg, Erlangen, Deutschland. *MS B.26.* fol. Ar. fol. 33 v. Na druhou stranu je možné se do tohoto chvatu z počáteční pozice v *MS Chart.A.558.* dostat.

⁵⁴³ Bayerische Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cod. icon. 394a.* fol. 126 v.

určitěmu podhodnocení mistra vůči ostatním velikánům zápasnického umění. Vyobrazení jeho fyzické podoby pak snadno může navodit představu dobře rostlého bojovníka, který byl schopen většinu soupeřů přemoci již samotnou silou a živelností.⁵⁴⁴

Toto hodnocení by ale zřejmě bylo chybou. Je nutné si především uvědomit, že Talhofferův styl vycházel z učení jeho předchůdců. Tyto pevné základy podpíraly celé jeho kurikulum a ukrývaly se za provedením každé techniky, kterou Talhoffer doprovází jen strohým výkladem.

Talhofferův boj beze zbraně neobsahuje údery. Je zde šlápnutí na soupeřovo koleno⁵⁴⁵ a jiné nízké kopy,⁵⁴⁶ ale termíny *stoßen* a *schlagen* jsou přítomny pouze v technice, která soupeře dostává k zemi pomocí podmetení nohou nebo odstrkává od sebe.⁵⁴⁷ Protivníky do těla či hlavy nebije. Můžeme jen spekulovat, proč tomu tak je. Snad byl mistr uvyklý převážně boji ve

Cod. icon. 394a. fol. 91 v

zbroji, nebo aplikacím zápasnických technik se zbraní v ruce.

Co víme ale jistě je, že udeřit neozbrojenou paží rozhodně uměl, a to zcela odbornou formou ve shodě s principy *mečové ruky*. Důkaz o tom nacházíme v sekci boje dýkou, na foliu 91 v, kde Talhoffer odráží útok ozbrojeného soupeře kladivovou hranou pěsti, nebo svým předloktím.⁵⁴⁸ Kryt ve formě protiúderu do útočící paže je zřejmě jediný správný kryt, který

⁵⁴⁴ Bayerische Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cod. icon. 394a. fol. 136 v.*

⁵⁴⁵ *MS Chart.A.558. fol. 127 r.*

⁵⁴⁶ Königsegg-Aulendorf Collection Königseggwald, Königseggwald, Deutschland. *MS XIX.17-3. fol. 17 v.*

⁵⁴⁷ „...so stost der In von Im...“ a „...der Bruch mit dem schlag.“ Bayerische Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cod. icon. 394a. fol. 100 v, 104 r.*

⁵⁴⁸ Bayerische Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cod. icon. 394a. fol. 91 v.* „...so schlach mit der rechten fuust in sin arm vnd stos din tegen in in.“ Text určuje kryt vykonat pěstí, ale z logiky situace a vyobrazení, které ukazuje vysekutí soupeřovy ruky stranou a bodnutí, by bylo snadnější a logičtější využití krytu předloktím. Na druhou stranu krytí pěstí by zajistilo o něco delší vzdálenost od soupeře, která je při boji dýkami výhodou. SDE-OR(LICHTENFELD), I. - YANILOV, E. *Krav Maga*. Praha, 2003. s. 6–7.

Tobler zmiňuje, že středověký zápas řeší podobně boj beze zbraně i proti dýce. TOBLER, *In Saint George's Name*, s. 21.

V sebeobraně praxi i bojových uměních se ale navíc automaticky počítá s předpokladem, že technika využitelná pro boj beze zbraně je možná provést na soupeře s krátkou zbraní, pokud bude upravena vzdálenost výkonu techniky alespoň o délku čepele této zbraně. Není to samozřejmě univerzální

lze úspěšně aplikovat a vystavit se při něm co nejmenšímu nebezpečí. Náraz do útočící ruky, jež je v době úderu v tenzi, totiž soupeře na okamžik vychýlí z rovnováhy nebo alespoň na okamžik zarazí v pohybu. Tohoto momentu bojovník dovede okamžitě využít pro navazující akci. Talhoffer zde tuto výhodu promění v probodnutí soupeře. Mistr dnes spíš pokročilý postup krytí známý hlavně profesionálům⁵⁴⁹ pravděpodobně považoval za zcela základní dovednost.

Talhoffer používá termín *inlauffen* – tedy vběhnutí do soupeře – které je zřejmě lehce odlišné od *durchlauffen*. Počítá totiž s vykonáním techniky po zastavení se v soupeřově prostoru, nebo po naběhnutí do něj.⁵⁵⁰

Mistr podává i kusé informace k boji na zemi. Ten nacházíme jen na několika foliích a obvykle se jedná o dokončení techniky z předchozí strany. Nejde tedy opět v žádném případě o techniky pro systematizovaný vyrovnaný zápas, ve kterém by soupeři začínali z podobných výchozích podmínek. Spíše se jedná o závěrečný akt likvidace.

Cod. icon. 394a. fol. 33 v.

Tyto techniky nalézáme například v *MS XIX.17-3.*, v části o duelu ve zbroji. Techniky jsou sice určené pro soupeře ozbrojené dlouhými meči, ale průběh akce nám přeci jen několik informací k boji beze zbraně poskytne.

Bojovník sráží svého soupeře, který drží meč v polovičním držení.⁵⁵¹ Vlastní meč mu provleče mezi podpažím a jeho zbraní. Pomocí vzniklé páky jej pak překllopí na zem. Soupeř končí s meči zkříženými pod ním a blokujícími jeho levou paži. Zdánlivě konečná situace má

pravidlo, v určitých situacích a fázích technik je naopak nutné být pro výkon techniky co nejbližší. Např. RÖDEL, s. 80-81.

⁵⁴⁹ Využíván dnes například pokročilými karatisty, nebo praktikanty Tai Chi. WICHMANN, W-D. *Karate*, přel. L. Česenská. České Budějovice, 2003. s. 36-37.

⁵⁵⁰ *Durchlauffen* znamená aktivní pohyb skrz nepřítelovu pozici a jde tedy při technice o jeho smetení vlastním tělem. Technika zobrazující termín *inlauffen* na fol. 33 v - „*vs dem Inlauffen der wurff*“, pravděpodobně znamená pouze „vběhnutí“ přes nebezpečnou zónu dosahu soupeřových paží/zbraní a následně je vykonána technika hodů. Bayerische Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cod. icon. 394a. fol. 99 v. srov. 33 v.*

⁵⁵¹ Tzv. *halbschwert* držení, při kterém meč získává vlastnosti krátkého kopí, protože je držen za jílec a druhou rukou v půlce čepele. Pozn. autora.

ovšem jednoduché řešení. Soupeř se pustí své zbraně, čímž se uvolní z blokace a rychlým přetočením se dostane soupeři na tělo. Poměrně prostá akce si samozřejmě žádala technické provedení a vzhledem k tomu, že musela být provedena ve zbroji a rychle, bylo nutné i značně atletické nasazení.⁵⁵² Je tedy jisté, že tyto různé úniky z držení, páčení a kontrolované pády byly součástí tréninku Talhoffer a jeho svěřenců.⁵⁵³

Další pozice na zemi je v pasáži o duelu bojovými kladivý⁵⁵⁴ na dlouhém toporu. Soupeř leží na zádech, bojovník jistí jednu jeho ruku úchopem, druhou zaklekává a doráží soupeře dýkou.⁵⁵⁵

V podobném duchu se nesou i další Talhofferovy techniky boje na zemi. Na foliu 64 r zobrazující boj kyji a dlouhými štíty je soupeř přitisknut k zemi a bojovník jej zaklekává a zabíjí kyjem.⁵⁵⁶

⁵⁵² MS XIX.17-3. fol. 18 v.

⁵⁵³ Na tyto techniky se dnes specializuje především Judo a brazilské jiu-jitsu. Viz SCHÄFER, s. 119.

⁵⁵⁴ KRÍŽEK, L. - ČECH, Z. J. K. *Encyklopedie zbraní a zbroje*. Praha, 1999. s. 116.

⁵⁵⁵ Cod. icon. 394a. fol. 53 r.

Ve stejném duchu techniku používá v boji beze zbraně Paulus Kal, jehož zápasnické techniky hodnotí jako využitelné v boji s meči i Tobler. TOBLER, *In Saint George's Name*. s. 79.

Mistr zaklekl levou ruku soupeře, jednou rukou jej drží za pravé zápěstí a druhou jej, nyní zcela nekrytého, tluče kladivovým úderem. Bayerischen Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cgm 1507*. fol. 94 r.

⁵⁵⁶ Cod. icon. 394a. fol. 64 r.

Dvě z držení na zemi ukazuje i boj dýkami. Talhoffer zde blokuje soupeři levou rukou stehna a pravou paží jistí pod sebou obě ruce. Volnou rukou soupeři vráží dýku do krku.⁵⁵⁷ Druhá technika je k soupeři milosrdnější, drží jej na břiše a bojovník blokuje rukou s dýkou ozbrojenou paží protivníka.⁵⁵⁸

Cod. icon. 394a. fol. 89 r

V zápase ale Talhoffer techniky boje na zemi neřeší. Zdá se tedy, že v jeho éře byly převážně určeny pro likvidaci při boji zbraní. Zcela jistě se ale daly při boji beze zbraně využít, ať již k zabránění úspěšné obrany soupeře a jeho následné dobytí, nebo pro jeho zadržení.⁵⁵⁹

4.9. Codex Wallerstein

Codex Wallerstein zkompiloval v Augsburgu v 50. letech 16. století Paulus Hector Mair (1517–1579).⁵⁶⁰ Dílo obsahuje tři na sobě nezávislé části. Starší je datována přibližně do 2. poloviny 14. století. Pro tuto práci je ovšem zajímavá především část obšírně pojednávající o zápase, která je výrazně mladší a je datována do druhé poloviny 15. století. Někteří badatelé jeho dataci konkretizují k roku 1470.⁵⁶¹

Autorství zápasnické pasáže kodexu je nejisté a je připisováno tzv. Norimberské skupině. Kromě této části jsou ale ve starší části kompilátu přítomna i čtyři folia se zápasem

⁵⁵⁷ *Cod. icon. 394a. fol. 96 r.*

⁵⁵⁸ *Cod. icon. 394a. fol. 89 r.*

⁵⁵⁹ Universitätsbibliothek Augsburg, Augsburg, Deutschland. *Cod.I.6.4°.2. fol. 73 v, 74 r.*

⁵⁶⁰ Augšpurský patricij, šermíř, úředník, nadšený sběratel a kompilátor bojových manuálů. Později odsouzen za zpronevěru peněz a oběšen. CINATO, Frank. *Development, Diffusion and Reception of the "Buckler Play": A Case Study of a Fighting Art in the Making.* in: JAQUET, D. - VERELST, K. - DAWSON, T. *Late Medieval and Early Modern Fight Books: Transmission and tradition of Martial Arts in Europe (14th–17th Centuries).* Leiden, 2016. s. 495.

⁵⁶¹ ZABINSKI, G. – WALCZAK, B. *Codex Wallerstein: A Medieval Fighting Book from the Fifteenth Century on the Longsword, Falchion, Dagger and Wrestling.* Boulder, 2002. s. 2.

jiného tvůrce.⁵⁶² Přínos kodexu je ovšem nutné hledat jinde a zcela jistě není pro tuto práci v domnělém autorství konkrétního mistra či skupiny. Jedná se totiž především o velmi významné dílo pro výzkum středověkých bojových umění beze zbraně. Ve své podstatě zcela nezastupitelné. Codex Wallerstein (zřejmě jako jediný) nabízí ucelený pohled na středověkou sebeobranu. Jedinečný je i z hlediska zpracování. Textově i obrazově zaznamenává celou škálu středověkých bojových akcí od zápasnických kusů a kontra chvatů přes úderové techniky až po načrtnutí chvatů cílených proti skupině protivníků.⁵⁶³ Vyobrazení je navíc velmi kvalitní a techniky díky němu jdou poměrně dobře interpretovat. Doprovodný text je také v rámci iluminovaných *fechtbuchů* nadstandardním a nejasnými se jeví jen několik málo technik.⁵⁶⁴

Pozoruhodnou se jeví výpovědní hodnota zobrazovaných chvatů, která kolísá. Zdá se, že autor iluminací technikám ne vždy rozuměl,⁵⁶⁵ což se nezdá být u některých náročných a specifických hodné podivu, kdyby ovšem zároveň některé kusy trefně nedoplnil. Celkový smysl tak technika získá až po prostudování textu i obrazu.

⁵⁶² Server wiktenauer připisuje autorství rozsáhlé části tzv. norimberské skupině, zaznamenávající snad lokální bojovou tradici v okolí města. Podle Hilse stojí za vznikem starší zápasnické části tzv. skupina Gladiatoria, která je současníkem liechtenauerovské tradice a není na ní prý závislá. Dnes už se ale části kodexu nepovažují ani za výtvar Gladiatorie. ZABINSKI – WALCZAK, s. 3. srov. FARREL, K. *The Kölner Fechtbuch: Context and Comparison*. in: *Acta Periodica Duellatorum*. Vol. 3, No. 1, 2015, s. 209-242. srov. Nuremberg Group. *wiktenauer.com* [online]. © 2018 [cit. 2019-9-5]. Dostupné z: https://wiktenauer.com/wiki/Nuremberg_Group srov. Gladiatoria Group. *wiktenauer.com* [online]. © 2018 [cit. 2019-9-5]. Dostupné z: https://wiktenauer.com/wiki/Gladiatoria_group

⁵⁶³ Sluší se podotknout, že podobné hodnocení má pro Codex Wallerstein i badatel a učitel šermu Ondřej Adámek, jehož překlady a komentáře k *fechtbuchům* byly až do r. 2016 uveřejněny na internetu.

⁵⁶⁴ Jedná se například právě o chvaty proti více protivníkům naráz, u kterých není jisté, jak do nich zápasník nastupuje. Jde zřejmě o záměrně zamlčené tajemství. Universitätsbibliothek Augsburg, Augsburg, Deutschland. *Cod.I.6.4°.2*. fol. 74 v.

⁵⁶⁵ *Cod.I.6.4°.2*. fol. 53 r. nebo se jedná až o zásah dalšího umělce, snad restaurujícího původní iluminace. Například na fol. 69 r. nedokázal pravděpodobně správně dekodovat propletenec paží a v barvě kabátu zápasníka provádějícího techniku jsou tak rázem tři ruce.

Chvat mimochodem používá stejný zámek paže, jako technika japonského Jujutsu v americkém manuálu z 40. let 20. století. Viz HANLEY, R. E. *Combat Conditioning Manual. Jiu- Jitsu*. Chicago, 1943. s. 55

4.9.1. Techniky a principy

První dvě folia zápasnické sekce obsahují teorii zápasu dle autora či autorů kodexu. Je zde opět vyjmenováno, jaké vlastnosti musí mít dobré zápasnictví. Kodex staví na první místo sílu.⁵⁶⁶ Druhou veličinou je míra a třetí je jmenována znalost či nabytá zručnost.⁵⁶⁷

Otázkou především zůstává, co znamená ona míra. Někteří autoři ji vidí jako správné zaujmutí bezchybných postur ve správný čas.⁵⁶⁸ Nešlo by tedy o nic jiného než dobré načasování jednotlivých akcí – a tento výklad i kodex následně potvrzuje. Logicky by se ale také mohlo jednat ještě navíc o jakousi přiměřenost použitých pohybů podobných Ottově správnému užití síly.⁵⁶⁹

Kodex rozšiřuje rovněž i toto téma. Při efektním použití síly se nejedná jen o sílu paží a nohou, ale o celkovou jednotu těla a využití energie vycházející z pohybu jeho hmoty. Proto je zde dokonce zmíněna jako důležitá součást zápasnické síly práce s těžištěm a z manipulace s ním vyplývající stabilní postavení.⁵⁷⁰

Zbývající vlastnost je možné vykládat zřejmě jako zručnost, znalost nebo též zkušenost.⁵⁷¹ Všechny výklady odpovídají podanému upřesnění, které vysvětluje tuto veličinu jako schopnost zápasníka předvídat soupeřovy akce a odpovídajícím způsobem je rušit a aplikovat na ně správné kontra chvaty. Jedná se v podstatě o celkové proškolení v komplexním zápasnickém kurikulu pák, úderů a chvatů.⁵⁷²

Následuje stat' o tom, jak se chovat v boji s rozdílným protivníkem. Kodex dospívá k podobným závěrům jako mistr Ott. Se slabším soupeřem doporučuje zápasit v tempu *Vor* a radí jej zničit silou. Pragmatismus středověkých mistrů zde vrcholí, když kodex poněkud

⁵⁶⁶ Je tedy podobného názoru, jako Fiore a je zřejmě možné i tento zápasnický styl s jeho uměním srovnat. Oba jsou silně bojově/sebeobraně zaměřeni a cílí na konflikty s různými protivníky, v různých lokalitách a pravděpodobně i s různou výzbrojí.

⁵⁶⁷ „*Das Ringen will haben dreyerlay sterck, mass vn phantikait...*“ *Cod.I.6.4°2*. fol. 15 r.

⁵⁶⁸ Adámek a Zabinski. ZABINSKI – WALCZAK. s. 10.

⁵⁶⁹ „...*rechte anlegung der sterck.*“ *Cod.44.A.8*. fol. 100 v.

⁵⁷⁰ „*Dy sterck also zwprauchn Das ain yed nid solgen in der wag vn sich starck soll legn aud dy erdn...*“ *Cod.I.6.4°2*. fol. 15 r. *Der Wag* je tak svým bojovým významem blízký japonskému termínu *hara*, nebo čínskému *dantien*, jakožto zdroje síly pro bojové techniky a pohyby. Např. viz RÖDEL, *Aikido*, s. 21.

⁵⁷¹ Kterou uvádí Adámek.

⁵⁷² „*Dy phentikait also dastu woll fur sechst all hint trit zuckn vn stossn arm prüch dastu dar inn gut gedachtnüss habst allew ding pald zw wentn vn alzeit swarn vn in dy wag valln.*“ *Cod.I.6.4°2*. fol. 15 r.

překvapivě hovoří o snadném rozdrčení soupeře v silové nevýhodě – za pomoci lámání paží i použití smrtících technik, kterým se takový soupeř může jen těžko ubránit.⁵⁷³

Se sobě rovným zápasníkem je prý dobré nastupovat do kusů ve stejný čas (tedy v *Mitt*) a překonat jej mírou, protože boj silou by vedl do patové situace. Kodex zmiňuje, že je důležité se ubránit především některým technikám soupeře, které specifikuje jako *zucken*, zakročení nohy a lámání rukou.⁵⁷⁴

Se silnějším bojovníkem je naopak nutné utkat se až v *Nach* a pacifikovat jej znalostí umění. Po jeho útoku má slabší a samozřejmě i lehčí zápasník poklesnout těžištěm. Soupeřovy úchopy doporučuje kodex srážet ze svého těla údery a mít v zásobě i jiné techniky, kterými obránce silákovy akce zmaří.⁵⁷⁵

V předmluvě anonymní autor zmiňuje jednu obzvláště podstatnou věc pro vnímání bojových umění a jejich významu. Je zde uvedeno, že slabší zápasník může být pro silného soupeře rovnocenným, pokud je dobrým bojovým umělcem a ovládá bojové a smrtící techniky. Ve sportovním zápase je ale silnější muž vždy ve výhodě.⁵⁷⁶

⁵⁷³ Zápasník zde má využívat svou sílu a pevnou pozici, přesto se u něho stále počítá i se všemi dříve jmenovanými dovednostmi a mistři zde rozhodně slabšího soupeře nemíní podceňovat. Když ale zápasník přistoupí k boji s takovou odborností, neměl by mít ze svého slabšího soupeře obavy: „*Auch so solstu wissn dastu eine yeder kranckn vor solt ringn als mit sterck... so darfst dich nit vor in psorgen haften mass vn phentigkait vn seczt dich in ein stäte wag wastu dan suchst twirch od ploss arm pruch kampff stuck mordstuck od ander stuck dy mag er dir dann mit woll wern anderst dan auff sticchn vn aufweichn.*“ *Cod.I.6.4°2. fol. 15 r.*

⁵⁷⁴ „...*vn eine gleichn mitt solt ringen als mit mass... so sich auch dastu dich woll pewarst vor zucken hint tretn vn arm prüchen vn vor andern...*“ *Cod.I.6.4°2. fol. 15 r.–15 v.*

⁵⁷⁵ „...*vn eine starckn nach solt ringn als mit phentikait Ringstu mit eine starckn so pewar dich als wo er dich an greift od velt so sich dast vast nid seiczt vn jm sein arm mi dem pern stoss aus stost vn mit andren stucken auch aus precht...*“ *Cod.I.6.4°2. fol. 15 r.–15 v.*

⁵⁷⁶ „*Doch so ist ein yed krancker ringer nyernstn einen starcken zu gleichen hat er phantikait vn mass kampff stuck vn mord stuck enpfor genome aber mit geselln ringen so hacz der starck alzeit enpfor...*“ Vidíme tedy, že staří mistři si výhody fyzických předpokladů byli dobře vědomi a ve sportovním zápase i tehdy zpravidla vítězili velcí a silní muži. V boji na život a na smrt se tato výhoda dala setřít obvykle krutým způsobem boje cílícím na devastaci protivníka a využívajícím jinak zakázaných technik. *Cod.I.6.4°2. fol. 15 v.*

Cod.I.6.4°.2. fol. 16 r, v

V následující části je na foliích 16 r – 20 v a 33 r - 74 r popsán a vyobrazen vyčerpávající seznam konkrétních technik, které se různým způsobem řetězí, nebo kontrují. První čtyři folia zaznamenávají techniku shození soupeře na záda pomocí zvednutí jeho kolena. Na první pohled opět značně prostá technika obsahuje princip shození protitahem⁵⁷⁷ za využití minimálně dvou bodů.⁵⁷⁸ Proti technice je ihned uvedena kontra technika na podobné bázi využívající jako bodů soupeřova úchopu za nohu a jeho hlavy.⁵⁷⁹ Další folio ukazuje kontra techniku na stejný bojový kus a její součástí může být (zcela podle bojovníkovy libovůle) zakázané dokončení v podobě úderu nebo úchopu genitálií.⁵⁸⁰ Techniky neutralizující kontra chvaty následují.⁵⁸¹

Cod.I.6.4°.2. fol. 17 v.

⁵⁷⁷ Protitah využívá i technika z fol. 44 v, která tentokrát využívá čelist a soupeřovy nohy pod kolenem jako bodů pro zničení soupeřovy rovnováhy. Technika používá stejný mechanismus jako judistická technika rukou *kuchiki taoshi* s tím rozdílem, že uchopuje límec a lýtko sportovce. SCHÄFFER, s. 32. Viz Příloha.

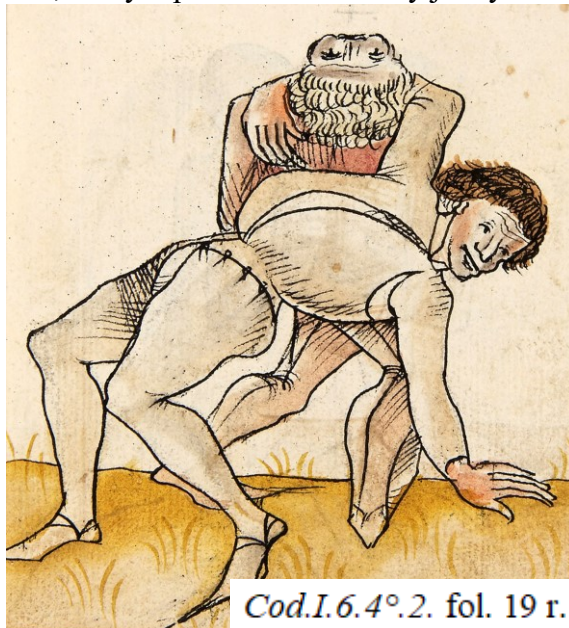
⁵⁷⁸ „Item so du mit aine ringst zu lauffn auf langn arm so denkst das dein recht arm auswendig seÿ vn der tenck in wendig seczt er dan eine füs für so prich aus mit dem arm d gegen dem fus stee vn zuck im den füs auf vn küm mit der andern hant zw hilft vn heb in hoch auf vn trit mit eine füs in inwendigs hint seine füs vn tauch in zu ruck als hy gemalt stet das magstu zw paiden seitten treiben.“ *Cod.I.6.4°.2. fol. 16 r.* Technika využívá stržení k zemi pomocí protitahu paží a nohy skrze zakročené koleno a přitahovanou nohu. Zápasník tedy využije náraz síly svých tří končetin a soupeřovo těžiště je napadeno ze dvou směrů. Chvat je proto možné provést poměrně snadno a bez velkého užití síly. Úroveň jeho techničnosti se tak blíží například Judo. Podobný princip např. SCHÄFFER, s. 32.

⁵⁷⁹ „...so zuck den fus pald hindsich vn reck im starck von dir vnd stoss in mit der hant ann das haupt vn stoss in von dir...“ *Cod.I.6.4°.2. fol. 16 v.* Kontra technika stojí přesně na hranici potřebné propracovanosti a nutné triviálnosti potřebné k provedení akce během rozhodujícího okamžiku.

⁵⁸⁰ „...magstu auch woll ein vporgn stuck treibn...“ *Cod.I.6.4°.2. fol. 17 r.*

Fechtbuch tedy zevrubně líčí četné možnosti řešení jediné situace a následuje v podobném duchu i na dalších foliích, která buď navazují na úvodní chvat, nebo se brání některému z uvedených kontra chvatů. Kodex Wallerstein tak funguje jako expozice navazujících technik, které ve své podstatě nikdy nekončí, ale přelévají se z jedné do druhé, eliminují předchozí a nabízí další řešení, které je málokdy konečné, ale otevírá dveře zkušenému zápasníkovi pro provedení jiného proti chvatu.

Ve své podstatě fechtbuch tedy rozvádí jen to, co bylo předchozími mistry již vyřčeno. Dobré doprovodné ilustrace nabádají přejít knihu jako přehledný manuál a katalog technik. Bylo by ovšem nedozírnou škodou tuto brilantní analýzu středověkého boje, který kodex nabízí, bez hlubší sondáže ponechat. Některé pasáže textu totiž popisují mnohem více, než se zdá. Jediné folio například nabízí i tři možná prolomení k dvěma navazujícím technikám, zatímco doprovodná iluminace ukazuje pouze jediné.⁵⁸²

Cod.I.6.4°2. fol. 19 r.

Kodex nabízí množství dnes známých sportovních i sebeobránných chvatů. Již nás ani nepřekvapí, že u nich důsledně dbá na soupeřovu nutnou předcházející labilizaci a rovněž zmiňuje problematické pasáže techniky, kdy může při neodborném provedení soupeř protiútočit.⁵⁸³

⁵⁸¹ Cod.I.6.4°2. fol. 17 v. „...so zeuch er denn fus hin hindsich vn fleucht da in so gee dem fuss nach mit dem arm vn trit mit deine fus hind in in dy twirch alz hy gemalt stett...“ Kontra technika proti soupeřově stažení nohy počítá s pokračováním útočného pohybu po ní a zároveň se zakročením za jeho druhou nohu. Zápasník v červeném tak využívá techniku velmi dobře známou z řady tradičních bojových umění (Tai Chi, Karatedo, Baguazhang). Její podoba je pravděpodobně velmi blízko provedení *aiki otoshi* v Aikido. VAILLANT, s. 253.

⁵⁸² Například prolomení k předchozí technice z 19 r: „...so ker dein knie gegn im vn tauch in hindsich zw ruck so ist es geprochn... vn sicht dastu zuruck falln müst als paldu dan enpfinst dastu wider hindsich must so lass den voderen arm resch gen vn slach in hind yen vmb das pain oder auf dy erd als hy gemalt stet so würfst in über dy hüfff aus...“ Cod.I.6.4°2. fol. 19 r.

⁵⁸³ Například u varianty judistického chvatu *o goshi*, u kterého radí provést hod s velkým zakročením, aby jej soupeř nemohl vrhnout sám: „...denck dastu mit eine grossen stoss hin eintreczt das er dich nit zu ruck werffn mög.“ Cod.I.6.4°2. fol. 19 v. srov. fol. 20 r. srov. SCHÄFER, s. 25.

Bojovník Wallersteinského kodexu používá rovněž pokročilého principu pohybu v kruhu, čímž soupeře vychyluje z rovnováhy, natáčí k sobě zády, nebo používá pohybu k posílení účinku techniky.⁵⁸⁴

Je zde rovněž široce využíváno chvatů založených na hbité práci nohou, které rychlým zakročením dostanou bojovníka do pozice vhodné k vykonání chvatu, nebo blokováním nohy v pohybu umožní soupeře přes vlastní nohu překlomit.⁵⁸⁵

Cod.I.6.4°2. fol. 34 v

Cod.I.6.4°2. fol. 36 r.

Kodex rovněž nabízí mnohé varianty řešení téže situace, přičemž bojovník volí z konvenčních zápasnických řešení, nebo zakázaného útoku do slabin soupeře. K osvobození ze soupeřových technik také využívá tlaku na citlivé body protivníkova obličeje.⁵⁸⁶ Je zde dokonce i doplnění, že takový typ útoku lze úspěšně implementovat do všech ostatních zápasnických technik.⁵⁸⁷

Další prolomení techniky je doslovné, protože zápasník láme soupeřovu paži ve dvě, což je technika, kterou lze podle anonymního autora provést „*ein zwei*“.⁵⁸⁸

Následuje klasický ramenní přehoz⁵⁸⁹ i dva kontra chvaty na něj. První varianta vrhá soupeře na obličej.⁵⁹⁰ Určitá hrubost je v kodexu, stejně jako v ostatních pramenech, zcela

⁵⁸⁴ „...vn lauff hindsich vmb vn vmb...“ *Cod.I.6.4°2. fol. 20 r.*

⁵⁸⁵ Podobné technikám zadržení v Judo. Např. *sasae tsuri komi ashi* nebo *hiza guruma*. Markantní rozdíl je opět (kromě hrubšího provedení v podobě možného úchopu za vlasy) především v cíli techniky, která se pokouší soupeře k zemi dostat tvrdě, zřejmě pádem na hlavu: „...so würfst in gar hart...“ *Cod.I.6.4°2. fol. 34 v.* srov. SCHÄFER, s. 54–55.

⁵⁸⁶ „...so greif in mit dein tenken hant hint sein angesicht vn mit dem dawn vntn an dy nasn vn zeuch übersich so mus er dich lassen...“ *Cod.I.6.4°2. fol. 36 r.*

Vyproštění následuje technika využívající pozice rukou jako při nástupu do Aikido techniky *gokyo*. RÖDEL, B. *Aikido Grundlagen: Technik – Prinzipien – Konzeption*. s. 175–177.

⁵⁸⁷ „...vporgen stuck machtu in allen ringen treiben...“ *Cod.I.6.4°2. fol. 38 r.*

⁵⁸⁸ „...vn prich in den arm eynczway...“ *Cod.I.6.4°2. fol. 38 v.*

jednoznačně přítomna a vyvolává tak stále otázku vyspělosti středověkých bojových systémů. Pro zaostalost by mohlo svědčit i nekonečné připomínání, že určitý kus je potřeba provést silně. Co je tedy skutečně záležitostí hrubé síly, nebo technickou bojovou aplikací je poměrně těžké. Ve prospěch vyspělosti ovšem hovoří obraty, kterými jisté postupy kodex vyjadřuje. Pokud hovoří o nutnosti „*silného cuknutí soupeřem k sobě*“, ⁵⁹¹ pak je ještě možné uvažovat o využití brutální síly. V případě, kdy nabádá k „*silnému poklesnutí do těžiště*“ ⁵⁹², je ovšem jisté, že se jedná o poměrně obtížnou techniku, která ve skutečnosti pracuje spíše s rychlým uvolněním svého těla umožňujícím zápasníkovi uzemnit soupeře přenesením své váhy na něho.

Další typický chvat ukazuje folio 41 r. Technika se někdy nazývala „*klukovské/rošťácké zápasení*“, ⁵⁹³ čímž chtěli zřejmě mistři poukázat na prohnanou darebnost, jakou technika byla. Jedná se o chvat, který je možný použít mnohými bojovníky, ale využije ho především zápasník, který je větší silou svého nepřítele přetlačován. Této síly využije provedením pádu vzad ve vhodný okamžik přitažením soupeře k sobě a pomocí nohy umístěné na soupeřově torsu jej vrhne za sebe. Kodex popisuje provedení chvatu značně jadrně. ⁵⁹⁴

Folio 41 v přináší hned dva znamenité postřehy. Zápasení, při kterém se muži k sobě tisknou hrudí a jsou v předklonu, označuje kodex za zápasení neurozených. Opět zde máme indicii, že tento způsob se vyvinul ze sportovních potřeb zápasu praktikovaného osobami beze zbroje. Druhou zajímavostí je technika vrhu bez uchopení soupeře, vyplývající pouze z jeho držení a provedená zakročením jeho kolena a navalení se na něho tělem. ⁵⁹⁵

Folio 42 r pro změnu zpodobňuje skutečně nadčasovou techniku již uvedenou Ottem. ⁵⁹⁶ Je jí stržení soupeře k zemi pomocí úderu do hrudi či břicha a simultánní podržení

⁵⁸⁹ Známy v Judo jako *ippon seoi nage*. SCHÄFER, s. 39. srov. *Cod.I.6.4°2*. fol. 39 v.

⁵⁹⁰ „...so wurfstu in sinsich auf das angesicht...“ *Cod.I.6.4°2*. fol. 40 r.

⁵⁹¹ „...zuck in starck nach dir...“ *Cod.I.6.4°2*. fol. 40 v.

⁵⁹² „...secz dich starck in dy wag...“ *Cod.I.6.4°2*. fol. 40 r.

⁵⁹³ Jako „*Buben Ringen*“ jej pojmenovává Talhoffer. V Judo se jedná o *tomoe nage* s tím rozdílem, že rošťácký hod usiluje o pád soupeře na jeho hlavu. Bayerische Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cod.icon. 394a*. fol. 105 r. srov. SCHÄFER, s. 58.

⁵⁹⁴ „...sec zim einen fusß auf den nabel und val pald nider auf den ars...“ *Cod.I.6.4°2*. fol. 41 r.

⁵⁹⁵ „...als dy pawrn thund...“ *Cod.I.6.4°2*. fol. 41 v.

⁵⁹⁶ „...vnd fall ym mit paiden henden in sein paide knjēpüg vnd zeuch zu dir vnd stos in mit dein haubt oben für die prust so felt er.“ *Cod.44.A.8*. fol. 105 v.

jeho nohou rukama. Kodex navíc uvádí i ideální nástup do techniky – zajištěný předstíraným útokem na soupeřovu hlavu – který donutí soupeře zvednout ruce k obraně, čímž dojde k jeho spodnímu odkrytí a uvolnění prostoru pro provedení chvatu.⁵⁹⁷

Značně obtížnější chvat (vhodný především pro hbité bojovníky) je vyobrazen na dalším foliu. S předchozím jej spojuje klamný manévr, který donutí soupeře bránit se na jiném místě, než přijde útok. Technika dokazuje, že středověcí mistři dovedli odhadnout chování svého protivníka na několik tahů dopředu a některá stereotypní chování byla v chvatech dovedně obrácena v soupeřův neprospěch.“⁵⁹⁸

Anonym následně popisuje pacifikaci silného soupeře pomocí tlaku na bradu a následnou pákou.⁵⁹⁹ Chvat je popsán i s prací nohou, což je v soudobých bojových manuálech poměrně řídký jev. Noha při chvatu slouží nejen k transferu síly pro jeho potřeby, ale zdá se pravděpodobné, že středověcí bojovníci se správným postojem nohou pasivně kryli proti případnému protiútoku soupeře na genitálie. Podobnou hrozbu a opatření proti ní kodex zmiňuje i o tři folia dále, kde v chvatu varuje

⁵⁹⁷ „...so thu als welstu in pey dem kopf vachn vn reck dich hoch auff so vert er auch auff mit dem arme als ers wern woll alstu in nu also in dy hoch verfürst hast so puck dich resch vor im nyder vn stoss in mit dem kopf vorn in dye prust oder auf den pauch vnd var in mit paiden henden vnden vmb dy fus als hiegemalt stet vn würf in an ruck das get snel zw.“ Cod.I.6.4°.2. fol. 42 r.

Technika tak postupuje zcela v souladu s dnešní obvyklou taktikou použití téměř totožného chvatu *double-leg takedown* v MMA. Tento manévr se v moderních smíšených bojových uměních liší pouze formálně. Místo předstíraného úchopu za hlavu používá k odlákání soupeřovy pozornosti boxerského *jabu* a místo úderu hlavou do břicha nebo hrudi používá strčení soupeře ramenem (tato část je shodná s judistickým *morote gari*, ze kterého technika původně pochází). Cod.I.6.4°.2. fol. 42 r. srov CHOU, L. – LINK, N. *Bojová umění – anatomie*, přel. P. Pokorná. Brno, 2016. s. 104–105. srov. SCHÄFER, s. 33.

⁵⁹⁸ „...so stoss in mit deine rechtn fus nach seine trcnke knie vnd mit der rechtn hant slach in nach dem tencken arm so zuckt er den fus vn das haupt hindsich so slach in mit deine tencken fuss...“ Cod.I.6.4°.2. fol. 42 v.

⁵⁹⁹ „...du mit eine stercken ringst... so greiff im mit dem tencken hant hint seiner knihpacken... greiff in dein rechte hant in das glenck ... vn trit mit dem rechte fus fur in so wurfstu in vn prigst im dem arm... ist gut für starck leut“ Cod.I.6.4°.2. fol. 43 v.

zápasníka, aby si dal pozor, aby jej soupeř nekousl do ruky.⁶⁰⁰ Vzhledem k tomu, jak častým jevem tyto (pro sport nemyslitelné) zákroky byly, jsou taková technická opatření zcela logickými.

Na foliu 45 v nalézáme techniku i s iniciační akcí, která ničí soupeřovu stabilitu. Tuto výhodu následně zápasník může proměnit v podkopnutí nebo snad podtržení. Kodex také zmiňuje, že tento postup je vhodný proti silnějšímu protivníkovi.⁶⁰¹ Přístup zcela profesionální i dnes.

Do kategorie univerzálních, doplňujících technik spadá kus z folia 46 v. Zde je vyobrazen obyčejný blok, který zápasník použije v případě, že se jej soupeř snaží dostat k sobě a aplikovat na něho blíže neurčenou techniku. Kodex popisuje, že tento bojový kus ztíží všechna zápasení.⁶⁰²

Po blokacích probírá manuál hákování nohou. Tedy chvaty počítající obtočení soupeřovy nohy v oblasti zákolenních jamek a následného vrhnutí – obvykle protitahem. Kodex vysvětluje, jak správně techniky využít a rovněž nabízí několik proti chvatů končících hozením soupeře,⁶⁰³ zlomením jeho paže „*ein zwei*“, ale i prostým tlakem na soupeřův nos a následným uvolněním.⁶⁰⁴

Kuriózní radu popisuje folio 50 v, které obsahuje kontra chvat k předešlému. Chvat končí

Cod.I.6.4°.2. fol. 50 v.

⁶⁰⁰ „...vn hutt dich das er dich nit peiss...“ *Cod.I.6.4°.2. fol. 45 r.* Vzhledem k tomu, že současná tradiční bojová umění ještě stále tato opatření, proti nepovoleným útokům obsahují, je pravděpodobně zcela legitimní metodou při rekonstrukci chvatů, u kterých je určitá část nebo poloha nejistá, k tématu tímto způsobem přistupovat a chvat doplnit takovým způsobem, aby tyto zákeřné útoky nebylo možné provést. Pozn. autora.

⁶⁰¹ „...wen dich ein starcken zw in trucken will so wal un mit deine paiden arm vmb seine rechten arm ...vn secz im dein rechte achssel starck hint sein rechte achsel so machstu in müed vn siech dy weil ob dw eine fortail vindn mugst vn ob du in ein fus mugst neme...“ *Cod.I.6.4°.2. fol. 45 v.*

⁶⁰² „...das ist ein stuck da vast alle ringen anligen...“ Z Judo je podobný blok dobře známý, jako základní obrana proti některým chvatům, například o *goshi*. Jeho provedení se různí. SCHÄFER, s. 103. srov. *Cod.I.6.4°.2. fol. 46 v.*

⁶⁰³ Kodex celkově využívá hodů přes ramena, boky i záda. Např. *Cod.I.6.4°.2. fol. 49 r.*

⁶⁰⁴ *Cod.I.6.4°.2. fol. 47 v.*

soupeřem drženým v podpaží za šíji a koleno. Kodex následně radí, aby se s ním zápasník otočil dokola, čímž soupeři zamotá hlavu a následně jej bez obtíží zahodí na zem.⁶⁰⁵

V následujících technikách se kodex již v mnohém opakuje. Nikoliv tím, že by zobrazoval stejné techniky, ale tím, že využívá stále podobné principy. Přesto občas přinese něco, co naši představu o středověkém zápase opět zcela pozmění.

Lehce šokující se zdá být **technika z folia 53 r.** Vyobrazení a popis chvatu je trochu matoucí. Bojovník je soupeřem přesílen, objat kolem pasu a zdvihán ze země. Svými volnými rukama tedy uchopuje protivníkovu hlavu a vyvinutým tlakem na ni (dle popisu) způsobí, že soupeř je neschopen řeči a zřejmě kvůli silně nekomfortnímu pocitu bojovníka raději pustí.⁶⁰⁶

Technika vyvolává otázky týkající se jejího účinku. Problematický je ale již zobrazený úchop. Nedává totiž příliš pro danou techniku smysl. Bojovník soupeře nedrží za vlasy ani jej nejistí za nadočnicové oblouky. Tlak potřebný k záklonu soupeřovy hlavy tak může vyvolat snad pouze tlakem prvních kloubů ukazováků na spánky. To se zdá pro manipulace se zmítajícím se soupeřem poměrně nedostatečné. Nicméně na vině může být opět ilustrátor.

Když přistoupíme k samotnému efektu **Cod.I.6.4° 2. fol. 53 r.** chvatu, nabízí se jistě více možností, co vlastně soupeři způsobuje. Je velmi pravděpodobné, že se jednalo pouze o vyprošťovací techniku, která soupeře na okamžik ochromila bolestí v oblasti hrtanu a zmatkem.

⁶⁰⁵ „... vn lauf vm mit im das er tämisch werd so würfstu in...“ Cod.I.6.4° 2. fol. 50 v.

⁶⁰⁶ „Item so du mit aine rings vn hat aber paid arm vnden vn ist gar ein starcker man vn hept dich auf vn wil dich mit gbalt auf dy erd stossen oder werffen oder mit dir vm lauffn oder wil dich hart drucke als paldu vermünst das er dir einem schadn wil thun so greif in resch vn starck mit paiden hendn auf sein haupt vn dauch mit ein wenig zw ruck vnd druck nider als hie gemalt stet so stostu in das haupt vn den hals in den potig das er nit redn mag.“ Cod.I.6.4° 2. fol. 53 r.

Vzhledem k možné větší razanci provedení techniky je ovšem na místě předpokládat i určité závažnější poranění. Pak by se snad mohlo jednat o poškození jader nebo odstupů velkých hlavových nervů, které ovládají hrtan, hlasivky a jazyk.

Technika z folia 53 v se tak jistě řadí mezi závažné důkazy dobré „pasivní znalosti“ anatomie středověkých mistrů boje. Ta se dá samozřejmě zpochybnit jako poměrně laxní a také pravděpodobně pouze empirická, kdy válečníci věděli, co musí udělat proto, aby se něco takového povedlo, ale nevěděli, proč se tomu tak děje. Skutečnou hloubku jejich znalostí ovšem spolehlivě určit nelze. Je zde samozřejmě i možný výklad, že znalosti mistrů byly ještě mnohem větší a vražednější, bezpečně ukryty mimo stránky bojových manuálů, jež samy o sobě přiznávaly určitou míru zatajení znalostí. V každém případě je jisté, že se zkušenostmi celých generací docházelo nejen k vymýšlení technicky stále dokonalejších chvatů, ale i poznávání lidského těla.

Další bojové kusy kodexu Wallerstein se nesou v předchozím kurzu. Nacházíme zde techniky vylamující soupeřovy prsty z kloubů⁶⁰⁷ nebo tlak palcem do soupeřova hrtanu.⁶⁰⁸ Všechny bojové postupy nesvědčí jen o vysokém umění a znalostech, ale jsou rozhodně i výpovědí o zcela bezbřehé animální brutalitě středověkých mistrů, pokud šlo o střetnutí na život a na smrt.

V kontrastu s ní na nás z kodexu vyvěrá i jeden podstatný, na první pohled spíše přehlédnutelný motiv a tím je autorův smysl pro černý humor. Ať již se jedná o vybraná slova nebo vyobrazení, autoři si dovedli z vážného tématu, jakým je boj na život a na smrt, udělat legraci. Jedním takovým vtípkem je například vyobrazení techniky na foliu 57 r. Chvat, který má za cíl přehodit přes záda soupeře držného za vlasy, provádí kadeřavému bojovníkovi plešatý zápasník, zcela imunní proti takovému způsobu útoku.⁶⁰⁹

Cod.I.6.4°2. fol. 57 r.

⁶⁰⁷ „...vnd magstu im den vinger aus dem glid prechn vn ist ein vporngns stuck...“ *Cod.I.6.4°2. fol. 59 v.*

⁶⁰⁸ „... reck dan den ving vn stich in da mit in den hals...“ *Cod.I.6.4°2. fol. 61 r.*

Poněkud sporně působí pasáže, které jsou napsané zmateně (údajně se záměrem), aby jim každý neporozuměl, protože se jedná o tajné nebo zakázané techniky. Zatímco u chvatů, které jsou jen zběžně načrtnuty a zobrazují určité exkluzivity, můžeme zřejmě pisateli věřit, u technik, které naopak nijak zvlášť nevybočují ze zbylé zápasnické praxe, je na místě jisté podezření, že autor chvat zcela neznal a pouze opisoval a rozváděl zápis jiného díla nebo zapisoval cizí zkušenosti. Tomuto podezření nahrává i škrtnutí a přepisování textu. Připojený komentář o záměrném komolení pak nezní obzvláště pravdivě, na druhou stranu mohla být na vině i běžná únava.⁶¹⁰

Unikátní pasáž začíná folií 64 r. Zde se totiž začínají rozebírat středověké úderové techniky a jejich kontrachvaty, což je na stránkách *fechtbuchů* a *ringbuchů* událostí opravdu vzácnou.⁶¹¹

První folio této sekce ukazuje pouze správný gard pro boj pěstmi, prostý úder a blok. Postoj je trojúhelníkový, který zachovává pohotovost nohou a zároveň je v něm možné čelit zápasnickým útokům. Pravá ruka spočívá výše než levá a je pohotová krýt obličej. Levá ruka naopak spočívá na břiše pro obranu spodního pásma.⁶¹²

Pěstní útok 2. poloviny 15. století
souzní s obecnou teorií této práce. Jedná se o

vertikální úder pěstí směřující energií útoku odspoda vzhůru.⁶¹³ Úderové plochy nejsou jisté,

⁶⁰⁹ *Cod.I.6.4°2. fol. 57 r.*

⁶¹⁰ Zde záměna pravých rukou za levé a následná oprava. Což je možné vysvětlit i jako běžnou chybu z nepozornosti. *Cod.I.6.4°2. fol. 55 r.*

⁶¹¹ Právě v rekonstrukci pěstních technik dnes nacházíme obvykle nejvíce chyb, protože badatelé i instruktoři obvykle automaticky do bojových kusů středověku implementují techniky moderních úderových systémů. Pozn. autora.

⁶¹² *Cod.I.6.4°2. fol. 64 r.*

⁶¹³ Určeno zejména podle vyobrazené pozice lokte a pěstí. Loket směřuje dolů a u pěstí jsou vyobrazeny nad sebou všechny prsty. Zdá se tedy, že se jedná o vertikální úder. Není to ovšem možné tvrdit jednoznačně. Chvat zobrazený na foliu 65 v, určený pro řešení stejného útoku, je mnohem účinnější proti úderu horizontální pěstí. Je samozřejmě možné, že se používaly oba způsoby úderu a rváči příliš nerozlišovali jaké. Techniky kodexu tak reagují obecně na úder pěstí, přičemž některé

ale mohlo by se jednat o tři klouby pěsti od malíku nahoru. Obránce tento úder sráží dlaní stranou. Tím folio končí a podává tak nezastupitelné svědectví o zřejmě zcela běžném a klasickém útoku i s adekvátní obranou.⁶¹⁴

Následující technika je určena na stejný typ útoku. Obránce stejným způsobem sráží útočící ruku stranou a aktivně vstupuje do soupeřova prostoru. Pozornost je dobré věnovat i doprovodnému vyobrazení, protože bojovník soupeřovu útočící ruku zajistil úchopem. Ten je ovšem logicky vykonán až po sražení soupeřovy končetiny. Bojovník rozhodně nechytá útočící paži v letu.⁶¹⁵

Cod.I.6.4°2. fol. 65 v.

Společně se svedením soupeřovy pravé ruky stranou bojovník zakračuje soupeřovu

levou nohu. Tím jej připravuje pro finální akci, kterou je jeho vrhnutí na záda přes své pravé koleno. I tato technika je značně náročná a její vykonání je prakticky nemyslitelné pro bojového laika. Nejedná se ovšem o kuriozitu, ale běžnou praxi zápasníků 15. století. Další folio zobrazuje ve své podstatě obdobu tohoto chvatu.⁶¹⁶

Cod.I.6.4°2. fol. 64 v.

Kromě těchto chvatů, které zápasníka zavedou opět na těsnou vzdálenost, kodex pracuje i s technikami, kdy je v dosahu jen útočící paže a zápasník ji prostým úderem dlaní proti sobě do soupeřova lokte a zápěstí přerazí ve dvě.⁶¹⁷

chvaty více vyhovují určitému typu útoku, avšak spíše silově se nakonec dají provést i na útoky zcela nevyhovující. Cod.I.6.4°2. fol. 64 r. srov. 65 v.

⁶¹⁴ Cod.I.6.4°2. fol. 64 r.

⁶¹⁵ „...so dich ain also in das maul will slachn so var mit der rechtn rechtn hant auf als vor vn trit mit dem rechtn fus hinder seine tencke vn wurf in vb das knie als hic gmlt stet so magstu in auch ein mordstuck thun.“ Dnes častá chybná interpretace starých technik zneškodňujících protivníka útočícího údery. Chytat letící končetinu je zbytečné riziko, vychýlit ji stranou a zajistit až posléze je jednodušší a tohoto postupu si byli dobře vědomi i staří mistři. Technika také zmiňuje možnost provést *mordstuck*. Cod.I.6.4°2. fol. 64 v.

⁶¹⁶ Cod.I.6.4°2. fol. 65 r. Minimálně se jedná o oblíbený chvat mistra stojícího za wallersteinským kodexem. Variantu nacházíme i na fol. 17 v.

Cod.I.6.4°2. fol. 66 r.

s kontra úderem. Po tomto uvodu technika opět vyúsťuje v *mordstuck* nebo kombinované stržení k zemi, kdy jedna ruka soupeře táhne k sobě a druhá jej úderem/tlakem na krk sráží vzad.⁶¹⁹

Kodex pokračuje v tradici předchozích mistrů, když uvádí klamnou techniku spojenou se zákeřným úderem ve formě předstíraného útoku proti obličeji, který soupeř chybně kryje a následně je zasažen kolenem do slabin.⁶²⁰ Zobrazuje také techniku využívající soupeřovy

⁶¹⁷ „...so vach den slag in dem rechte hant vn stoss in auf den elpogen mit dein tencke hant... so pchstu in de arm.“ *Cod.I.6.4°2. fol. 65 v.*

⁶¹⁸ „...wen dir ain zw den gesicht slecht mit der feust so var in entgegen mit dein tencken hant vn wint im dein tencke hant vmb sein rechte arm vn druck in hit dein tencke vgssen... vn gib im ein mordstuck mit der rechte hant.“ *Cod.I.6.4°2. fol. 66 r.*

⁶¹⁹ „...wen dich ain mit der feust wil slachn so var mit deinem gerechten tencken arm im gegen seine hals mit der feust... vnd puck das haupt vast nider vnt den tencke arm vn mit d rechtn faust ein mordstuck oder nach seine rechten fuss.“ *Cod.I.6.4°2. fol. 66 v.* Docherty na podobné bázi interpretuje aplikaci Tai Chi techniky vytažení jehly z mořského dna. V Aikido podobnou techniku identifikujeme jako *gyaku hanmi tenchi nage*. Vyobrazení z kodexu ovšem dává tušit, že středověká evropská varianta nezachovává optimální posturu těla – na rozdíl od asijských umění. DOCHERTY, s. 137 srov. YANG, *Bojové aplikace tchaj-ti-čchüanu. Díl první*, s. 142. srov. RÖDEL, s. 99.

Na vině může být samozřejmě ilustrátor. Důkazem budiž fakt, že chvatům někdy zcela evidentně neporozuměl.

Dalším vysvětlením je možná hrubší propracovanost systému, kdy zápasníkům šlo především o rychlé výsledky v bojových situacích, než dodržení optimálního přenosu energie a zachování zdraví praktikantů. Důvodem může být ale i vliv sportovní deformace na podobu zápasu 2. poloviny 15. století.

⁶²⁰ „...so verte r dir auf nach den henden als well erd wern so stoss in mit dein knie in dye ho.“ *Cod.I.6.4°2. fol. 67 r*

špatné práce se vzdáleností v *zulauffen* zpodobněnou kopnutím soupeře, který na dlouhou vzdálenost útočí pěstí a druhou rukou se nekryje.⁶²¹

Zbylá folia sekce přinášejí několik tradičních pák na ruku soupeře končících zlomením kloubu a hozením na zem.⁶²² Pozoruhodnou je ale značně pokročilá technika, která sráží soupeře pouze dobrým postavením bojovníka vůči jeho labializační hraně a prostým strčením do jeho trupu.⁶²³

Folio 69 r ukazuje jeden z mnoha dokladů, že středověcí zápasníci nešli přímo proti síle silou, ale odkláněli ji zkušeně do mrtvých úhlů, čímž soupeři neutralizovali útok, aby jej mohli sami napadnout. Technika konkrétně označuje použití vzrůstající síly,

Cod.I.6.4°.2. fol. 67 v.

která úder odvede od cíle nahoru a soupeře zároveň zaklání vzad.⁶²⁴

⁶²¹ *Cod.I.6.4°.2. fol. 67 v.*

⁶²² Kodex se částečně opakuje. Technika z folia 68 v je v podstatě jinou interpretací techniky z 36 r. Uvedené techniky jsou obvykle ve výsledku shodných s technikami z Jujutsu a Quinna. Liší se pouze ve fázi iniciace. Např. techniku z fol. 69 r měl autor možnost na tréninku sebeobranu v roce 2012 cvičit pod názvem „japonský zámek“. Událost ničím výjimečná.

Jako „japonský zámek“ (JAPANESE ARM LOCK) se počátkem 20. století na sběratelských kartách z *English Players Cigarettes* prezentoval hod z Jujutsu, vrhající soupeře přes nohu na zem. Navzdory názvu nešlo ani o žádný „zámek“. Nevhodná a zavádějící terminologie prostupuje zřejmě celé dějiny bojových umění a není pouze záležitostí laických osob. Instruktoři i mistři mají mnohdy jen mlhavé ponětí, odkud konkrétní technika skutečně pochází. BUNASAWA, N. – MURRAY, J. *The Toughest Man Who Ever Lived*. Costa Mesa, 2007. s. 184.

⁶²³ „...wen dir ain zu dem maul wil slachn so var auf mit der rechtn hant vnd vach den slag auf denn arm vn stoss in dann mit deim tenckte hant vndu an sey vgssen ... so stoss in auf den ruck.“ *Cod.I.6.4°.2. fol. 69 v.* Opět přímý důkaz dobré znalosti lidského těla a vyspělého bojového umění starých mistrů.

⁶²⁴ „...wen dir ain zw slecht so var aber auf ... mit der rechtn hant vn scheub in vast zu ruck auf indy hoch...“ *Cod.I.6.4°.2. fol. 69 r.* Jedna ze základních sil Tai Chi. DOCHERTY, s. 239 - 240. srov. YANG, *Teorie a bojová síla tchaj-ti II. díl*, s. 21-25.

4.9.2. Boj proti skupině

Posledním velkým tématem, kterého se zápasová sekce kodexu dotýká, je boj s více útočníky naráz. Na rozdíl od ostatních technik boj proti přesile Wallersteinského manuálu postrádá předchozí jednotnou koncepci záznamu.⁶²⁵

U technik nejsou určeny útoky, kterých se nepřátelé na bojovníka dopustili, popis chvatů je povšechný a obrazový doprovod uvádí jen finální pozici, kdy už jsou techniky dokonány, soupeři jsou zneškodněni a v držení bojovníka obvykle jistícího je pákami.⁶²⁶

Do držení nebo k zemi se samozřejmě dalo dostat soupeře předchozími technikami, což kodex výslovně uvádí na fol. 72 r.⁶²⁷ Technika

Cod.I.6.4°2. fol. 72 r.

se skutečně dá provést i jednou rukou a při opravdové bojové odbornosti by toho měl být bojovník schopen i v případě, že jednoho soupeře již pákou jistí.⁶²⁸ Kromě tohoto případu, který mohl být vykonán v rámci běžné rvačky, jsou zde i možnosti využití těchto technik při obraně proti kooperujícím zabijákům,⁶²⁹ ale také při útěku ze zajetí nebo dokonce před zákonem.⁶³⁰

Zřejmě nejsnazší způsob jak tyto pacifikace mohly být provedeny je okamžik, kdy byli soupeři ve vhodné vzdálenosti ještě před zahájením boje a kdy odpor aktivně neočekávali. Cílem technik tak snadno mohli být strážci doprovázející vězně, ale samozřejmě také zločinci,

⁶²⁵ *Cod.I.6.4°2. fol. 72 r -74 r.*

⁶²⁶ Pasáž narušuje pouze jediné folio, zobrazující blokaci jediného útočníka. *Cod.I.6.4°2. fol. 73 v.*

⁶²⁷ „...ny den ain pey dem rechte arm als in dem nagstn stuck da hindn gemalt stet...“ *.I.6.4°2. fol. 72 r.*

⁶²⁸ *Cod.I.6.4°2. fol. 72 r.*

⁶²⁹ Situaci, kdy bojovník je držen dvěma útočníky a třetí jej chce bodnout dýkou, popisuje *fechtbuch* Antonia Rasta: „Item halten dich zwen beÿ den armen. Vnnd der drit will dich stechen.“ Stadtarchiv Augsburg, Augsburg, Deutschland. *Reichsstadt "Schätze" Nr. 82. fol. 39 r.*

⁶³⁰ Což nemusel být řídký případ mistrů kodexu vzhledem k tomu, že hned za touto částí nabízí opravdu odpornou techniku dýky, sloužící k snadnému okradení sedláka. *Cod.I.6.4°2. fol. 74 v.*

které bylo nutné zadržet, nebo soupeři pokoušející se zajmout šlechtice z důvodu výkupného.⁶³¹

Jak je ale opravdu nutné postupovat, aby bojovník skolil dvojici nebo trojici útočníků, kodex tajnůstkářský neprozradí. Tato pasáž se dá také klasifikovat i jako převážně exhibiční část,⁶³² určená pro vzbuzení zájmu o učení daných mistrů.⁶³³

Cod.I.6.4^o.2. fol. 74 r.

4.10. Das Buch von Füßringen⁶³⁴

Dílo z poslední čtvrtiny 15. století se uchovalo pouze v kopiích jako anonymní zápasnické části jiných fechtbuchů. První kopií je *Landshuter Ringerbuch* z 90. let 15 století. Druhá, mladší část, ze které bude práce čerpat více, je obsáhlejší a mnohem více popisná. Nalézá se v dnes populárním kodexu *MS German Quarto 2020*, označovaného slangově „*kodex Goliath*“.⁶³⁵

Kodex Goliath je kniha vysoké umělecké hodnoty, vzniklá přibližně mezi lety 1510–1520. Je možné, že byl vytvářen pro římského krále Maximiliána I. (1459–1519).⁶³⁶ Obsahuje

⁶³¹ Blume des Kampfes je o něco více popisná než Wallerstein a z popisu vyplývá, že úspěšná aplikace takového chvatu lze použít v situaci, kdy soupeři stojí blízko u sebe a zápasníka drží. „...wiltu zwen nider werffen die dich aber fassen lassen so heiss sy neben einander steen...“ Universitätsbibliothek Erlangen-Nürnberg, Erlangen, Deutschland. *MS B.26*. fol. 42 r.

⁶³² Jako převážně exhibiční hodnotí tyto techniky i Vodička. VODIČKA, O. *Výpovědi německých pozdně středověkých šermířských příruček o kultuře civilních duelů*. in: Sborník Státního okresního archivu v Táboře. Tábor, 2019. s. 105

Středověcí mistři si úskalí disciplíny boje proti přesile jistě velmi dobře uvědomovali a soubor těchto dovedností byla jakási poslední možnost záchrany v extrémně nebezpečných situacích. Na výstupech před veřejností bylo pak možné hladce předvést tyto, pro laické publikum, velmi vděčné techniky.

⁶³³ Podobným způsobem přistupují k popisu boje proti více osobám i ostatní kodexy. Viz Musée national du Moyen Âge, Paris, France. *MS Cl. 23842*. fol. 114 v.

⁶³⁴ Jedná se zřejmě o originální název, nikoli později přiřazený. Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska. *MS Germ.Quart.2020*. fol. 111 r.

⁶³⁵ Podle figury biblického obra bojujícího s Davidem na úvodních foliích. Das Buch von Füßringen. [wiktenauer.com](https://wiktenauer.com/wiki/Das_Buch_von_F%C3%BC%C3%9Fringen) [online]. © 2018 [cit. 2019-9-5]. Dostupné z: https://wiktenauer.com/wiki/Das_Buch_von_F%C3%BC%C3%9Fringen

⁶³⁶ Tuto teorii prosazuje Žabiński. ŻABIŃSKI, G. *The Longsword Teachings of Master Liechtenauer. The Early Sixteenth Century Swordsmanship Comments in the "Goliath" Manuscript*. Toruń, 2010. s. 83-91.

učení několika mistrů. *Das Buch von Füßringen* je ovšem anonymním textem. Kromě něho obsahuje Goliath i zápasnické umění Otta a Liegniczera.⁶³⁷

Větší podrobnost a přítomnost učení ostatních mistrů dává tušit, že kodex se pokoušel zachytit zápasnické umění v jeho celé komplexnosti a zpřístupnit jej i naprostému nováčkovi v tomto oboru.

4.10.1. Techniky a principy

V úvodu zápasnické sekce kodexu Goliath vidíme dva muže, kteří zaujímají základní střehy využívané zápasníky. Druhá pozice je očividně příbuzná s Fioreho *železnou branou*. Vzhledem k dataci vyhotovení kodexu a jeho možné určení pro samotnou špičku společenských elit, se nám naskýtá jeden z důkazů

MS Germ.Quart.2020. fol. 111 v.

dlouhého trvání v případě zápasnického umění, kterého si snadno všimne i laik. Pozice jsou v první polovině 16. století stále zcela moderní a funkční i po více než 100 letech vývoje.⁶³⁸

MS Germ.Quart.2020. fol. 112 r.

Určité rozdíly oproti starším pracím ale zaznamenáváme a tyto odlišnosti jsou obzvláště podstatné. Na další straně nalézáme postup, jak si poradit s klasickým úchopem.⁶³⁹ Komparativní metodou můžeme právě na tomto kusu sledovat proměnu bojových stylů podle typu využívaných útoků. Technika z Goliath je totiž velmi podobná odrazení pěstního útoku z kodexu Wallerstein. Útočníkův pokus o úchop je ale v Goliath veden z bližší vzdálenosti, což nutí obránce o sevřenější střeh. Dalším indikátorem je pozice prstů. Bojovníci čelící úderům používají

Pro Maximiliána vznikl zřejmě i nedokončený fechtbuch MS 26–232, ilustrovaný Albrechtem Dürerem. Albertina, Wien, Österreich. MS 26–232.

⁶³⁷ Goliath Fechtbuch (MS Germ.Quart.2020). wiktenauer.com [online]. © 2018 [cit. 2019-10-3]. Dostupné z: [https://wiktenauer.com/wiki/Goliath_Fechtbuch_\(MS_Germ.Quart.2020\)](https://wiktenauer.com/wiki/Goliath_Fechtbuch_(MS_Germ.Quart.2020))

⁶³⁸ MS Germ.Quart.2020. fol. 111 v.

⁶³⁹ „Greiff dich der man zum ersten an mit einr hannt oben so es wer mit seinr lincken hannt so stos imbs ab mit deinr lincken...” MS Germ.Quart.2020. fol. 112 r.

otevřenou dlaň, ale prsty mají sevřené u sebe. Naproti tomu zápasníci bojující v Goliath o úchop je drží volně rozevřené.⁶⁴⁰ Toto opatření má samozřejmě ryze bezpečnostní účel, protože sevřené prsty, nebo prsty opřené o sebe navzájem, jsou znatelně odolnější proti poškození.⁶⁴¹ Rozevřené prsty jsou zase více relaxované a pohotovější pro úchop.

Seznáváme také, že kodex ukazuje větší popisnost pro základní techniky a posloužil by tedy i bojovým začátečníkům. Následující technika je rovněž jednou ze základních, sloužící k prolomení soupeřova úchopu způsobem poměrně jednoduchým. Jedná se o padnutí na jeho loketní jamku oběma rukama. Nejde samozřejmě tolik o práci rukou, ale těžiště a akce slouží k vychýlení soupeře z rovnováhy.⁶⁴²

Kodex *Goliath* dále pokračuje ve vysvětlování základních principů. Věnuje dokonce dvě samostatná folia pro zpodobnění *stark* a *swach*, podrobné vysvětlení k nim ale nepřidává. K ostatním chvatům se ale *Goliath* vyjadřuje více obšírně.⁶⁴³

Další folio se věnuje technice z *Hacken*. Hacken neboli hákování, je soubor chvatů, které pracují se soupeřem v těsném kontaktu a zápasník jej jistí obtočenou nohou kolem jeho vlastní nohy. Zde má zápasník zároveň obvykle obtočenou paži okolo soupeřovy šíje.⁶⁴⁴ Z pozice vychází různé techniky. Kodex začíná se zadržením vnitřní části stehna a pokračuje hody přes bok nebo přes nohu. Kodex zde vysvětluje i možné kontra chvaty. Ty jsou poměrně jednoduché a šetrné k protivníkovi, který padá na zem někdy i se zápasníkem, který jej hodil.⁶⁴⁵

MS Germ.Quart.2020. fol. 114 v.

⁶⁴⁰ V případě Wallersteinského kodexu se samozřejmě může jednat o nedokonalou iluminaci. Přesto je ale také možné, že sevřenost prstů signalizuje zkušenost z boje obsahující údery ve zvýšené míře. Udržuje je tak například Wing Chun a Karate. Pozn. autora.

⁶⁴¹ *MS Germ.Quart.2020. fol. 112 r. srov. Cod.I.6.4°2. fol. 64 r.*

⁶⁴² „So er dich zum ersten anfelt mi einr hannt vornen oben so yberfall mit deinen baiden armen im ins glenckh beym ebogen.“ *MS Germ.Quart.2020. fol. 112 v.*

⁶⁴³ Rozebírá je mnohem podrobněji než starší kopie téhož díla *Landshuter Ringbuch*.

⁶⁴⁴ V Judo z tohoto principu vychází například *kubi nage*. V řecko-římském zápase tzv. *záhlavák*. SCHÄFER, s. 28

⁶⁴⁵ *MS Germ.Quart.2020. fol. 115 r.*

V kodexu není žádné vypichování očí, cílené lámání končetin, útoky do slabin ani jiné letální techniky. Jde ale stále identifikovat, odkud byly tyto prvky z chvatů odstraněny⁶⁴⁶ a stejně tak zaznamenávají, že i ve sportovním zápase mohlo utkání skončit hodem soupeře na hlavu nebo zlomenou paží – pokud se nechtěl vzdát.⁶⁴⁷ Chvaty bez výjimky popisují boj tělo na tělo, maximálně klinčovou vzdálenost, což ukazuje, že oba soupeři chtějí v těchto vzdálenostech bojovat a přemoci se navzájem zápasnickými figly.

Jak je tedy snadné rozpoznat z této krátké analýzy, *Das Buch von Füßringen* popisuje sportovní, přátelskou variantu středověkého zápasu. Je tedy potvrzeno, co bylo zjevné již z rozboru prvních figur zápasníků z folia 111 v.

MS Germ. Quart. 2020. fol. 119 r.

MS Germ. Quart. 2020. fol. 115 r.

V ještě hravějším duchu se nese následující pasáž kodexu, která představuje *Das Ringen im Grüblein* a shromažďuje techniky pro variantu volnočasové formy zápasu, při kterém jeden z účastníků spočívá jednou nohou v jamce nebo jinak vyznačeném stanovišti.⁶⁴⁸

Kromě toho, že se touto formou současníci bavili nejen jako zápasníci, ale i jako pozorovatelé takové aktivity,⁶⁴⁹ představovalo „zápasení v jamce“ inteligentní způsob tréninku. Na sportovce, který se musel jednou nohou v jamce udržet, totiž kladlo vyšší nároky a zlepšovalo jeho stabilitu. Ve své podstatě se nemuselo jednat jen o zábavnou soutěž,

⁶⁴⁶ MS Germ. Quart. 2020. fol. 119 r.

⁶⁴⁷ „...so lest er dich oder brichst im den arm...“ MS Germ. Quart. 2020. fol. 120 v.

⁶⁴⁸ Touto hrou a jejím významem se obšírněji zabývá Minkowski. MINKOWSKI, H. *Das Ringen im Grüblein: eine spätmittelalterliche Form des deutschen Leibringens*. Schorndorf, 1963. s. 26-27.

⁶⁴⁹ Pohled na hru způsoboval veselí Fabianu Auerswaldovi, viz dále Universitätsbibliothek Göttingen, Deutschland. 2°Col. MS. Philos. 62. fol. 83 r.

ale hra mohla být i prostředkem, jak se zkušený zápasník mohl zlepšovat ve svých schopnostech i v případě, že k dispozici nebyl dostatečně kvalitní sparringpartner.⁶⁵⁰

Z tohoto zvoleného handicapu vycházely různé varianty obvyklých chvatů i technik přímo doporučovaných pro tato utkání. Bylo by chybou brát tuto hru jen jako neškodnou kratochvíli. Zápasníci dobře věděli, že ztížení podmínek při tréninku je připraví na snazší provedení chvatů při reálném souboji nebo sportovním utkání.⁶⁵¹

Rady pro *Ringten im Grüblein* v kodexu zaujímají celých 11 folií. Tato skutečnost dává tušit, že hra mohla být pro zápasníky opravdu důležitou součástí tréninku, když ostatní zápasnické techniky zabírají jen dalších 21 folií.⁶⁵² Zápasnickou hrou se zabýval i další významný autor:

4.11. Fabian von Auerswald

Po mistru Fabianu von Auerswaldovi (1462 – po 1537) zbyl čistý *ringbuch* věnující se zápasu a *Ringten im Grüblein*. Auerswald byl zápasnickým mistrem a učitelem na dvoře saského kurfiřta Johanna Friedricha I. (1503–1554). Do středověkého zápasnictví zcela jistě patří, ač je jeho dílo záležitostí druhé poloviny 30. let 16. století. Auerswald se ke svým dovednostem dostával mnohem dříve a jeho výuka začala zřejmě již od útlého dětství v 70. letech 15. století.⁶⁵³

2°Col.MS.Philos.62. fol. 3 r.

⁶⁵⁰ Podobné tréninkové metody, hry omezující jednu stranu, jsou využívány i dnes například zápasníky juda. Pozn. autora.

⁶⁵¹ Auerswald, který operuje právě s variantou boje na jedné noze, a tedy omezením obou sportovců, výslovně udává, že z takového způsobu tréninku vzejde velké umění: „*Da gehen viel Künste darauss.*“ Ve své podstatě se jedná o zcela moderní přístup k tréninku, který zastávají i dnešní sportovní hvězdy. 2°Col.MS.Philos.62. fol. 83 r. srov. ČERMAK, P. *Člověk Jágr. Příběh gladiátora*. Praha, 2015. s. 237.

⁶⁵² MS Germ.Quart.2020. fol. 111 v – 128 r.

Její význam ale není možné přeceňovat, její postavení v Goliath snad pouze indikuje sportovní zaměření zápasnické sekce. Propagátor hry, Fabian von Auerswald, jí ve svém *ringbuchu* věnoval, vůči ostatní látce, mnohem menší prostor. 2°Col.MS.Philos.62. fol. 83 r–83 v, 85 r–85 v, 87 r–87 v, 89r–89 v.

⁶⁵³ *Allgemeine deutsche Biographie. Erster Band*. Leipzig, 1875. s. 645.

Tím, že Auerswald (při práci na fechtbuch dokonce ještě starší než Fiore) vypracovává svůj *ringbuch* až kolem svých 75 let, přenáší středověké umění 15. století do doby renesančních mistrů. Jeho věk je nám velkou výhodou i proto, že na zápasení je již dosti starý a nenechává si většinu svých mystérií pro sebe. Ta jsou totiž skutečně pozoruhodná. Již zpočátku nám jeho umění přinese několik základních informací, které mohou objasnit, o jaký typ zápasu jde:

Vzhledem k vzpřímenému postoji si můžeme být jisti, že se primárně jedná o válečný zápas. Proti této premise by ovšem mohla hovořit absence úderů. Otázku tak vyřeší až následující faktor. Auerswaldovy destruktivní chvaty jsou otupeny, pro válečná umění transformovaná do sportovních zcela obvyklým způsobem⁶⁵⁴; místo prolomení kloubů či úplné likvidace soupeře používají dovedení soupeře k zemi a jeho kontrolu.⁶⁵⁵

Umění manuálu ***Ringer Kunst*** je tedy velmi pravděpodobně válečným zápasem přepracovaným pro sportovní využití. Ze zobrazovaných chvatů koneckonců ještě stále dýchá přítomná krutost boje na život a na smrt. Auerswald vlastní (v základu vražedné) bojové umění přizpůsobil potřebám výuky panovnického dvora. Svou původní podstatu surového válečníka však nehodlal nijak zvlášť maskovat.

4.11.1. Techniky a principy

Hned v úvodu seznamuje mistr čtenáře, že lepšího přítele zápasníka není než smělosti a rovnováhy.⁶⁵⁶ Ve všech chvatech je skutečně patrné, že mistr dodržuje správné postury a jeho postoj je neotřesitelný. Dobře pozorovatelné je stálé zachovávání vzpřímeného, jen mírně předkloněného trupu. Pokud Auerswald potřebuje jít do nižších pozic, poklesne především v kolenou. Rozhodně se nijak neohýbá. Druhou vlastnost – tedy smělost mistra – samozřejmě hodnotit nemůžeme. Z výrazu jeho tváře

2°Col.MS.Philos.62. fol. 41 r.

⁶⁵⁴ Podobným způsobem jako japonská *bugei* v *budo*.

⁶⁵⁵ „...drucke mit meinem rechten Elnbogen ihm mitten in seinen rücken. Das er unter mir mus da nider fallen. Das ist Geselliglich.“ 2°Col.MS.Philos.62. fol. 77 r. Technika v její bojové variantě končí přeraženými zády. Auerswald ji ale uvádí pouze ve sportovní variantě. Přesto si ale neodpustí komentář, že výsledek chvatu je zde pouze společensky přátelský.

⁶⁵⁶ „Guter Gesell nicht verzage, bis keck vnd ring wol die wage.“ 2°Col.MS.Philos.62. fol. 2 r.

i prováděných technik ale i přes pokročilý věk sálá velké sebevědomí.⁶⁵⁷

U vyobrazení základní pozice zmiňuje, jak rozpoznat zkušeného soupeře, před kterým je dobré se mít na pozoru. Jedná se především o postoj, který vyjadřuje snížené těžiště.⁶⁵⁸

Následuje technika, která pracuje s útočníkem, jenž je na zápasníka navázán úchopem. Auerswald zde mezi řádky zdůrazňuje nutnou schopnost každého mistra: Pohyby rukou i nohou musí být prováděny v součinnosti a naprosté souhře.⁶⁵⁹

Na dalších foliích ukazuje Auerswald také umění manipulace s klouby – respektive páčení ramene, lokte, zápěstí a prstů⁶⁶⁰ – což je obecně spíše častá disciplína válečníků a

2°Col.MS.Philos.62. fol. 63 v.

osobních strážců než sportovních zápasníků. Již zcela očekávaným je pak u mistra Auerswalda používání pokročilých principů bojových umění a četné užívání kontra akcí.

I pro Auerswalda je zbraní celé tělo a neváhá se využít k tlaku na soupeře i netradiční části těla – kupříkladu svou bradu. Z některých technik tak přímo sála možnost aplikace úderu do soupeře místo popisovaného hodu. Že se Auerswald v úderových technikách vyznal, ukazuje i kop na kolena nezkušeného soupeře, který do boje nastupuje jako napro:⁶⁶¹

2°Col.MS.Philos.62. fol. 83 r.

⁶⁵⁷ 2°Col.MS.Philos.62. fol. 3 r. Mentální trénink bývá v bojových uměních mnohdy podceňován, jeho důležitosti si ovšem starí mistři byli velmi dobře vědomi. Z japonské oblasti je pro odhodlaný a statečný stav mysli, odrážející se v tváři i držení těla, vyčleněn termín *Zanshin*. MILLER, *Realita násilí*. s. 64–66.

⁶⁵⁸ „Erstlich so siehe auf, ob der Man hoch oder niedrig zue dir gehet...Gehet er aber niedrig, so habe dein in guter acht.“ 2°Col.MS.Philos.62. fol. 5 r.

⁶⁵⁹ „Da mus das uberfallen und tritt ein ding sein, so schnell mus es zugehen.“ 2°Col.MS.Philos.62. fol. 7 r.

⁶⁶⁰ Např. 2°Col.MS.Philos.62. fol. 7 v, 41 r.

⁶⁶¹ 2°Col.MS.Philos.62. fol. 63 v. Technika je pojmenována „*Ein Beinbruch*“ a mohla by skutečně sloužit k prolomení kolene a doživotnímu zmrzačení soupeře, čímž by rozhodně nezapadala do Auerswaldova gentlemanského konceptu „*geselliglich*“ přítomného v jeho stylu boje. Viz. fol. 77 r.

Auerswald jinak riskuje rovnováhu stojem na jedné noze jen výjimečně. Při chvatech podkopává soupeře pouze v okamžiku, kdy jej již zajistil iniciační akcí a připravil jej o rovnováhu,⁶⁶² nebo když soupeř jeho chvatu rukama účinně vzdoruje. *2°Col.MS.Philos.62. fol. 41 v.*

Mistr naopak sám mnohdy využívá nohy soupeře jako klíč k jeho rovnováze a velice často mu úchop za ně slouží jako opora pro provedení chvatu obvykle aplikující princip protitahu a posíleném podražením těžiště.⁶⁶³

V *Ringén im Grüblein* přidává Auerswald (oproti kodexu Goliath) další handicap a omezení tak mají nyní oba účastníci.

Druhý zápasník, útočící na obránce pozice v jamce, mohl stát pouze na jedné noze.⁶⁶⁴

V této hře využívá Auerswald především hákování nohou a z něho vyplývající povaly. Samozřejmě přidává i příslušné kontra chvaty a střídá chvaty pro obě strany. Pokud brání pozici v jamce, může využívat větší stability, ale má sníženou pohyblivost. Pokud útočí, naopak se snaží využít větší agility a obvykle používá končetinu ve vzduchu k úspěšnému útoku.⁶⁶⁵ K oběma handicapům se hodí jiné chvaty, ale jsou i techniky vhodné pro oba.⁶⁶⁶ Bylo samozřejmě

2°Col.MS.Philos.62. fol. 87 v. I vem *Bruch* mistři nutně nemyslí jen lámaní kostí a vyvracování kloubů, ale používají jej i pro technické označení prolomení/neutralizování chvatů, úchopů etc., je pravděpodobné, že o nohu se soupeři mohl jen opřít a pomocí tahu rukama k sobě soupeře překotit na zem.

⁶⁶² „Wenn mich einer fassen wil, so kom ich mit beiden Armen uber seine Arm unten zu hauff und hebe In also mit den Armen auff und schlahe mit meinem rechten schenckel an seinen lincken, so fellet er...“ *2°Col.MS.Philos.62. fol. 31 r.*

⁶⁶³ Stejně jako moderní Judo. Např. *2°Col.MS.Philos.62. fol. 41 v.*

⁶⁶⁴ *2°Col.MS.Philos.62. fol. 83 r.*

⁶⁶⁵ Zde k hákování a Auerswald zdůrazňuje humornost této techniky: „Das ist der hinterwurff des Hakens, einen aus der gruben zuwerffen, der gehet schnell vnd sein lustig.“ *2°Col.MS.Philos.62. fol. 83 v.*

⁶⁶⁶ Auerswald se tak dostává na jednu nohu i v případě, že brání jamku. *2°Col.MS.Philos.62. fol. 85 r.*

možné – po určité modifikaci – využít i jiné, klasické chvaty. Například hod přes bok, při kterém zápasník soupeři blokoval nohou ve vzduchu stehno.⁶⁶⁷

Tato pasáž je poměrně kontrastní k zjevně přítomnému mistrově predátorství v první části ringbuchu. Navíc z ní lze vyčíst, že Auerswald měl také smysl pro situační humor. Mistr totiž nijak nezakrýval, že tato hra pro něho byla veselou kratochvílí.⁶⁶⁸

Je samozřejmě velmi pravděpodobné, že hra způsobovala všeobecné veselí a nebavila jen mistra Auerswalda. Zápasníci bojovali především s vlastním omezením a nabízela se celá škála směšných pádů, nepovolených šlápnutí na zem, žalostných pokusů o chvat vedoucích k vlastní prohře a kombinací toho všeho.

4.12. Fechtregeln

Tzv. Fechtregeln nebo také Kolínský fechtbuch je dalším pozoruhodným dílem. Bojový manuál z počátku 16. století obsahuje pouze čtyři folia věnovaná zápasu – navíc zcela bez doprovodných ilustrací. Kvůli specifickému stylu popisu jsou také techniky poměrně obtížně interpretovatelnými. Přístup autora (nebo více autorů) k látce je ovšem do určité míry výjimečným.⁶⁶⁹

Anonymní autor stojící za tímto návodem nejprve jako i jiní mistři zdůrazňuje nutnost správného postoje a usazení svého těžiště.⁶⁷⁰ Jeho pohyb a doprovázení akcí prací se svou vahou celkově ovládal na vysoké úrovni.⁶⁷¹ To je ovšem stále běžný arzenál elitního bojovníka. To, co je vídáno již zřídka, je jeho přístup k celému zápasníkovu tělu. Autor

⁶⁶⁷ Soupeř se o tento chvat pokouší, ale Auerswald jej blokuje pro laika téměř „neviditelnou“ technikou: „*Das wideit das eine Huffe nimpt. So fass ich mit meinem rechten schenckel in die höhe, ihm entgegen, so bleibe ich mit meinem Lincken schenckel in der gruben in der wage, ist der Bruch.*“ Mistr vypíná svou pravou (na vyobrazení levou) nohu vzhůru a vahou setrvává na své levé (na vyobrazení pravé). Technika soupeře je touto dovednou manipulací se zápasníkovým těžištěm zmařena. 2°Col.MS.Philos.62. fol. 87 v.

⁶⁶⁸ Tato hra byla podle Auerswalda „...lustig zu zu sehen.“ 2°Col.MS.Philos.62. fol. 83 v.

⁶⁶⁹ Historisches Archiv, Köln, Deutschland. MS Best.7020 (W*)150. fol. 10 v – 12 r.

⁶⁷⁰ „*Wan du wylt ryngen so setz dyn lyb yn de wage vnd mach guytten bossen...*“ MS Best.7020 (W*)150. fol. 10 v.

⁶⁷¹ Natolik, aby dokázal bojovat se silnějším soupeřem pomocí klesáním těžištěm: „*Item dych eyen starck man gegryffen... gryff ym... vnd senck dych...*“ MS Best.7020 (W*)150. fol. 10 v.

fechtbuchu rozděloval tělo protivníka na slabé a silné části, podobně jako jsme tomu zvyklí u mistrů při členění částí meče.⁶⁷²

V textu se sice omezil jen na osm hlavních míst klíčových pro rovnováhu. Přesto je ale tento způsob uvažování o boji notně pokročilý. Těmito body soupeřovy síly a slabosti jsou podle anonymního mistra kloubní jamky a hlavice. Zatímco oblast u hlavic jsou silné části, jamky jsou slabými a tedy vhodnými cíli pro zápasníkův útok.⁶⁷³

Dalším důkazem vyspělosti je, že mistr zmiňuje u chvatů dvě možnosti provedení. Jednu ničivou a druhou neinvazivní, šetrnou k soupeřovu tělu.⁶⁷⁴ Z textu již pravděpodobně není jasné, zda se jednalo o bojovou a sportovní variantu. V některých případech se mohlo do jisté míry počítat i se soupeřovou lehkou spoluprací. Soupeř se totiž mohl nechat k zemi raději hodit a riskovat tak sice dostání se do nevýhodné pozice, ale zároveň došlo k uchránění před destruktivním zraněním.⁶⁷⁵

4.13. Zulauffenden ringen

Je anonymním dílem z počátku 16. století. Jak již název prozrazuje, jedná se o techniky sledující především část boje známou jako *zulauffen*. Učení je známé ve dvou verzích z 10.–20. let v *MS Dresd.C.487*⁶⁷⁶ a v tzv. fechtbuchu Karla Wassmannsdorffa⁶⁷⁷ z r. 1539, který podával⁶⁷⁸ podrobnější výklad.⁶⁷⁹

⁶⁷² Tento postup používal později v 17. století Johann Georg Pascha (1628–1678), ale byl ve svém rozdělení lidského těla podrobnější. PASCHA, G. J. *Vollständiges Fecht- Ring- und Voltigier-Büch*. Leipzig, 1673. s. 124–125.

⁶⁷³ „...vyer swach vnd iij sterck dy vernym also an beyden elbogen vnd an beyden kneen da yst der man swach vnd starck an dem elbogen by dem knuchell. Hynden an dem knee bogen das synt de swech vnd vur dem knee vnd vur den elbogen das synt dy sterck...” *MS Best.7020 (W*)150*. fol. 10 v.

⁶⁷⁴ „...zo dyr so wyrffs du yn hart ader weych...” *MS Best.7020 (W*)150*. fol. 10 v – 11r.

⁶⁷⁵ S touto spoluprací zachraňující zdraví házeného počítá dnes zápas, Aikido, sportovní Judo a prakticky všechny systémy obsahující kontrolované pády. Jejich trénink byl dříve součástí i válečného Jujutsu. Samotný hod a pád na zem je v těchto přímadech mnohdy spojením útočného i obranného výkonu obou účastníků konfliktu.

⁶⁷⁶ Sächsische Landesbibliothek, Dresden, Deutschland. *MS Dresd.C.487*. fol. 84 r – 86 v.

⁶⁷⁷ Karl Wassmannsdorff(1824-1906) byl učitelem tělocviku a historikem sportu.

⁶⁷⁸ Fechtbuch je sice ztracen, ale zůstala k dispozici Wassmannsdorffova transkripce. WASSMANNSDORFF, K. *Die Ringkunst des deutschen Mittelalters*. Leipzig, 1870. s. 190-192.

⁶⁷⁹ V detailu se ale mohou techniky i podstatně lišit. Například třetí technika obsahuje v méně podrobném *MS Dresd.C.487* navíc zachycení krku. fol. 84 v. srov. WASSMANNSDORFF, K. *Die Ringkunst des deutschen Mittelalters*. s. 191.

Situace popisované anonymem je možné si představit jako běžné techniky zápasu s tím rozdílem, že počítají při výkonu technik s kinetickou energií přibíhajícího/přicházejícího těla.⁶⁸⁰ Jejich provedení je tedy popsáno poměrně povšechně a bez složitých principů. Obvykle jde jen o sražení, uchopení nebo zablokování končetiny, případně obou a například přehození soupeře přes zápasníka.⁶⁸¹ Použité principy částečně signalizuje již samotná fáze *zulauffen* a je možné evidovat již známý princip *durchlaufen*. Popis je ale celkem hrubý, nereflektující důležité detaily provedení technik ani pohyb nohou, vyjma technik, které se zaměřují na podkopnutí soupeře.⁶⁸² Samozřejmě se počítá i se soupeřovou aktivitou a anonymní mistr radí, jak jeho pokusům o dominanci uniknout.⁶⁸³

Mistr fechtbuchu se nevyhne ani klasické středověké technice – sražení k zemi hlavou. Radí při ní (lehce netradičně) uchopit soupeře za ruce, což se nezdá tak výhodným jako obvyklý úchop za kolena, ale při *zulauffen* je to zřejmě proveditelné. Také zde mohl být vyvinut tlak skrze uchopené ruce za soupeře. To ovšem technika nezmiňuje.⁶⁸⁴

4.14. Der Altenn Fechter anfengliche kunst

Fechtbuch, který někdy mezi lety 1531–1537 vydal Christian Egenolff ve Frankfurtu nad Mohanem, obsahuje anonymní zápasnické rady, které jsou doplněné přehledným zobrazením chvatů v podobě dřevořezů od Hanse

Cod.I.6.2°4. fol. 8 r.

⁶⁸⁰ Využití vlastní hmotnosti a gravitace k zesílení účinků techniky je známé mistrům boje. Popisuje jej například MILLER, *Realita násilí*, s. 150.

⁶⁸¹ „Das fünfft ringen mit lauf vernim also. Nim In bei seiner rechten mit deine beiden henden vnd lauff Ime sein arm vnd wirff In vber dich.“ WASSMANNSDORFF, s. 191.

⁶⁸² Zde je rovněž možné sledovat ponoření se/skrčení pod hladinou soupeřova útoku: „...duckh dich ...vnd schlag Im den anderen fuß mit deinen bain so felt er.“ WASSMANNSDORFF, s. 191.

⁶⁸³ „Wen er dich hertighklich fast bei dr achsel so schlag Im seine hend vnden auß...“ WASSMANNSDORFF, s. 191.

⁶⁸⁴ „Wen du zw Im bist lauffen so nim Im beid arm vnd an die brust sey Ine, mit dem Haupt sthosß so velt er an ruckhen.“ WASSMANNSDORFF, s. 192.

Weiditze.⁶⁸⁵ Figury jsou ještě lépe a barevně vyvedeny v *Cod.I.6.2°4*,⁶⁸⁶ manuskriptu vydanému o dekádu později. Tzv. *Jörg Breu Draftbook* ale nezobrazuje všechny techniky uvedené ve frankfurtském vydání.

4.14.1. Principy a techniky

Anonymní mistr hned v úvodu vyzdvihuje zcela základní princip boje; říká, že zápasení je o tom samém, co šerm a zde tím myslí zjišťování slabin a práci s principy *stark*, *swach*⁶⁸⁷ a *indes*.⁶⁸⁸

Cod.I.6.2°4. fol. 7 r.

Dále přichází na řadu techniky, které nepřinášejí příliš nového. Pozoruhodné ale přeci jen jsou. První technikou je sice zdánlivě notorický známé sražení soupeře na zem tlakem hlavou na hrud' a protitahem za stehno. Tato varianta ale pracuje na třech úrovních, počítá se zadržením jen jedné nohy, zatímco druhá ruka vyráží proti soupeřově hlavě.⁶⁸⁹ Ten je tak napaden na třech bodech naráz a spolehlivě se hroutí k zemi.

Kodex využívá jediného vyobrazení pro popis chvatu a zároveň i jeho kontra chvatu, což může být lehce matoucí. Proti techniky ale důsledně uvádí u každého kusu.⁶⁹⁰ Zároveň některé následující chvaty mohou fungovat jako další varianty kontra akcí na předchozí typy technik.

⁶⁸⁵ Der Altenn Fechter anfengliche kunst (Christian Egenolff) *wiktenauer.com* [online]. © 2017 [cit. 2019-12-10]. Dostupné z:

[https://wiktenauer.com/wiki/Der_Altenn_Fechter_anfengliche_kunst_\(Christian_Egenolff\)](https://wiktenauer.com/wiki/Der_Altenn_Fechter_anfengliche_kunst_(Christian_Egenolff))

⁶⁸⁶ Universitätsbibliothek Augsburg, Augsburg, Deutschland. *Cod.I.6.2°4*.

⁶⁸⁷ „Schwechesuchen. Es ist wie in allem fechten, auch hierinne, der stercke vnd schwache hoechlich acht zunemen.“ EGENOLFF, Ch. *Der Altenn Fechter anfengliche kunst*. Frankfurt, 1531-1537. fol. 35 v.

⁶⁸⁸ „In gleichem wert ist auch das In des zehaben...“ Tamtéž.

⁶⁸⁹ „Im ersten angriff geh vff recht zu ihm, vnnd erwisch in eil mitt einer handt seinen schenckel, stoß ihn mit dem kopff an die brust, mit der anderen handt zum angesicht, so fellet er ann ruccken.“ *Der Altenn Fechter anfengliche kunst*, fol. 36 r. Chvat zobrazen na *Cod.I.6.2°4. fol. 7 r.*

⁶⁹⁰ Jadrný *Bruch* na první techniku se nachází hned pod ní: „So dich einr also oben geblendet, vnd vnden erwisch, so truck ihm bede hend starck vff seinenn kopff, dieweil er in der schwache ist, so sitzt er auff den ars.“ *Der Altenn Fechter anfengliche kunst*, fol. 36 r.

Látka je uzavřená technikou pro znehybnění soupeře na zemi. Zde se dosud uvedený styl poměrně tvrdého zápasení – které by ale mohlo být zřejmě stále považováno za sportovní⁶⁹¹ – mění v neurvalý boj o život.⁶⁹²

4.15. Hans Czynner

Další neznámá osoba bojových umění. Žil v 16. století a byl ovlivněn Liechtenauerovskou tradicí. Ve svém *fechbuchu* kombinuje pasáže svého učení se sekcemi nauk ostatních mistrů.

4.15.1. Techniky a principy

Czyner začíná boj popisovat v okamžiku, kdy probíhá *zulauffen*. Odpovídá zápasnickým hodem při držení za oděv a krk. Při technice jsou popsány základní směry generování síly a otáčení se.⁶⁹³

Následuje popis technik začínajících již z vzájemného držení. Začíná klasickým zakročením nohy a vrhnutím protivníka přes ni.⁶⁹⁴ Czyner hojně využívá princip rotace spojené s přesunem nohou a z něj vyplývající destabilizace soupeře a následného hodu.⁶⁹⁵

Rozdíl nastává v okamžiku, kdy jsou soupeři tělo na tělo. Zde Czyner doporučuje přehoz přes boky⁶⁹⁶ a zároveň na tento klasický chvat okamžitě nabízí kontra techniku přebírající iniciativu během pokusu o hod.⁶⁹⁷ V podobném duchu se nesou následující

⁶⁹¹ Přestože některé techniky obsahují udírání soupeře (*stoßen*), z logiky technik by mohlo jít jen o odstrkování. Pozn. autora.

⁶⁹² Znehybnění se nese v podobném duchu, avšak popsaná kontra akce je ještě důraznější: „...*far ihm gleich mit einer handt ins angesicht, den daumen vnders kinn, die anderen finnger vnder den augapffel, greiff also starck, mitt der andern handt stoß ihm starck neben zur blasen, streck einen schenckel der dir am ledigsten, ziehe ihn geschwind wider an dich, so gibstu ihm ein guts zu den hoden.*“ *Der Altenn Fechter anfgengliche kunst*, fol. 43 v.

⁶⁹³ „*Wen er geg dyr alle so laufft so loss in lauffen vnd gedenc, dass du sthstest in deyner warnung vnd lege im behende deyn ebychte linke hant an seyn galss vnd mith deyner rechten hat an seyn Joppn vnd hebe hynten auff vnd trugk vor nyder vnd drahe dych vmb, so wyrfstu in vor dyr nyd.*“ Universitätsbibliothek Karl-Franzens, Graz, Österreich. MS 963. fol. 52 r.

⁶⁹⁴ „*Wen er dyr aus den armen ryngst... schreyt mith deynem lynke fuß hynter seyn lyncken fues so wyrfstu In.*“ MS 963. fol. 52 v.

⁶⁹⁵ „...*reyt vmb vnd schreyth mit deyne lyncken fueß neben seyn lincken fueß...*“ MS 963. fol. 53 v srov. „...*reyd erlich vm vnd schreyt mit deynem rechten peyn vor seyn rechtheß so wyrfstu in...*“ fol. 54 r.

⁶⁹⁶ „*Wen es also myth dem leyb gefasth habt... so wyrfstu In vber deyn hueff.*“ MS 963. fol. 54 v.

⁶⁹⁷ „...*dych vber seyn huff wyl werffen so setz dych wol mith deyne leyb vnd mith deyner Rechten hanth schtoß in an hals so wyrfstu In uber seyn rechtheß peyn.*“ MS 963. fol. 55 r.

techniky, u kterých Czyner uvede i jejich kontra chvaty. Vzdálenosti střídá, vrací se k zápasení z paží, uvádí i techniku, kdy sám na soupeře nabíhá⁶⁹⁸ a rovněž chvat využitelný z *armenringen* i *leibringen*.⁶⁹⁹

Co se týče požadavků na zápasníka, je Czyner poměrně skoupý na slovo a především v rámci techniky požaduje, aby byl obratným. Také potřebuje umět rychle poklesnout do těžiště. Z popisu chvatů je ale jisté, že zápasník musí být především zkušeným a schopným číst soupeřovy akce. Z hlediska zaměření zápasu se zřejmě jedná nejvíce o sportovní variantu. Czyner se sice nebojí chytat soupeře za vlasy⁷⁰⁰ nebo soupeře udeřit či spíše strčit hlavou do těla,⁷⁰¹ ale klouby neláme a oči nevypichuje. Podává i návod na měkkou techniku prostého zbavení rovnováhy soupeře z úchopu.⁷⁰²

4.16. Das Ander Theil Des Newen Künstreichen Fechtbüches⁷⁰³

Anonymní dílo z konce 16. století je dalším unikátem mezi ostatními *fechtbüchern*. Může se snad jednat o specifický, do jisté míry kuriózní styl bojového umění, ale je možné, že jde i o součást starší tradice. V každém případě *Das Ander Theil* obsahuje

Cod. Guelf. 83.4. Aug. 8°. fol. 81 v.

pozoruhodnou taktiku boje. Principem, který je v manuálu zcela nepřehlédnutelně využíván v boji se zbraněmi i bez nich, je totiž velmi výrazné otáčení se kolem své osy.⁷⁰⁴ Je možné, že

⁶⁹⁸ „Wen du zuluaffung mith Im Rynge wylth...“ MS 963. fol. 57 v.

⁶⁹⁹ „Wen du mith Im in dem leyb gefast hast oder aus den arme...“ MS 963. fol. 60 v.

⁷⁰⁰ „...mith deyner Rechten pegreyff im seyn har...“ MS 963. fol. 56 v.

⁷⁰¹ „...schoß myth deyne kop von dyr...“ MS 963. fol. 57 v.

⁷⁰² „Wen eß alleß auß den armen ryngt so pyß pehent vnd greyff myth deyner lyncken hanth ym noch seyner lyncken hant vnd reiß vm so nymstu Im dye wag.“ MS 963. fol. 57 r. opět zmíněn i princip rotace, technika je ale nejistá, nevíme, na kterou stranu se otáčí, lze jen odhadovat.

⁷⁰³ Das Ander Theil Des Newen Künstreichen Fechtbüches (Cod. Guelf. 83.4 Aug. 8°) .wiktenauer.com [online]. © 2019 [cit. 2019-12-10]. Dostupné z: [https://wiktenauer.com/wiki/Das_Ander_Theil_Des_Newen_K%C5%AFnstreichen_Fecht%C5%AFches_\(Cod.Guelf.83.4_Aug.8%C2%BA\)](https://wiktenauer.com/wiki/Das_Ander_Theil_Des_Newen_K%C5%AFnstreichen_Fecht%C5%AFches_(Cod.Guelf.83.4_Aug.8%C2%BA))

⁷⁰⁴ Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel, Deutschland. Cod. Guelf. 83.4. Aug. 8°. fol. 81 v.

si tvůrci bojového manuálu byli dobře vědomi jisté výlučnosti svého umění, když označují uvedené techniky – mimo jiné – za tajné.⁷⁰⁵

Cod. Guelf. 83.4. Aug. 8°. fol. 107r.

Některé akce skutečně působí poněkud bizarně a sebevražedně, protože počítají se zdánlivým otáčením se k soupeři zády. Je možné, že se jedná o znamení ovlivnění prudce se rozvíjícím renesančním šermem, ale jisté prameny

naznačují, že tyto techniky a pozice navazovaly na daleko dřívější tradici.⁷⁰⁶

Nejde tedy v žádném případě o neškodné tancování zjemnělých, do těžko proveditelných fines zahleděných bojových teoretiků.⁷⁰⁷ *Das Ander Theil* principu v zápasnické sekci rozhodně nenadužívá.⁷⁰⁸ Častým východiskem manuálu jsou také velmi pragmatické akce. Například hojné údery, kterými čelí pokusům soupeře o použití techniky nebo staré osvědčené

Cod. Guelf. 83.4. Aug. 8°. fol. 108 r.

Rotační princip může být v bojovém umění přítomen a přesto být na první pohled spíše neviditelným. V případě systému *Das Ander Theil* byl ale zřetelně pozorovatelným již na první pohled.

⁷⁰⁵ „darin... geheimbte Stücke... können gebraucht werdenn zubefinden seindt.“ *Cod. Guelf. 83.4. Aug. 8°. fol. III v.*

⁷⁰⁶ Autor práce příbuzné pozice využívající na první pohled podobných principů znal ze *Zrcadla dějin* (*Speculum historiale*) od Vincenta z Beauvais (1190–1264). Protože si ale nebyl jistý výpovědní hodnotou, konzultoval iluminace s učitelem šermu Vítem Hrachovým a poté je zamítl jako příliš vágní důkaz. Přítomnost bojových akcí v této době, při kterých je šermíř ke svému soupeři vytočen bokem nebo dokonce zády, musela být průkaznější. Bibliothèque municipale de Boulogne-sur-Mer, Boulogne-sur-Mer, France. *BM MS. 131. fol. 7 v., 361 v.*

Roland Warzecha ovšem 7. 11. 2019 na svém internetovém profilu zveřejnil iluminaci z fol. 7 v společně s vyobrazením z fol. 102 v. z *Abrégé des histoires divines*. V konfrontaci s touto další iluminací zobrazující prakticky totožnou pozici, navíc s anatomicky přesnějším ztvárněním nohou, je nutné uznat, že akce klasifikované dřívější historiografií jako renesančně „bizarní“, zde byly přítomny mnohem dříve, zcela jistě již v šermu 13.–14. století, a byly vykonávány i s těžší, středověkou výzbrojí.

Pierpont Morgan Library, New York, United States of America, *M. 751. fol. 102 v.*

⁷⁰⁷ Což dokazují i zcela klasické a pragmatické akce bojovníků. *Cod. Guelf. 83.4. Aug. 8°. fol. 108 r, 109 v.*

⁷⁰⁸ Více je rozpoznatelný v sekci boje dýkou, zde umění fechtbuchu skutečně vyvolává silné asociace s asijskými uměními typu Baguazhang a Aikido. Např. *Cod. Guelf. 83.4. Aug. 8°. fol. 91 v, 98 r, 100 r.*

triky předchozích mistrů.⁷⁰⁹ Fechtbuch se také veze na vlně obvyklé brutality skutečného boje a klasické aplikace „vylepšuje“ tlaky nebo údery na bolestivá místa lidského těla.⁷¹⁰

4.17. Techniky a principy dalších mistrů

Glasgow fechtbuch – obsahující učení již probírané Norimberské skupiny – zobrazuje na jednom z folií čistě tréninkovou techniku. Bojovník zaujímá podřep určený obvykle pro trénink svalových partií využívaných pro zápasnické chvaty i techniky kopů.⁷¹¹ Jedná se o přímý důkaz propracovanosti metodiky středověkých mistrů, kteří ve svém repertoáru měli i průpravné cviky samy o sobě nebojového významu, jež ovšem během dlouhodobého výcviku přinášely mnohé výhody.⁷¹²

MS E.1939.65.341. fol. 35 v.

MS Germ.Quart.2020. fol. 111 v.

Dalo by se zde namítnout, že podobný postoj vyobrazený v *MS Germ.Quart.2020.*⁷¹³ slouží přímo k boji a technika z *Glasgow fechtbuch* je totožná. To bychom zřejmě autora iluminace podezřívali již z příliš velké ledabylosti. Úhel, který svírají kolena, je pro aktivní zápasení již příliš ostrý, navíc kodex se jinak vyznačuje kvalitní a anatomicky obvykle správnou obrazovou přílohou.

Hugo Wittenwiler slibuje techniku, kterou se hodí dva muži naráz,⁷¹⁴ ale jedná se o stejný typ techniky, jaký ukazuje Wallerstein nebo Talhoffer a který vyžaduje, dostat se k oběma mužům blízko a

⁷⁰⁹ Např. tzv. „Rošťácké zápasení“. *Cod.Guelf.83.4.Aug.8°*. fol. 111 r.

⁷¹⁰ „...ergreiff man Ihn geschwinde mit beiden Daumen in die Augen, stellt Ihm einen Fueß vnd wirfft ihn vber hauffen.“ *Cod.Guelf.83.4.Aug.8°*. fol. 110 r. Dále viz 111 r, 115 r.

Dochází zde až k poměrně absurdní změně cíle při vykonání klasické techniky podtržení nohou protitahem. Místo úderu hlavou do břicha manuál radí směřovat na varlata, která doporučuje napadnout plnou silou. *Cod.Guelf.83.4.Aug.8°*. fol. 111 r.

⁷¹¹ Jedná se o variantu *postoje jezdce*, dobře známého z asijských bojových umění. SHENGLI, L. *Combat Techniques of Taiji, Xingyi, and Bagua: Principles and Practices of Internal Martial Arts*. Berkeley, 2006. s. 141.

⁷¹² „Der Standt zum Ringen“, hlásá popisek. Glasgow Museums, Glasgow, United Kingdom. *MS E.1939.65.341*. fol. 35 v.

⁷¹³ Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska. *MS Germ.Quart.2020*. fol. 111 v.

⁷¹⁴ „wilt ii nide werfen...“ Bayerischen Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cgm 558*. fol. 135 v.

náhle je napadnout, nebo provést akci v rámci obrany. Samozřejmě je možné se do vhodné pozice dostat i při boji. Odpovídající přechod ale mistr nepopisuje.⁷¹⁵

Raně novověké manuály jsou svou skladbou dokladem, že v pozdější době došlo ke zkvalitnění úderových systémů. To ovšem není ukázkou celkového pokroku, ale pouze výsledek faktu, že bojovníci odkládali zbroj a bylo snazší je zranit holou rukou.

Pozadu nezůstaly ani techniky kopů. Nicolaes Petter například ukazuje vykopnutí dýky z rukou, což je příkladem opravdu dobře vycvičené techniky kopu.⁷¹⁶ Paschův boj beze zbraně se jeví také méně kontaktní, více pracující s údery a zápasení v pažích než kontaktem tělo na tělo. Důležitost technik se v této době příliš nezměnila a oba systémy – jako obvykle – reflektují problematiku okrajově. Petter jí věnuje pasáž se čtyřmi blokačními technikami.

4.18. Úderové techniky

Terminologie fechtbuchů nerozděluje striktně úder od strčení, což znesnadňuje rekonstrukci bojových kusů a zároveň zdánlivě indikuje nevalný stav a nedostatečnou propracovanost středověkých úderových systémů. Proto je nutné se na tento problém ještě zaměřit zvlášť.

Úderové techniky – stále blízké používaným v pankrationu⁷¹⁷ a jeho formách – se v příbuzných variacích držely i po vrcholný a pozdní středověk.⁷¹⁸ Jsou natolik přirozené

⁷¹⁵ „...so greif ierwedrem hinde zwischend den baine da hin mit aine hand vn egreif ieklichen hand vn luff sii de vast vf so vallend sii bed an die köpf.“ Cgm 558. fol. 136 r.

⁷¹⁶ PETTER, s. 64 Technika vykopnutí útočnickova nože je dnes spíše nedoporučována a schopni ji provést jsou obvykle jen opravdu dobří a specializovaní bojovníci.

⁷¹⁷ Afinita je skutečně značná. Diverzita se projevuje v zdánlivě drobných detailech jako je například přesná poloha ruky při úderu, vzdálenost lokte od trupu při výkonu techniky, zapojení práce ramen atp. To mohou být obvyklé odlišnosti pozorované dnes v rámci jednotlivých stylů. Např. základní úder v Karate shotokan vs základní úder ve stylu kyokushin, který podle učení shotokanu obsahuje příliš vytržené rameno. WICHMANN, s. 43.

Tyto změny, ať již o nich uvažujeme v temporálním, nebo geografickém rozpětí, jsou ze středověkých pramenů spíše nevysledovatelné.

Tuto diverzitu mohou zajišťovat i jiné důvody. Dnes je můžeme sledovat nejen mezi styly, ale i v rámci jediné výcvikové jednotky. V tomto měřítku způsobuje odlišnost často větší či menší míra cvičencovi nedbalosti, či benevolence mistra, které způsobí odlišný pohybový projev žáka nejen od formy mistra, nýbrž i od jeho spolucvičenců. Kernspecht jde ještě dále tím, že uvádí, že ke vzniku odlišných stylů vede i výuka jediného mistra v průběhu jeho života. Ten v závislosti na svou momentální tělesnou konstituci a zkušenosti vyučuje žáky zcela jinak v době své největší bojové aktivity, nebo ve stáří. Každá generace studentů pak pokračuje v rozvíjení toho, co od mistra obdržela, čímž se tyto vzniklé styly mohou stále více rozcházet. Keith Ronald Kernspecht: *The Keiser of Kung Fu* in: Black Belt, Vol. 21, No. 6, 1983. s. 55–56

lidskému tělu, že se jejich užívání sebeobránné pole nikdy zcela nevzdalo.⁷¹⁹ Lišila se ale jejich funkce, důležitost a procentuální míra zastoupení v konfliktech.⁷²⁰ Odlišná byla také taktika, která dosahovala rozdílné úrovně a koncepce. Tato úroveň je pro podobu boje zcela klíčová a je jedním z faktorů určující vyspělost bojového umění. V konečném důsledku se projevuje i v bojovém chování jedince, který daným uměním dostatečně vládne.⁷²¹

Z hlediska hodnocení je nyní nesmírně obtížné stupeň úrovně taktické propracovanosti úderových systémů mrtvých bojových umění odhadnout. Autor si je vědom, že jakýkoliv argument zde může být označen irelevantním a svým způsobem dvojsečným. Jakýkoliv badatel bude interpretovat každý nalezený fragment na základě vlastní teoretické erudice, která bude vždy – vzhledem k jeho specializaci – nedostatečná a svým způsobem částečně povrchní. Autor tedy nepovažuje své teze za nezpochybnitelné a zcela jistě ne absolutní. Zdůrazňuje ovšem nutnost dívat se na vše v širším kontextu zvláště zde – při nedostatku jednoznačných pramenů.⁷²²

⁷¹⁸ A přešly bez výraznějších změn i do raného novověku. Viz údery Paschy a Pettera. PASCHA, G. J. *Vollständiges Ring-Buch*. Leipzig, 1663. srov. PETTER, N. *Klare onderrichtinge der voortreffelijcke worstel-konst*, Amsterdam, 1674.

⁷¹⁹ Používal je pankration, bojové systémy 6.–13. století, pozdně středověký zápas, novověké bojové systémy, opět se objevují v armádních bojích zblízka ve 20. století a přecházejí i do civilní sebeobrany. Pozn. autora.

⁷²⁰ Velmi zřetelně jí odhadneme z kodexů pozdního středověku vzhledem k zastoupení úderových technik oproti technikám zápasnickým. Codex Wallerstein, zobrazující zřejmě poměrně věrně rozvrstvení disciplín pozdně středověké sebeobrany, obsahuje 13 technik proti útoku úderem a 80 folií zobrazujících zápasnické techniky. Universitätsbibliothek Augsburg, Augsburg, Deutschland. *Cod.I.6.4°*.2. fol. 64 r -70 r.

⁷²¹ Základním rozdělení je fakt, zda je systém pouhým souborem dílčích chvatů, nebo na sebe zcela navazujícím, komplexním a kompaktním uměním. Podobný model platí i pro bojovou erudici individua, které je nejprve ve fázi kumulace informací a technik a později se mu dostává poznání, jenž umožňuje zcela volnou, kontinuální interpretaci nabytých dovedností, vykrystalizujících spíše na bázi elementárních principů než jednotlivých naučených technik. MILLER, s. 129-130.

⁷²² Sek hranou ruky může být na základě studia reálií moderní sebeobrany považován za vyspělou techniku šetřící bojovníkovy klouby a dávající mu výhodu projektování váhy celého těla do techniky. Naopak optikou moderního boxu může badatel tento jev chybně atomizovat a vnímat jej jako zpátečnický lapsus používající dvoufázový pohyb (náprah-úder shora), čímž se bojovník vystavuje nebezpečí snadno proveditelného kontraúderu. Této chybné interpretaci podléhá mnoho cvičenců Aikido, přestože se jedná v tomto umění o zcela základní úder. RÖDEL, s. 55.

Kvalitativní hodnocení konkrétních technik optikou moderních systémů kritizuje Burkart. Autor souhlasí a dodává, že je to možné, ale pouze na základě hlubších znalostí moderních i historických technik boje a je nutné techniku nevytrhávat z původního kontextu. BURKART, *Limits of Understanding in the Study of Lost Martial Arts Epistemological Reflections on the Mediality of Historical Records of Technique and the Status of Modern (Re-)Constructions*. s. 11.

Přesto je možné vysledovat, že údery zastoupené ve středověkých pramenech měly v boji mnohé, rozdílné úlohy. Ty, které známe a dokážeme je dekodovat, je možné z taktického hlediska modelově rozdělit minimálně do těchto kategorií:

- iniciační
- destabilizační
- vyprošťovací
- přerážecí
- uvolňovací
- destruktivní

Iniciační úder je aktem, kterým se útočník zapojuje do boje. Z bezpečné vzdálenosti je potřeba se dostat na vzdálenost kontaktní a útočník se při tomto přesunu vystavuje riziku vlastního zasažení.⁷²³ Úder má tedy preventivní funkci. Odvádí pozornost buď od následujících úderů, nebo chvatu. Útočník se tímto útokem zároveň kryje, protože obránce je donucen na akci reagovat. Jelikož je možné neutralizovat nepřítelův iniciační úder buď krytem, nebo úhybem, stává se obránce svým způsobem spolupracujícím. S těmito odpověďmi totiž zkušený útočník počítá a jsou součástí jeho následujícího plánu.⁷²⁴ *Iniciačnímu úderu* je ale také možno ustoupit a tím akci zrušit, dostat se znovu do bezpečné zóny nebo v případě útočnickovy neopatrnosti jej pomocí jeho útoku vyvést z rovnováhy nebo do odkrytí.⁷²⁵ Fáze *iniciačního úderu* (nebo úderů) je svým významem totožná s

⁷²³ Typický případ iniciačního úderu. Universitätsbibliothek Augsburg, Augsburg, Deutschland. *Cod.I.6.4°*.2. fol. 64 r.

V moderním boxu má tuto funkci jab. ARUS. E. *Biomechanics of Human Motion: Applications in the Martial Arts*. Boca Raton, 2012. s. 350.

⁷²⁴ Tyto postupy jsou zcela ve shodě s taktikou v šermu – kromě iniciačního účinku *zufechten* zde zaznamenáváme například i hození hlavice meče po soupeři. Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska. *MS Germ.Quart.16*. fol. 7 r.

V moderní sebeobraně nalézáme totožný efekt u využití improvizovaných zbraní, například vržené lahve, která odvede pozornost od následujícího útoku.

⁷²⁵ Dervenis prosazuje myšlenku, že právě tímto stylem boje – neustálým vychylováním soupeře z rovnováhy útokem či obranou a jeho naváděním do okrytí, se historická bojová umění lišila od dnešního pojetí sportovního boje. DERVENIS, s. 98

Názor je částečně legitimní a tuto snahu skutečně nacházíme v bojových uměních, jejichž předchůdci se vyskytovali na bitevních polích. Jedná se např. o Tai Chi, Baguazhang nebo Aikido. Není ovšem možné tvrdit, že na podobné bázi fungovala všechna válečná umění.

Stav, kdy je protivník vychýlen z rovnováhy nebo odkryt a neschopen obrany pro následující útok se v japonských systémech nazývá *kuzushi*. Mj. s ním velmi operuje Judo, u nějž se tvrdí, že *kuzushi* tvoří možná i více než 75 % úspěšné techniky. ISHIKAWA, T. –DRAEGER, D. F. *Judo Training Methods: A Sourcebook*. Clarendon, 1999. s. 78

šermířským pojmem německé školy *zufechten*⁷²⁶ a případně je možné jej zařadit do zápasnické fáze *zulauffen*.⁷²⁷

Destabilizační úder je obvykle doprovodným úderem umocňujícím techniku, která soupeře sráží k zemi.⁷²⁸ Jsou zde indicie, že termínem německé školy pro tento typ úderů je *stoßen*⁷²⁹ a je možné, že jde o zcela signifikantní typ útoků ve středověku.

Při nedokonalém provedení *destabilizačního* úderu, které samozřejmě v konfliktech převažuje, soupeře zásah nesmete na zem, ale alespoň jej chvilkově zbaví rovnováhy a připraví pro techniku následující, kterou může být další úder nebo chvat. Pro destabilizační účinek je možné použít jakýkoliv typ úderu. Odlišným je ale úhel útoku a místo zacílení, které se nalézá za soupeřovým tělem a směřuje obvykle k zemi, nebo soupeře naopak nadzvedává.⁷³⁰ Také energie úderu je spíše tlačená či strkající, než usilující o tvrdý, knockoutový zásah.⁷³¹

Vyprošťovací úder je obrannou technikou, která usiluje o uvolnění ze soupeřova chvatu. Cílem tohoto útoku je především způsobit dočasnou bolest – nehledě na způsobené poškození. Bojovník jej použije pro uvolnění protivníkovy sevření, úchopu nebo pro

Středověký zápas pro *kuzushi* nemá ustálený ekvivalent, ale obsahuje jej rovněž. Například mistr Ott jej uvozuje prostým spojením „vezmi mu rovnováhu“ (nym im das gewicht) Accademia Nazionale dei Lincei, Roma, Italia. *Cod.44.A.8.* fol. 103 r.

Nedodržováním tohoto principu se technika stává silovou a inefektivní. Je tedy nesmírně důležitý pro zachování bojové účinnosti umění, zvláště těch, která se snaží silový aspekt upozadit. Jeho nedostatek a postupné vyprchávání tohoto principu lze ovšem dobře pozorovat na tradičních bojových uměních vzdalujících se temporálně od své bojové či válečné epochy a sebeobránných systémech vyučovaných lidmi bez zkušenosti reálného boje. Jde tak především o systémy nepracující s volným sparringem, respektive se vzdorujícím soupeřem. Většina studentů klasického Aikido například s dodržením tohoto principu má potíže, protože jej při drilech se spolupracujícím partnerem nemají důvod vyvolávat. To se odráží i v literatuře (Stevens, Fojtík), která tento princip příliš nezdůrazňuje.

Naopak studenti Judo, nebo Shidokan Aikido (které bylo založeno rovněž Judokou Kenji Tomikim (1900-1970)) pracující s volným sportovním bojem, ovládají *kuzushi* velmi dobře a jejich studie princip destabilizace oponenta zdůrazňují. SAUNDERS, s. 57

⁷²⁶ FABIAN, s. 212

⁷²⁷ *Nuremberg Hausbuch MS 3227a* . fol. 87 r.

⁷²⁸ Přesně takovým je úder svatého Václava *Cod.Guelf. 11.2 . Aug.4.* fol. 21 r.

⁷²⁹ Odpovídalo by tomu i vysvětlení v Acuttově glosáři. ACUTT, J. *Medieval Wrestling Glossary*.

⁷³⁰ Na vysoké úrovni a zároveň s velkou opatrností, aby nedošlo ke zranění studentů, předvádí údery tohoto typu Morihei Ueshiba v dokumentu Budo z r. 1935. BLOKSBERG, F. Video: Strikes by O'Sensei Morihei Ueshiba. *joinAikido.com* [online]. © 2017 [cit. 2018-3-3]. <https://joinAikido.com/video-strikes-by-osensei-morihei-ueshiba/#prettyPhoto/0/>

⁷³¹ YANG, *Bojové aplikace tchaj-t'i-čchüanu. II. díl.* s. 23–24.

usnadnění jiného úniku.⁷³² Ekvivalent středověkého zápasu pro tento typ útoku je zřejmě *abschlagen*.⁷³³ V podstatě se jedná o *uvolňovací úder* – ovšem s obranným záměrem.

Abschlagen ale také označuje úder, který je použit pouze pro sražení soupeřovy útočící končetiny. Jeho cílem tedy není bolest, ale pouhá obrana bez vedlejšího efektu, případně je sraženou končetinou soupeř vyveden z rovnováhy, nebo je jí vytvořeno odkrytí. Následnou proti techniku pak absorbuje zcela nechráněn.⁷³⁴

Prerážecí úder je častým úderem, který je obvykle součástí zápasnické techniky. Chvat dovede soupeřovu končetinu do natažené pozice, aby ji následný *prerážecí úder* zpravidla prolomil v kloubu. Technika je provedena podobně jako při *destruktivním* úderu, vyznačuje se ale odlišným směřováním síly.⁷³⁵ Termínem prerážecího úderu bylo pravděpodobně *ausschlagen*.⁷³⁶

Uvolňovací úder zasahuje soupeře s cílem připravit jej pro následnou dokončovací techniku. Jeho dočasný účinek odvádí pozornost od techniky, která je vykonána ihned po jeho úspěšném provedení a která zpravidla pro soupeře mnohem nebezpečnější než samotný úder a nezřídka má být technikou zničující nebo alespoň ukončující boj. *Uvolňovací úder* je tedy podobný *odpoutávajícímu*, avšak jeho záměr je čistě ofensivní.

Destruktivní úder je útočnou technikou mající za účel vyřazení soupeře z boje. Podle svého provedení a zasažených cílů může být ještě rozdělen na údery *eliminující* a *letální*. Eliminující úder usiluje o soupeřovo bezpodmínečné vyřazení z boje bez ohledu na jeho způsobené poškození. Ekvivalentem německé školy je sloveso *schlagen* nebo *stoßen*. Letální úder je naopak cíleně soustředěný na sokovo zabití. Letální úder označují manuskripty jako zakázané techniky nebo *mordstuck* či *mordstoß*. Jeho cíl bývají obvykle slabiny, břicho nebo se jedná o úder do srdeční oblasti.⁷³⁷

Přestože menšinové zastoupení úderů v pramenech by mohlo napovídat, že byly používány především jako obranné a podpůrné techniky, výskyt *mordstucků* nám ukazuje, že bojovníci byli o zranitelnosti lidského těla dobře poučeni a dovedli tyto čistě ofensivní kusy provést také.

⁷³² Např. *Cod.I.6.4°.2.* fol. 70 v.

⁷³³ ACUTT, J. *Medieval Wrestling Glossary*.

⁷³⁴ *MS Germ.Quart.2020.* fol. 112 r.

⁷³⁵ YANG, *Bojové aplikace tchaj-ti-čchüanu. II. díl.* s. 29–30.

⁷³⁶ ACUTT, J. *Medieval Wrestling Glossary*.

⁷³⁷ Např. *Cod.I.6.4°.2.* fol. 64 v.

Údery středověku měly zřejmě ještě jedno specifikum a tím bylo delší setrvávání natažené ruky po prodělaném úderu.⁷³⁸ Středověcí bojovníci po útoku pravděpodobně mnohdy v útočné pozici s nataženou paží setrvali. To jim umožnilo vytvořit *vazbu*⁷³⁹ se soupeřovými pažemi (případně rovnou tělem) a přejít do bližší vzdálenosti. Tím se opět otevřela možnost pro zápasení v pažích, či pro zápas tělo na tělo. Bylo také možné ruku stáhnout až ve splnutí se soupeřovou protiakcí, která byla využita pro vtažení soupeře do chvatu, vychýlení nebo vytvoření odkrytí v jeho obraně.⁷⁴⁰

Údery tak zřejmě mohly být mnohdy spíše tlačené, počítající s možností zbavení soupeře stability místo usilování o bezpodmínečné knockoutování protivníka. Úder měl se soupeřem spíše otřást. Pro tuto teorii by hovořil fakt, že ringbuchy striktně nerozlišují údery od tlačení a mnohdy je pro oba typy útoku použito sloveso *stoßen*.

Naneštěstí velmi často nevíme, zda zachovaná díla vypovídají i o používaném arzenálu daného mistra, protože by bylo jistě zajímavé srovnat, jak se například liší zápasnické umění bojovníků specializujících se na jednoruční zbraně a těch uvyklých bojovat s obouručními. Je možné, že u první kategorie by byl výraznější princip *mečové ruky* a tedy i větší preference úderů. U druhé skupiny je pro změnu možné předpokládat chvaty využívající obouručního úchopu a lepší propracovanost součinnosti síly obou rukou zacílených jediným směrem.

4.18.1. Kopy

Zcela jistě víme, že po celý středověk dominovaly kopy nízké.⁷⁴¹ Nebyly zde velké rozdíly oproti předchozím systémům.⁷⁴² Jednalo se tedy především o techniku, která soupeře

⁷³⁸ Zatímco dnešní moderní bojové sporty usilují o co nejrychlejší stažení po vykonaném úderu, aby se ruka dostala do krytu nebo připravila k dalšímu výpadu.

⁷³⁹ V současném Wing Chun velmistr organizace EWTO Kernspecht popsal tento postup na svém internetovém profilu jako „vytváření mostů“. Podle Kernspechta je *vytváření mostů/vazby* způsobem, jak získat informace o soupeřovi (princip podobný *fühlen*) a dnes je využitelný zejména v boji v kličce a přechodu do zápasu. Dodává, že práce s *vazbou rukou* je vlastní většině asijských bojových umění, ale západní bojové styly těchto strategií nevyužívají. Kernspecht vidí v práci ve *vazbě rukou* asijskou specialitu a zdůrazňuje nutnost se připravovat na bojovníky evropského typu, které z *vazby* unikají a po útoku se rychle stahují. Více viz *Keith Ronald Kernspecht: The Keiser of Kung Fu* in: Black Belt, Vol. 21, No. 6, 1983.

Kernspecht má zcela jistě pravdu ohledně současných bojových trendů. Není ovšem pochyb, že *vazba rukou* se vyvinula z *vazby meče*, s jejímž konceptem pracují asijské i evropské systémy. Je tedy velmi pravděpodobné, že zárodky *vazby rukou* znala i středověká Evropa.

⁷⁴⁰ Zcela v souladu s Liechtenauerem nebo učením tzv. Der Altenn Fechter anfengliche kunst. EGENOLFF, Ch. *Der Altenn Fechter anfengliche kunst*. Frankfurt, 1531-1537. fol. 35 v.

⁷⁴¹ V Rutlandském žaltáři se nalézají iluminace postavy, která by zdánlivě mohla provádět kop ve výskoku. Na první pohled vidíme skutečně zcela klasický kop ve výskoku, dnes nám známý například z Tae Kwon Do. Postava má dokonce i značně profesionálně nastavenou druhou nohu pro obranu

zastavovala, či zpomalovala a v případě jeho přílišného zaměření na horní polovinu bojovníkova těla mohla být značně překvapující. Nízké kopy mohly být směřovány na kotníky, kolena, slabiny, žaludek, případně plexus solaris.⁷⁴³ Výše pravděpodobně středověký bojovník nezacházel. Vysoký kop je totiž v boji na život a na smrt zbytečně nebezpečnou technikou.⁷⁴⁴ V těsném prostoru je jeho použití spíše nemyslitelné a při boji se zbraněmi se noha vystavuje enormnímu ohrožení.⁷⁴⁵ Vysoké kopy nenacházíme ve starých bojových a válečných systémech i proto, že při jejich výkonu hrozí větší riziko ztráty stability. To se v těchto případech může rovnat i jisté smrti.⁷⁴⁶

Je ovšem třeba zdůraznit, že středověké kopy nebyly náhodnými a primitivními technikami. Naopak jsme si jisti, že se v případě profesionálních bojovníků jednalo o promyšlené a důkladně procvičené akce sloužící k zastavení, zpomalení či zmrzačení protivníka. Kopy měly i jiné funkce než popsané u ručních technik. Bojovník například dovedl kopem zablokovat soupeřovu ruku se zbraní (nebo dokonce obě ruce) pokud nachytal soupeře v okamžiku jejich překřížení.⁷⁴⁷ Mohl také přislápnout soupeřovu holeň, pokud si do útoku příliš nakročil, čímž jej svalil nazad.⁷⁴⁸

slabin při případném protiútku soupeře. Při bližším prozkoumání je ovšem jisté, že by se jednalo o přeinterpretaci pramene. Postava ve skutečnosti leží, nebo je spíše v polosedě, o kop ve výskoku se s nejvyšší pravděpodobností nejedná. British Library, London, United Kingdom, *MS 62925*. fol. 14 r.

⁷⁴² U pankrationu pouze opět předpokládáme vyšší specializovanost, vzhledem k jeho profesionálnímu sportovnímu zázemí. Pozn. autora.

⁷⁴³ *Cod.I.6.4°.2*. fol. 67 v.

⁷⁴⁴ Vysoké kopy překvapivě obsahuje francouzský savate. Dnes jsou jeho techniky automaticky pokládány za autentické a evropské, užívané v bojových stylech starověku a středověku. To je ale pravděpodobně velký omyl. S mnohem větší pravděpodobností se totiž jedná o asijský import, který se do Evropy dostal na lodích s francouzskými námořníky. Ti asijské techniky přidali k již domácím technikám neozbrojeného boje. Ve *fechtbücher* ani v sekundárních pramenech středověku se žádné vysoké kopy nevyskytují. GREEN, T. A. *Martial Arts of the World: R-Z*, Santa Barbara, 2001. s. 519.

⁷⁴⁵ To, že jsou tyto kopy prováděny dnes v plné zbroji v rámci turnajů HMB, je možné zpravidla díky celkovému a historickému a sportovnímu pojetí boje. Pozn. autora.

⁷⁴⁶ Stejně jako v pankrationu, ale rovněž třeba ve Wing Chun, které se snaží okamžik, kdy je používána noha a druhá stojí na zemi sama, omezit na minimální dobu. Zřejmě tak tomu bylo původně v každém stylu, který počítal s válečným využitím. Ze stejného důvodu zůstává praktikant Aikido při každém chvatu na zemi oběma nohama. Obava z pádu a následné smrti byla v bojových uměních pro válečná pole skutečně značná. Miller zmiňuje, že proto jsou bojová umění s podobným přístupem vhodná dnes pro ozbrojené složky více, než moderní kombinace sloužící primárně pro zápasy v oktagonu. MILLER, s. 44.

⁷⁴⁷ Akce zobrazovaná ve fechtbuchu *Cgm 3712* který sice pochází až z r. 1556, kombinace zbraní meče a puklře je nicméně ve výzbroji již dlouho. Technika s největší pravděpodobností rovněž nenachází překážku, pro její dřívější výskyt. Bayerische Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cgm 3712*. 207 v.

⁷⁴⁸ *Cgm 3712*. 203 r.

4.19. Poznámka k boji na zemi

Zdá se poměrně zvláštním, že středověké bojové manuály se více nevěnují této disciplíně. Zvláště když většina chvatů hodem na zem končí. Odpověď se nabízí zdánlivě složitá. Ležícího soupeře bylo zpravidla snazší ubít, než jej pacifikovat chvatem. Při vlastním pádu na zem se bojovník naopak snažil co nejrychleji vstát, aby on sám nebyl, mnohdy kooperujícími soupeři, zabit. Obzvláště důležité je si také uvědomit, že ani ve sportovním klání se na zemi již dále nezápasilo. Hozený soupeř ve sportu svým pádem definitivně prohrál, protože byl v transcendentálním významu reflektující reálné bojové situace již mrtev.

749

Přesto chvaty prováděné v situaci, kdy oba bojovníci spočívají na zemi, ve středověkém bojovém umění existovaly a objevovaly se zejména v duelovém šermu, kde sloužily především k znehybnění těžkooděnců. Zde měly své nezastupitelné místo. Obrněného soupeře šlo totiž zabít jen ztěžka, a proto byla zřejmě nejschůdnější cesta jeho likvidace skrz mezery ve zbroji poté, co bylo zamezeno pohybu nebo mu alespoň byl velmi ztížen. Hod na zem (po přiblížení se na krátkou vzdálenost) a znehybňující chvat byly tedy správné prostředky pro dosažení kýženého výsledku. Je důležité si ale uvědomit, že propracovaný boj na zemi je ve své podstatě vždy důsledkem určitým typu sociálního konsenzu, se kterými je v násilných aktech nutné vždy počítat.⁷⁵⁰

Ve rvačce, sebeobraně situaci či na válečném poli se zcela jistě vyskytly i případy, kdy po úspěšné (ale nikoliv dokonalé) aplikaci chvatu technika strhnula k zemi i samotného, ji provádějícího bojovníka. V takové situaci bylo ovšem žádoucí okamžitě urychleně vstát a na zemi – vzhledem k vysoké nebezpečnosti takového počínání – neseťvát.⁷⁵¹

⁷⁴⁹ Na rozdíl od dnešních moderních bojových sportů, které naopak vycházejí z čistě sportovního prostředí a předpokladu, že pád na zem, pokud je bojovníkem utlumen dobrou pádovou technikou, je v ringu pouhým bodovým přírůstkem pro protivníka a nikoliv definitivním koncem zápasu. MILLER, s. 44.

Brazílské Jujutsu například boduje boj v postoji méně a tím celé těžiště kurikula přesouvá na zem. Nutnost udržet se v reálném střetnutí v postoji si ale uvědomují i špičky cvičící tento sport i jako bojové umění. GURGEL, F. *Brazílské džúdzucu*, přel. I. Fojtík. Praha, 2009. s. 143.

⁷⁵⁰ BURKART, *Limits of Understanding in the Study of Lost Martial Arts Epistemological Reflections on the Mediality of Historical Records of Technique and the Status of Modern (Re-)Constructions*. s. 14.

Zde se pasivně počítalo s tím, že strana poraženého se na vítěze takto ukončeného duelu neseběhne a neutluče jej k smrti. Vývoj pro bitvu a ozbrojenou potyčku naopak zcela přirozený.

⁷⁵¹ Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Österreich. Cod.5278. fol. 192 r.

Výmluvným svědectvím pro tento fakt je například Talhofferovo umístění chvatů pro blokaci vleže jen do pasáží ozbrojeného duelového boje. V sekci zápasu nenajdeme jedinou takovou techniku.⁷⁵² Zobrazené blokace soupeře se v manuálech navíc mnohdy nejeví jako zcela dokonalé zámky neumožňující soupeři sebemenší pohyb. Naopak se zdá, že mají protivníka jen na okamžik, který jej ale bude pravděpodobně stát život, zdržet.⁷⁵³

⁷⁵² Bayerische Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cod. icon. 394a*. fol. 96 v–112 r.

⁷⁵³ Bayerische Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cod. icon. 394a*. fol. 53 r.

4.20. Shrnutí principů středověkých mistrů

Analýza *fechtbuchů* přivedla na světlo mnohé principy středověkých mistrů. Ty jsou skutečnou výpovědí o umění středověkých mistrů. Jde především o důmyslné taktické postupy a pohybové manévry, na které bylo jejich tělo adaptováno. Jsou tedy značně podstatnější než jednotlivé chvaty. Ty, které byly zaznamenány přímo i mezi řádky, a autor je byl schopen rozeznat, jsou zde:

Obzvláště důležitá byla pro středověké mistry již *typologie soupeře*. Na začátku boje byl proto soupeře kategorizován. Byly zhodnoceny jeho fyzické parametry a odhadnuty jeho bojové zkušenosti; zda byl naturalista, či profesionál. Podle vyhodnocení byla zvolena vhodná strategie a jednotlivé principy k jeho přemožení.

Středověcí bojovníci věděli o nutnosti *iniciační fáze*, která zabezpečila snazší provedení následného chvatu a zajistila mu při něm vyšší bezpečnost. Iniciační akce je možné rozdělit na *destabilizační*, zbavující soupeře rovnováhy a *desorientační*, odvádějící soupeřovu pozornost od skutečného nebezpečí. S tím souvisela i taktika aktivního *udržení iniciativy* a celkové porozumění *tempování*. V německé škole především heslům *Vor, Nach* a *Mit/Indess*.

Stěžejním principem bojových systémů byla *univerzálnost*. Obzvláště důležitá, pokud se mistr účastnil více bojových kategorií od válečných střetů po sport. V takovém případě znamenala tvorbu unifikovaného systému kopírujícího podobná schémata se zbraněmi obvyklými, improvizovanými, nebo bez nich a na většinu vzdáleností.

Velmi potřebné bylo proto zachovat *jednoduchost* akcí, která dovedla zrušit i složitější a náročnější techniky soupeře spojené se snadnou osvojitelností technik. Vždy stačilo udržet především základní princip *zasáhnout a nebyť sám zasažen*. Proto bylo pro bojovníky běžné i použití primitivních technik a brutální, hrubé síly, když se zdála být cestou k rychlému úspěchu.

Zároveň ve středověkém zápase spatřujeme – spíše při konci epochy – i značnou *specializovanost*. Ať již chvaty, nebo postury pro sportovní zápasení, přes likvidační techniky boje na zemi, i drobné změny pozice rukou podle zacílení systému na konkrétní disciplíny.

Dalším faktorem byla *návaznost* jednotlivých akcí i technik, s níž úzce souvisí *proměnlivost*, tedy schopnost při boji rychle měnit techniku i úroveň útoků a soupeře vzdorujícího původnímu bojovému kusu změnami zmást.

Požadavky na ideálního zápasníka určovaly potřebnou mentalitu, použitou taktiku i strategii tréninku. Některé požadavky jsou proto někdy až spíše metafyzické a jiné, zcela

přízemní, praktické rady. Například pro trénink výbušné síly nohou, statických cvičení nebo zvolení handicapu znesnadňujícího pohyb.

Když procházíme zmíněné pozitivní atributy zápasníka jako je síla, odvaha, rychlost, umění, uměřenost nebo stabilita, snadno nám unikne podstatná vlastnost pro uvedení válečného bojového umění v život zcela nepostradatelná: *bezcitnost*.

Mistři také ovládali různé pohybové, dodnes využívané, koncepty:

Obvyklým, jednoduchým principem bylo využití *protitahu*. Tedy okamžiku, kdy končetiny v součinnosti vyvinuly sílu v protichůdném směru a soupeřovo tělo dostaly do rotace a pádu.

Pozoruhodně propracovaná byla práce zápasníků s *bodem nerovnováhy* soupeře, a to i přes údery a *vazbu* paží. Obojí byly principy odvislé od šermu a tzv. *mečové ruky*, proto dnes tento princip nacházíme spíše u systémů pozvolna odumírajících. Stejně jako meč, i staří zápasníci rozdělovali tělo na *slabé* a *silné* části. Při atakování těchto míst byli schopni útočit *silou celého těla*. S tím souvisela *práce s vlastním těžištěm* a využívání gravitace ve svůj prospěch. Mistři byli dokonce schopni vyvinout ještě více energie pomocí jednoduché *rotace*, ale i složitějších *spirálovitých*, *sférických* pohybů. Stejně tak dovedli soupeřovu energii z *zulauffen* obrátit proti němu, nebo ji sami při této fázi využít.

Minimálně tato část středověkého boje je opravdu pozoruhodnou a dává na odív, že zápasnické umění bylo skutečně na vrcholu. Propracovanost úderových složek, ač je hodnocena v konfrontaci k zápasovému jako inferiorní, ukazuje využívání tlakových bodů, smrtících ran a vychylujících zásahů. Je jisté, že pasivní, empirická znalost anatomie byla na dobré úrovni.

5. Tabulky a křivka

5.1. Rozdělení podle specializace

Analýza bojových manuálů nám umožňuje udělat několik závěrů o středověkých bojových systémech. Na základě typů konfliktu, pro který jsou určeny, a na základě zastoupených disciplín zvolil autor rozdělení na:

- Válečný boj (Systém je proveditelný ve zbroji a výzbroji, používá „zakázané“ techniky, počítá s přesilou)
- Sebeobrana (Počítá s přesilou, nenadálými útoky, používá zakázané techniky)
- Duel (Jeden na jednoho, používá zakázané techniky)
- Sport (Jeden na jednoho, techniky šetří zdraví účastníků)

	Válka	Sebeobrana	Duel	Sport
Fiore	+	+	+	+
Liechtenauer	+	+	+	+
Ott	+	+	+	+
Die Blume des Kampfes	+	+	+	+
Gladiatoria	-	-	+	-
Liegnicz	+	+	+	+
Huntfeltz	+	+	+	-
Talhoffer	+	+	+	+
Codex Wallerstein	+	+	+	+
Goliath	-	-	-	+
Auerswald	+	+	+	+
Fechregeln	+	+	+	+
Zulauffenden ringen	+	+	+	+
Der Altenn Fechter anfangliche kunst	+	+	+	+
Hans Czynner	-	-	-	+
Das Ander Theil Des Newen Künstreichen Fechtbüches	+	+	+	+

5.2. Rozdělení podle zastoupených disciplín

Dále se nabízí rozdělení podle zastoupených disciplín, které determinuje bojová vzdálenost:

- Dlouhá vzdálenost (Kopy, obrana proti dlouhé zbrani)
- Střední vzdálenost (Úderové techniky paží, obrana proti krátké zbrani)
- Krátká vzdálenost (Klinč, páčení končetin)
- Velmi krátká vzdálenost (Zápas tělo na tělo)
- Boj na zemi

	Dlouhá	Střední	Krátká	Velmi krátká	Zem
Fiore	+	+	+	+	-
Liechtenauer	-	+	+	+	-
Ott	-	+	+	+	-
Die Blume des Kampfes	-	+	+	+	+
Gladiatoria	-	-	-	-	+
Liegnicz	-	-	+	+	-
Huntfeltz	-	-	-	-	+
Talhoffer	+	+	+	+	+
Codex Wallerstein	+	+	+	+	+
Goliath	-	-	+	+	-
Auerswald	-	-	+	+	-
Fechtregelein	-	-	+	+	-
Zulauffenden ringen	-	+	+	+	-
Der Altenn Fechter anfengliche kunst	-	-	+	+	+
Hans Czynner	-	+	+	+	-
Das Ander Theil Des Newen Künstreichen Fechtbüches	-	+	+	+	-

5.3. Klasifikace současných bojových systémů dle jejich aktuálního stavu

Pro srovnání autor uvádí i klasifikaci některých moderních systémů v jejich aktuálním stavu. Je jisté, že praktikanty daných systémů může toto hodnocení rozhořčit. Autor se ale pouze snaží o objektivní zhodnocení současné situace na trhu bojových umění. Klasifikace proto odpovídá stavu, v jakém je daný systém nyní. Nikoliv v jakém byl v období kulminace.

Specializace

	Válka	Sebeobrana	Duel	Sport ⁷⁵⁴
Aikido	-	-	-	+
Box	-	-	+	+
Judo	-	-	+	+
Karate shotokan	-	-	+	+
Krav Maga	+	+	+	-
MMA	-	-	+	+
Wing Chun ⁷⁵⁵	+	+	+	-

Disciplíny

	Dlouhá	Střední	Krátká	Velmi krátká	Zem
Aikido	-	+	+	-	+
Box	-	+	+	-	-
Judo	-	-	+	+	+
Karate shotokan	+	+	+	-	-
Krav Maga	+	+	+	+	+
MMA	+	+	+	+	+
Wing Chun	-	+	+	-	-

⁷⁵⁴ Klasifikováno v rámci vymezených pravidel daných sportů. Je jisté, že průměrný praktikant Aikido nemůže soutěžit v oktagonu MMA.

⁷⁵⁵ Hodnocení Wing Chun je subjektivní, neboť autor cvičí rodinný styl, který jeho sifu vyučuje především jako sebeobranu a zdravotní cvičení. O situaci ve velkých organizacích, jakou je například EWTOO, má jen zprostředkované informace.

5.4. Shrnutí

Hodnocení se nesnaží s jistotou zařadit každé učení do jediné kategorie. V některých případech je to v celku dobře možné (Gladiatoria, Goliath), jiné ovšem nabízejí postupy využitelné v mnoha disciplínách, byť samy cílí spíše na jedinou hlavní (Fiore, Wallerstein). Přestože tyto v podstatě moderní kategorie mají v teorii bojových systémů jasné vymezení, není vždy lehké do jejich hranic středověké systémy vměstnat. Autor se proto při klasifikaci vždy přiklonil i k celkovému duchu daného učení. Například Auerswaldův systém je tak klasifikován jako schopný k využití i jako bojový/válečný zápas, protože z něho vychází a mistr zatajené vražedné prvky zmiňuje mezi řádky. Naopak Goliath je hodnocen jako čistě sportovní, protože pro tuto výuku byl kodex stvořen. Přesto jsou si obě učení podobná, a to včetně připojené pasáže o Ringen im Grüblein a cílovou skupinou, pro kterou byla stvořena.

I v případě specializace jsou některé hranice striktně vymezeny, jiné, vůči realitě, příliš generické. Například fáze *zulauffen* není mistry právě jasně definována a může zahrnovat i útoky na dlouhou vzdálenost, přestože se jím kodex jinak nevěnuje a tato kategorie mu nemůže být přiznána. Naopak tím, že se na jediném foliu vyskytne nízký kop, je splněna podmínka, aby bylo možné uznat manuálu i zaměření na dlouhou vzdálenost. Čímž ovšem při následném srovnání může vzniknout mylný dojem, že dané umění spadá do podobné kategorie jako některé současné sporty na tento distanc se plně zaměřující. Přesto ale autor nechtěl zacházet mimo běžný diskurz a vytvářet kategorie nové.

Starší systémy (Fiore, Liechtenauer) jsou značně univerzálními a využitelnými pro většinu kategorií fyzického střetu. Signalizují rovněž, že pro tyto mistry boj splýval v disciplínu jedinou a mezi jednotlivými vzdálenostmi a typy útoku i obrany dovedli rychle přecházet.⁷⁵⁶

Pokud se takoví muži účastnili sportovního klání, pouze ze svých akcí vyloučili tzv. „zakázané“ techniky, které byly zakázané právě pro tyto případy a jejich umění byla funkční i jako sport – byť je jisté, že specializovaný sportovní styl by je zde mohl zaskočit.

Čistě sportovní *ringbuchy* existují, ale jsou záležitostí až 16. století. To by mohlo zdánlivě signalizovat, že zde konečně došlo k oddělení sportovního zápasu od zápasu bojového i po technické stránce. To ovšem není možné, protože nízké, čistě sportovní postoje

⁷⁵⁶Jaké úrovně zkušeností dosahovali, je možné se domnívat na základě faktu, že na problém s tímto přenastavením si stěžovali i naši nejlepší MMA zápasníci Jiří Procházka (vítěz organizace RIZIN) či Lucie Pudilová (účastnice světového šampionátu UFC). Oba je zcela jistě možné počítat mezi současnou světovou špičku. Viz Návrat plný emocí. Šla jsem jako zvíře, měla jsem boxovat, určitě bych ji rozsekala. *sport.cz* [online]. © 2019 [cit. 2019-9-5].

evidujeme ještě před prvními *fechtbuchy*. Spíše zde (lepší dostupností knih) přišla i možnost zaznamenat méně důležité disciplíny než boj na život a na smrt.

Seznáváme, že ve středověkém zápase byl nejčastěji zastoupen boj na krátkou a velmi krátkou vzdálenost. Na tuto vzdálenost se při sebeobránných situacích bojuje nejčastěji, protože oběť o útoku obvykle do poslední chvíle neví.⁷⁵⁷ Zcela tedy odpadá fáze *zulauffen* a iniciační údery. Dalším důvodem je, že tato vzdálenost je klíčová při přiblížení se k sokovi v boji zbraněmi a jeho ukončení zápasnickou technikou. Jedná se tak o královskou disciplínu středověkého zápasu.

Jak vidíme, nejmarkantnějším rozdílem oproti středověkým systémům, je absence reflektování válečných hrozeb moderními systémy. Boj zblízka je pro válečné konflikty spíše nepodstatný a systémy v přípravě na válku rezignovaly. O něco méně – ale přesto stále značně vzdálené – je pole sebeobrany. Částečně samozřejmě zůstává sebeobránná složka přítomná, což můžeme pozorovat na dominanci boje na krátkou a střední vzdálenost. Bojová umění se ovšem v moderní době zásadně ritualizovala v podstatě i přechodem do sportovní sféry a slouží především k boji rovnocenných soupeřů za specifických podmínek. V této oblasti tedy středověký zápas překonává současné „hybridní“ systémy, jakými jsou různé styly MMA.

Dlouhá vzdálenost je specializací systémů určených primárně pro rovný střet dvou protivníků (MMA, Karate shotokan) a tedy jej dnes systémy reflektují víc. Moderní sebeobránný styl, jakým je Krav Maga, tak musí obsáhnout boj na všechny vzdálenosti, protože se snaží najít odpověď na současné hrozby. Wing Chun, jakožto sebeobránný systém, jehož kurikulum bylo utvářeno v prostředí a době, kdy boj na zemi nebyl tak častým, tuto potřebu nemělo.

Ve středověku je střetnutí dvou zápasníků na dlouhou vzdálenost do jisté míry otázkou. Pokud je pěstní boj Wallersteinského kodexu běžným vyučovaným standardem, pak měli středověcí bojovníci výjimečně dobrou průpravu i v této specializaci. Vzhledem k ostatním manuálům je ovšem možné, že kodex popisuje neobvykle propracovanou složku, která byla jinak spíše zanedbávána.

⁷⁵⁷ Na tento moderními bojovými uměními mnohdy opomíjený faktor upozorňuje Miller.

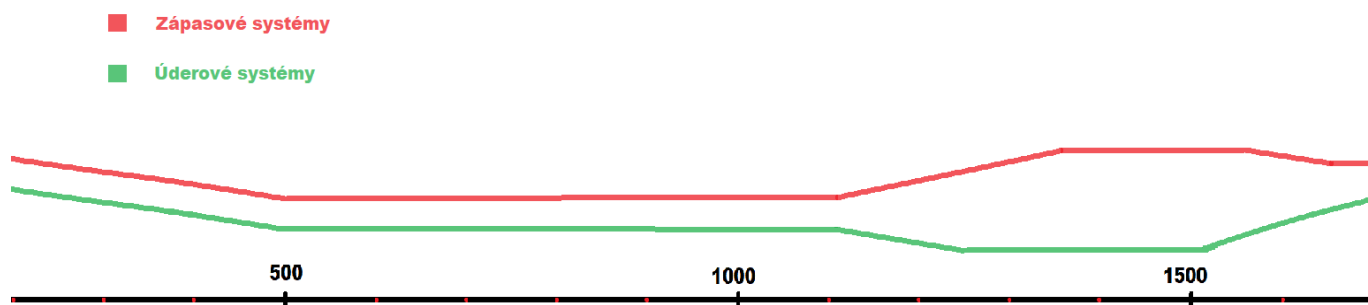
Dnes nadužívaný boj na zemi⁷⁵⁸ je pro středověké bojovníky duelovou a sebeobrannou záležitostí a slouží jen k okamžité likvidaci soupeře. Ve středověkém sportu (na rozdíl od současného) neměl své místo.

Středověký zápas byl produktem své doby. Zcela „moderně“ sestaven tak, aby pokrýval všechny soudobé hrozby. Jako sebeobranný a válečný systém by byl velmi pravděpodobně vhodným i dnes.⁷⁵⁹

⁷⁵⁸ MILLER, *Realita násilí*. s. 44.

⁷⁵⁹ Miller tvrdí, že jeho dovednosti starého válečného Jujutsu by posloužily v dnešní sebeobraně velmi dobře. Je možné předpokládat, že středověké bojové systémy by na tom byly obdobně. Tamtéž, s. 41.

5.5. Hypotetická křivka vyspělosti bojových systémů beze zbraně

Systémy začaly v Evropě devalvovat s úpadkem olympijských her a poklesem organizovaného výcviku v pozdní antice. Zápas vždy hrál částečně prim i proto, že jeho pěstování bylo méně nebezpečné a tedy pro široké vrstvy obyvatelstva. Změnou, kterou jsme schopni pozorovat, je narůstání důležitosti zápasnických systémů spojených s úpadkem úderových ve 12. století. Tu vyvolalo kvalitativní zlepšování zbroje a její zvyšující se dostupnost. Ve 2. polovině 14. a v 15. století dochází zápasové aktivity vrcholu, protože zápas je důležitým nástrojem při souboji těžkooděnců a fechtbuchy tento vrchol dosvědčují přesvědčivou prezentací vysoké techničnosti. V 16. století začínáme pozorovat narůstající aktivitu úderových systémů, která evidentně vrcholí se sebeobránnými systémy vzniklými po odložení těžké zbroje v 17. století.

Křivka je ale stále pouze hypotetickou, protože teorie obsahuje tyto závažné slabiny:

- Nejsme schopni s určitostí zjistit vyspělost úderových systémů od pozdní antiky až po 15. století.
- Pokles znalostí je někdy spíše předpokládaným a k natolik výraznému odplývání nemuselo docházet.
- Nedostatek relevantních pramenů především pro 6.–10. století.

6. Portrét bojového mistra vrcholného a pozdního středověku⁷⁶⁰

Analýza fechtbuchů a technik středověkých mistrů přináší určité informace i k mentalitě a životě středověkých mistrů. Práce se proto pokusí nabídnout ucelený pohled na život elitního středověkého bojového kumštýře.

Pojem bojového mistra středověku je ale velmi mnohohrstevnatý a nezahrnuje zdaleka jen autory manuskriptů. Stanovíme-li si jediný předpoklad, že se jedná o osobu výborně ovládající kontaktní evropské bojové umění, lze do takové množiny zařadit celou škálu středověkých bojovníků. Jedná se kupříkladu o vysloužilé veterány, jejichž služby využívali aristokraté k zaškolení nové generace mladých šlechticů i prostých vojáků. Najdeme zde proslulé rytíře a příslušníky elit, známé svou odvahou a zručností ve zbraní. Ale stejně tak rytíře zchudlé, žoldnéře a bojové profesionály z nižších společenských tříd orientující se především na válečné umění. Šlo i o učitele školící měšťany pro potřeby domobrany nebo se primárně nezaměřující na válečné techniky a studující spíše dovednosti civilní obrany.⁷⁶¹ Středověkým bojovým umělcem byl rovněž zápasník na cestách po Evropě měřící své síly s regionálními šampiony.⁷⁶² Do této kategorie spadal i vážený šermířský velmistr vyučující členy královské rodiny,⁷⁶³ ale mohlo se jednat také o schopného potulného fechtýře vydělávajícího si na živobytí vystupováním při trzích a slavnostech.⁷⁶⁴ Z většiny takových

⁷⁶⁰ Upravená kapitola byla použita pro článek ŠLAPÁK, V. *Lev v kleci: portrét bojového mistra vrcholného a pozdního středověku*. in: KUDEJ. Časopis pro kulturní dějiny, Díl 2/2018. Plzeň, 2019. s. 201–215.

⁷⁶¹ Civilní obranou jsou zde chápány dovednosti od neozbrojeného zápasu a sebeobránných technik, po boj klasickými i improvizovanými zbraněmi. Je tedy rovněž součástí bojové praxe vojáků, byť neoděných do bitvy. Ovšem právě rozmach městských škol šermu zabývajících se těmito disciplínami zřejmě vedl společně s celkovým odkládáním zbroje k prudkému rozvoji šermířských stylů renesance. GREEN, T. A. - SVINTH, J. R. *Martial Arts of the World: An Encyclopedia of History and Innovation*. s. 249.

⁷⁶² Takovým výjimečným zápasníkem byl český rytíř Jan Žehrovský, společník pana Jaroslava Lva z Rožmitálu a na Blatné (c. 1425–1486). BÖHM, A. - ŽÁRYBNICKÝ, M. a kol. *Sto zápasnických let*. Praha, 1995. s. 8–9.

⁷⁶³ Jako byl Salvatore Fabris osobním učitelem Kristiána IV., velmistr španělských šermířů sídlící v blízkosti krále, Ott, zápasnický mistr rakouského panovnického domu, nebo Auerswald, učitel domácnosti saského kurfiřta Johanna Friedricha I. SØRENSEN, F. C. *A Look Behind the Scenes: Danish Renaissance Martial Arts during the Reign of Christian IV*. in: Acta Periodica Duellatorum. Vol. 4, No. 2, 2016. s. 33. srov. ŠINDELÁŘ, *Šermíři, rváči, duelanti*. s. 17. srovn. CASTLE, E. *Schools and Masters of Fencing: From the Middle Ages to the Eighteenth Century*. Dover, 2003. s. 32. srov. Kunsthistorisches Museum, Wien, Österreich. MS KK5126. fol. 9 r. srov. Universitätsbibliothek Göttingen, Deutschland. 2°Col.MS.Philos.62. fol. 2 r.

⁷⁶⁴ Potulné šermíře neměli rádi bojovníci sdružující se do cechů. Městští cechovní šermíři si proto vymáhali výlučnost ve veřejném předvádění šermu. Zpravuje nás o tom například tzv. *Pořádek šermířův* z r. 1597. Plné znění viz TUČEK, J. *Pražští šermíři a mistři šermu*. Praha, 1927. s. 79–94.

individuí se mohli autoři *fechtbuchů* rekrutovat, ale rovněž mohli tito muži svůj opravdový um schraňovat jen pro sebe a žít skrytě. Je zřejmé, že ve středověké bojovnické společnosti nebyla opatrnost a utajení prvoplánovým reklamním tahem a vytvářením úmyslné mysterióznosti. Zatajování dovedností⁷⁶⁵ mohlo být vsutku otázkou přežití v celé době profesní aktivity.

Je nasnadě, že osoby živící se provozováním bojových umění se těšily rozdílné vážnosti a uznání, což souviselo s odpovídajícím materiálním oceněním. Pokud jejich dovednosti dosahovaly opravdového *Mistrovství*⁷⁶⁶, jejich benefit byl ve většině případů značný. Zisk ovšem přímo úměrný bojovým dovednostem nebyl. Modifikovalo jej sociální zařazení, které společně s původem tvořilo startovní pozici konkrétního bojovníka. Zdrojem vyšších příjmů a kariérního růstu byly poté především ambice, inteligence a propracovaný marketing.⁷⁶⁷

Mistr středověkého boje se vyskytoval prakticky ve všech sociálních vrstvách. Na jevišti středověké společnosti byl součástí hlavní příběhové linky válečnického příběhu, kulisou pro církevní dramata a venkovské taškařice. I přes všudypřítomnost zůstával stranou velkých dějin,⁷⁶⁸ málokdy byl jejich hlavním hrdinou⁷⁶⁹ a většinou se stal jen nástrojem politiky, či jeho zhotovitelem.⁷⁷⁰

⁷⁶⁵ Znamé z bojových manuálů, ať již jde výslovně o šifrování textu, nebo když Auerswald podotkne, že popsaná technika je přátelská varianta. *Cod.44.A.8. fol. 3 r. srov. 2°Col.MS.Philos.62. fol. 77 r.*

⁷⁶⁶ Mluvíme zde o skutečném *Mistrovství*, o kterém píše Fiore. Nabytých, neoddiskutovatelných dovednostech, které nejsou jen titulární či domnělé. Skutečného *Mistrovství* dosáhl i bojovník, který nikdy nikomu mistra nedělal a stejně tak jej nemusel naplňovat učitel, jehož následovníci oddané oslovovali „mistře“. Pozn. autora.

⁷⁶⁷ Těžko lze zjistit, jak na tom byli známí učitelé z řad autorů manuálů, když máme obvykle k dispozici jen jejich výpověď. Přesto podle zanalyzování jejich díla je zřejmé, že Fiore, Ott i Auerswald nebyli školiteli šlechticů a panovníků nadarmo. Pozn. autora.

⁷⁶⁸ Evidence velkých jmen bojových umění je nevalná. Ve většině případů musí postačit fakt, že na pravděpodobně velmi významné mistry navazují další autoři i po více než 100 letech. Viz Liechtenauer, Fiore, Ott.

⁷⁶⁹ Pokud nepočítáme vládce, kteří byli zároveň skvělými bojovníky. Když ale uvažujeme jen opravdové mistry, i zde najdeme hrdiny zastávající velmi důležitý part. Jako například Williama Marshalla, regenta Jindřicha III. CARDINI, F. *Válečník a rytíř*. in: LE GOFF, J. *Středověký člověk a jeho svět*, přel. O. Bastl, Z. Frýbort, M. Hájková, I. Murasová, J. Rosenová, L. Šavlíková. Praha, 1999. s. 90.

⁷⁷⁰ Salvatore Fabris byl možná najat Zikmundem III. Vasou, aby zabil jeho strýce a konkurenta, švédského vévodu Karla. Viz. von DALIN, O. *Swea Rikes Historia*. Stockholm, 1758. s. 295. Se zjištěním přišel Henrik Andersson z *The Association for Renaissance Martial Arts*.

Jestliže sám Fabris nebyl najatým nástrojem vysoké politiky, byl ve svém životě zcela jistě mnohokrát jeho zhotovitelem. Fabrisovo dílo je citováno i po jeho smrti a aktuální přestává být po vyřazení

S mistry se prostřednictvím *fechtbuchů* naneštěstí seznamujeme poměrně osobně až v závěru jejich životní pouti nebo alespoň v zenitu kariéry. Zjišťujeme, že mistrova životní cesta byla dlouhá, dlážděná vůlí, potem a krví. Kromě ní jsou nám nabídnuty jen mistrovy schopnosti, obnaženy ve své prostotě i vražednosti. Mistrův portrét tak na první pohled působí přízemně a ve své podstatě nehrdinsky. Přesto je možné vidět v těchto omezených zprávách i něco zcela odlišného.

Počátek kariéry středověkého výjimečného bojového umělce musel začít již v útlém dětství. Šlechtičtí synci měli cestu usnadněnou a dostalo se jim obvykle profesionálního vedení. Již zde je možné spatřovat iniciaci legendárního mistra či válečníka, který mohl být jako dítě fascinován dovednostmi svého učitele nebo dovednostmi krajových hrdinů a šampiónů, pročez jich zatoužil také dosáhnout. Obdobného školení se mohlo dostat pochopitelně i hradním posádkám a bojovým profesionálům doprovázejícím šlechtice do boje. Motivováni tak obrazem svých dospělých vzorů, nastoupili mladí adepti bojových umění začátek své pouti.⁷⁷¹

Vrcholný středověk pak přivedl do světa bojových umění i osobu nezasvěcenou – příslušníka emancipujícího se měšťanstva. Městské šermířské školy, bratrstva,⁷⁷² ozbrojené spolky⁷⁷³ a potulní fechtýři mohli školit prakticky kohokoliv. Avšak je jisté, že docházením na jejich výcvikové kurzy či soukromé lekce se nikdo věhlasným bojovníkem nestal. Volnočasovými aktivitami nebylo ve středověku možné plně profesionální bojovníky dohnat.⁷⁷⁴

Středověký bojový mistr byl totiž nucen znát mnohé postupy proti obrněným i neobrněným soupeřům. Pokud se na ně nespecializoval, nemohl se spoléhat na omezující

renesančního rapíru z pozice obvyklé civilní zbraně šlechtice. KŘÍŽEK, L. - ČECH, Z. J. K. *Encyklopedie zbraní a zbroje*. Praha, 1999. s. 222–223.

⁷⁷¹ Jindřich Hýzle z Chodů (1575–1665) ve svých pamětech uvádí, jak byl vyučován v „rytířských kratochvilích“ s ostatními jinochy na dvoře arciknížete Arnošta Rakouského a jak nadšeně ve dvanácti letech přihlížel turnajům při příležitosti svatby Karla z Harrachu. HÝZLE z Chodů, M. J. *Příběhy Jindřicha Hýzrla z Chodů*. Ed. V. Petráčková a kol. Praha, 1979. s. 33–34.

⁷⁷² Jako bratrstvo svatého Marka založené r. 1487. DUPUIS, O. *A fifteenth-century fencing tournament in Strasburg*. in: *Acta Periodica Duellatorum*. Vol. 1, No. 1, 2013. s. 67.

⁷⁷³ Které se mohly stávat i určitou politickou silou. GASSMANN, J. *The Bolognese Societates Armatae of the Late 13th Century*. in: *Acta Periodica Duellatorum*, Vol. 2, No. 1, 2015.

⁷⁷⁴ Středověký bojový mistr musel zvládnout mnoho disciplín. V Liechtenauerově době to byl krom zápasu především boj mečem, tesákem, kopím a dřevcem. *MS Chart.A.558*. fol. 18 r.

pravidla soudních duelů či zápasů, která mohla vyhovovat určitému typu bojovníků a umění postupně deformovala do jeho soubojové, respektive sportovní podoby.⁷⁷⁵

Ideální bojový mistr musel ovládat systém vhodný pro širokou škálu situací od sebeobranného využití boje přes duel po uplatnitelnost na válečném poli. Navíc (což nebývá vždy uvažováno) musel nalézt hranici složitosti svého stylu.⁷⁷⁶

Pro sestavení vlastního bojového systému budoucí mistr mnohdy absolvoval cesty po známém světě a učil se u mnoha učitelů nebo byl v domáckém prostředí školen cizinci.⁷⁷⁷ Mezi jmenovanými učiteli ale obvykle najdeme jen několik jmen, která je mistr ochoten zaznamenat, protože je považoval za dostatečně schopné. Budoucí ideální mistr boje byl totiž vždy značným skeptikem a nespokojil se s nedostatečně erudovaným učitelem, pod jehož vedením by ztrácel drahocenný čas. Bojové tmářství byl s postupujícím nabýváním znalostí schopný odhalit stále snadněji.⁷⁷⁸

Dosažení *Mistrovství* tedy bylo velmi časově náročnou a mnohdy materiálně nákladnou záležitostí, pokud mladý student bojových věd neměl to štěstí, že narazil hned v počátku své kariéry na opravdu výjimečnou osobnost, kterých byla ve středověkém světě v každé epoše zřejmě jen hrstka.⁷⁷⁹ Z toho důvodu mohl být středověký mistr značně světaznalým jedincem, i pokud netrávil celý život v sedle a na poutích od turnaje k turnaji. Učitelů budoucího mistra tak zpravidla bylo více⁷⁸⁰ a on i jeho bojové schopnosti byly zcela

⁷⁷⁵ Pejorativní výraz „deformování“ umění autor použil ve vztahu ke ztracení bojového významu systému, nikoliv ve smyslu pozbytí kvalit stylu jakožto sportu.

Tuto „transformaci“ popisuje i Burkart na příkladu kenjutsu či sportovního šermu. BURKART, E. *Limits of Understanding*, s. 25.

⁷⁷⁶ Zřejmě příliš složitým systémem byla raně novověká španělská škola a možná i umění manuskriptu I.33. ORTIZ, M. V. *The Destreza Verdadera: A Global Phenomenon*, in: JAQUET, D. - VERELST, K. - DAWSON, T. *Late Medieval and Early Modern Fight Books: Transmission and tradition of Martial Arts in Europe (14th–17th Centuries)*. Leiden, 2016. s. 324-353.

⁷⁷⁷ Systémem je zde myšlen komplexní soubor dovedností konkrétního mistra. Nejde tedy například jen o Liechtenauerovu školu dlouhého meče a boje koňmo, ale zároveň i školu meče a puklíře, tesáku, dýky, tyče a zápasu. Tedy všech možných učení, která se usilovným dlouholetým tréninkem scelila v jediné *Umění*, které chránilo jeho nositele ve všech kontaktních konfliktech.

Tento soubor výše zmíněných učení různých mistrů, z větší části neznámých, obsahuje *Nuremberg Hausbuch*. Germanisches Nationalmuseum, Nuremberg, Deutschland. MS 3227a.

Takový celostní systém nastiňuje rovněž Fiore de'Liberi, sám školen zahraničními bojovníky. Paul Getty Museum, Los Angeles, California. MS Ludwig XV. 13.

⁷⁷⁸ *Fechtbuchy* obvykle dávají prostor pro kritizování špatných učitelů. Accademia Nazionale dei Lincei, Roma, Italia. Cod.44.A.8. fol. 3 r.

⁷⁷⁹ Za takového skvělého *Mistra* se považuje Fiore de'i Liberi a dodává, že jemu podobných je na celém světě pomálu. MS Ludwig XV 13. fol. 1 r - 2 r.

⁷⁸⁰ Viz MS 3227a. 13 v.

jedinečné, aktualizované na soudobou výzbroj, ale přesto neustále kopírující prastará schémata.⁷⁸¹ I v případě, že se jeho bojové umění jeví jako expozice určité školy, šlo vždy spíše o substituci s vlastními autorskými prvky.⁷⁸²

Dokonalý mistr přečkal nástrahy učňovských let, vyvaroval se kontaktů s *lžimistry*, nežil v sebeklamu, cvičil se v boji pod vedením správných učitelů několik hodin denně a nepadl za obět' své horkokrevnosti tím, že se nevrhl neuváženě do ověřování svých přeceněných schopností.⁷⁸³ Takoví muži⁷⁸⁴ se propracovali k prestiži zkušených a přesto stále poměrně mladých bojovníků.

Podstatnou vlastností mistra byl pragmatismus hraničící s bezcitností nebo alespoň značnou otrlostí. Nic nebylo středověkým elitním bojovníkům cizí⁷⁸⁵ a žádný přístup k boji nebyl v boji tváří tvář hodnocen jako nepatřičně krutý nebo zbabělý. Je sice pravděpodobné, že oblast chování v boji byla jistými úzy nebo myšlenkovými hranicemi obepnuta.⁷⁸⁶ Každý jedinec své jednání ale upravoval podle konkrétních okolností střetu.

Různých ohavností bylo možné se legitimně dopustit zejména při svém těžkém znevýhodnění. Soupeř byl například známým a lepším soubojníkem. Nebo byl výrazně silnější a obrovité postavy. V opačném případě surovost či podlost snad znamenala zisk

⁷⁸¹ Pokud bychom kopírovali rigoróznost *Nuremberg Hausbuch*, pak je bojové *Umění* jen jedno a vyvíjelo se stovky let. *MS 3227a*. 13 v.

⁷⁸² Výjimku by tvořil systém, kde by byl žák nucen zcela mechanicky opakovat všechny pohyby svého učitele. I když jsou ve světě bojových umění u mnohých systémů takové tendence, každý praktikant se stejně od svého učitele odliší alespoň, co se týče projevů své mentality a s nimi spojené bojové taktiky. Jak ale víme, osobní rozdílnost po psychické i fyzické stránce si středověcí mistři zvláště citelně uvědomovali a výuku svým žákům pravděpodobně mnohdy přizpůsobovali. Např. Universitätsbibliothek Augsburg, Augsburg, Deutschland. *Cod.I.6.4°2*. fol. 12 v. srovn. von AUERSWALD, F. *Ringer Kunst*. Wittenberg, 1539. s. 9.

⁷⁸³ Proti takovému chování mistři varovali a dokonce v případě přesily doporučovali i úprk: „*Is ist nicht schande vier ader sechze flien von hande.*“ *Nuremberg Hausbuch MS 3227a*. fol. 18 r.

⁷⁸⁴ V textu autor počítá téměř vždy s muži. Je známo, že ženy se bojů účastnily také, ale šlo více o výjimky. Jsou například zaznamenány postupy pro ženy, které byly připravovány na soudní duel. Det Kongelige Bibliotek, Copenhagen, Denmark, *MS Thott.290.2°*. fol. 80 r–84 r.

Že by se však některá žena stala mistryní boje, je ve středověku spíše nemožné. O nesnázích, se kterými se musela vyrovnat více viz *Ženy válečnice* v ŠLAPÁK, V. *Středověký válečník v boji. Moderní mýtus a historická realita*. s. 40.

⁷⁸⁵ Např. Bayerische Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cod. icon. 394a*. fol. 40 v, 101 v. srovn. *MS Chart.A.558*. fol. 112 r.

⁷⁸⁶ Rytířská etika řeší spíše chování mimo boj a k zajatcům. Z pramenů je známo několik pravidel, která bývají ovšem často porušována bez toho, aby byl rytíř za nečestné chování potrestán. Jedná se například o ránu do zad nebo zabití soupeřova koně. Je také samozřejmé, že se více šetřili soupeři, za které bylo možné požadovat výkupné a prostým bojovníkům tak bylo prokazováno méně „milosrdenství“. FLORI, J. *Rytíři a rytířství ve středověku*, přel. D. Kovářová. Praha, 2008. s. 144 a 148.

záporného morálního kreditu. Nicméně i přesto byla běžnou praxí zmiňovanou autoritami oboru.⁷⁸⁷ Milosrdní bojovníci tvořili naprosté výjimky. V rámci reality fechtbuchtů je rozhodně nenalzáme. Navíc víme, že v případě nutnosti, nebo zvolení menšího zla, byl barbarský čin odhodlán vykonat i pravý vzor rytířských ctností.⁷⁸⁸ Není pak s podivem, že *Mistři* se tyto zakázané techniky důsledně učili. Jistě i pro důvod připravenosti na takové chování ze strany nepřítele.

Tehdejším bojovníkům navíc tato praxe nijak nekolidovala s osobním přesvědčením a vírou, ač se nám dnes může tento vztah zdát úplnou ambivalencí. Mistři mohli být za příkladné křesťany a klást jako hlavní příčinu výsledku boje na první místo Boží vůli.⁷⁸⁹ Je samozřejmě možné tyto formulace na stránkách mistrových životních zповědí interpretovat jako dobovou zvyklost, avšak časté náboženské zanícení pozorujeme u většiny válečnických vrstev po celém světě.

Ve válce a boji obecně mnohdy dochází k situacím, ve kterých již život příliš nezávisí na schopnostech, ale vysokou měrou právě na štěstí a náhodě. Přízeň entity, která by byla schopna tyto veličiny přiklonit na bojovníkovu stranu, tak pro něho byla velmi lákavou. Někteří se tedy snažili zajistit si přízeň z nebes posty a příkladným křesťanským životem,⁷⁹⁰ jiní se pro změnu rozhodovali podle výpočtů astrologie nebo si pojišťovali své vítězství magickými praktikami.⁷⁹¹ Je také možné, že mnozí užívali směsici toho všeho.⁷⁹² Byli zde ale i zcela otrlí válečníci, kteří se kvůli vítěznému boji neváhali obrátit s žádostí o pomoc k pekelným démonům.⁷⁹³

⁷⁸⁷ Jako proslulý Ott nemilosrdně likviduje slabšího soupeře v již zmíněné technice. *Cod.44.A.8.* fol. 106 v.

⁷⁸⁸ William Marshall (c. 1146–1219) tak zabíjí koně pod Richardem I., aby nemusel zabít jeho. Richard I. vykoná jindy to samé z mnohem prozaičtějších důvodů. Nedokáže přemoci Viléma des Barres na koni sedícího. KOVARÍK, J. *Meč a kříž. Rytířské bitvy a osudy I*, Praha 2005, s. 173. srovn. FLORI, J., *Rytíři a rytířství ve středověku*, s. 145.

⁷⁸⁹ Lásku k Bohu zmiňuje Liechtenauer hned v úvodu ke svému učení. *MS Chart.A.558.* fol. 18 r.

⁷⁹⁰ Ať již před samotným soubojem, nebo celoživotním snažením. Königsegg-Aulendorf Collection Königseggwald, Königseggwald, Deutschland. *MS XIX.17-3.* fol. 1 r.

⁷⁹¹ *MS Chart.A.558.* fol. 7r.

⁷⁹² K pravidlům jak se chovat před soubojem z *MS XIX.17-3* a k okultnímu návodu, jak si zajistit vítězství z *MS Chart.A.558*, přivedl autora Ondřej Vodička, který obě stati částečně přeložil a jsou k dispozici na internetových stránkách www.digladior.cz. Originály viz Königsegg-Aulendorf Collection, Königseggwald, Deutschland. *MS XIX.17-3.* fol. 1r. a *MS Chart.A.558.* fol. 7 r - 16v.

⁷⁹³ Jako je uvedeno v návodu na přivolání vojska bojovníků v Nuremberg Hausbuch. Germanisches Nationalmuseum Nuremberg, Germany. *Nuremberg Hausbuch MS 3227a.* fol. 5 v.

I přes toto spoléhání se na vyšší moc se mistři důsledně věnovali časté (mnohdy každodenní) technické přípravě na jakékoliv střetnutí⁷⁹⁴ a ani v tomto případě ve svém jednání nenalezali rozpory, protože již samotné bojové umění a možnost jej dosáhnout, bylo výsledkem Boží milosti.⁷⁹⁵

Bojový mistr na vrcholu fyzických sil byl osobou vyhledávanou laiky i zasvěcenci. Urozenými i lidmi prostými. Ve středověké společnosti to po Bohu mohl být právě on a jeho znalosti, co mohlo člověku ve specifických situacích utvářejících se nenadále i plánovaně zachránit život.

Dovednosti mistrů našly uplatnění ve všech kategoriích fyzických střetnutí. Častou aktivitou mistrů byl ale soudní souboj, který byl konaný – i přes postupné omezování – po celý středověk.⁷⁹⁶ Ordál soubojem stavěl pro využívané bojové umění jasné podmínky. Mezi šraňky⁷⁹⁷ nastupovali dva jedinci vyzbrojení stejnými zbraněmi a zbrojemi, či s různými handicapu upravujícími nepoměr sil. Souboj byl obvykle veden jeden na jednoho⁷⁹⁸ a duelant se tak mohl soustředit čistě jen na svého soka a jeho bojové akce. Vzhledem k prostoru, který je v manuskriptech technikám pro boj stejně vyzbrojených soupeřů a konkrétně soudnímu souboji věnován, se dá usuzovat, že právě tato disciplína byla od mistrů zvláště vyžadována. Mistr mohl být najímán, aby zastupoval v boji jednu ze zúčastněných stran (například dívku nebo nezletilce), ale velmi často byl zřejmě využíván pro přípravu bojovníka na střetnutí. S úspěšností mistrových chráněnců pak narůstal jeho věhlas jakožto odborného učitele.⁷⁹⁹

⁷⁹⁴ KOHUTOVIČ, A., *Vorschlag*, in: A. Kohutovič (ed.), Tyrnhaw 2011, Trnava 2012, s. 50.

⁷⁹⁵ Na milost Boží v získání svých dovedností slavného mistra se odvolává Fiore de'i Liberi. J. Paul Getty Museum, Los Angeles, California. *MS Ludwig XV 13*. fol. 1 r.

⁷⁹⁶ Církev se od ordálu odvracela postupně dílčími zákazy a zpříšňováním podmínek od IV. Lateránského koncilu r. 1215. Zápovědi a omezení se objevovaly v různých státech rozdílně. Například v Českých zemích byl ordál soubojem zapovězen Ferdinandem I. r. 1549. Ve Francii r. 1599. V Anglii byl spíše postupně zapomenut a zrušen až r. 1852. JELÍNKOVÁ, V. *Ordál soubojem*, diplomová práce obhájená na Masarykově univerzitě. Brno, 2009. s. 40–43. Více viz MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha, 2010. s. 142–143. srov. ELEMA, A. *Trial by Battle in France and England*. Dissertation, Centre for Medieval Studies, University of Toronto. Toronto, 2012. s. 318.

⁷⁹⁷ Šraňky označují obvykle dřevěnou ohradu ohraničující místo souboje. Bayerische Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cod. icon. 394a*. fol. 35 v.

⁷⁹⁸ I když osobní souboje byly někdy vedeny i celými skupinami protivníků. WALFORD, E. (ed.), *Spotless and Fearless. The Story of The Chevalier Bayard: From the French of the Loyal Servant M. de Berville, and Others*. New York, 1869. s. 41–43.

⁷⁹⁹ Na souboje připravovali své svěřence Fiore či Talhoffer. Fiore uvádí, že žádný člověk pod jeho vedením nikdy neprohrál. Talhofferovi je naopak zřejmě bezdůvodně jedno nedokonalé připravení na souboj přisuzováno. *MS Ludwig XV 13*. fol. 1 r–2 r. srov. Hans Talhoffer. *wiktenauer.com* [online]. © 2018 [cit. 2019-16-8]. Dostupné z: https://wiktenauer.com/wiki/Hans_Talhoffer

Osoba mistrova se v tuto dobu v očích současníků také možná posunovala nad rámec prostého úspěšného bojovníka a aspirovala k mysterióznímu přesahu. Vítězství v duelech, na šermířských turnajích,⁸⁰⁰ efektní a divácky vděčné ukázky umění při trzích,⁸⁰¹ transfer schopností na úspěšné učně i sezónní klienty.⁸⁰² To vše, společně se slangovými až kryptickými názvy technik a principů, metafyzické vnímání světa orámované tajnůstkářstvím a hrou se symbolismem,⁸⁰³ dovedly mistrovo učení k pověsti tajné, esoterické nauky.⁸⁰⁴

Přes všechny své úspěchy a pověst byl mistr v produktivním věku neustále v ohrožení profesním i zdravotním. S přibývajícím slávou konkurence nepolevovala. Naopak můžeme tušit, že tlak na rodící se mýtus nepřemožitelného bojovníka ještě více zesilovala.⁸⁰⁵ Neúspěšný souboj a smrt nebyly jedinou likvidací slavného jména. Nemuselo jít ani o porážku v zápase před zraky svého krále. Stačila již neúspěšnost osoby v ordálu, kterou mistr školil či jí údajně předal znalost tajné techniky.⁸⁰⁶ Pověst mistra i jeho umění tím utrpěla. Rovněž mohl být úspěšný bojový umělec zapleten do rvačky⁸⁰⁷ nebo ponižujícího incidentu a veřejně zesměšněn, aniž by byl schopen svými dovednostmi útoku čelit.⁸⁰⁸ Kromě takovýchto provokací obdržel samozřejmě pověstný mistr i osobní výzvy k souboji od mnoha rivalů.

⁸⁰⁰ Šermířské turnaje se objevily zřejmě až v pozdním středověku. Nebyly tak velkolepé jako turnaje rytířské, nicméně se jednalo o oblíbenou kratochvíli významnou pro celé větší město, kde bylo takové střetnutí organizováno. DUPUIS, O. *A fifteenth-century fencing tournament in Strasburg*. s. 76.

⁸⁰¹ Ukázky bojového umění mohly být veřejné i soukromé. Jisté je, že zajišťovaly mistrům popularitu u široké veřejnosti. Ty veřejné zřejmě sklouzávaly mnohdy svou úroveň k divadelním fraškám. Viz Lecküchner strkající znehybněného žáka do pytle. KOVARÍK, J. - KRÍŽEK, L. *Historie evropských duelů a šermu I*. s. 117.

⁸⁰² Který mohl být někdy skutečně šokující. Jako slavná měsíční příprava barona de Jarnac neznalého soubojnictví na duel se zkušeným šermířem. KOVARÍK, J. - KRÍŽEK, L. *Historie evropských duelů a šermu I*. s. 232–234.

⁸⁰³ Tajemnost mistrova učení byla samozřejmě posílena skrze slangová a kryptická hesla označující jednotlivé techniky a principy. JAQUET, D. *Fighting in the Fightschools late XVth, early XVIth century*. in: *Acta Periodica Duellatorum*, Vol. 1, No. 1, 2015. s. 49.

⁸⁰⁴ Mysteriozita mohla mistra obklopovat tím více, čím větší roli připisoval metafyzickým jevům a symbolismu. Pisani Dossi Collection, Italia. *Pisani Dossi MS*. fol. 17 a.

⁸⁰⁵ Fiore tvrdí, že byl nucen podstoupit souboje s ostatními mistry, kteří se cítili uraženi, když s nimi nechtěl cvičit a odmítl je učit něčemu ze svého umění. *MS Ludwig XV 13*. fol. 1 r - 2 r.

⁸⁰⁶ ELEMA, A. *Trial by Battle in France and England*. s. 237.

⁸⁰⁷ Jako italský mistr Vincentio Saviolo (+ ca. 1599), sražený k zemi úderem paže Angličana Brambleho. ŠINDELÁŘ, V. *Velká kniha o soubojích a duelantech*. Praha, 2004. s. 178.

⁸⁰⁸ Stačilo, aby byl donucen čelit nepříteli v disciplíně, které nedominoval. Meyer sice uvádí, že bojovník má umět zápasit, ale teprve tehdy, když selže v umění šermířském. MEYER, J. *Šerm tesákem*, přel. P. Matoušek. Praha, 2015. s. 19.

Pokud nechtěl ztratit tvář, musel pravděpodobně ty závažnější přijmout i v případě, že byly zákonem zapovězeny. A hájit tak na utajeném místě svou profesní slávu i život.⁸⁰⁹

I velmi úspěšný mistr se souboje s konkurentem obával, pokud nebyl zcela lhostejným ke svému životu. Soukromý souboj mohl znamenat jen střet na obnažené meče bez možnosti obléci zbroj.⁸¹⁰ V takovém případě stačil jediný úspěšný úder a mistrova kariéra nadobro skončila zabitím nebo doživotním zmrzačením.⁸¹¹

Význam takového aktu byl samozřejmě (vyjma eliminace konkurenta) v publicitě. I když byly tyto duely obvykle prováděny na tajných místech a v doprovodu jen několika zasvěcenců, je jisté, že zprávy o výsledcích se k veřejnosti ve většině případů spolehlivě donesly. Ať již promluvili sekundanti, neutajitelná zranění způsobená v boji nebo únik informací podpořil sám vítěz pro zvýraznění své glorioly.⁸¹²

Zde tedy mistr riskoval a hrál o vše. Svým případným úspěchem svou pověst posílil, ale na druhou stranu jen zvýšil poptávku po dalších vyzyvatelích. Takovýchto nebezpečných duelů musel za svůj život pravděpodobně absolvovat hned několik.⁸¹³

Obvyklé mistrovství však v tomto stupni vývoje dosahuje určitých limit. Technicky je možné se dále posunovat zřejmě již jen obtížně, naopak více úsilí stojí udržení stávající

⁸⁰⁹ Jiný důvod zřejmě Fioreho souboje neměli a nabízí se zde samozřejmě otázka, jak moc závažné by bylo odmítnutí duelu.

⁸¹⁰ Jako byl de'i Liberi nucen bojovat jen v prošívanici a kožených rukavicích, což je možné považovat za vyjádření i opravdové antipatie zúčastněných, když vezmeme v potaz, že se mistři mohli k poměření sil utkat jen ve sportovním střetu, nebo v souboji v plné zbroji, či alespoň jejích částech, kdy mohlo někdy dojít k usmrcení soupeře také, ale rovněž jen k uznání porážky a lehčím zraněním. *MS Ludwig XV 13*. fol. 1 r–2 r. srovn. KOVAŘÍK, J. – KRÍŽEK, L. *Historie evropských duelů a šermu I*. s. 230.

⁸¹¹ Jak píše Fiore, i jediný neúspěch je v takovém případě často smrtelný. *MS Ludwig XV 13*. fol. 1 r–2 r.

⁸¹² Mnozí, podle Grassiho špatní šermíři, byli velmi pyšní a drzí. Je tedy pravděpodobné, že záměrně neutajili žádný svůj úspěch. Giacomo di Grassi, *Jeho pravé umění obrany*, s. 51.

⁸¹³ Vzhledem k velkému počtu duelových technik v manuálech, zejména pro *blossfechten* (boj beze zbroje), by se dalo usuzovat, že mistři se bili v duelu na dlouhé meče a neobrněni každou chvíli. Avšak strážlivý počet 5 takových soubojů za celou kariéru, které zmiňuje Fiore, naznačuje, že se této vysoce nebezpečné události mistři mohli účastnit i poměrně zřídka a jistě se jí mnozí i vyhýbali. *MS Ludwig XV 13*. fol. 1 r–2 r.

Starý muž Bevilacqua zmiňovaný v životopise Benvenuta Celliniho (1500–1571) jako kdysi nejlepší šermíř Itálie, má na svém kontě přes 20 vítězných soubojů. Je možné, že renesanční šermíři byli povolnější k výzvám k souboji na život a na smrt. Kromě renesanční uvolněnosti je k tomu vedla možná i lehčí výzbroj, dovolující soupeře snáze zranit a nezabít. CELLINI, B. *Vita di Benvenuto Cellini*. Milano, 1806. s. 77.

úrovně a světská sláva je omezena sociálním zázemím. Učitel panovníkových synů již kariéře dále neporoste, domácí šampion může svou výlučnost již pouze ztratit.⁸¹⁴

Očekává se postupný odchod z výsluní způsobený uvadáním mistrových fyzických sil.⁸¹⁵ Přesto bylo možné v očích veřejnosti získat ještě většího uznání. Vystoupit ještě za života po bok legendárních hrdinů. Mistr se musel vydat smrti.⁸¹⁶

Taková událost nezávisela jen na mistrovi osobně a o tomto fenoménu se v bojových manuálech mnoho nedozvíme. Není divu. Jde totiž zcela proti rozumnému a obezřetnému přístupu k boji.⁸¹⁷

Aureola nadlidské bytosti, hrdiny silnějšího než desítky až stovky jiných válečníků⁸¹⁸ přesto připadla těm bojovým umělcům, kteří se uvolili riskovat a přežili situaci, kterou by pragmatický úsudek vyhodnotil jako plánovanou sebevraždu.⁸¹⁹ Díky odvaze, šílenství, taktickému chování v okamžiku, kdy se všechny naděje jevily jako liché, ale především díky nevšednímu štěstí, se mistr zúčastnil na první pohled marného boje, ve kterém nepochopitelně obstál a zajistil si tak věčnou světskou slávu. Došlo k pravé iniciaci nesmrtelného hrdiny.

Mohlo jít o nešťastnou náhodu, výskyt na nebezpečném místě v nevhodný čas, obětování se za druhé nebo prosté odevzdání se osudu v předem prohrané bitvě. Mistr sám náhle čelil neuvěřitelné přesile, navzdory všemu očekávání ji obrátil na útěk, zdržel, než přišly posily a tím navždy zvítězil.

⁸¹⁴ Jako šampion v Olmedu, poražen českým zápasníkem Janem Žehrovským z Kolowrat (+1473) před zraky svého krále. Václav Šašek z Bířkova. *Deník o jždě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na kone světa*. Ed. B. Mathesius. Praha, 1951. s. 72.

⁸¹⁵ Obvyklé bylo zanechání aktivního válečnického života, odchod na své statky, věnování se spíše správě majetku a rodině. Z předčasného důchodu se ovšem neklidní stárnoucí válečníci mohli velmi rádi vrátet. Jak vidíme na příkladu Jindřicha Hýzrla z Chodů, který vstupuje znovu do služby jako komoří Ferdinanda II. a velitel 1000 arkebuzířů již po 70. roce života. HÝZRLA z Chodů, M. J. *Příběhy Jindřicha Hýzrla z Chodů*, s. 374.

⁸¹⁶ Na nebojácnost klade důraz většina mistrů. Podle Liechtenauera je samotnou podmínkou pro úspěšnou účast v jakémkoliv boji. Nutnost doslova „upřeného pohledu do tváře smrti“ zmiňuje Ueshiba. UESHIBA, *The Art of Peace*. s. 92.

⁸¹⁷ Výjimkou jsou opět Fioreho provokativní prohlášení o rozmetání stovky bojovníků, která ovšem nemůže myslet vážně. *MS Ludwig XV 13*, J.fol. 20 r.

⁸¹⁸ Nehledě na reálné možnosti lidských bojovníků, fenomén nepřemožitelného bojovníka rezonoval i ve středověké Evropě. *Historia Brittonum* například zcela fantasticky uvádí, že Artuš zabil v bitvě vlastnoručně 960 mužů. Nennius, *Historia Brittonum*. Ed. K. W. L. Han. London, 2008. Chap. 56.

Hrdina Beowulf, jakožto bojovník, kterému svého času není rovno, je pak uváděn jako muž, který je schopen zápasit s 30 válečníky. *Beowulf*. Ed. L. Hall. Boston, 1892. VII.

⁸¹⁹ Jak víme, již boj se 4 a více protivníky mistři považovali za zcela zbytečný hazard. *Nuremberg Hausbuch MS 3227a*. fol. 18 r.

Prežití obvykle zajistily terénní podmínky typu zúženého prostoru,⁸²⁰ který umožňoval jeho fyzické napadání jen několika protivníky naráz, nepřehledné situace, kdy se útočníci domnívali, že s mistrem přicházejí další bojovníci,⁸²¹ nebo natolik rozhodná a důrazná likvidace prvních protivníků,⁸²² že mezi útočící přesilou propukla panika.⁸²³ Rozhodující vliv měla pochopitelně morálka, zkušenost útočníků, mistrovy schopnosti a stávající možnosti, denní doba i počasí a jakékoliv jiné podmínky schopné ovlivnit průběh osobní bitvy.

Zdá se, že v této nadlidské disciplíně byl zápas ze všech složek středověkého bojového umění ten nejméně důležitý, protože věnovat se kontaktu tělo a zaměřit se na jediného útočníka by bylo rychlou cestou k porážce. Opak je ovšem pravdou. Nejde jen o dogmatické prohlášení některých mistrů, že zápas je původcem veškerého umění.⁸²⁴ Zápas totiž efektivně vyučuje práci s vlastní i soupeřovou rovnováhou. Právě schopnost vydržet tlak, návalu útočníků odolat a rozdělit jej destabilizací jednotlivců, byly dovednosti, které elitnímu bojovníkovi mohly v takovéto situaci zachránit život.⁸²⁵

Pokud jediný muž dovedl sám zastavit oddíl vojska a přispět tak k celkovému vítězství armády, s tím že byl již dříve známým a slavným válečníkem, byl rázem považován za osobnost opravdu mimořádnou a Bohem milovanou. O takovéto bojovníky pochopitelně jevil zájem špičky evropské politiky.⁸²⁶ Stranou reálné síly zde ale hrála roli především prestiž. Není možné podcenit ani pověst bojovníka, která působila již sama o sobě značně odstrašujícím dojmem.

Mistrovi se ve službách mocné osoby dostalo prakticky doživotního zaopatření a mohl se naplno věnovat tomu, co mu šlo nejlépe. Výsadou proslulého bojovníka byla snad i

⁸²⁰ Například osamocené hájení mostu Bayardem u Garigliana (1503), nebo vikinským bojovníkem v bitvě u Stamford Bridge (1066). COOK, C. D. *Fifty Celebrated Men: Their Lives and Trials*. London, 1862. s. 94–95.

⁸²¹ Jedna z verzí potyčky slavného Hectora Saviniena Cyrana de Bergerac (1619–1655) se sto muži.

⁸²² Většina těchto událostí spojila několik těchto faktorů a jednalo se v podstatě o využití taktiky „velkého psa“ k deeskalaci konfliktu používané moderní sebeobranou a popisovanou Millerem. MILLER, *Meditations on Violence*, Chap. 3.1.

⁸²³ Edith Walford (ed.), *Spotless and Fearless. The Story of The Chevalier Bayard: From the French of the Loyal Servant M. de Berville, and Others*, New York, 1869. s. 45.

⁸²⁴ *Nuremberg Hausbuch MS 3227a*. fol. 86 r.

⁸²⁵ Udržení se na nohou je jedním ze základních požadavků funkčního válečného systému a právě tuto schopnost mají zápasníci velmi rozvinutou. Brownell doslova píše, že dovedou simultánně využívat gravitaci ve svůj prospěch a zároveň v soupeřův neprospěch. BROWNELL, R. *Science behind Sports - Wrestling*. New York, 2014. s. 39–40.

⁸²⁶ Marchall odmítl sloužit hraběti de Saint-Pol a urazil Richarda I. Bayard dokonce odmítl papeže Julia II. KOVAŘÍK, J. *Meč a kříž. Rytířské bitvy a osudy I*, Praha 2005, s. 165. srovn. ŠINDELÁŘ, V. *Šermíři, rváči, duelanti*. s. 155.

možnost nabídku odmítnout, bez ohledu na to, od koho pocházela. Jeho společenský i bojovnícký status totiž právě dosáhl vrcholu. Mistrovi se mohlo dostávat jakéhosi vytržení z pout společnosti a možná až jisté sakrální nedotknutelnosti.⁸²⁷

Je jisté, že o reálném a technickém umění mistra taková událost mnoho nevypovídá. Může být z velké části dílem náhody a silné mýtotvornosti takových příběhů.⁸²⁸ Zda byly mistrovy dovednosti hodné své pověsti, věděl jen on sám a podle vlastní sebereflexe byl schopen dále se svou nabytou popularitou a novým stylem života naložit.

Bylo zde rovněž mnoho mistrů takto mimořádných činů a pověstí nedosahujících, a přesto v blízkosti vládců. Jejich schopnosti mohly být lepší i horší, mohli být u dvora díky své pověsti i konexím. Mohli vyučovat svému umění a stejně tak pro vlastní bezpečnost a záměry raději většinu svých nejlepších schopností zatajovat.⁸²⁹ Nelze říct, že by tak své žáky z vysokých kruhů klamali, ale spíše se jednalo o vynechání drobností, které si každý moudrý bojový umělec nechal pro sebe a své nejbližší.⁸³⁰

Mistr byl definitivně zařazen po bok elit, aniž by musel jejich hrám a boji jakkoliv rozumět.⁸³¹ Mohl být účasten aktů velké politiky, aniž by osobně plnil jakoukoliv funkci, krom posílání nejnebezpečnějšího služebníka v tom nejprimitivnějším a zcela animálním slova

⁸²⁷ Před případným hněvem byl Bayard samozřejmě chráněn královskou mocí, ale Marchall nikoliv. Richard I. Lví srdce jej nepotrestal snad proto, že jeho samotného Marchall v boji ušetřil, ale zřejmě i z důvodu, že sáhnout na symbol pravého rytířství by bylo nebezpečné a pro vladaře i neprozřetelné.

Mistr takového renomé byl v očích současníků ztělesněním ideje dokonalého rytířství. Jako byl dokonalý král odleskem nebeského vladaře, tak byl dokonalý rytíř obrazem sv. Jiří nebo generála nebeských vojsk sv. archanděla Michaela. ROUX, J-P. *Král. Mýty a symboly*, přel. I. Kozelská, Praha 2009, s. 27–29.

⁸²⁸ Reálné znění příběhu proslulého duelanta Cyrana de Bergerac, který chránil svého přítele Liniera před partou najatých zabijáků. V boji prý dva zabil, sedm zranil a zbylí tři se před rozběsněným Cyranem dali na útěk. Z této heroické potyčky se zrodil mýtus o souboji se sto protivníky KOVAŘÍK, J. – KRÍŽEK, L. *Historie evropských duelů a šermu II*, Praha, 2014. s. 51.

Když jinde velmi střízlivý a pragmatický mistr Fiore uvádí, že na něj může jít i sto protivníků naráz, vyjadřuje tím spíše potřebné sebevědomí, které musí z bojovníka vyzařovat, pokud čelí přesile. *MS Ludwig XV 13*. fol. 9 r.

⁸²⁹ Grassi v předmluvě ke svému dílu přímo zpytuje svědomí a vyznává, že výuku, za niž byl placen a ctěn poněkud zanedbával: „*Onde effendo io stato dalle Signorie Vostre raccolto in Treviso, & cortese & honoratamente trattato da tutti, come che io poco o nulla mi adoprassi in infegnarle la ragion dell'armi, a che ero da quelle con honorato stipendio condotto...*“ Giacomo di Grassi, *Ragione di adoprare sicuramente l'arme si da offesa, come da difesa (etc.)*. Venetia, 1570. s. 9.

Může jít ovšem i o přehnanou skromnost a servilitu.

⁸³⁰ *Šerm majstra Liechtenauera*, s. 109.

⁸³¹ Nedostatečnou obratnost v politickém životě vykazoval podle Petráňové Hýzrle z Chodů, raději se po počátečních neúspěších přidružující svého vojenského řemesla. HÝZRLÉ z Chodů, M. J. *Příběhy Jindřicha Hýzrla z Chodů*, s. 21.

smyslu. Mohl být tak samozřejmě využit jako figurka v partii mocných. Mistr si tuto svou omezenost jistě mnohdy uvědomoval, ale zároveň si byl dobře vědom své nepostradatelnosti jakožto vykonavatele vůle Boha a mocných.⁸³²

Období vrcholu bojovnické kariéry je ovšem velmi časově omezené. Postupná ztráta síly a obratnosti, ale především velmi brzké opouštění reflexů zapříčinilo, že přibližně po pětatřicátém roce se mistr musel začít vypořádávat s nejtěžším protivníkem své kariéry. Stárnutí posílené četnými zraněními z prodělaných bojů a s nimi spojenými zdravotními komplikacemi pomalu ale jistě započalo s destrukcí těžce nabyté bojové superiority.⁸³³

Někteří jedinci sice mohli projevat jistou výjimečnost a držet se na prvních příčkách turnajů a bitev déle, avšak okolo padesáté zimy života jejich zářivost rychle ztrácela na síle. Pro mistry také částečně končilo jejich ohrožení ze strany chtivých duelantů – což pravděpodobně dokládá ochota mistrů prozradit v pozdním věku své umění a svěřit jej stránkám knih.⁸³⁴

Pokud se mistr nerozhodl ukončit svou kariéru, musel se dále bojově rozvíjet a vzdělávat. Dobrým pomocníkem mu v takovém případě byla zbroj, která dokázala eliminovat zásahy, které svou chybou a snižujícími se fyzickými schopnostmi obdržel. Umožňovala mu porážet mladé protivníky díky jeho převažujícím zkušenostem a vytříbené technice. V bitvách tak dále mohl být platným členem i symbolem celého vojska.⁸³⁵

Na osobní duel zřejmě nikdo stárnoucího bojovníka již vyzývat příliš nechtěl, protože by takové střetnutí bylo pro vyzyvatele ponižující prakticky v jakémkoliv možném výsledku. Přesto je jisté, že mnozí mistři propadli svým vášním a k souboji se vyprovokovat dali. Konec

⁸³² Jak podotýká Fabris, když mimo jiné uvádí, že „...právě mečem jsou chráněna království”. FABRIS, S. *Umění šermu*. 1.1.

⁸³³ Profesionální bojovníci byli v tomto zcela obdobou dnešních profesionálních sportovců a vojáků. Pro středověké válečníky znamenalo snížení výkonnosti a pohybové koordinace především zvyšující se riziko smrti v každém dalším vážném boji a častá zranění ze střetnutí sportovních. Snížená regenerace prodlužovala čas nutný k rekonvalescenci a znemožňovala pravidelný trénink, nyní mnohem nutnější pro udržení schopností i kondice než v mladém věku. BARTOŠOVÁ, T. *Možnosti vzdělávání seniorů*, diplomová práce obhájena na Masarykově Univerzitě. Brno, 2012. s. 10.

⁸³⁴ Zatímco mladší se uměním spíše prezentovali. Jako např. Talhoffer, jehož manuály byly zhotoveny přibližně ve čtvrté dekádě jeho života.

⁸³⁵ Víme, že výjimeční muži se bili v plné zbroji i kolem 70 let. Tento věk se pro bojové aktivity zdá být víceméně hraničním i pro člověka s péčí moderní medicíny. KOVAŘÍK, J. *Meč a kříž*, s. 178–179. srovn. MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno, 2009. s. 23.

takového střetnutí byl jako vždy nejistý. Mládí útočníka bylo silnou devizou, ale mistři znali mnoho způsobů jak v boji svůj handicap setřít.⁸³⁶

Labutí píseň starého bojovníka odmítajícího ukončit svou aktivní účast mohla trvat překvapivě dlouho.⁸³⁷ Starý rytíř doprovázející do boje vnuka svého dřívějšího pána nemusel být ojedinělým případem. Stejně tak urputný stařec zabíjející v duelu nezkušeného mladíka mohl být častým motivem právě takové neochoty přenechat hrdinské činy dalším generacím.⁸³⁸ Nebo zde naopak mohla být snaha mladší bojovníky inspirovat v bitevní vřavě do posledního dechu.⁸³⁹ Zcela jistě se však jednalo o touhu zůstat stále v centru dění, nedostat se do izolovanosti a bezmoci stáří, na niž si dříve obdivovaný a obávaný bojovník jen těžko zvykal.⁸⁴⁰

Obvyklejší ovšem zřejmě býval odchod do ústraní a předávání svých zkušeností dalším zájemcům o bojové vědy. Podzim života slavného a bohatého mistra zajišťoval dostatek času na přemýšlení o boji jako o umění a vědě.⁸⁴¹ Měl nyní také prostor pro tvorbu svého *fechtbuchu*, do kterého sdělil starý mistr jistě mnohem více, než si dovolil mladý. Měl koneckonců bohatší zkušenosti s bojem i výukou. Všechny své triky ale žádný pragmatický mistr nikdy neprozradil a předal je nanejvýš svým přímým pokračovatelům.⁸⁴²

Je logické, že mnoho osobních umění a stylů proto zaniklo společně s posledním bojovníkem v mistrově linii, který již dále své dovednosti předat nedokázal, nechtěl, nebo byly pro soudobé válečnictví již zastaralé a nepotřebné. Ti, kteří se dostali do popředí a

⁸³⁶ Takové případy jsou známy od středověku, evidované figurami vousatých starců porážející mladíky, po 20. století. *Cod.I.6.2°.4.* fol. 11 v. srov. KŘÍŽEK, L. *Historie evropských duelů a šermu III.* Praha, 2014. s. 142–143.

⁸³⁷ Vysoký věk aktivních bojovníků ukazuje i na dobrou pasivní znalost správných pohybových stereotypů. Nekonečné opakování nevhodných pohybů totiž dříve či později vyvine v nepříjemné zdravotní komplikace, jako jsou kupříkladu kloubní blokády nebo naopak hypermobilita, nadměrné opotřebení kloubů či svalové dysbalance. CHOU, L. – LINK, N. *Bojová umění – anatomie.* s. 11.

⁸³⁸ Umělec a duelant Karel Škréta (1610–1673) vybojoval vítězně svůj poslední souboj s mladším soupeřem v 63 letech. O rok později sám zemřel. ŠINDELÁŘ, V. *Šermíři, rváči, duelanti,* s. 109.

⁸³⁹ Jako William Marshall bojující svou poslední bitvu u Lincolnu (1217) proti dvaadvacetiletému hraběti Thomasovi du Perche, kterého prý podle *L'Histoire de Guillaume le Marechal* při prvním nájezdu osobně zabil. Moderní historiografie je opatrnější a uvádí pouze, že hrabě zde padl. Marshall se ovšem bitvy minimálně účastnil. Podle dnešních odhadů mu bylo 70 let, podle dobových pramenů o 10 let více. CROUCH, D. *William Marshall, Knighthood, War and Chivalry, 1147–1219,* London 2014, s. 129–135.

⁸⁴⁰ MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika.* Brno, 2009. s. 146.

⁸⁴¹ *Cod.44.A.8.* fol. 3 r.

⁸⁴² Nekonečný řetěz, kdy každý mistr svému žákovi něco zatají a ten to samé udělá svým žákům, je i možný důvod postupného a předpokládaného odplývání znalostí z bojových stylů. DRAEGER-SMITH, s. 58.

jejichž umění zůstalo zachováno, nebyli nutně nejlepšími bojovníky. Spíše byli jedněmi z mnoha, kteří měli štěstí a jejichž odkaz zůstal zachován.⁸⁴³

Mistrův klidný důchod narušovaly tělesné obtíže způsobené přibývajícím věkem a starými zraněními. Přesto ale mnohdy provozoval dále své umění, a to pravděpodobně až do velmi pozdního věku.⁸⁴⁴ Vysloužilé bojovníky pravděpodobně mnohem více hněvali mladí žáci a *leichmeisteri* neprokazující úctu jim ani bojovým uměním. Takovými osobami mistr přímo otevřeně pohrdal.⁸⁴⁵ Dále jej trápily také odlišné názory jiných slavných osobností bojové vědy. Nemožnost změřit s těmito mistry své umění, které mohlo být skutečně lepší, ale již nebylo poháněno mladostí těla, přispívala k frustraci projevující se na stránkách *fechtbuchtů* alespoň sžíravým sarkasmem.⁸⁴⁶

Jen na době také záleželo, zda se mistr těšil stále úctě mladých bojovníků, protože jeho umění bylo aktuální, prožívalo konjunkturu a platilo za ryze funkční bojový styl. Méně šťastní bojovníci se dočkali stáří v uvadající slávě, postupném úpadku, zapomínání a možnému zesměšňování školy, která byla jejich celoživotní dílem.⁸⁴⁷

⁸⁴³ Obecně ale lze pravděpodobně tvrdit, že nejstarší zachované *fechtbucht*y ukazují práci opravdových mistrů oboru. Zaznamenáno bylo pravděpodobně jen ojedinělé Umění, které nebylo běžně vyučováno na každém šlechtickém dvoře a jehož zaznamenání mělo značnou hodnotu. Autor za takové systémy považuje jistě *I.33*, *Liechtenauerův* a *Fioreho* styl.

V raném novověku zvýšená produkce knih nabízela zvětšení svého kumštu prakticky komukoliv, kdo o předání svých či cizích zkušeností jevil zájem. Některá dnes slavná jména tak odkazují pouze ke kompilátorům a interpretům již starších učení. Jako byl například dnes velmi známý Paulus Hector Mair (1517–1579), po němž se zachovaly manuály obsahující učení celé řady předchozích mistrů. *Sächsische Landesbibliothek-Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, Deutschland. Mscr.Dresd.C.93.*

Nedostatečná zběhllost autora *fechtbucht*u může být ovšem odhalena zkušeným čtenářem, pokud je kodex dostatečně zevrubný a vzhledem k ostatním vykazuje jasné chyby nebo nelogičnosti. Tyto chyby ovšem mohou být i záměrnými mystifikacemi. Jak předpokládá například Karel Černín u Talhofferu. ČERNÍN, K. *Harnischfechten. Boj mečem ve zbroji*. in: KOHUTOVIČ, A. (ed.), Tyrnhaw 2011, Trnava, 2012. s. 20.

O opravdových schopnostech mistra *fechtbuch* mnoho nevypráví a čím více jsou jeho sdělení kusá, tím méně indicií k takovému posouzení poskytuje. Tato strohost některých manuskriptů v dřívější historiografii jen posilovala domněnky o hrubých, naturálních rvačkách rytířů ve zbroji a ukrývala tak nevšední um a preciznost prováděných akcí. Viz PLCH, P. *Historický šerm*. Praha, 1981. s. 9.

⁸⁴⁴ *MS Germ.Quart.2020*. fol. 111 v. Obrazy starých mistrů cvičících s mladými žáky je možné srovnat s bojovníky 20. století. Helio Gracie (+95 let) nebo Morihei Ueshiba (+85 let) stále trénovali i v posledním roce svého života.

⁸⁴⁵ *Cod.44.A.8*. fol. 3 r.

⁸⁴⁶ Fiore skrytě pohrdá většinou bojových mistrů tím, že jejich mistrovství otevřeně neuznává. Fabris zcela otevřeně: „i kdyby tyto myšlenky někdy byly vzaty v úvahu, hlavní „mozky“ této profese by je rychle odložily jako příliš sofistikované.“ FABRIS, *Umění šermu*. 3.1.

⁸⁴⁷ V pozdním středověku a raném novověku docházelo k poměrně rychlým změnám ve výzbroji vojska a od něj se odvíjející výzbroje pro duel a sebeobranu. Princip zbraně předávané z otce na syna

Smrt zastihla tyto houževnaté starce na výsluní i v zapomnění a dopřála jim odchod ze světa mnohdy přirozenou cestou. Slavní mistři byli pohřbeni se všemi poctami, potulní fechtýři zmizeli bez povšimnutí dějin.⁸⁴⁸

tak přestal pozvolna fungovat, neboť meč, s kterým děd bojoval v bitvě, syn využíval spíše k sportovnímu vyžití a vnuk jej mohl vnímat jako nepoužitelné staré haraburdí.

V horším případě se historií stala zbraň, na niž byl mistr zvyklý již za jeho života. Problémy starým válečníkům jistě způsobovaly i novinky v ochranném odění, na které se museli adaptovat.

Např. hlavní duelová zbraň dlouhý meč, používaný přibližně v letech 1350–1550, byl po r. 1520 stále více posouván do sportovní formy šermu, až byl v 17. století definitivně zapomenut. KOHUTOVIČ, A., *Poznámky k interpretáciám technik Liechtenawerovho šermiarskeho systému*, in: MATĚJKA, J. (ed.), *Zborník šermiarskeho historického sympózia 2008*. Smolenice, 2008. s. 28.

Byl tedy kolem r. 1500 plně využíván v boji, po 1520 pro víceméně neškodná klání a po 1550 se dal najít spíše v rukou bojových romantiků odmítajících uznat jeho překonání rapírem. Ten je pro změnu rovněž zastaralým již o 100 let později. KRÍŽEK, L. - ČECH, Z. J. K. *Encyklopedie zbraní a zbroje*, s. 222–223.

⁸⁴⁸ Věk středověkých mistrů umírajících přirozenou smrtí je mnohdy poměrně vysoký. Naneštěstí jsou data jejich narození často nejistá. Marshallovi je v době úmrtí minimálně 70 let, Fioremu snad 70–80, Talhofferovi přibližně 70, Paulus Kal přesahuje věk 65 let. Raně novověký kondotiér Hýzrle umírá dokonce v 91 letech. Bojové umění ale samozřejmě nebylo zárukou dlouhověkosti. Známe i mistry, kteří zemřeli poměrně mladí. Joachim Meyer například skonal na nemoc ve 34 letech.

Závěr

Středověký zápas je možné vnímat jako zvolna se proměňující shluk vzájemně se překrývajících formací, i když opravdu spatřit lze jen útržky, které nabývají zřetelných obrysů převážně na konci středověku. Již samotné označení „středověký zápas“ je samozřejmě pouze programové. Slovem „zápas“ sice signalizuje systémy, které v dané epoše dominovaly, ale jinak nám pouze pomáhá překlenout a ohraničit nepřehledné období 1000 let vývoje bojových umění v Evropě. Na začátku této epochy ve skutečnosti nevzniká a na jejím konci dále pokračuje. Přelévá se v raně novověké systémy kontaktního boje, dimenzované na jinou realitu střetávání.

Za jeden z větších úspěchů práce považuje autor vyzdvižení několika nových – nebo dosud jen povšečně popsaných – prvků z reality boje 6.–13. století. Je nutné zde však brát v potaz, že popsané fenomény nazíráme pouze nepřímo, mnohdy hypoteticky. Byť je jejich výskyt velmi pravděpodobný, hraničící téměř s jistotou.

Bojové dovednosti beze zbraně byly pro bojovníky méně důležité. Vycházely z fragmentů antických bojových umění a principů boje se zbraněmi. Sloužily mnohdy jako dovednosti doprovodné, vykonávané volnými končetinami, zatímco hlavních akcí se bojovník dopouštěl zbraní v dominantní ruce. Techniky ale zároveň dobře sloužily i ve rvačkách, kde funkci zbraně převzaly údery. Ty byly značně variabilní a dnes sledujeme, jak se moderní sebeobrana vrací k podobným typům útoků dimenzovaných pro nebezpečné končetiny.

Autor také nově popsal teorii tzv. *mečové ruky* – principu práce paže kopírující pohybová schémata boje mečem – která prostupovala úderové i zápasnické techniky a zřejmě, právě v ranějších dobách, dominovala střetům neozbrojených bojovníků. Její repertoár později mohla doplnit *vazba rukou* vycházející principiálně z dlouhodobého používání delší sečně-bodné zbraně. Pozvolné vytlačování koncepce *mečové ruky* způsobila až měnící se výzbroj a narůstání důležitosti zápasu tělo na tělo. Její princip je ale možné sledovat minimálně do raného novověku. V extrémním případě nacházíme jeho stopy až do první poloviny 20. století.⁸⁴⁹

Autor si zde výslovně nepřeje, aby čtenář z těchto závěrů nabyt dojmu (myšleno ad absurdum), že raně středověcí bojovníci používali karatistické techniky a pro cit rukou cvičili

⁸⁴⁹ Pokud uvážíme techniky starého rohování. VANÍČEK, J. *O rohování (box) a šermu holí dlouhou (baton)*. Praha, 1920. s. 12.

chi sau. Spíše chce poukázat na vysoce pravděpodobnou možnost, že rozvíjeli podobné dovednosti zcela přirozeně a jaksi mimoděk při tréninku klasických zbraňových systémů.⁸⁵⁰

Dalším velkým tématem „doby temna“ byly jednoznačně akce vychylující soupeře z rovnováhy, nebo odvádějící pozornost od navazujícího útoku. Získávaly bojovníkovi čas a výhodu pro provedení dokončujícího kusu. Tyto akce mnohdy přirozeně vyústily v pád soupeře k zemi, nebo soupeře připravily k takovému sražení.

Na této platformě se tak započaly projevovat zárodky systémů – postupem času schopné povstat ve vysoce vyspělá bojová umění beze zbraně – zcela srovnatelné s jakýmkoliv jiným ve světě. Takovýto proces při příhodných podmínkách zapříčinil rozkvět asijských bojových umění beze zbraně a s největší pravděpodobností by za podobných faktorů proběhl kdekoliv. Vývoj v Evropě se ale nakonec ubíral lehce odlišným směrem.

Je zřejmé, že nejvíce proměňující kvality doznaly systémy úderových technik. Zatímco antika a novověk byly zcela jistě zlatou érou těchto systémů, středověk byla pro úderové techniky spíše úpadková doba. Autor se kloní k závěru, že v raném středověku byly úderové systémy na vyšší úrovni než v období 14. a 15. století. Raně novověké propracovanosti a řecké dokonalosti středověk ale nikdy nedosáhl. Středověké úderové systémy mohly být od těch starověkých odlišné především proto, že nepreferovaly trénink otužování úderových ploch a celkově pro ně byly úderové techniky spíše sekundární záležitosti. Na bitevním poli nebo v soubojovém šermu byly údery rukama a nohama více nebezpečné pro samotné útočníky a tedy převážně bezcenné.

Spíše se tak hodily jako doplňkové techniky pro případ rvaček a sportovních utkání. V bitevní a soubojové formě mohly být ale využity pro fázi *zulauffen* nebo uvolňování ze soupeřových držení a pák, což byly tehdy velmi užívané akce a v boji byly ve větší míře přítomny stejně tak jako zápasnické hody.

Zápas naopak stále nabýval na důležitosti ve vrcholném a pozdním středověku díky vývinu ochranného odění a úderové techniky význam tak ještě více ztrácely. Proto jsou *fechtbuchy* a *ringbuchy* 14.–16. století plné především zápasnických chvatů a úderové jsou spíše při periférii zájmu. Tento trend se začal intenzivně měnit s odkládáním těžké výzbroje.

⁸⁵⁰ Principy přítomné ve vazbě meče, popisované kodexem I. 33 jsou ovšem k nalezení i ve vazbě rukou ve Wing Chun. Například princip následování při pokusu o únik. Podobný princip (*sui*) nalézáme i v Tai Chi. Není tedy možné vyloučit, že středověcí bojovníci tyto principy přebírali ze zbraňových systémů do boje beze zbraně také. Pozn. autora.

Taktika uplatňovaná v antice a prostupující celou epochu středověku byla především shození nepřítele na zem a jeho zabití pomocí zbraně, nebo ubití údery v případě bojovníkovy neobrněnosti a v případech, že jej samotný hod již nezabil, či neomráčil. Násilník ale střežil svou stabilitu a dobíjeného (až na výjimky) nezalehal svým tělem. Taktika „*sraž a zabij*“ byla zřejmě velmi obvyklá, protože ji nevědomky evidují i některé kroniky a legendy k ostatním projevům boje beze zbraně zcela netečné, ale především ji zobrazují některé iluminace.

Účely chvatů středověku byly – vyjma sportovních soutěží a pokusů o zajištění zajatce – ryze likvidační. Hody končily mnohdy pádem na hlavu doprovázeným praskotem kostí a šlach devastovaných končetin. Chvaty mohly být také propojené s užitím zbraně, která hod či páku usměrňovala a činila více destruktivní.

Fragmentární techniky rovněž vypovídají o existenci mnohem širšího, v pramenech nezaznamenaného kurikula. Jeho podoba může být – vzhledem k výše řečenému – do určité míry teoreticky zrekonstruována.

Mistři vnímali zápas různě. Pro některé byl přirozeným pokračováním boje zbraněmi, pro jiné byl odlišnou disciplínou s podobnými zákonitostmi. Pro další byl původem veškerého bojového umění a někteří mistři se k němu naopak blíže dostali až přes cestu meče, která byla se středověkým zápasem neoddělitelně spjata. Bojový mistr středověku, zvláště pokud patřil mezi elity, nikdy nemohl být pouze zápasníkem, či šermířem. Technicky byl předchůdcem renesančního bojového umělce, následníkem antického všestranně rozvinutého bojovníka a odvážného barbara.

Za největší přínos výzkumu autor osobně považuje komparaci středověkého zápasu s moderním bojovým uměním a hybridními systémy. Je nutné uznat, že středověký zápas dosahoval plně profesionální úrovně. Zcela jistě v rámci svého zaměření. Bojové systémy dneška jsou mu svými jednotlivými disciplínami do jisté míry i podobné. To není s podivem a neznačí to nutně žádnou kontinuitu. Pro stejné situace lze nezávisle na sobě nalézt podobná řešení. Proto byly vytvořeny mnohdy téměř totožné postupy po celém světě, v různých dějinných periodách. Styčné plochy středověkých bojových systémů, asijských bojových umění i moderních sebeobranných kompilátů tento fakt stále a nesčetněkrát potvrzují.

Po celém světě nacházíme nejen podobnosti, ale i drobné odlišnosti, nebo zcela zásadní diverzitu. Podobnosti dosahují především dílčí části umění, sledující obdobné cíle. Není ale také vyloučeno, že dnes užíváme technik přenesených naprosto neuvěřitelnými cestami napříč historií například až z éry Pankrationu. Je to však velmi nepravděpodobné. Pokud by k tomu došlo, jednalo by se zřejmě jen o jednotlivé prvky, zcela jistě ne o celé techniky, neřkuli systémy.

Autor by si přál, aby jedna z vyzdvižených myšlenek práce byla, že techniky neozbrojeného boje velmi úzce souvisely s výzbrojí využívané na bitevním poli a v jiných formách ozbrojených střetů. Tato na první pohled implicitní disciplinace nesmí být při výzkumu nikdy přehlížena.

Fechtbuchy a *ringbuchy* jsou pro poznání vyspělosti umění v určitém ohledu poměrně „němé.“ V kronikách a legendách je možné nalézt indicii jen velmi zřídka. Techniky z iluminací je opět nutné komparovat se zkušeností *fechtbuchů* a příbuzných bojových systémů.

Vyspělost umění není možné srovnávat na bázi podobnosti jednotlivých technik – jak někteří badatelé činí. Zcela identická bojová technika vyobrazena ve *fechtbuchu* a zároveň viditelně využívána dnešním sebeobranným systémem, může obsahovat zcela rozdílnou iniciační akci a nástup do chvatu. I v případě, že tyto fáze by byly takřka shodné, mohou obě techniky skrývat odlišnou vnitřní mechaniku. Podobnost techniky tak může být jen vnější a pouze formální. Spíše než formální podobnosti chvatů je proto dobré evidovat zachovávané principy. U těch pak není nutné hledět na kvantitu, ale především kvalitu.

Autor také otevřeně přiznává, že se mu ani zdaleka nepovedlo interpretovat vše a je tedy zcela jisté, že mnohé detaily a principy mu unikly. Ty opravdu podstatné snad částečně zachytil a středověkému zápasu jeho vyšší techničnost neupřel. I přesto, že se rozhodl být kritickým, jeho skepticismus byl středověkými zápasníky pozvolna, ale s naprostou jistotou, přemožen.

Rozpoznané principy nebyly snadnými dovednostmi, jež by se bojovník dovedl naučit za krátkou dobu. Naopak dávají tušit léta tréninku doplňovaného zkušenostmi ze sportovních zápasů i bojů. Středověký boj beze zbraně byl skutečně velmi technickým a taktickými koncepcemi i pohybovými vzorci se blížil moderním uměním. I přesto, že byl zároveň vytvořen pro vzdorování nejhrubějšímu, animálnímu násilí.⁸⁵¹ Středověcí zápasníci tak stáli pragmaticky rozkročení mezi brutálním bojem i technickými finesami. Jejich umění proto zůstalo účinné, životné a zároveň velmi technické. Zde středověký zápas nad obecným stavem současných bojových umění překvapivě dominuje.

Zda lze středověký boj zblízka označit za skutečné bojové umění, záleží opět spíše na interpretaci daného termínu konkrétním badatelem. Pokud máme uvažovat, že „umění“ nutně musí nést svébytné filosofické koncepce nebo mít náboženský přesah, pak je základna středověkého zápasu v tomto ohledu opravdu příliš subtilní.

⁸⁵¹ Fioreho kontra-kontra-kontra akce jsou zde zřejmě vrcholem. Ve sportovním boji k takové kombinaci může dojít běžně, ovšem v sebeobraně bez pravidel nejsou takové akce typické. Příručky sebeobrany obvykle nezohledňují ani kontra-kontra akce. Např. Liechtenfeld, Fairbairn.

Duchovní aspekt zde pozorován je. Vrstva bojovníků křesťanské ideály vojáka Kristova do jisté míry konzervovala a přenesla i přes celou dobu renesančního individualismu. Na stránkách *fechtbuchtů* je jim ale vyčleněn jen velmi omezený prostor. Otázkou tak zůstává, zda spíše trpně nekoexistovaly vedle magických praktik, bezbřehé krutosti a chladného pragmatismu. Zhodnocení, zda systému přiřknout status umění na základě těchto kritérií, není ovšem relevantní. Musela by ho poté ztratit většina systémů z celého světa.

Zcela jistou nevýhodou, která staré systémy vedla k nižší klasifikaci, byla jistě horší znalost anatomie a od ní se odvíjející úroveň péče o zdraví bojovníků. Že ovšem nebyla zcela tristní, vypovídá nepřímo pozdní věk stále aktivních zápasníků a přímo figurální doprovod chvatů, který dává tušit, že bojovníci byli o správných posturách jistým způsobem poměrně dobře poučeni.

Autor dále upozorňuje na to, že systémy jsou neustále v pohybu, v nekončící snaze vyřešit každou drobnou změnu v realitě fyzického střetávání a zajistit tak jejich praktikantovi jakoukoliv, i sebevíce zanedbatelnou výhodu pro zachování života, majetku, cti a slávy. Jejich proměny je, v závislosti na prostředí, pro které jsou určeny, střídavě deformují, restaurují, dovádí k vyšším formám, ale i k odplývání znalostí a zjednodušování. To je paradoxně na jedné straně vede k vyšší životaschopnosti, nebo naopak k postupné destrukci.

Bojová umění také ve své genezi dosahují určitého stropu a, stranou potřeb geniálních jedinců, budou muset být vždy částečně primitivními, aby je lidské tělo dovedlo pod vysokou zátěží uvést v život. Středověk byl dobou, která nedovolila bojové teorii vznést se příliš vysoko, ale díky tomu ji udržela pevně ukotvenou v realitě.

Ta se pro bojová umění neustále diachronně vyvíjí a pro badatele je obtížné se zorientovat v tak rozsáhlém a dynamickém prostředí. Tím hůře lze poté vnímat její skutečný současný stav a tendence dalšího vývoje – zvláště pokud badatel reflektuje pouze interní poměry určitého prostředí a nedokáže jej vnímat i zvenčí.⁸⁵² Proto je nutné neustále sledovat většinu dění v celé rozvětvené rodině bojových umění.

Rekonstrukce zaniklých bojových systémů jsou ve své podstatě nebezpečné z historického i zdravotního hlediska. Především vzhledem k absenci dochovaných základů zaznamenaných umění. Pokud bychom byly zcela rigorózní, pak žádný z rekonstruovaných bojových stylů není autentický. Elementární pohybové vzorce jsou nám neznámé a jsou tedy dnes většinou vypůjčené z živoucích bojových umění, čímž se rekonstrukce stává zcela

⁸⁵² Fojtík píše (r. 2006) o stále se rozšiřující základně Aikido v ČR, ale v té době již Aikido bylo celosvětově dávno v dekadenci a nyní, o 13 let později, pozorujeme nezpochybnitelné „vymírání“ jednotlivých klubů a mizivý zájem veřejnosti. FOJTÍK, I. *Duch Budó*. Praha, 2006. s. 96.

ahistorickou. Dnešní rekonstruovaná bojová umění jsou svým způsobem zcela novými, hybridními systémy a čeká je další vývoj. Na druhou stranu není správné odmítnout zhmotnělé výsledky bádání několika uplynulých dekád a je nutné přiznat, že moderní rekonstrukce se svým vymřelým předchůdcům do jisté míry skutečně podobat musejí. Rekonstrukce ale bude vždy především interpretací konkrétního badatele nebo skupiny, více či méně blížící se historické realitě.

Autor – vzhledem k výše řečenému – vyšel v experimentálním rozměru práce z reality současných bojových systémů, které prodělaly již dlouhodobý vývoj a mnohdy byly původně vytvořeny pro boj bez pravidel. Dnešní rekonstrukce středověkých umění jsou ve své podstatě stále romantickou snahou o napodobení zaniklého systému bez zpětné vazby prostředí, pro které byl původně vytvořen, a stále více adaptovány na sportovní střetnutí.

Na jakýkoliv systém je nutné nahlížet jako na produkt své doby, s vytvořenými pravidly a předpoklady. V porovnání se středověkým bojem dnešní systémy téměř zcela opomíjejí boj s přesilou a dochází k zacílení na souboj dvou stejně velkých a hmotných jednotlivců. Místo snahy pro adaptaci na co nejvyšší škálu typických útoků dochází v jednotlivých systémech k deformaci a předimenzování určitých disciplín.

Tento fenomén je ale neuvěřitelně starý. Kritika starověkého Pankrationu současníky vyčítá prakticky ty samé deformace, za které je dnes odborníky na sebeobranu kritizováno MMA.

Studium živých bojových umění přináší rychlejší pochopení principů starých mistrů a mechanismů jejich umění. Badatel se ale také vystavuje nebezpečí, že bude své nabyté zkušenosti do středověkých pramenů nevhodně projektovat.⁸⁵³ Při pochybnostech je dobrou pomůckou zhodnocení v jaké fázi a stupni vývoje se analyzovaný systém právě nalézá. Fyzická podoba bojového systému je totiž z drtivé většiny zcela podřízena podmínkám, na které reaguje. Historická epocha má vliv na podobu a vyspělost umění, zdá se, spíše sekundární.

I z těchto důvodů můžeme středověký zápas pozdního středověku pokládat za plnohodnotné bojové umění. Postihoval všechny kategorie nám dnes známého boje. Některým se věnoval jen okrajově a jiným naopak – zcela podle dobového diskurzu – se zvýšenou pozorností. V dominantních disciplínách dosahoval téměř dokonalosti. Z tohoto

⁸⁵³ Jessica Finley je kupříkladu dlouholetá praktikantka Judo, z toho důvodu do svého výzkumu ringen samozřejmě vědomě i nevědomě přenáší zkušenosti z tohoto sportu. Viz Jessica Finley confirmed for VISS 2017. *vancouverwordplay.com* [online]. © 2016 [cit. 2019-21-10]. Dostupné z: <https://www.vancouverwordplay.com/jessica-finley-confirmed-for-viss-2017/>

hlediska jsou proto středověké systémy beze zbraně „uměním“ natolik, nakolik jen mohou být.⁸⁵⁴

Při analýze manuálu byly načerpány informace, které se netýkaly bezprostředně zápasu a neozbrojených technik, ale byly natolik nosné, že se autor na závěr práce pokusil zkompletovat autoportrét středověkého mistra v podobě, v jaké se sám mistr vnímal. To se ovšem zcela nezdařilo a představovaný středověký bojový kumštýř nakonec nutně vyšel i ze sekundární literatury. Kapitola tak zůstala pouhým nedokončeným portrétem upozorňujícím na samostatné fenomény z mistrova života.

Jako figura středověké společnosti byl mistr pozoruhodným nositelem mnoha ambivalentních vlastností. Vyskytoval se na rozhraní mezi násilnickým primitivismem a vědeckým intelektualismem.⁸⁵⁵ Byl proto vždy poněkud rozerván. Osobou svázanou společenskými normami a zároveň si nutně zachovávající svou zvířecí přirozenost. Nehledě na dosažený sociální status byl stále do jisté míry katem, krvavým služebníkem meče,⁸⁵⁶ avšak respektovaným a mnohdy obdivovaným, protože s každou svou obětí sám sebe dával v sázku.⁸⁵⁷ Byl často osobou vzbuzující respekt a děs.

Mohl být tajemným znalcem mystérií a zapovězených nauk. Fanfarónským šprýmařem bavícím publikum a schopným se v bleskurychlém okamžiku proměnit v bestiálního zabijáka. Přesto všechno mohl být po většinu času zároveň nositelem křesťanských ideálů a ztělesněním rytířských ctností.

Ve středověké společnosti byl bojový mistr učitelem králů, vojáků i měšťanů. Byl využíván v mocenských hrách, obdivován davy, následován žáky, vyhledáván lidmi v tísní a pronásledován konkurenty.

Kapitola nebyla samoučelnou životnější vsuvkou ve snaze oživit suchou teorii. Při analýze života bojových mistrů vyplynulo z manuálů několik obzvláště důležitých informací

⁸⁵⁴ Vysokou úroveň předpokládá například i Burkart. BURKART, *Limits of Understanding*. s. 14.

⁸⁵⁵ Tuto tezi Burkart umocňuje předpokladem prorůstání světů mistrů bojových umění a akademické sféry, což Vodička zpochybňuje. *Šerm majstra Liechtenauera*, s. 198

Autor práce ale mistry klade mezi intelektuály již samotnou schopností vědecky uvažovat o něčem tak nepřehledném a neuchopitelném, jako je boj tváří v tvář bez jakýchkoliv pravidel.

Otázka je koneckonců dosud aktuální. Viz JAQUET, D. *Historical European Martial Art a crossroad between re-creation and martial sport practices*. in: *Acta Periodica Duellatorum*. Vol. 3, No. 1, 2015.

⁸⁵⁶ Přes veškerou oprávněnost, použití násilí zůstávalo stále předpokládaným hříchem. HOLUB, T. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce. Návrh kriteriologie*. Praha, 2009. s. 46–47.

⁸⁵⁷ Vina za zabítí byla smyta položením sebe sama za oběť. Princip fungující zřejmě dodnes, determinující rozdíl mezi vrahem a vojákem. Jean-Paul ROUX, Král. *Mýty a symboly*, s. 127.

pro obecný vývoj bojových umění. Velmi podstatné zjištění je, že každý mistr měl většinou několik (až mnoho) učitelů, mnohdy cizinců a vyznavačů odlišných stylů. V tomto světle je jasné, že tzv. hybridizace bojových umění, nezávislá na konceptu „národních“ škol, není ničím novým a rozhodně ne záležitostí teprve 20. století. Také je jisté, že každý osobní styl mistra je vždy naprosto unikátním, nikdy nevzniká ve vakuu informací a vždy kopíruje jistá schémata svých předchůdců.

Prameny

A History of Norway and The Passion and Miracles of the Blessed Óláfr. Ed. D. Kunin. London, 2001.

Accademia Nazionale dei Lincei, Roma, Italia. *Cod.44.A.8.*

Albertina, Wien, Österreich. *MS 26-232.*

Bayerische Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cgm 3712.*

Bayerische Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cod. icon. 394a*

Bayerischen Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cgm 1507.*

Bayerischen Staatsbibliothek, München, Deutschland. *Cgm 558.*

Beowulf. Ed. L. Hall. Boston, 1892.

Biblioteca Nazionale Centrale di Roma, Roma, Italia, *MSS Ravenna M-345/346.*

Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska. *MS Germ.Quart.16.*

Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska. *MS Germ.Quart.2020.*

Bibliothèque Cantonale et Universitaire – Lausanne, Lausanne, Schweiz, *U 964:La Bible Porta.*

Bibliothèque municipale de Boulogne-sur-Mer, Boulogne-sur-Mer, France. *BM MS.131.*

Bibliothèque nationale de France, Paris, France. *Images de la vie du Christ et des saints.*

Bodleian Library, Oxford, United Kingdom. *MS. Bodl. 264*

British Library, London, United Kingdom. *MS 62925.*

British Library, London, United Kingdom. *MS Royal 1 D. X.*

British Library, London, United Kingdom. *Cotton MS Claudius B IV*.

British Library, London, United Kingdom. *MS Royal 17 E. IV*.

British Library, London, United Kingdom. *Stowe MS 17*.

British Museum, London, United Kingdom, *Royal 16 G VI*.

British Museum, London, United Kingdom. *Reg number*: 1850,0302.2

CELLINI, B. *Vita di Benvenuto Cellini*, Milano, 1806.

Columbia University, Columbia, *P. Oxy. III, 466*.

Det Kongelige Bibliotek, Copenhagen, Denmark, *MS Thott.290.2°*.

Drzwi Gnieźnieńskie, Bazylika prymasowska Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Gnieźnie, Gnieźno, Polska.

Eastern wall. Tomb no. 15. Beni Hasan.

EGENOLFF, Ch. *Der Altenn Fechter anfengliche kunst*. Frankfurt, 1531-1537.

EMLER, Josef (ed.). *Fontes Rerum Bohemicarum I*. Praha, 1873.

Forschungsbibliothek Erfurt/Gotha, Gotha, Deutschland. *MS Chart.A.558*.

Germanisches Nationalmuseum Nuremberg, Germany. *Nuremberg Hausbuch MS 3227a*.

Glasgow Museums, Glasgow, United Kingdom, *MS E.1939.65.341*.

Godfried's von Monmouth. *Historia Regum Britanniae*. Ed. E. Anton. Halle, 1854.

Helmold z Bosau. *Kronika Slovanů*. Ed. J. Zdichynec. Praha, 2012.

Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel, Deutschland. *Cod.Guelf. 11.2 . Aug.4*.

Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel, Deutschland. *Cod.Guelf.83.4.Aug.8°*.

Historisches Archiv, Köln, Deutschland. *MS Best.7020 (W*)150*.

Christ Church Library, London, United Kingdom, *MS 92*.

Il Martirio di Thomas Becket, Chiesa dei Santi Giovanni e Paolo, Spoleto, Italia.

J. Paul Getty Museum, Los Angeles, California. *MS Ludwig XV 13*.

Königsegg-Aulendorf Collection Königseggwald, Königseggwald, Deutschland. *MS XIX.17-3*.

Kunsthistorisches Museum, Wien, Österreich. *MS KK5012*.

Kunsthistorisches Museum, Wien, Österreich. *MS KK5126*.

Lessing J. Rosenwald Collection, Library of Congress, Washington, Flavius Vegetius Renatus, *De re Militari*.

MEYER. J. *Gründtliche Beschreibung der Kunst des Fechtens, Ordentliche Befchreibung und anweisung des Fechtens im Dußacken*. Straßburg, 1570.

Musée national du Moyen Âge, Paris, France. *MS Cl. 23842*.

Nennius, *Historia Brittonum*. K. W. L. HAN (ed.), London, 2008. Chap. 56.

National Archaeological Museum, Athens. *Akrotiri Boxers* (1600-1500 BC)

Newberry Library Chicago, United States of America, *VAULT Case MS Fol.U.423.792*.

Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Österreich. Cod. theol. gr. 31.

Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Österreich. *Cod.10799*.

Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Österreich. *Cod.11093*.

Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Österreich. *Cod.5278*.

PASCHA, G. J. *Vollständiges Fecht- Ring- und Voltigier-Büch*. Leipzig, 1673.

PASCHA, G. J. *Vollständiges Ring-Buch*. Leipzig, 1663.

Paul Getty Museum, Los Angeles, California. *MS Ludwig XV 13, J.*

Paul the Deacon. *History of the Langobards*. Ed. W. D. Foulke. Philadelphia, 1907.

Pausanias. *Cesta po Řecku*, přel. H. Businská. Praha, 1973.

PETTER, N. *Klare onderrichtinge der voortreffelijcke worstel-konst*. Amsterdam, 1674.

Pierpont Morgan Library, New York, United States of America, *Ms M. 638*.

Pierpont Morgan Library, New York, United States of America, *M.751*.

Pisani Dossi Collection, Italia. *Pisani Dossi MS*.

Private Collection, Maryland. *Codex Amberger*.

Prokopios z Kaisareje. *Válka s Góty*. E P. Beneš. Praha, 1985.

Royal Armouries Leeds, United Kingdom, *MS I.33*.

Sächsische Landesbibliothek, Dresden, Deutschland. *MS Dresd.C.487*.

Sächsische Landesbibliothek-Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, Deutschland. *Mscr.Dresd.C.93*.

Stadtarchiv Augsburg, Augsburg, Deutschland. *Reichsstadt "Schätze" Nr. 82*. fol. 39 r.

The Annals and History of Tacitus, transl. D.A.Talboys. London, 1839.

The Art of Boxing, Swimming and Gymnastics. New York, 1883.

Theodorik. *Historie o starých norských králích*. Ed. V. P. Polách. Č. Budějovice, 2014.

Universitätsbibliothek Augsburg, Augsburg, Deutschland. *Cod. I 6 4o 3*.

Universitätsbibliothek Augsburg, Augsburg, Deutschland. *Cod.I.6.4°.2*.

Universitätsbibliothek Augsburg, Augsburg, Deutschland. *Cod.I.6.4°.2*.

Universitätsbibliothek Augsburg, Deutschland. *Cod.I.6.4°.2*.

Universitätsbibliothek Erlangen-Nürnberg, Erlangen, Deutschland. *MS B.26*.

Universitätsbibliothek Göttingen, Deutschland. *2°Col.MS.Philos.62*.

Universitätsbibliothek Karl-Franzens, Graz, Österreich. *MS 963*.

Universiteitsbibliotheek Leiden, Leiden, Nederland. *MS BPL.3281*.

Václav Šašek z Bírkova. *Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na kone světa*. Ed. B. Mathesius. Praha, 1951.

von AUERSWALD, F. *Ringer Kunst*. Wittemberg, 1539.

Widukind z Corvey. *Dějiny Sasů*. Ed. J. Izdný. Praha, 2016.

Yale Center for British Art, New Haven, United States of America. *MS U860.F46 1450*.

Literatura

Allgemeine deutsche Biographie. Erster Band. Leipzig, 1875.

ARUS, E. *Biomechanics of Human Motion: Applications in the Martial Arts.* Boca Raton, 2012.

BALNER, B. – BALNER, R. *Čchin-na(Qinna).* Bratislava, 2002.

BALNER, B. - BALNER, R. *Pokročilé techniky Čchin-na.* Bratislava, 2003.

BARTOŠOVÁ, T. *Možnosti vzdělávání seniorů*, diplomová práce obhájena na Masarykově Univerzitě. Brno, 2012

BELLINGHAM, D. *Keltská mytologie*, přel. M. Klímová. Praha, 1996.

BELONOHA, W. *The Wing Chun Compendium, Volume Two.* Berkeley, 2013.

BERTOLINO, B. *Thriving on the Front Lines: A Guide to Strengths-Based Youth Care Work.* New York, 2014. s. 200.

BEY, B. H. *Ba Gua Zhang - An Historical Analysis.* New York, 2010.

BISHOP, M. D. *Okinawan Karate (Kobudo & Te) Teachers, Styles and Secret Techniques.* Morrisville, 2018.

BLAIR, Ch. *Que llaman estar nerbado: the Spanish response to the Italian fencing tradition, 1665–1714.* in: *Acta Periodica Duellatorum.* Vol. 3, No. 1, 2015. s. 63–100.

BLANES, J. *Nicolaes Petter, the Biography.* Morrisville, 2014.

BODEMER, H. *Fechtbuch.* Dissertationsarbeit, Philosophisch-Historischen Fakultät der Universität Stuttgart. Stuttgart, 2008.

BÖHM, A.- ZÁRYBNICKÝ, M. a kol., *Sto zápasnických let.* Praha, 1995.

BRITT, S. *Kata Application Notebooks: Isshinryu Karate: The Journal for Recording Kata Applications and Bunkai*. USA, 2013.

BROWNELL, R. *Science behind Sports - Wrestling*. New York, 2014.

BULISOVÁ, J. a kol. *Ottova všeobecná encyklopedie ve dvou svazcích*. M-Ž. Praha, 2003.

BUNASAWA, N. – MURRAY, J. *The Toughest Man Who Ever Lived*. Costa Mesa, 2007.

BURKART, E. *Limits of Understanding in the Study of Lost Martial Arts Epistemological Reflections on the Mediality of Historical Records of Technique and the Status of Modern (Re-)Constructions*. in: *Acta Periodica Duellatorum*, Vol. 4, No. 2, 2016.

BURKART, E. *The Autograph of an Erudite Martial Artist: A Close Reading of Nuremberg, Germanisches Nationalmuseum, Hs. 3227a*. in: JAQUET, D. - VERELST, K. - DAWSON, T. *Late Medieval and Early Modern Fight Books: Transmission and tradition of Martial Arts in Europe (14th-17th Centuries)*. Leiden, 2016.

BYERS, A. *Krav Maga and Self-Defense: The Fighting Techniques of the Israeli Defense Forces*. New York, 2013.

CARDINI, F. *Válečník a rytíř*. in: LE GOFF, J. *Středověký člověk a jeho svět*, přel. O. Bastl, Z. Frýbort, M. Hájková, I. Murasová, J. Rosenová, L. Šavlíková. Praha, 1999.

CASTLE, E. *Schools and Masters of Fencing: From the Middle Ages to the Eighteenth Century*. Dover, 2003.

CEJUDO, H. *Wrestling For Dummies*. Hoboken, 2012.

CINATO, F. *Development, Diffusion and Reception of the "Buckler Play": A Case Study of a Fighting Art in the Making*. in: JAQUET, D. - VERELST, K. - DAWSON, T. *Late Medieval and Early Modern Fight Books: Transmission and tradition of Martial Arts in Europe (14th-17th Centuries)*. Leiden, 2016.

CLAYTON, B. D. *Shotokan's Secret: The Hidden Truth Behind Karate's Fighting Origins*. Chicago, 2004.

CLEMENTS, J. *Medieval Swordsmanship*. Boulder, 1998.

- COOK, C. D. *Fifty Celebrated Men: Their Lives and Trials*. London, 1862.
- CROUCH, D. *William Marshall, Knighthood, War and Chivalry, 1147-1219*. London, 2014.
- ČERMÁK, P. *Člověk Jágr. Příběh gladiátora*. Praha, 2015.
- ČERNÍN, K. *Harnischfechten – Boj mečem ve zbroji*. in: KOHUTOVIČ, A. Tyrnhaw 2011. Trnava, 2012.
- ČERNÍN, K. *Harnischfechten. Boj mečem ve zbroji*, in: A. Kohutovič (ed.), Tyrnhaw 2011, Trnava 2012,
- ČERNÍN, K. *Zapomenuté umění Walpurgis*. in: A. KOHUTOVIČ (ed.) Tyrnhaw 2012. Trnava, 2013.
- ČERVENKOVÁ, R. – KOLÁŘ, P. *Labyrint pohybu*. Praha, 2018.
- DASEN, V. *Dwarfs in Ancient Egypt and Greece*. Oxford, 2013.
- DAWSON, T. *Before the Fight Books: Identifying Sources of Martial Techniques in Antique and Medieval Art*. in: JAQUET, D. - VERELST, K. - DAWSON, T. Late Medieval and Early Modern Fight Books: Transmission and tradition of Martial Arts in Europe (14th-17th Centuries). Leiden, 2016.
- DAWSON, T. *The Walpurgis Fechtbuch: an inheritance of Constantinople?* in: Arms & Armour, Vol. 6 No. 1, Leeds, 2009. s. 79–92
- DELPH, CH. *Muay Thai: Advanced Thai Kickboxing Techniques*. Berkeley, 2004.
- DEWEY, D. *Ray Arcel: A Boxing Biography*. Jefferson, 2012.
- DRAEGER, D. F. - SMITH, R. W. *Asijská bojová umění*, přel. B. David. Bratislava, 1995,
- DRAEGER, D. F. - SMITH, R. W. *Comprehensive Asian Fighting Arts*. Tokyo, 1980.
- DRAEGER, D. F. *An Introduction to Hopology: Part I*. 1979.
- DUPUIS, O. *A fifteenth-century fencing tournament in Strasburg*. in: Acta Periodica Duellatorum. Vol. 1, No. 1, 2013.

DUPUIS, O. *The French Fencing Traditions, from the 14th Century to 1630 through Fight Books*, in: JAQUET, D. - VERELST, K. - DAWSON, T. *Late Medieval and Early Modern Fight Books: Transmission and tradition of Martial Arts in Europe (14th-17th Centuries)*. Leiden, 2016. s. 354-375.

ELEMA, A. *Trial by Battle in France and England*. Dissertation, Centre for Medieval Studies, University of Toronto. Toronto, 2012.

ENOKSEN, L. M. Runy. *Dějiny, dešifrace, výklad*. Praha, 2003. s. 167.

Epos o Gilgamešovi, přel. L. Matouš. Praha, 1976.

FABIAN, M. – VODIČKA, O. *Šerm majstra Lichtenauera*. Bratislava, 2018.

FABIÁN, M. *Umenie šermu majstra Liechtenawera*. Bratislava, 2015.

FAIRBAIRN, E. W. *Scientific Self-Defense*. London, 1931.

FALCARO, D. C. *Sogobujutsu: Psychology, Philosophy, Tradition*. Bloomington, 2012.

FARREL, K. *The Kölner Fechtbuch: Context and Comparison*. in: *Acta Periodica Duellatorum*. Vol. 3, No. 1, 2015. s. 209-242.

FARRER, D. S. - WHALEN-BRIDGE, J. *Martial Arts as Embodied Knowledge: Asian Traditions in a Transnational World*. New York, 2011.

FILIPOVIČ, D. M. *Kyokushinjutsu - The Method Of Self-Defense*. Belgrade, 2006.

FINLEY, J. *Medieval Wrestling: Modern Practice of a Fifteenth-Century Art*. Wheaton, 2014.

FLORI, J. *Rytíři a rytířství ve středověku*, přel. D. Kovářová. Praha, 2008.

Flower of Battle Owned by Leonello D'Este, in: *Acta Periodica Duellatorum*, Vol. 6, No. 1, 2018.

Flower of Battle Owned by Leonello D'Este. in: *Acta Periodica Duellatorum*, Vol. 6/1, 2018.

FOJTÍK, I. *Duch Budó*. Praha, 2006.

FUNAKOSHI, G. – NAKASONE, G. *Guiding Principles of Karate, The Spiritual Legacy Of The Master*, transl. J. Teramoto. Tokyo, 2003.

FUNAKOŠI, G. *Karatedó – Má životní cesta*. Praha, 2010.

GARDINER, N. *Greek athletic sports and festivals*. London, 1910.

GASSMANN, J. *The Bolognese Societates Armatae of the Late 13th Century*. in: *Acta Periodica Duellatorum*, Vol. 2, No. 1, 2015.

GEORGIOU, A. V. *Pankration, An Olympic Combat Sport*. Bloomington, 2005.

GIL, K. - CHUL-HWAN, K. *Taekwondo perfekt 1*. Niedernhausen, 1999.

GOTTSCHALL, J. *The Professor in the Cage: Why Men Fight and Why We Like to Watch*. New York, 2016.

GOZO, S. - GOZO, Y. *Total aikido: The Master Course*. Tokyo, 1996.

GRASSO, J. – MALLON, B. - HEIJMANS, J. *Historical Dictionary of the Olympic Movement*. Lanham, 2015.

GREEN, T. A. - SVINTH, J. R. *Martial Arts of the World: An Encyclopedia of History and Innovation*. Santa Barbara, 2010.

GREEN, T. A. *Martial Arts of the World: R-Z*, Santa Barbara, 2001.

GREEN, T. A., *Martial Arts of the World: A-Q*, Santa Barbara, 2001.

GURGEL, F. *Brazílské džúdžucu*, přel. I. Fojtík. Praha, 2009.

HAGEDORN, D. *A Long Time Ago in a Library Far, Far Away... The Adventures of the Gladiatoria Manuscript from New Haven*. in: *Acta Periodica Duellatorum*, Vol. 3, No. 1, 2015.

HAGEDORN, D. *German Fechtbücher from Middle Ages to the Renaissance*. in: JAQUET, D. - VERELST, K. - DAWSON, T. *Late Medieval and Early Modern Fight Books: Transmission and tradition of Martial Arts in Europe (14th-17th Centuries)*. Leiden, 2016.

- HARDWICKE, P. Y. – YORKE, Ch. *Athenian Letters*, Lausanne, 1798.
- HARGREAVES, J. – ANDERSON, E. *Routledge Handbook of Sport, Gender and Sexuality*. London, 2014.
- HATMAKER, M. *MMA Mastery: Ground and Pound*. San Diego, 2010.
- HAYS, F. L. *Kickboxing Guidebook*. 2007.
- HANLEY, R. E. *Combat Conditioning Manual. Jiu- Jitsu*. Chicago, 1943.
- HEINZE, T. *Die Meister des Karate und Kobudo: Teil I: Vor 1900*. Seelow, 2009.
- HERGSELL, G. *Talhoffers Fechtbuch aus dem jahre 1467: Gerichtliche und andere zweikämpfe darstellend*. Praha, 1887.
- HILS, H-P. *Meister Johann Liechtenauers Kunst des langen Schwertes*. in: Europäische Hochschulschriften: Geschichte und ihre Hilfswissenschaften, Teil 3, Band 257. Bern, 1985.
- HOLLAND, T. *Perský oheň*, přel. S. Pavlíček. Praha, 2007.
- HOLLAND, T. *Rubikon*, přel. S. Pavlíček. Praha, 2005.
- HOLUB, T. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce. Návrh kriteriologie*. Praha, 2009.
- HUDSON, D. L. *Combat Sports: An Encyclopedia of Wrestling, Fighting, and Mixed Martial Arts*. London, 2009.
- HÝZRL z Chodů, M. J. *Příběhy Jindřicha Hýzrla z Chodů*. Ed. V. Petráčková a kol. Praha, 1979.
- CHEN, J. *Ancient Art of Chinese Long Straight Sword*. Singapore, 2018.
- CHILL, A. *Bare-Knuckle Britons and Fighting Irish: Boxing, Race, Religion and Nationality in the 18th and 19th Centuries*. McFarland, 2017.
- CHOU, L. – LINK, N. *Bojová umění – anatomie*, přel. P. Pokorná. Brno, 2016.

INOKUMA, I. – SATO, N. *Best Judo*. Tokyo, 1986.

ISHIKAWA, T. –DRAEGER, D. F. *Judo Training Methods: A Sourcebook*. Clarendon, 1999.

JAOUEN, G. - NICHOLS, M. B. *Celtic Wrestling*. Corsier-sur-Vevey, 2007.

JAQUET, D. *Fighting in the Fightschools late XVth, early XVIth century*. in: *Acta Periodica Duellatorum*, Vol. 1, No. 1, 2015.

JAQUET, D. *Historical European Martial Art a crossroad between re-creation and martial sport practices*. in: *Acta Periodica Duellatorum*. Vol. 3, No. 1, 2015

JAQUET, D. *Rainer Welle, ... vnd mit der rechten faust ein mordstuck Baumanns Fecht- und Ringkampfhandschrift, München, Herbert Utz Verlag, 2014, 2 vol., 472p*. in: *Acta Periodica Duellatorum*. Vol. 3, 2015. s. 239.

JAQUET, D. *The Future of Historical European Martial Arts Studies. A discussion*. in: *Acta Periodica Duellatorum*, Vol. 4, No. 2, 2016.

JAQUET, D. - VERELST, K. - DAWSON, T. *Late Medieval and Early Modern Fight Books: Transmission and Tradition of Martial Arts in Europe (14th-17th Centuries)*. Leiden, 2016.

JAQUET, D. – WALCZAK, B. *Liegnitzer, Hundsfeld or Lew? The question of authorship of popular Medieval fighting teachings*. in: *Acta Periodica Duellatorum*. Vol. 3, No. 2, 2015. s. 197–240.

JAQUET, D. *Experimenting Historical European Martial Arts a Scientific Method?* in:

JAQUET, D. - VERELST, K. - DAWSON, T. *Late Medieval and Early Modern Fight Books: Transmission and tradition of Martial Arts in Europe (14th-17th Centuries)*. Leiden, 2016.

JELÍNKOVÁ, V. *Ordál soubojem*, diplomová práce obhájená na Masarykově univerzitě. Brno, 2009.

JERICÓ, P. *No Fear: In Business and In Life*, London, 2009.

JOHNSTON, R.A. *All Things Medieval*. Santa Barbara, 2011.

- JOSEFSSON, J. *Islandic Wrestling*. Charleston, 2015.
- JUDKINS, B. N. - NIELSONS, J. *The Creation of Wing Chun*. New York, 2015.
- KAHN, D. *Krav Maga Defense: How to Defend Yourself Against the 12 Most Common Unarmed Street Attacks*. New York, 2016.
- KASSING, G. *History of Dance: An Interactive Arts Approach*. Champaign, 2007.
- KEŠNER, V. *Byzantské vojenství 4. – 6. století*, diplomová práce obhájená na Západočeské univerzitě v Plzni. Plzeň, 2013.
- KIERMAYER, A. *Joachim Meyers Kunst Des Fechtens. Gründtliche Beschreibung des Fechtens, 1570*. Salzhemmendorf, 2012.
- KIRCHHOFF, Ch. *Visualizing the Fight Book Tradition: Collected Martial Knowledge in the Thun-Hohenstein Album*. in: *Acta Periodica Duellatorum*. Vol. 6, No. 1, 2018. s. 3 - 46.
- KIRCHNER, J. *Lukáš Konečný. Chirurg*. Praha, 2012.
- KLUČINA, P. – ROMANÁK, A. *Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby 5.-17. století*. Praha, 1983.
- KNIGHT, T. H. *The Ambraser Codex by Master Hans Talhoffer. A fifteenth-Century fight Book*. Morrisville, 2008.
- KNIGHT, T. H. *The Last Resort: Unarmored Grappling and Dagger Combat*. Morrisville, 2008.
- KNIGHT, T. H. *The Play of the Axe: Medieval Pollaxe Combat. Book three in the die Schlachtschule Armored Combat Series*. Morrisville, 2009.
- KOHUTOVIČ, A. *Poznámky k interpretaci technik Liechtenawerovho šermiarskeho systému*, in: MATĚJKA, J. (ed.) *Zborník šermiarskeho historického sympózia 2008*. Smolenice, 2008.
- KOHUTOVIČ, A. *Vorschlag*, in: KOHUTOVIČ, A. (ed.), *Tyrnhaw 2011*. Trnava, 2012.

- KOTLÁR, L. *Wing Chun Kung Fu*. Bratislava, 2003.
- KOVAŘÍK, J. – KŘÍŽEK, L. *Historie evropských duelů a šermu I*. Praha, 2013.
- KOVAŘÍK, J. *Meč a kříž. Rytířské bitvy a osudy I*. Praha, 2005.
- KRÁLÍK, O. (ed.). *Nejstarší legendy přemyslovských Čech*. Praha, 1969.
- KRUCKEMEYER, R. *Technikhandbuch Karate: Das Kihon-Buch*. Melle, 2010.
- KRUYNING, E. – DE JONG, M. *MMA, The essentials of Mixed Martial Arts*. Morrisville, 2014.
- KŘÍŽEK, L. - ČECH, Z. J. K. *Encyklopedie zbraní a zbroje*. Praha, 1999.
- KŘÍŽEK, L. *Historie evropských duelů a šermu III*. Praha, 2014.
- KUDO, K. *Judo in Action: Throwing Techniques*. Oakland, 1967.
- KYLE, D. G. *Sport and Spectacle in the Ancient Worlds*. Hoboken, 2014.
- LAVELLE, B. M. *Archaic Greece: The Age of New Reckonings*, s. 106
- LEVEN, K-H. *Antike Medizin: ein Lexikon*. München, 2005.
- LIN, Ch. *Fu Zhen Song's Dragon Bagua Zhang*. Berkeley, 2010.
- LITTLE, R. J. – WONG, C. *Ultimate guide to tai chi*. Chicago, 1999.
- LOLAND, S. *Fair Play in Sport: A Moral Norm System*. London, 2013.
- LUCHETTI, R. –PEGOLI, L. –BAIN, G. I. *Hand and Wrist Injuries In Combat Sports: A Guide to Diagnosis and Treatment*. Cham, 2018.
- MADIGAN, T. - DELANEY, T. *Sports: Why People Love Them!* Lanham, 2009.
- MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha, 2010.
- MANN, Ch. *Antike: Einführung in die Altertumswissenschaften*. Berlin, 2008.

- MARINCOLA, J. *A Companion to Greek and Roman Historiography*. Chichester, 2011.
- MARQUIS, D. *The Art of Strategy*. Bloomington, 2012.
- MARSDEN, R. *Historical European Martial Arts in its Context: Single-Combat, Duels, Tournaments, Self-Defense, War, Masters and their Treatises*. Phoenix, 2017.
- MARTIN, A. P. *The Shotokan Karate Bible*. London, 2016.
- MCCARTHY, P. *Bubishi: The Classic Manual of Combat*. North Clarendon, 2016.
- MCCORMICK, J. *Bullfighting: Art, Technique and Spanish Society*. London, 2017.
- MEYER, J. *Šerm tesákem*, přel. P. Matoušek. Praha, 2015.
- MISKOLCZI, M. *HEMA in the map of science*. in: *Acta Periodica Duellatorum*. Vol. 1, No. 1, 2013.
- MILLER, R. *Meditations on Violence: A Comparison of Martial Arts Training and Real World Violence*. Boston, 2008.
- MILLER, R. *Realita násilí: k čemu jsou bojová umění ve skutečném světě*, přel. J. Kadlec. Praha, 2017.
- MINKOWSKI, H. *Das Ringen im Grüblein: eine spätmittelalterliche Form des deutschen Leibringens*. Schorndorf, 1963.
- MITCHELL, D. Piers. *Medicine in the Crusades: Warfare, Wounds and the Medieval Surgeon*. Cambridge, 2004.
- MOCLAIR, J. *Ju-Jutsu*. 2009.
- MOENIG, U. *Taekwondo: From a Martial Art to a Martial Sport*. London, 2015.
- MOL, S. *Classical Fightings Arts of Japan. A Complete Guide to Koryu Jujutsu*. Tokyo, 2001.
- MONAGHAN, P. *The Encyklopedia of Celtic Mythology and Folklore*. New York, 2004.

MONDSCHN, K. *On the Art of Fighting: A Humanist Translation of Fiore dei Liberi's. in: Acta Periodica Duellatorum, Vol. 6, No. 1, 2018.*

MONDSCHN, K. *The Italian Schools of Fencing: Art, Science and Pedagogy.* in: JAQUET, D. - VERELST, K. - DAWSON, T. *Late Medieval and Early Modern Fight Books: Transmission and tradition of Martial Arts in Europe (14th-17th Centuries).* Leiden, 2016.

MORELLO, I. *The Origins of Martial Arts: Pankration.* Morrisville, 2012.

MORRAH, D.W. *Dirty Fighting.* Holly Ridge.

MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika.* Brno, 2009.

MÜLLER, J. – BELŠÁN, B. – ŠPIČKA, I. – NOVÁK, J. *Příručka sebeobrany, QS-1.* Praha, 1973.

NAUMANN, R.(ed.). *Serapeum: Zeitschrift für Bibliothekwissenschaft, Handschriftenkunde, und ältere Litteratur.* Leipzig, 1844.

NOVÁK, M. *Jujutsu: více než sebeobrana.* Praha, 2007.

OAKESHOTT, R. Ewart. *The Archaeology of Weapons: Arms and Armor from Prehistory to the Age of Chivalry.* New York, 1996.

OHLENKAMP, N. *Black Belt Judo.* 2006.

OLIVOVÁ, V. *Československá republika v letech 1918-1938.* Mníšek pod Brdy, 1994.

OMIYA, S. *Hidden Roots of Aikido: Aiki Jujutsu Daitoryu.* Tokyo.

ORTIZ, M. V. *The Destreza Verdadera: A Global Phenomenon,* in: JAQUET, D. - VERELST, K. - DAWSON, T. *Late Medieval and Early Modern Fight Books: Transmission and tradition of Martial Arts in Europe (14th-17th Centuries).* Leiden, 2016. s. 324 - 353.

OYAMA, M. *Mas Oyama's Classic Karate.* New York, 2004.

PAETZOLD, F. *Das Wing Tsun Buch. No° 1.* Norderstedt, 2005.

PAVELKA, R. – REINDERS, A. *Kondiční trénink pro bojové sporty. Rozvoj speciální síly*. Praha, 2015.

PAVELKA, R. – STICH, J. *Vývoj bojových sportů*. Praha, 2012.

PAXTON, B. *The Fearless Harry Greb: Biography of a Tragic Hero of Boxing*. Jefferson, 2009.

PECHOVÁ, V. *Tai-chi*. Praha, 2009.

PETRAGLIA, A. – BAILES, J. - DAY, A. *Handbook of Neurological Sports Medicine: Concussion and Other Nervous System Injuries in the Athlete*. Champaign, 2015.

PETTER, N. *Self defense Martial Art*. Morrisville, 2011

PLCH, P. *Historický šerm*. Praha, 1981.

POLLACK, A. J. *John L. Sullivan: The Career of the First Gloved Heavyweight Champion*. Jefferson, 2006.

PRCHLÍK, I. *Poslední pohané a jejich postavení v christianisovaném římském impériu*, disertační práce obhájena na Univerzitě Karlově. Praha, 2012.

PRIORESCHI, P. *A History of Medicine: Roman medicine*. Lewiston, 1991.

PRITCHARD, D. M. *Sport, Democracy and War in Classical Athens*. Cambridge, 2013.

PROFANTOVÁ, N. P. - PROFANT, M. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. Praha, 2004.

PROCHÁZKA, M. *Kyusho - Vitální body v bojových uměních a sebeobraně*. Praha, 2013.

REGULI, Z. *Úpolové sporty*. Brno, 2005.

REMIJSEN, S. *Pammachon* in: *A New Sport in Bulletin of the American Society of Papyrologists*, Vol. 47. Leuven, 2010. s. 185-204

REMIJSEN, S. *The End of Greek Athletics in Late Antiquity*. Cambridge, 2015.

RISTER, J. - RISTER, J. - HUANG. A. *Wing Chun Strategy and Tactics: Attack, Attack, Attack*. Bloomington, 2012.

RÖDEL, B. *Aikido Grundlagen: Technik – Prinzipien – Konzeption*. Aachen, 2016.

RÖDEL, B. *Aikido*, přel. L. Česenková. České Budějovice, 2006.

ROGGE, J. *Killing and Being Killed: Bodies in Battle: Perspectives on Fighters in the Middle Ages*. Bielefeld, 2017.

ROSS, A. D. *Chinese Martial Arts: A Historical Outline*. Scotts Valley, 2017.

ROUX, J-P. *Král. Mýty a symboly*, přel. I. Kozelská. Praha, 2009.

ROZA, G. *Brazilian Jiu-Jitsu*, New York, 2012.

SAMBURSKY, S. *Physics of the Stoics*. Princeton, 1987.

SAUNDERS, N. *Aikido: The Tomiki Way*. Victoria, 2003.

SDE-OR(LICHTENFELD), I. - YANILOV, E. *Krav Maga*. Praha, 2003.

SHAHAR, M. *The Shaolin Monastery: History, Religion, and the Chinese Martial Arts*. Honolulu, 2008.

SHAMSUDDIN, S. *The Malay Art of Self-Defense: Silat Seni Gayong*. Berkeley, 2005.

SHANE, T. *Kyokushin Budo Kai - The Ultimate Beginners Guide*

SHENGLI, L. *Combat Techniques of Taiji, Xingyi, and Bagua: Principles and Practices of Internal Martial Arts*. Berkeley, 2006.

SCHÄFNER, A. *Judo*, přel. L. Česenková. České Budějovice, 2007.

SIRRACOS, C. L. *History of the Olympic Games: From Antiquity to Today*. New York, 2000.

SLECHT, R. *Ulrich von Liechtenstein*. Berlin, 2010.

SNOW, K. *Ronda Rousey: Conquering New Ground*. New York, 2018.

- SØRENSEN, F. C. *A Look Behind the Scenes: Danish Renaissance Martial Arts during the Reign of Christian IV.* in: *Acta Periodica Duellatorum*. Vol. 4, No. 2, 2016.
- STARR, P. *Martial Mechanics: Maximum Results with Minimum Effort in the Practice of the Martial Arts*. Berkeley, 2008.
- STENUDD, S. *Attacks in Aikido: How to Do Kogeki, the Attack Techniques*. Scotts Valley, 2015.
- STEVENS, J. *Abundant Peace: The Biography of Morihei Ueshiba*. Boston, 1987.
- STEVENS, J. *Nepřemožitelný bojovník*, přel. L. Adamcová. Praha, 2006.
- STEVENS, J. *The Way of Judo: Portrait of Jigoro Kano and His students*. Boston, 2013.
- STRICKLAND, M. *War and Chivalry*. Cambridge, 1996.
- SULLIVAN, J. E. *Boxing. A manual devoted to The Art of Self-Defence*. New York, 1893.
- SVOBODA, S. a kol. *Encyklopedie bojových umění asportů*. Praha, 2012.
- SWEET, W. E. *Sport and Recreation in Ancient Greece*. New York, 1987.
- SYDNEY, A. *The Martial Arts of Renaissance Europe*. London, 2000.
- ŠINDELÁŘ, V. *Šermíři, rváči, duelanti. Encyklopedie evropského šermu*, Praha, 1994.
- ŠINDELÁŘ, V. *Velká kniha o soubojích a duelantech*. Praha, 2004.
- ŠLAPÁK, V. *Lev v kleci: portrét bojového mistra vrcholného a pozdního středověku*. in: KUDĚJ. Časopis pro kulturní dějiny, Díl 2/2018. Plzeň, 2019. s. 201-215.
- ŠLAPÁK, V. *Living Martial Arts as a Product of Continuous Exchange of Knowledge*. in: *Prague Papers on the History of International Relations*, Vol. 2/2018. Prague, 2019. S. 29-46.
- ŠLAPÁK, V. *Středověký válečník v boji. Moderní mýtus a historická realita*, diplomová práce obhájená na Univerzitě Karlově. Praha, 2016.

- ŠPIČKA, I. – NOVÁK, J. *Moderní sebeobrana*. Praha, 1969
- TAKAHASHI, M. a kol. *Mastering judo*. Champaign, 2005.
- TANEJA, A. *World of Sports Indoor*. Delhi, 2009.
- TAYLOR, G. *Capoeira*, Berkeley, 2007.
- THOMAS, B. *Bruce Lee: Fighting Spirit*. London, 2007.
- THORDEMAN, B. *Armour from the Battle of Wisby, 1361*. Uppsala, 1939.
- TOBLER, Ch. H. *In Saint George's Name: An Anthology of Medieval German Fighting Arts*, Wheaton, 2010.
- TOKITSU, K. *Miyamoto Musashi: His Life and Writings*. Boulder, 2006. s. 430.
- TOO, Y. L. *A Commentary on Isocrates' Antidosis*. Oxford, 2008.
- TRENT, W. P. – ERSKINE, J. - SHERMAN, P. S. – VAN DOREN, C. *A Short History of American Literature*. Cambridge, 2015. s. 351
- TŘÍSKOVÁ, H. *Transkripce čínštiny*. Praha, 1999.
- TUČEK, J. *Pražští šermíři a mistři šermu*. Praha, 1927.
- UESHIBA, K. - UESHIBA, M. *A life in Aikido: The Biography of Founder Morihei Ueshiba*. New York, 2015.
- UESHIBA, K. *Aikido*. Tokyo, 1957.
- UESHIBA, M. *The Art of Peace*, transl. John Stevens. London, 1992.
- UEŠIBA, K. *Duch aikidó*, přel. T. Unno. 1984.
- VÁGNER, I. *Asijská bojová umění*. Praha, 1990.
- VAILLANT, D. *Aikido*. Praha, 1997.

- VAN GILS, L. - DE JONG, I. - KROON, C. *Textual Strategies in Ancient War Narrative: Thermopylae, Cannae and Beyond*. Leiden, 2018.
- VANÍČEK, J. *O rohování(box) a šermu holí dlouhou(baton)*. Praha, 1920.
- VASILJEVOVÁ, Z. *Dějiny Japonska*. Praha, 1986.
- VAVERKA, R. *Úvod do šermu mečem a puklím*. 2011.
- VENCL, S. *Otázky poznání vojenství v archeologii*. in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, roč. XXXV, č. E31. Brno, 1986. s. 181-184.
- VERELST, K. *Finding a Way through the Labyrinth: Some Methodological Remarks on Critically Editing the Fight Book Corpus*. in: JAQUET, D. - VERELST, K. - DAWSON, T. *Late Medieval and Early Modern Fight Books: Transmission and tradition of Martial Arts in Europe (14th-17th Centuries)*. Leiden, 2016.
- VERSTAPPENS, S. *A Masters Guide to The Way of the Warrior*. Morrisville, 2016.
- VESECKÁ, R. *Profil úspěšného bojovníka MMA*, diplomová práce obhájená na Univerzitě Karlově. Praha, 2014.
- VILLALON, A. L. J. - KAGAY, D. J. *The Hundred Years War: A Wider Focus, I*. Leiden, 2005.
- von DALIN, O. *Swea Rikes Historia*. Stockholm, 1758.
- VON KRENNER, W. G. – APODACA, D. - JEREMIAH, K. *Aikido Ground Fighting: Grappling and Submission Techniques*. Berkeley, 2013.
- Walford, E. (ed.). *Spotless and Fearless. The Story of The Chevalier Bayard: From the French of the Loyal Servant M. de Berville, and Others*. New York, 1869.
- WASSMANNSDORFF, K. *Die Ringkunst des deutschen Mittelalters*. Leipzig, 1870.
- WASSMANNSDORFF, K. *Nicolaes Petter's Ring-Kunst vom Jahre 1674*. Heidelberg, 1887.
- WATSON, B. N. *Judo Memoirs of Jigoro Kano*. Bloomington, 2008.

- WEINMAN, W. *Lexikon bojových umění*. Praha, 2010
- WEITZMANN, K. *Greek Mythology in Byzantine Art*. Princeton, 2014.
- WELLE, R. ... und wisse das alle höbischeit kompt von deme ringen. *Der Ringkampf als adelige Kunst im 15. und 16. Jahrhundert*. Pfaffenweiler, 1993.
- WELLE, R. ...vnd mit der rechten faust ein mordstuck. *Baumanns Fecht- und Ringkampfhandschrift*. München, 2014.
- WETZLER, S. "Your Kung Fu is very good, Master Fiore!" *Asian and European fight books in comparison*. in: *Acta Periodica Duellatorum*, Vol. 4, No. 2, 2016.
- WICHMANN, W-D. *Karate*, přel. L. Česenková. České Budějovice, 2003.
- WONG, K. K. *The Complete Book of Tai Chi Chuan*. Sungai Petani, 2016.
- YANG, J. *Bojové aplikace tchaj-t'i-čchüanu. Díl druhý*. přel. V. Liška a F. Hrabal. Bratislava, 2004.
- YANG, J. *Bojové aplikace tchaj-t'i-čchüanu. Díl první*. přel. V. Liška a F. Hrabal. Bratislava, 2004.
- YANG, J. *Bojové aplikace tchaj-t'i-čchüanu. Díl třetí*. přel. V. Liška a F. Hrabal. Bratislava, 2004.
- YANG, J. *Jangüv styl tchaj-t'i-čchüan*. Praha, 1998.
- YANG, J. *Jangüv styl, Tchaj-t'i-čchüan I*. Bratislava, 1998.
- YANG, J. *Tai Chi Chuan - Classical Yang Style: The Complete Long Form and Qigong*. Wolfeboro, 2011.
- YANG, J. *Teorie a bojová síla tchaj-t'i I. díl*, přel. V. Liška, F. R. Hrabal. Bratislava, 2001.
- YANG, J. *Teorie a bojová síla tchaj-t'i II. díl*, přel. V. Liška, F. R. Hrabal. Bratislava, 2001.
- ZAMAROVSKY, V. *Řecký zázrak*. Praha, 2000.

ZABINSKI, G. – WALCZAK, B. *Codex Wallerstein: A Medieval Fighting Book from the Fifteenth Century on the Longsword, Falchion, Dagger and Wrestling*. Boulder, 2002

ŻABIŃSKI, G. *The Longsword Teachings of Master Liechtenauer. The Early Sixteenth Century Swordsmanship Comments in the "Goliath" Manuscript*. Toruń, 2010.

ŽÁKOVSKÝ, P. *Freska s motivem zápasníků z hradu Švihova v kontextu vývoje evropských bojových systémů*, in: *Archaeologia historica*, roč. 35, č. 1-2. Brno, 2010. s. 311-332.

МАНДЗЯК, А.С. – АРТЕМЕНКО, О.Л. *Энциклопедия традиционных видов борьбы народов мира*, Минск, 2010.

Články v časopisech a internetové zdroje

„Kdo cvičí tajči, má být jako silný kuřák,“ tvrdí čínský velmistr. *wave.rozhlas.cz* [online]. © 2018 [cit. 2019-8-10] Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/kdo-cvici-tajci-ma-byt-jako-silny-kurak-tvrdi-cinsky-velmistr-7553914>

ADAMS, A. *Jigoro Kano- The Quiet Giant. II. volume*. in: Black Belt, Vol. 49, No. 9, 2011.

ADAMS, A. *Status report: The „other“ Aikido*. in: Black Belt, Vol. 12, No. 2, 1974.

Aikido Founder Morihei Ueshiba 1935. *youtube.com* [online]. © 2016 [cit. 2016-3-3].

Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=98yRuBkUBGQ>

ALLEN, T. *The Dark Side of The Martial Arts*, in: Black Belt, Vol. 34, No. 10, 1996.

APPELHAUM, M. *The New York Aiki-Kai*, in: Black Belt, Vol. 3, No. 5, 1965.

ARVANTIS, J. *Real world conflict resolution in the Spartan tradition of all-out combat – Battlefield Pankration*. in: Black Belt, Vol. 49, No. 9, 2011.

AYOUB, M. *Greek Pankration. The Ancient Art of All-Power Combat*. in: Black Belt, Vol. 11, No. 11, 2004.

Basic Techniques. *northsideaikido.com* [online]. © 2012 [cit. 2019-9-8] Dostupné z: <http://www.northsideaikido.com/en/basics>

Black Belt, Vol. 40, No. 5, 2002.

BONNAFOUX, P. Self-defence against knife attacks: evidence-based approach.

urbanfitandfearless.com [online]. ©2016 [cit. 2019-16-6]. Dostupné z:

<https://www.urbanfitandfearless.com/2016/09/self-defence-against-knife-attacks.html>

Bruce Lee's Classical Mess: Cleaning up the Mess the "Little Dragon" Left Behind.

chisao.com [online]. © 2011 [cit. 2019-8-1]. Dostupné z: <https://chisao.com/archives/68>

Codex Amberger. *wiktenauer.com* [online]. © 2019 [cit. 2019-12-10]. Dostupné z: https://wiktenauer.com/wiki/Codex_Amberger

Članki. *scholapugnatoria.si* [online]. © 2012 [cit. 2019-8-1] Dostupné z: <http://www.scholapugnatoria.si/clanki/>

Das Ander Theil Des Newen Künstreichen Fechtbüches (Cod.Guelf.83.4 Aug.8°) *wiktenauer.com* [online]. © 2019 [cit. 2019-12-10]. Dostupné z: [https://wiktenauer.com/wiki/Das_Ander_Theil_Des_Newen_K%C5%AFnstreichen_Fecht%C5%AFches_\(Cod.Guelf.83.4_Aug.8%C2%BA\)](https://wiktenauer.com/wiki/Das_Ander_Theil_Des_Newen_K%C5%AFnstreichen_Fecht%C5%AFches_(Cod.Guelf.83.4_Aug.8%C2%BA))

Das Buch von Füßringen. *wiktenauer.com* [online]. © 2018 [cit. 2019-9-5]. Dostupné z: https://wiktenauer.com/wiki/Das_Buch_von_F%C3%BC%C3%9Fringen

Der Altenn Fechter anfengliche kunst (Christian Egenolff) *wiktenauer.com* [online]. © 2017 [cit. 2019-12-10]. Dostupné z: [https://wiktenauer.com/wiki/Der_Altenn_Fechter_anfengliche_kunst_\(Christian_Egenolff\)](https://wiktenauer.com/wiki/Der_Altenn_Fechter_anfengliche_kunst_(Christian_Egenolff))

DERVENIS, K. *Pammachon: Martial Art of the West*. Athens, 2010.

Die Blume des Kampfes. *wiktenauer.com* [online]. © 2018 [cit. 2019-12-10]. Dostupné z: https://wiktenauer.com/wiki/Die_Blume_des_Kampfes

Drzwi Gnieźnieńskie ożyły! *polimaty.pl* [online]. © 2017 [cit. 2020-2-1]. Dostupné z: <http://polimaty.pl/2017/01/drzwi-gnieznienskie-ozyly/>

DUGGAN, E. R. *The Key to Ki*. in: *Black Belt*, Vol. 15, No. 11, 1977. s. 41-44.

DUNDAS, M. D. *Shorinji Kempo*. in: *Black Belt*, Vol. 24, No. 1, 1986.

Everything You Need to Know About Gong Shou Dao, Jack Ma and Jet Li's New Bid for Olympic Kung Fu. *radiichina.com* [online]. © 2017 [cit. 2019-8-1]. Dostupné z: <https://radiichina.com/everything-you-need-to-know-about-gong-shou-dao-jack-ma-and-jet-lis-new-bid-for-olympic-kung-fu/>

FABRIS, S. *Umění šermu, přel. V. Hrachový*. *jentak.sandbox.cz* [online]. © 2013. [cit. 2019-10-3]. Dostupné z: <http://jentak.sandbox.cz/books/fabris-cs-sphinx/cs/001-predmluva.html>

Find HEMA Clubs Near You. *hemaalliance.com* [online]. © 2019 [cit. 2019-8-10]
Dostupné z: <https://www.hemaalliance.com/>

Fiore de'i Liberi. *wiktenauer.com* [online]. © 2019 [cit. 2019-7-23]. Dostupné
z: https://wiktenauer.com/wiki/Fiore_de%27i_Liberi

Giacomo di Grassi, *Jeho pravé umění obrany*, přel. V. Hrachový. *jentak.sandbox.cz* [online].
© 2005 [cit. 2019-10-3]. Dostupné z: <http://jentak.sandbox.cz/books/grassi/grassi-cs-complete.html>

Giacomo di Grassi. *wiktenauer.com* [online]. © 2019 [cit. 2019-7-23]. Dostupné z:
https://wiktenauer.com/wiki/Giacomo_di_Grassi

Gladiatoria group. *wiktenauer.com* [online]. © 2017 [cit. 2019-12-10]. Dostupné z:
https://wiktenauer.com/wiki/Gladiatoria_group

Gladiatoria Group. *wiktenauer.com* [online]. © 2018 [cit. 2019-9-5]. Dostupné z:
https://wiktenauer.com/wiki/Gladiatoria_group

GOLD, J. Sumo champion Tenryu and Morihei Ueshiba by Stanley Pranin. *aikidojournal.com*
[online]. © 2003 [cit. 2019-8-19] Dostupné z: <https://aikidojournal.com/2003/04/29/mr-saburo-wakuta-sumo-champion-tenryu-and-morihei-ueshiba/>

Goliath Fechtbuch (MS Germ.Quart.2020). *wiktenauer.com* [online]. © 2018 [cit. 2019-10-3].
Dostupné z: [https://wiktenauer.com/wiki/Goliath_Fechtbuch_\(MS_Germ.Quart.2020\)](https://wiktenauer.com/wiki/Goliath_Fechtbuch_(MS_Germ.Quart.2020))

Greek Pankration in: Black Belt, Vol. 42, No. 9, 2004, s. 98-105

GROUSILLIAT, E. Rare Photographs Of O Sensei Practicing In Western Clothes.
guillaumeerard.com [online]. © 2012 [cit. 2019-8-1] Dostupné
z: <https://www.guillaumeerard.com/aikido/articles-aikido/rare-photographs-of-o-sensei-demonstrating-in-western-clothes/>

HALLANDER, J. *KUSANKU, Shorin-Ryu Karate's Kung Fu Form*, in: Black Belt, Vol. 28,
No. 1, 1990.

Hans Talhoffer. *wiktenauer.com* [online]. © 2018 [cit. 2019-16-8]. Dostupné z: https://wiktenauer.com/wiki/Hans_Talhoffer

Hapkido, in: Black Belt, Vol. 3, No. 8, 1965

HILL, E. D. *A Brief History of Pankration*, *www.scribd.com* [online]. © 2019 [cit. 2019-5-7] Dostupné z: <https://www.scribd.com/document/139224142/A-Brief-History-of-Pankration-Eric-D-Hill-03> srov.

HORKÝ, P. *Čínská mlátička znovu otevřela debatu o tom, které bojové umění je nejúčinnější* [online]. © 2017 [cit. 2018-28-7] Dostupné z: <https://www.respekt.cz/denni-menu/cinska-mlaticka-znovu-otevrela-debatu-o-tom-ktere-bojove-umeni-je-nejucinnejsi>

Interview mit Großmeister Keith R. Kernspecht zum Thema BlitzDefence. *wingtsunwelt.com* [online]. © 2019 [cit. 2019-16-6]. Dostupné z: <https://wingtsunwelt.com/interview-mit-gm-kernspecht-zu-blitzdefence>

Jessica Finley confirmed for VISS 2017. *vancouverwordplay.com* [online]. © 2016 [cit. 2019-21-10]. Dostupné z: <https://www.vancouverwordplay.com/jessica-finley-confirmed-for-viss-2017/>

Jiří Denisa Procházka: Cítím se už na to, že bych Badera zvládl. *czechfighters.cz* [online]. © 2019 [cit. 2019-18-10]. Dostupné z: http://www.czechfighters.cz/2019/10/17/jiri-denisa-prochazka-citim-se-uz-na-to-ze-bych-badera-zvladl/?fbclid=IwAR37jTouSh0g9apKPVNE3DROzjm-jQHM6cVd3FLR7Tz_Qx1zg-I5zboRACU

Katsuyuki Kondo, Daito-ryu expert: A one man wrecking crew! *youtube.com* [online]. © 2016 [cit. 2019-8-10] Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=W7hfzWfvAn4>

Keith Ronald Kernspecht: The Keiser of Kung Fu in: Black Belt, Vol. 21, No. 6, 1983.

KOHNHORST, A. *Everything You Need to Know About Gong Shou Dao* [online]. © 2017 [cit. 2018-5-7] Dostupné z: <https://radiichina.com/everything-you-need-to-know-about-gong-shou-dao-jack-ma-and-jet-lis-new-bid-for-olympic-kung-fu/>

KOLCUN, J. *Ruská bojová umění* [online]. © 2013 [cit. 2018-30-6] Dostupné z: <http://www.bojovky.info/bojova-umeni/56-ruska-bojova-umeni>

KOZA, P. *Šerm mečem a štítem na dvorku kláštera*. In: Pevnost. 2002, č. 8. Praha, 2002. s. 86-87.

KOZA, Z. Instruktor vojenského boje z blízka. *armadninoviny.cz*. [online]. © 2014 [cit. 2019-18-10]. Dostupné z: <https://www.armadninoviny.cz/instruktor-vojenskeho-boje-z-blizka.html>

KROLL, P. W. *Karate: Alive and Well in America*. in: Black Belt, Vol. 14 , No. 10, 1976.

LOVRET, F. J. *Aikijujutsu. Aikido with a twist*. in: Black Belt, Vol. 19, No. 2, 1981.

Návrat plný emocí. Šla jsem jako zvíře, měla jsem boxovat, určitě bych ji rozsekala. *sport.cz* [online]. © 2019 [cit. 2019-9-5]. Dostupné z: <https://www.sport.cz/ostatni/bojove-sporty/clanek/1130588-navrat-plny-emoci-sla-jsem-jako-zvire-mela-jsem-boxovat-urcite-bych-ji-rozsekala.html>

Nuremberg Group. *wiktenauer.com* [online]. © 2018 [cit. 2019-9-5]. Dostupné z: https://wiktenauer.com/wiki/Nuremberg_Group

NURSE, P. *Pankration. The Bloody, Brutal Art of Ancient Greece*, in: Black Belt, Vol. 25, No. 9, 1987.

O Taiji Boxing. *tchaj-ti.cz* [online]. [cit. 2019-16-6]. Dostupné z: <http://tchaj-ti.cz/o%20taiji%20boxing>

PHK: Tradiční bojové umění pro moderní svět. *practicalhungkyun.cz* © 2019 [cit. 2019-8-1] Dostupné z: <http://practicalhungkyun.cz/hung-kyun/srov>.

SELLS, J. *Shito-ryu*. in: Black Belt, Vol. 28, No. 3, 1990.

STANLEY, P. *The Elusive Chinese Influence on Aikido*, *aikidojournal.com* [online]. © 2012 [cit. 2018-11-5] Dostupné z: <https://aikidojournal.com/2012/09/18/the-elusive-chinese-influence-on-aikido-by-stanley-pranin-3/>

STOEPLER, T. Anonymous grappling teachings. *wiktenauer.com* [online]. © 2019 [cit. 2019-16-6]. Dostupné z: [https://wiktenauer.com/wiki/Nuremberg_Hausbuch_\(MS_3227a\)](https://wiktenauer.com/wiki/Nuremberg_Hausbuch_(MS_3227a))

ŠEDIVÝ, P. Český samuraj v MMA Procházka: Soupeře nechci zmrzačit, ale porazit. *idnes.cz* [online]. ©2016 [cit. 2019-16-6]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/sport/ostatni/bojovnik-mma-jiri-prochazka-rozhovor-pro-idnes-cz.A160118_165812_sporty_pes

Talhoffer Fechtbuch (Cod.icon. 394a). *wiktenauer.com* [online]. © 2019 [cit. 2019-12-10]. Dostupné z: [https://wiktenauer.com/wiki/Talhoffer_Fechtbuch_\(Cod.icon._394a\)](https://wiktenauer.com/wiki/Talhoffer_Fechtbuch_(Cod.icon._394a))

Te waza. *judomoralzarzal.jimdo.com* [online]. © 2011 [cit. 2019-9-10] Dostupné z: <https://judomoralzarzal.jimdo.com/2011/01/18/te-waza/>

Technické prostředky sebeobrany. *fsps.muni.cz* [online]. © 2013 [cit. 2019-9-5]. Dostupné z: <https://www.fsps.muni.cz/inovace-SEBS-ASEBS/elearning/sebeobrana/technicke-prostredky>

The Whole Body Is A Hand - Teaching Moments with Sifu Adam Mizner. *youtube.com* [online]. © 2014 [cit. 2019-8-1] Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=7vA1SjatiYA>

Tomikiryu Aikido, in: Black Belt, Vol. 19, No. 10, 1981,

V Izraeli vře spor o krav magu, bojové umění emigranta z Československa [online]. © 2018 [cit. 2018-30-6] Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/imrich-lichtenfeld-krav-maga-izrael-d6z-/zahranicni.aspx?c=A180103_142059_zahranicni_aha

VAVRDA, A. Profesionálové na hrách v Riu? Je to šílené, říká bývalý český boxer Konečný. *lidovky.cz* https://www.lidovky.cz/sport/ostatni-sporty/profesionalove-na-hrach-v-riu-je-to-silene-rika-byvaly-cesky-boxer-konecny.A160225_192910_ln-sport-ostatni_lar

WARZECHA, R. From Viking Warrior to Medieval Sword-Fighting: The Impact of Historical Shield Design. *youtube.com* [online]. © 2015 [cit. 2019-15-6]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=FrzOHN2rzE8&feature=youtu.be>

WELLS, R. *The Grand Old Man of Judo*, in: Black Belt, Vol. 2, No. 5, 1964.

WILDER, H.B. *An old Rebel celebrates 20 years of Yoshinkan Aikido*, in: Black Belt, Vol. 14, No. 4, 1976.